

وودارهتی
رۆشپیری

۸۰

کیشی شیعی کلاسیکی کوردی

و

بهراورد کرنی له گهل عهرووری عهردی و کیشی شیعی فارسیدا
(لنکولینه وه به کی شیکاری بهراورده)

عهزیز گهردی

۱۹۹۹

ههولیر

Handwritten text in a rectangular box, likely a library or archival stamp, containing several lines of text in a non-Latin script.

حکومتی ہریمی کوردستان - عراق

وہزارہتی پوٹنیری

ژمارہ (۸۰)

کیشی شیعری کلاسیکی کوردی

و

بہراوردکردنی لہگہل عہرووزی عہرہبی و کیشی شیعری فارسیدا

(لیکولینہوہیہکی شیکاری بہراوردہ)

عہزیز گہردی

Handwritten notes in a non-Latin script, possibly a library or archival stamp, located on the left side of the page.

Handwritten signature or name in a non-Latin script, located in the center of the page.

۱۹۹۹

ہہولیر

- ◆ كىشى شيعرى كلاسىكى كوردى
- ◆ (نامەى ماجستىر، كۆلىجى ئاداب، زانكۆى سەلاھەدىن، ۱۹۹۴/۷/۲۸.
- ◆ عەزىزگەردى
- ◆ چاپى يەكەم: ۱۹۹۹
- ◆ تىپچىنىنى نووسىنگەى كۆمپىوتەرى **زانىيار** / عبدالمطلب طاھر محمدەمىن
- ◆ سەررەشتىيارى چاپ / ئەيۇب محمد
- ◆ نەرهىنانى ھونەرى: دلشاد ئەكرەم.
- ◆ چاپخانەى ۋەزارەتى رۇشنىبىرى.
- ◆ ۱۰۰۰ دانە
- ◆ ژمارەى سپاردنى بە كىتەبخانەى نىشتمانى (۱۷۲) ى ۱۹۹۹ - ھەولنر.

پیشکەشە

- بە گیانی پاکی هەموو شاعیرە کلاسیکییەکانمان کە ئەم نامە یە زادهی چمکیکی زۆر بچووکی شیعەرەکانیانە.
- بەو مامۆستا و برادەرە دلسۆزانە، بە قسە ی خێر و هەلوۆستی چاک، دەرگای خویندنی بالایان بو کردمەوه کە سالەهای سال بوو بە روومدا داخرابوو.

بۆ ئەمەو دوا

نووسەر، ھەر لە بارەى كۆشنامىيەو، ئەم بەرھەمانەشى ئامادەن:

- كۆشنامىيە كوردى

- رابەرى كۆشى شىعەرى كلاسىكىي كوردى

- فەرھەنگى كۆشى و سەروا

ناوهرپوك

لاپهړه

بابه ت:

- پيشه كې ۹
- به شى يه كه م: پيدا چونه وه و هه لسه نگاندى ئه و باسانه ي له سه ر كيشى
- شيعرى كلاسيكى كوربى نووسراون ۱۵
- په راويزه كاني به شى يه كه م ۵۵
- به شى دووهم: كيش و رېتم و بڼه ماكانى كيشى شيعرى جيهانى ۶۵
- ۱- كيش و رېتم: ۶۷
- شيعر و په خشان ۶۷
- كيش ۶۷
- رېتم ۷۱
- كيش و رېتم ۷۳
- كيشى شيعر و موسيقا ۷۵
- موسيقاى ناوه وه و رېتمى به روون ۷۷
- كيش و بابته شيعر ۷۸
- كيشى نه ته وايه تى ۸۲
- ۲- بڼه ماكانى كيشى شيعرى جيهانى: ۸۴
- دهنگ و جوړه كاني كيش ۸۴
- سيسته مى كيشى هه ندى له نه ته وه كان ۸۶
- كيشى شيعرى يونانى و لاتينى ۸۶
- كيشى شيعرى هيندى كون (سانسكريتى) ۸۷
- كيشى شيعرى عه ربه ي ۸۸
- كيشى چونتيتبى زمانه جه رمه نيبه كان ۸۹
- كيشى شيعرى چينى ۹۱
- كيشى شيعرى فهره نسى ۹۲
- كيشى زمانه ئيرانيبه كان ۹۳
- كيشى شيعرى كوربى ۹۴
- په راويزه كاني به شى دووهم ۹۶
- به شى سيبه م: پوخته ي زانستى عه رووز ۱۰۳
- *رؤشنايى: ۱۰۵

- * تپیی وه ستاو و تپیی بزواو ۱۰۷
 * بنه ره ته کان ۱۰۹
 * پئیه کان: ۱۱۱
 * کئشه کان ۱۱۵
 * بازنه کان ۱۱۷
 * گوران پئیه کان: ۱۲۲
 په راوئزه کانی به شی سئیه م ۱۳۱
به شی چواره م: کئشی شیعری کلاسیکی کوردی: ۱۳۵
 * کئشه باوه کان: ۱۳۸
 ۱- کئشی هه زه ج ۱۳۸
 ۲- کئشی ره جه ن ۱۵۳
 ۳- کئشی ره مه ل ۱۵۹
 ۴- کئشی سه ریح ۱۷۲
 ۵- کئشی خه فیف ۱۷۵
 ۶- کئشی موزاریج ۱۸۳
 ۷- کئشی موجته س ۱۹۲
 ۸- کئشی موته قاریب ۲۰۱
 ۹- کئشی به سیت ۲۰۶
 کئشه باوه کان و ژماره ی برگیه ی قابه کانیا ن ۲۱۰
 * کئشه که م به کار هاتوو ه کان: ۲۱۳
 ۱- کئشی کامیل ۲۱۳
 ۲- کئشی ته ویل ۲۱۴
 ۳- کئشی موته داره ک ۲۱۷
 ۴- کئشی مونسه ریح ۲۱۸
 ۵- کئشی موته زه ب ۲۱۸
 ۶- کئشی مه دید ۲۱۹
 ۷- کئشی وافیر ۲۲۰
 په راوئزه کانی به شی چواره م ۲۲۲
یه شی پئنجه م: هه ندی لایه نی تری عه رووزی
 له شیعری کلاسیکی کوردیدا ۲۳۳

- ۱- تیکه‌ل کردنی کیشه‌کان: ۲۳۵.....
- شئوه‌ی تیکه‌ل کردنی کیشه‌کان ۲۳۵.....
- جوړی کیشه تیکه‌ل کراوه‌کان ۲۳۶.....
- ۲- موسته‌زاد: ۲۴۴.....
- باب‌ت و هوی به‌کار هینانی موسته‌زاد ۲۴۸.....
- سیسته‌می زیادکردنی تیکه‌کان ۲۴۹.....
- کیشی موسته‌زاد ۲۵۱.....
- ۳- موه‌ششه‌ح: ۲۵۴.....
- کیشی موه‌ششه‌ح ۲۵۵.....
- بنیاتی موه‌ششه‌ح ۲۵۶.....
- موه‌ششه‌ح له شیعی‌ی فارسیدا ۲۵۷.....
- موه‌ششه‌ح له شیعی‌ی کوردیدا ۲۵۸.....
- کیشی موه‌ششه‌ح له کوردیدا ۲۶۰.....
- ۴- چوارین: ۲۶۳.....
- کیشی پویاعی ۲۶۴.....
- چوارین له شیعی‌ی عه‌ره‌بیدا ۲۶۶.....
- چوارین له کوردیدا ۲۶۷.....
- نمونوی کیشه‌ی عه‌روزییه‌کانی چوارین له کوردیدا ۲۶۹.....
- ۵- کیشی عه‌روزی شیعی‌ی زاری گورانی ۲۷۴.....
- په‌راوژنه‌کانی به‌شی پینجه‌م ۲۷۸.....
- به‌شی شه‌شهم: به‌راوردکردنی کیشی شیعی‌ی
- کلاسیکی کوردی له‌گه‌ل عه‌روزی عه‌ره‌بی و کیشی شیعی‌ی فارسیدا ۲۸۶.....
- * گه‌ل‌له‌ بوون و چه‌سپانی کیشی شیعی‌ی عه‌ره‌بی و فارسی و کوردی ۲۸۶.....
- سه‌ره‌لدانی شیعی‌ی عه‌ره‌بی و چه‌سپانی کیشه‌کانی ۲۸۶.....
- سه‌ره‌تای شیعی‌ی فارسی و کیشه‌کانی ۲۸۸.....
- سه‌ره‌تای شیعی‌ی کوردی و کیشه‌کانی ۲۹۰.....
- * کیشی عه‌روزی له‌ نیوان عه‌ره‌بی و کوردی و فارسیدا: ۲۹۲.....
- عه‌روزله‌ نیوان عه‌ره‌بی و فارسیدا ۲۹۲.....
- عه‌روزله‌ نیوان فارسی و کوردیدا ۲۹۴.....
- * به‌راوردکردنی بڼه‌ماکانی کیشی شیعی‌ی عه‌ره‌بی و فارسی و کوردی ۲۹۵.....

۲۹۵.....	۱-ہنگ
۲۹۶.....	۲-برگہ
۲۹۷.....	۳-پی
۲۹۸.....	۴-زحاف و عیلة
۲۹۹.....	۵-دیرہ شیعر
۳۰۱.....	۶-قالبہ کیشہ کان
۳۰۲.....	* بہ راورد کردنی کیشہ عہ روزیہ کانی کوردی لہ گہل عہ رہبی و فارسیدا
۳۰۲.....	۱-کیشی ہہ زہ ج
۳۰۷.....	۲-کیشی پہ جہ ز
۳۰۹.....	۳-کیشی پہ مہ ل
۳۱۵.....	۴-کیشی سہ ریع
۳۱۷.....	۵-کیشی خہ فیف
۳۱۹.....	۶-کیشی موراریع
۳۲۲.....	۷-کیشی موجتہ س
۳۲۴.....	۸-کیشی موتہ قاریب
۳۲۶.....	۹-کیشی بہ سیت
۳۳۵.....	تہ نجام
۳۳۹.....	بیبلوگرافیا
۳۴۹.....	ملخص البحث
۳۵۰.....	ABSTRACT

پيشه‌کی

بابه‌تی نامه‌که:

کۆنترين به‌رهمی نه‌ده‌بی که تا ئیستا لای هه‌موو نه‌ته‌وه‌کان مایه‌ته‌وه
ئه‌وه‌یه که له‌ قالی شیعردا پزّاوه. یه‌که‌م سه‌ره‌له‌دانی شیعر له‌ گه‌ل گۆرانی و
جیوله‌ی له‌ش (سه‌ما) پیکه‌وه هاتوون، جا ئه‌مه‌یان چ له‌ ویردی ئایینه
کۆنه‌کان چه‌که‌ره‌ی کردبی و چ له‌ کاتی رای‌ی کردنی کاری پۆزانه‌ دروست
بووی. هه‌ر چۆن بی شیعر له‌ په‌خشانی نووسراو کۆنتره‌ و له‌ گه‌ل
جیاوازیه‌کانی تری شیعر و په‌خشان، کیش و ریتیم نیشانه‌یه‌کی سه‌ره‌کی و
جیاکه‌ره‌وه‌ی شیعر پیک دینن. ئه‌گه‌ر چی ریتیم له‌ په‌خشانییدا هه‌یه، به‌لام
ریتمی په‌خشان جیایه له‌ ریتمی شیعر، که‌چی کیش تایبه‌ته به‌ شیعر و له
په‌خشاندا به‌رچاو ناکه‌وی. کیش و ریتیم له‌ شیعر بکه‌وه، شیعر ده‌بی به
په‌خشانیکی هونه‌ری و به‌س.

هه‌ر زمانیک به‌ پئی تایبه‌تی ده‌نگسازي و وشه‌سازي و پرسته‌سازي خۆی،
جۆره‌ کیشیکی تایبه‌تی هه‌یه، یان بنه‌مایه‌کی تایبه‌تی هه‌یه کیشه‌کانی له‌ سه‌ر
بنیات نراوه. کوردیش هه‌ر له‌ کۆنه‌وه خاوه‌نی شارستانی خۆی و به‌رهمی
فیکری و شیعرێ خۆی بووه. به‌لام ئه‌وه‌نده هه‌یه شیعره‌که‌ی، یان
نه‌نووسراوه‌ته‌وه، یان نووسراوه‌ته‌وه، به‌لام به‌رزه‌بری پۆزگاری ناهه‌مواره
که‌وتوو و له‌ ناو چوو.

شیعری کۆنی کوردی بریتی بووه له‌ شیعری میلی ناو خه‌لک، که‌ وه‌کو
به‌سته و گۆرانی به‌ سه‌رزاري خه‌لکه‌وه بووه و له‌ کات و شوونی خۆی به
شیوه‌ی تایبه‌تی خۆی چراوه. ئه‌م جۆره‌ شیعره هه‌ر له‌ کۆنه‌وه تا ئیستا به‌ بی
پسانه‌وه به‌ر ده‌وامی خۆی پاراستوو، به‌لام ئه‌وه‌نده هه‌یه دره‌نگه‌ست به‌ تۆمار
کردنی کراوه. بۆیه له‌ پيش ئیسلامدا، به‌لگه‌یه‌کی پته‌وو جیگه‌ی بروامان نییه
بۆ شیعرێ کوردی تا بزانی کیشه‌که‌ی چۆن بووه و له‌ سه‌ر چ بناغه‌یه‌که‌وه
دروست بووه. هه‌ندی که‌س باسی چوارینه‌کانی بۆرا بۆژو ئه‌و شیعره‌ی به
هه‌ورامی باسی شپزه‌ بوونی کوردی شاره‌زور ده‌کاله کاتی هاتنی له‌ شکری
عه‌ره‌بی ئیسلامی و پارچه‌ شیعرێکی بابا پوخی هه‌مزانی ده‌که‌ن، به‌لام ئه‌مانه
هیچیکیان به‌لگه‌ی زانستی نییه بوونه‌که‌یان به‌سه‌لینی، زیاتر له‌وه ده‌چی که

هه لبه ستر او (منتحل) بن له لايه كي تریشه وه هه ندى تۆزه ره وه هه ولى ئه وه
ده دن كه زمانى ئىستاي كوردى ببه نه وه سه ر ئه ئىستا و ئه ئىستا به بنچينه ي
زمانى كوردى دابنين، ئه و زمانه ي كه براون ده لى له گه ل پارسى كۆن وه ك
دايك و كيژ نه بوون به لكو وه كو جووته خوشك وا بوون، به لام ئه م بردنه وه سه ر
يه كه هه روا به ئاسانى نايه ته دى، پيويستى به ليكۆلينه وه ي فيولوجى و
ئيتيمۆلوجى و زانستانه هه يه، بۆيه ئه ميش هه ر به گريمانه ده مينتته وه، لاي
كه م بو ئىستا. جا دوا رۆژ ليكۆلينه وه ي ميژوويى و زمانه وانى چى به رده خا،
ئه مه شتيكى تره.

پاش بلاو بوونه وه ي ئايينى ئيسلام له ناو كورد و فارس و نه ته وه نا
عه ره به كانى تر دا، هه م ئيسلام زۆر لايه نى شارستانيتى و پۆحى و فيكرى ئه و
نه ته وانه ي گۆرى، هه م ئه وانيش تا چه ند سه ده يه ك هه ر خه ريكي خزمه ت
كردنى ئايينى زمانى ئيسلام بوون كه عه ره بييه و زمان و ژيارى نه ته وايه تى
خۆيان، هه ر هيج نه بى به ش به حالى نووسين و تۆمار كردن، پشت گوى خست.
يه كه م شاعيرى كورد پاش ئيسلام كه به ره م يكي زۆرى هه بى و جيگايه كي
ديار و پايه يه كي ئه ده بى و ئايينى به رزى هه بى بابا تا هيرى هه مه دانيبه كه له
سه ده ي ده يه م و يازده م (۹۳۵-۱۰۱۰) ژياوه، پاش ئه و يش مه لا په ريشان و
ئىنجا مه لاي جزيرى و

سه ره له داني شيعرى تۆمار كراوى كوردى پاش ئيسلام، له بوارى كيشه وه
دوو پىچكه ي گرتووه

-يه كه م: ئه و شيعرانه ي به كيشى خۆمالى و له سه ر بنه رپه تى ژماره ي بىرگه
دان دراون، ئه مه سه را پاي شيعرى فۆلكلورى كۆن و نووى ده گرتته وه له گه ل سه ر
له به رى شيعرى زارى گۆرانى "هه ورامى" (جگه له چه ند پارچه هه لبه ستيكى
شيخ شه هابه دين و سه يدى هه ورامى)، ئه مه يان يه ك تا قه كيشى بىرگه يى ئيدا
به كار هاتووه كه كيشى ده ييه (۵+۵)، له گه ل شيعرى نووى كوردى كه پاش
جه نگى يه كه مى جيهانى، له گه ل بووژانه وه ي هه ستي نه ته وايه تى ناو گه لانى
بۆژه له لات و له ژىر كاريگه رى بزووتنه وه ي نووخوازي شيعرى توركى و
گه رانه وه يان بو كيشى ميللى و فۆلكلورى، سه رى هه لدا.

دووهم: ئه و شيعرانه ي كه به كيشى عه رووزى ده ست كارى كرا و نووسراون.

هەر له کۆنهوه کاریگهری ئهوه عهرووزه له زنگای ئهدهبی فارسییهوه هاتۆته ناو
 ئهدهبی کوردی. هەر چهنده کیشی عهرووزی به پینچهوانهی کیشی کوردیی
 خۆمالی له سهربنهپهتی چهندی برگه (واته کورت و درنژی برگه) دروست
 بووه. لهه دوو جوړه کیشهدا، ئیمه لهه نامهیهدا له جوړی دووهم دهکۆلینهوه و
 مهبهستمان به کیشی شیعی کلاسیکی کوردی ئهوه کیشه عهرووزیانهیه که
 شاعیرانی کورد شیعیان پی داناهه. ئهوه کیشه عهرووزیانهی له گهل هاتنی
 ئیسلام (بابا تاهیری هه مه دانی) هاتنه ناو شیعی کوردی و له پاش جهنگی
 یه که می جیهانی ورده ورده کشانهوه و جییان بو کیشی خۆمالی چۆل کردهوه،
 واته وه کو ده خیل ماوهی هه زار سالیک به شیعی کوردیهوه جه پان و له گهل
 سه ره له دانی بزووتنه وهی نوخووزی شیعی کوردی وازیان لی هینرا.

هوی هه لێزانی ئهم بابته بو ئهم نه گه رانه ده گه ریته وه:

- کیشی عهرووزی پانتاییه کی فراوانی له کیشی شیعی کوردی داگرتووه.
 هەر چهنده ئهم کیشه عهرووزیانه ئیستا پهت کراونه ته وه و زۆر کهم به کار
 دین، ئه ویش له لایه ن ئه وانیه که پۆشنییریان به زۆری عه ره بی ئیسلامیه و
 زهوقیشیان له شیعی کلاسیکی به عهرووز نووسراوتی نه په ریوه و کیشی نووی
 نایان بزوونی، به لام له گهل ئه مه شدا ئهم لایه نه پیوستی به لیکۆلینه وه یه کی
 فراوان هیه بو ساغ کردنه وهی ئه وه کیشه عهرووزیانهی به زۆری له کوردیدا
 به کار هاتوون و ئه وانیه کهم و به ده گمه ن به کار هاتوون.

- کیشی شیعی کلاسیکی (کیشی عهرووزی) پیوستی به لیکۆلینه وه یه کی
 فراوان هیه که پشکنینی زۆریه شیعی کلاسیکی بگرتیه وه و له بهر
 پۆشنایی ئهم پشکنینه فراوانه دا ئه وه کیشه ده ست نیشان بکرین که زۆر
 به کار هاتوون و ئه وانیه ش که کهم به کار هاتوون، یان هه ره به کار نه هاتوون،
 له گهل دیار کردنی زحاف و عیله کانی هه ر کیشیک له کوردیدا، هه ره ها
 دۆزینه وهی ئه وه قالبه کیشه نهی که له ئه فرانندی (ابداع) شاعیرانی کوردن و له
 عه ره بی و فارسیدا به کار نه هاتوون.

- شاره زایی پهیدا کردن له باره ی کیشه عهرووزیه کانی کوردی یارمه تیمان
 ده دا بو ئه وهی بتوانین به سه رساغ کردنه وهی شیعی کلاسیکیدا زال بین و

دهستنووسی کۆنی شیعی کلاسیکی به دروستی و بی ههله و کهم و کورتی بلاو بکهینهوه.

-ئاگاداریوونی کیشه عهرووزیهکانی کوردی دهبی به رینماییهک بسو دۆزینهوهی هر ههله و ناتهواوییهک که له ساغ کردنهوه و بلاو کردنهوهی شیعی کلاسیکیدا کرابی. زانستی عهرووزوه کوئامیرنکی ورد ئه وپی (تفعیله) یه مان بو دیار دهکا که ههلهی تیدا کراوه و پادهی ههله که یش دهست نیشان دهکا، جا چ له ژمارهی برهگهکانی پنییه که دابی و چ له جووری برهگهکان. ئه وهی شاره زای زانستی عهرووزی و به وردی به دیوانه کوردیهکاندا بچینهوه بو دیار دهکهوی که تاک و تووک نهبی که عهرووزان کردوو یانه، ئه وانهی تر هیچیان له ههلهی زهق و پهلهی نه ساز به در نین، بگره دیوانی و اهیه دهبی دووباره ساغ بکرنتهوه و بلاو بکرنتهوه.

-تا ئیستا لیکۆلینه وهیهکی فراوانی عهرووزی و له کوردیدا نییه که زۆریه شیعی کلاسیکی گرتبینهوه. ئه وهی کراوه بریتیبه له چه ند باس و لیکۆلینه وهیهکی کورت و یهک لایی و پچر پچر که زۆر جار له شیوهی وتار و که متر له شیوهی نامیلکه و جار و باریش له دوو تووی باسی فراوانتردا بهر که وتوووه. ئه م باسهی ئیمه ههولیکه بو ئه نجامدانی لیکۆلینه وهیهکی نهختی فراوانتر و شی کردنه وهی زۆریه شیعی کلاسیکی له بهوی کیشه وه و دیار کردنی تایبه تیتیبهکانی کیشی عهرووزی به کار هاتوو له شیعی کوردیدا. له هه مان کاتیشدا برومان وایه که کاره کهی ئیمهش هر هه موو شیعی کلاسیکی نه گرتوتهوه، چونکه ئیمه هر ته نیا دهستمان به دیوان و کۆمهله شیعه چاپکراوهکان گه یشتوووه، له وانیش پهنگه دیوان و کۆمهله شیعه هه بی ئیمه نه ماندی بی، جگه له وه دهشی سه دان دهستنووسی شیعی کلاسیکی هه بی و هیشتا چاپ نه بووین و نه مان دی بی، سه ره رای ئه و شیعرانهی که به ناو گوڤار و رۆژنامه کۆن و نوێکاندا بلاو بوونه ته وه. هر چه نده ئیمه له چاو خشان دتکی خیرای رۆژنامه و گوڤارهکاندا نه مان دی هیچ کیش، یان قابیه کیشی و به کار هاتی که له دیوان و کۆمهله شیعهکاندا نه بی.

پروگرامی نووسین:

ئهم لیکۆلینه وهی لیره ئه نجام دراوه، چه ند به شیک ده گرتنه وه که هه ره که

لايه نىكى بابته كه شى ده كاته وه و به هه موويان چوار چيوه ي گشتى بابته كه ده كيشن.

له به شى يه كه مدا، ئه و باس و نووسين و ليكولينه وانه مان به شيوه يه كي زانستى هه لسه نگان دووه كه تا ئىستا له باره ي كيشى عه رووزيه وه كراوه ن، هه ر له ئه حمه دى خانبيه وه كه له (نه ويه هار) دا ناوى كيش و پييه كاني هه ر پارچه يه كي هيناوه تا ده گاته ليكولينه وه عه رووزيه كاني سه رده مي ئىستامان و هه ولمان داوه به شدارى هه ر يه كيكيان ده ست نيشان بكه ين و ئه گه ر هه له و ناته واوييه كي زانستى هه بي ديارى بكه ين و راستى بكه ينه وه.

له به شى دووه مدا، باسيكى كورت و خه ستى هه ندى لايه نى تيورى كيش و پيتم و موسيقامان كردووه و په يوه ندى كيش و پيتم و كيش و بابته ت و كيشى نه ته وه يي و بنه ماي كيشى شيعرى جيهانيمان شى كرديوته وه، وه ك بناغه يه كي زانستى و پي خوشكردنيك بو چونه ناو كيشى شيعرى كوردى و به تاييه تى كيشى عه رووزى.

له به ر ئه وه ي كيشى شيعرى كلاسيكى كوردى (كيشى عه رووزى) له سه ر بناغه ي عه رووزى عه ره بيه وه هاتووه، له عه ره بيه وه فارس وه ريان گرتووه و به پيى زمانى خويمان ده ستكار بيان كردووه و كورديش چى كيش و قابله كيشى له گه ل سه ليقه و خاسيه تى ده نگسازى خو ي گونجايى له فارس ييه وه وه رى گرتووه و خاسيه تى خوشى تيدا پيشان داوه، بو يه به پيوستمان زانى به شى سييه م بو بوخته يه كي زانستى عه رووز ته رخا ن بكه ين و له ده نگى بزوين و نه بزوينه وه تا ده گاته روكنه كان و (پي) ته فعيله كان و كيش (به حر) ه كان و بازنه كان و زحاف و عيلله كان، هه مووى به كورت و خه ستى روون بكه ينه وه، وه ك ده روازه يه ك بو چونه ناو كيشى عه رووزى كوردى.

به شى چواره م بريتييه له شى كردنه وه ي ئه و كيشه عه رووزيانه ي له كورديدا به كار هاتوون: ئه وانه ي كه به زورى به كار هاتوون و ئه وانه ي كه م و ده گمه ن به كار هاتوون يان هه ر به كار نه هاتوون. له وانه ي به زورى به كار هاتوون هه موو قابله جياوازه كانمان ديار كردووه و نموونه ي شيعرى كلاسيكىمان بو هه ر كيش و قابليك هيناوه. ئينجا زحاف و عيلله كاني هه ر كيشيكان به جيا ده ست نيشان كردووه. ئه وه شمان له و سه رژميرييه فراوانه

دهست كه وتوو كه بوزوويه ديوان و كومه له شيعره كان كردوومانه.
له به شي پينجه مدا، باسي هه ندى بابه تي ترمان كردوو كه يان تايبه تن به
شاعيرانى كورد، وه كو تيكه ل كردنى چهن كيشىكى عه رووزى، يان كيشى
عه رووزى و كيشى خومالى، يان له وهونه رانه ن كه تا ئىستا به وردى و زانستى
لئيان نه كؤلراوه ته وه، به تايبه تي له كيشه كه يان، وه كو موسته زاد و موه ششع و
چوارين، كه پاش شى كردنه وهى ته كنىكى هه ريه كىكيان، ئه و كيشه
عه رووزيانه مان دهست نيشان كردوو كه له كورديدا بو هه ريه كىكيان به كار
هاتوو.

به شي شه شه م برتتويه له به راورد كردنى كيش و قالبه
كيشه عه رووزيه كانى شيعرى كلاسيكى كوردى كه له به شي پينجه مدا دهست
نیشانمان كردوون له گه ل كيش و قالبه كيشه كانى عه رووزى عه ره بى و فارسى.
له به راورد كردنى هه ر كيشى كدا ئه و قالبانه مان جيا كردو ته وه كه له كورديدا
هه ن و له گه ل فارسى يان له گه ل عه ره بى يان له گه ل هه ر دوو كيان هاويه شن و
نموونه مان بو كيشه هاويه شه كان هيناوه. ئه گه ر له كيشى كدا قالبى تايبه تي له
كورديدا هه بى كه له عه ره بى و فارسيدا نمونه ي نه بى، ئيشاره تمان بو كردوو و
به خاسيه تىكى تايبه تي ئه فراندنى كورديمان داناوه. جگه له به راورد كردنى
قالبه كانى هه ر كيشى ك، هونه ره كانى موسته زاد و موه ششع و چوارينيشمان له
تيوان كوردى و عه ره بى فارسيدا به راورد كردوو بو ئه وهى تايبه تىتى كوردى
هه ريه كىكيان بو ده ريكه وى.

له كؤتاييدا ئه و ئه نجامانه مان به كورتى نووسيوه كه له سه راپاي
لئىكؤلينه وه كه ماندا بو مان بوون بوونه ته وه، به تايبه تي ئه و خالانه ي كه زياتر
خاسيه تي عه رووزى شيعرى كلاسيكى كوردى پيشان نه من.

به‌شی یه‌که‌م

پیدا چوونه‌وه و هه‌لسه‌نگاندنی ئه‌و باسانه‌ی له سه‌ر کیشی
شيعری کلاسیکی کوردی نووسراون

هه‌رچه‌نده ئه‌ده‌بی کوردی له چاو ئه‌ده‌بی نه‌ته‌وه پيشکه‌وتوه‌کان لیکۆلینه‌وه‌ی که‌م له سه‌ر کراوه، له‌گه‌ل ئه‌وه‌شدا نووسه‌رانی کورد که‌م و زۆر، به‌ پئی توانا، هه‌ر که‌سه‌ له ئاستی خۆیه‌وه، خه‌ریکی لیکۆلینه‌وه‌ی سووچیکی ئه‌ده‌بی کوردی بووه. کیشی شیعری کلاسیکی کوردیش به‌کێکه‌ له‌و لایه‌نانه‌ی که‌ هه‌ندی لیکۆلینه‌وه‌ی له‌ سه‌ر کراوه، به‌لام به‌ فراوانی و هه‌مه‌ لایه‌نی لئی نه‌کۆلراوه‌ته‌وه. له‌ کۆنه‌وه تا ئیستا هه‌ندی وتار و نامیلکه‌ و کتێب له‌ باره‌ی کیشی شیعری کلاسیکییه‌وه‌ بلاوکراونه‌ته‌وه. و لایه‌ره‌دا به‌ کورتی گرنگترینی ئه‌و باسانه‌ ده‌خه‌ینه‌ به‌ر چاو و به‌ پئی توانا هه‌لیان ده‌سه‌نگینین:-

*کۆنترین نووسینی کوردی که‌ باسی کیشی عه‌رووزی و پئی (تفعیله) و کیش (به‌حر) هه‌کانی تیدا بی (نه‌به‌هاری) ئه‌حه‌دی خانیه (1). خانی دوای پيشه‌کی، نه‌به‌هاره‌که‌ی دابه‌شی سێزده‌ پارچه‌ کردووه و له‌ سه‌ره‌تای هه‌ر پارچه‌یه‌کدا دیره‌ شیعریکی گشتی به‌و کیشه‌ هیناوه‌ که‌ وسته‌ویه‌تی پارچه‌که‌ی پئی دابریژی و پاش ئه‌و دیره‌ ئینجاله‌ دیری دووه‌مدا پیه‌کان و ناوی کیشه‌که‌ی هیناوه. بو‌دیری سیه‌م ئینجاله‌ هاتۆته‌ سه‌ر فه‌ره‌هه‌نگۆکه‌که‌ی. بو‌نموونه‌ سه‌ره‌تای یه‌کی له‌ پارچه‌کانی (2) به‌م دوو دیره‌ ده‌ست پئی ده‌کا:

گه‌ردی ته‌ مه‌قسووده‌ک هه‌بی لازم دقئ لی بی ب له‌ز

خاسما ته‌ مه‌عبووده‌ک هه‌بی دائم د ئه‌مری وی مه‌به‌به‌ز

مستفعلن مستفعلن مستفعلن مستفعلن

سالام موسه‌مه‌ن هه‌ر ئه‌فه‌ ئه‌ی تالیبی به‌حرا ره‌جه‌ز (3).

خانی هه‌ر سێزده‌ پارچه‌ی له‌ سه‌ر ئه‌م کیشانه‌ هۆنیوه‌ته‌وه:

1- هه‌زه‌ج: سی‌قالبی هه‌زه‌جی به‌کار هیناوه:

أ- هه‌زه‌جی مه‌کفووفی مه‌حزووفی موسمه‌ن، پارچه‌ی (1).

ب- هه‌زه‌جی ئه‌خره‌بی موسمه‌ن، پارچه‌ی (9).

ج- هه‌زه‌جی سالی موسمه‌ن، پارچه‌ی (12).

2- کیشی ره‌جه‌ز: چوارقالبی ره‌جه‌زی به‌کار هیناوه:

أ- ره‌جه‌زی مه‌توی مه‌خبوون، پارچه‌ی (2).

ب- ره‌جه‌زی سالی موسمه‌ن، پارچه‌ی (4).

ج- ره‌جه‌زی مورفه‌هل، پارچه‌ی (5).

د- ره‌جه‌زی مه‌توی، پارچه‌ی (10).

۳- کیشی په مهل: دوو قالبی په مهلی به کار هیڼاوه:

۱- په مهلی شه شیبی مه حزووف، پارچه‌ی (۳).

ب- په مهلی مه قسووری موسه مهن، پارچه‌ی (۷).

۴- کیشی موزاریعی نه خرب، پارچه‌ی (۶).

۵- کیشی سه ریعی مه توی، پارچه‌ی (۱۱).

۶- کیشی به سیتی مه توی، پارچه‌ی (۸).

۷- کیشی موته قاریبی مه قسوور، پارچه‌ی (۱۳).

پارچه‌ی په کم که نووسیویه تی له سه ر کیشی (هه زه جی مه کفووفی مه حزووفه) ده بوايه پښه کانی (مفاعیل، فعولن، مفاعیلُ فعولان) نهک وهک نه و نووسیویه تی (مفاعلن فعولن مفاعلن فعولن) (۴). چونکه به نوره پښهک که ففی ده چټه سه ر ده بی به (مفاعیلُ) و پښهک که زفی ده چټه سه ر ده بی به (فعولن). وا باشتر بوو ناوی نه م قالبه کیشی بنایه (هه زه جی هه شتی مه قسوور): چونکه عه رووزو زه ریبی دیری په کم و هه ر هه مووزه ریه کانی سه ر اپای پارچه که مه قسوورن (مفاعیلُ-فعولان) نهک مه حزووف (فعولن) وهکو: (نه مه عرووف، موسلمان، ژبووان). عه رووزه کانیش له تیوان مه قسوور (مفاعیلُ-فعولان) و مه حزووف (فعولن) ده خولینه وه. نه و پښانهش که ده بی مه کفووف بن به پښی قالبی کیشه که، هه موویان به مه کفووفی نه هاتوون. هه یانه به سالی هاتووه وهکو (نیمامن نهی-دیری (۵)، یان، موجه ممد ما-مفاعیلن-دیری) (۹)، جاری واش هه یه له باتی که ف که بزنی چوته سه ر، وهکو (په سووله نهی-مفاعلن-دیری (۴)، یان خهلیفه چا-مفاعلن-دیری (۵)). هتد.

له پارچه‌ی سییه میندا که نووسیویه تی له (به حری په مهلی مه حزووفه). پښه کانی به م جوړه نووسیویه: (فاعلاتن فاعلاتن فاعلات) (۵). له خویندنه وهی نه م پارچه یه دا، به ربه که وی که هه موو دیره کان زه ریه کانیا مه قسووره (فاعلات) نهک مه حزووف (فاعلن) و دیری په کمه مېش موسه رره عه، واته عه رووزو زه ریبی له سه ریهک کیشه (فاعلات). عه رووزی دیره کانی تریش له تیوان مه حزووف و مه قسوور دا ده سوړینه وه و نوره شیان مه قسوورن، بویه ده بوايه نه م قالبهش به په مهلی مه قسوور ناو بیا نهک په مهلی مه حزووف،

چونکه بینای کیش له سه رزه ربه نهك عه روون.

*ئی بی سۆن له کتیبی (پرزمانی کوردی) دا^(۶)، که دیته سه رباسی شاعر (ل ۱۶۰-۱۷۰) قسه له کیشی شیعری کوردی دهکا. کاره کهی سۆن له باره ی کیشی شیعری کوردیه وه دهگرتنه دووبهش: به شیکیان باسی کیشی عه رووزیه و به شه کهی تر باسی کیشی خۆمالیه. باسی شیعری عه رووزیش دوو لایه ن دهگرتنه وه: لایه نیک دهست نیشان کردنی کیشهکانی نهوبه هاری خانیه و لایه نه کهی تر دهست نیشان کردن و نمونه هینانه وهی هه ندی کیشی شیعری نالی و جزیرییه. له باسی کیشهکانی نهوبه هاردا، سۆن (۱۱) کیش و قالبی جیناوازی دیار کردوه، به لام له م دیار کردنه دا تووشی گه لی تیکه لاوی و ناته واوی بووه. سۆن ناوی ئەم کیشانه ی به ریز نووسیوه گوايه خانی له نهوبه هاردا به کاری هیناون:

(۱) -هه زه جی مه کفووفی مه حزووف. ۲- په جهزی مه خبوون. ۳- په مه لی مه حزووف. ۴- په جهزی موسه ممه نی سالم. ۵- په جهزی مور ه ففهل. ۶- په جهزی ئەخره ب. ۷- مونسه ریجی موسه ممه نی ئەخره ب. ۸- هه زه جی ئەخره بی موسه ممه ن. ۹- په مه لی مه توی. ۱۰- هه زه جی موسه ممه نی سالم. ۱۱- مونقه زیبی مه قسوور)^(۷).

به رامبه ره هه ریه کیکیان ناوی پیه کان و په مزی برگیه ی کورت (ب) و درئی (-) دیار کردوه، به لام نه یگوتوه کام پارچه ی نهوبه هار له سه رکام کیشه و نمونه ی بو هیچیکیان نه داوه. ئەگه ر به راوردنیک له نیوان لیسته وشکه کهی سۆن و کیشی پارچهکانی نهوبه هاری خانیدا بکهین، دهگهینه ئەم راستییانه ی خواره وه:-

۱- کیشهکانی ژماره (۱، ۳، ۴، ۵، ۸، ۱۰) لای سۆن، له پارچهکانی نهوبه هاردا هه ن.

۲- شهش کیش و قابله کیش له نهوبه هاردا هه ن، سۆن ناوی نه بر دوون، وهکو: هه زه جی ئەخره بی موسه ممه ن، په جهزی مه توی مه خبوون، په مه لی مه حزووف، په مه لی مه قسووری موسه ممه ن، سه رعی مه توی، به سیتی مه توی.

۳- هه ندی کیش که سۆن ناوی بر دوون و برگیه و پیهکانی نووسیون له نهوبه هاردا هه ن، به لام سۆن ناوهکانی به راستی نه هیناون وهکو:

أ- له ژماره (۲) دا، كېشه كهی به (په جهزی مه خپوون) ^(۸) ناو بریدوه،
 كه چی له نهویه هاردا (په جهزی مه توی مه خپوون) ههیه ^(۹).
 ب- له ژماره (۶) دا، ناوی (په جهزی ئه خرب) ی هیناوه ^(۱۰). ئه مه هر
 نایی، چونکه ته فعلیه کانی په جهز بریتین له (مستفعلن). ئه م پییش
 (مستفعلن) به سه به بی سووک (مُس) ده ست پی ده کا و قهت خه
 بی ^(۱۱) ناچیته سه، چونکه خه رب ده چیته سه ر ئه و پیانیه به وه ته دی کو
 ده ست پی ده کهن وه کو (مفاعیلن)، (فعولن). به گویره ی ئه و پرگه و
 ته فعلیلانه ی سون بوئهم کیشه ی داناوه (مفعول فاعلاتن، --ب/ب--). ئه م
 کیشه موزاریعی ئه خربه نه ک په جهزی ئه خرب. ئه مه له نهویه هاریدا ههیه
 و پارچه ی (۶) ی پی هونراوه ته وه.

ج- له ژماره (۷) دا، ناوی (مونسه ریحی موسه مهنی ئه خرب) ^(۱۲) ی
 هیناوه. جاری خانی کیشی مونسه ریحی هه ر به کار نه هیناوه له نهویه هاردا،
 ئینجا به گویره ی ئه و پیانیه ی بو کیشه که ی داناوه (مفعول فاعلاتن، --ب/ب--).
 ئه م کیشه ییش هه ر موزاریعی ئه خربه نه ک مونسه ریح. به مه وه سون،
 بی ئه وه ی ناگادار بی، دوو جار له ژیر دوو ناوی جیاوازا کیشی موزاریعی
 ئه خربه ی نووسیوه. جارنکیان له ژماره (۶) و جارنک له ژماره (۷) دا. له
 هه ردوو باریدا ناوی پییه کان و په مزی پرگه کانی وه کویه ک داناوه.

د- له ژماره (۹) دا، سون ناوی په مه لی مه توی نووسیوه. ئه مه هه ر نایی،
 چونکه پییه کانی په مه ل بریتین له (فاعلاتن). (فاعلاتن) قهت زحافی
 (ته ی) ناچیته سه ر. (ته ی) بریتییه له فریدانی چواره م تیپی وه ستاوه
 سه به بدا ^(۱۳). چواره م تیپی (فاعلاتن) (ل) ه. ئه م لامه، به که م له ناو وه ته دی
 کو (علا) دایه نه ک سه به بی سووک، دووهم بزواوه (مه قنووچه) و وه ستاوه نییه.
 به گویره ی ئه و په مزو پیانیه ی له ته نیشته ناوی کیشه که نووسراون (مفتعلن،
 --ب/ب--)، کیشه که کیشی په جهزی مه توییه نه ک په مه لی مه توی. په جهزو
 په مه لی لی تیکه ل بووه.

ه- له ژماره (۱۱) دا، ناوی کیشه که ی نووسیوه (مه نقه ریبی مه قسور).
 ئاشکرا دیاره ئه مه مونقه ریب نییه. موته قاریبه. له ته نیشته ئه م کیشه دا،
 سون ئه م تیپینییه ی نووسیوه:

((ئەمە كۆشكى تايبەتە بە فارسی)) (۱۴). راستە ئەم كۆشە لە فارسیدا
 ھەيە و تەنانت شانامەى فیردەوسى ھەر بەم كۆشە ھۆنراوە تەوہ (۱۵). بەلام
 ئەمە مانای وا نییە كە تايبەت بى بە فارسی، چونكە ئەم كۆشە لە عەرەبیشدا
 ھەيە و لەگەل كۆشى مۆتە دارەك بازنەى پینجەمى نیزامى عەرۆزى خەلىلى
 پىك ھیناوە. ئەم كۆشە لە كوردیشدا بەكار ھاتووە. بەلام ئەو ھەندە ھەيە ھەندى
 عەرۆزى ئىرانى رايان وایە ھەندى لەو كۆشەنەى خەلىل دیارى كوردون
 پىش خەلىلىش لە فارسیدا بەكار ھاتون. يەك لەو كۆشەنە كۆشى مۆتە قارىبە.
 خانلەرى لە ئىنسكلۆپىدىی ئىسلامى وەرگرتووە كە مۆتە قارىب لە شیعرى
 عەرەبى جاھىلىدا بەكار نەھاتووە و دەلى: (یەكەم جار لای دەقیقى تووشى ئەم
 كۆشە دەبین كە بە شیوہیەكى رىك و پىك و تەواو چەسپاندوویەتى) (۱۶).

دوای نەوہەارى خانى، سۆن دىتە سەر باسى كۆشى شیعەرەكانى شىخ
 ئەحمەدى جزیرى و دەلى: "تنوع له شیعەرەكانى كەمترە" (۱۷). مەبەستى ئەوہیە
 لە چاوەنەوہەارى خانى تنوعە كە كەمترە. ئینجا كۆشە ھەرە باوەكانى لای
 جزیرى بەم كۆشەنە دەست نیشان دەكا:-

۱- رەجەزى چوار (مستفعلن) (مەبەستى ئەوہیە ھەر لە تىك "نیو دیرە
 شیعەر، مصراعىك" چوار (مستفعلن) لەگەل ھەندى قالى تری ئەم كۆشە،
 بەلام قالىبەكانى دیار نەكردووە.

۲- ھەزەجى چوار (مفاعیلن) (دیسان مەبەستى ئەوہیە ھەر لە تىك چوار
 جار (مفاعیلن) ی تیدا دووبارە دەبیتەوہ). لەگەل ھەندى قالى تری ئەم
 كۆشە. لیرەشدا قالىبەكانى دیار نەكردووە.

۳- رەمەل، دەلى قالى تری ھەيە بەلام قەت بە سالى بەكار
 نەھاتووە (۱۸).

راستە رەمەل لە كوردیدا زۆر كەم بە ھەشت پى سالى بەكار ھاتووە، بەلام
 ھەر جزیرى خۆى ھۆنراوەیەكى بە رەمەلى ھەشتى سالى ھەيە كە سەرەتاكەى
 ئاوا دەست پى دەكا:

مۆحبەتى میحنەت د زۆرن حوب دبیم بى شك بەلایە
 - - - ب / - - - ب / - - - ب / - - - ب
 فاعلاتن فاعلاتن فاعلاتن فاعلاتن

عومر و ژى خواهش (پى) دېوون صؤتن و دهر د و به لايه (۱۹)

فاعلاتن / -- ب -- / -- ب -- / -- ب --
فاعلاتن فاعلاتن فاعلاتن

ئه مه، ئه گهر كؤتايى له ته كان درئز بکړئته وه (اشباع). خو ئه گهر درئز نه كړئته وه و هه روه كو خوى بمئنيته وه، ئه وا ته فعيله كانى كؤتايى ده بن به (فاعلات) و قابله كه ده بى به (په مه لى هه شتى مه كفوف).

دواى جزيرى، سؤن هاتؤته سه ر باسى نالى و شيعره كانى و ده لى:

ئه مه لى خوار وه شيعرنكى نالبييه كه نووسه رنكى سه ره تاي سه ده لى هه ژده مينه (۲۰). نالى له سه ده لى هه ژده مين نه ژباوه، به لكوله نيوه لى يه كه مى سه ده لى نوزده مين ژباوه و دوا ليكؤلينه وه (۱۸۷۳-۱۸۰۰) لى بو سالى بوون و مردنى داناوه (۲۱). پاشان چهند ديره شيعرنكى نالى له پووى كيشه وه شى كړيؤته وه و برگه كانى به په مزى كورت و درئز ده ست نيشان كړدوه، بى ئه وه لى ناوى كيشه كان بينى، ته نيا يه ك پارچه نه بى كه گوتوويه تى، له سه ر كيشى هه زه جى موسه ده سى مه حزوفه (۲۲).

* شيخ نوورى شيخ صالح، له پؤژنامه لى (ژبان) لى سالى (۱۹۲۶-۱۹۲۷) دا، زنجيره و تارنكى له باره لى ليكؤلينه وه لى ئه ده بيبه وه له ژير ناوى (ادبيات كړدى) دا بلاؤ كړيؤته وه (۲۳). له م زنجيره و تاره دا، چهند ئه لقه يه كى بو باسى كيشى شيعرى كوردى ته رخاڼ كړدوه. شيخ نوورى دواى پينا سه كړدى كيش، دوو جوړه كيش له يه ك جودا ده كاته وه: (وزن هجائى و وزن عروضى) (۲۴). كه دينته سه ر كيشى عه رووزى، ده لى: (وزن عروضى به اعتبار حركات و سكناات توازن و تناسبى هه يه) (۲۵). واته وه كو عه ره بيبه كه له پوانگه لى تيبى موته حريك و ساكينه وه ده چيته ناو زانستى عه رووزه وه. پاشان بو زياتر بوون كړدنه وه لى بنه ماى كيشى عه رووزى باسى دوو جوړه (هجا) واته برگه ده كا. (هجاى ممدود-برگه لى درئز) و (هجاى مه قصور-برگه لى كورت) و نمونه لى ئه م دوو جوړه برگه يه به وشه لى (غالب) دينى. له شى كړدنه وه دا، (غا) به مه ممدود و (لب) به مه قسور داده لى هه ر له به ر ئه وه لى يه كه ميان بزوينه كه لى درئزه (۱) و دووه ميان بزوينه كه لى كورته (—) كه ئه مه له زانستى عه رووزنا راست نيبه. وايه ئه گهر تيبى نه بزوين بزوينكى درئزى به دوا دا بى وه كو (۱) و.

ی) برگی درنژ دروست دهکا و نه گهر بزونیکی کورتی به دوا دا بی وه کو
 (ُ، ِ، َ) بزونی کورت دروست دهکا، به لام نه گهر نه بزونیکی
 بزونیکی کورت و ئینجا نه بزونیکی وه ستاوی به دوا دا بی دیسان برگی درنژ
 دروست دهکا. له نمونه که شیخ نووریدا، (غا) برگی درنژه چونکه بریتیه
 له سه به بیکی سووک (تییکی بزواو - غ) + تیپیکی وه ستاو - ۱، (لب) یش هر
 برگی درنژه و کورت نییه وه کو شیخ نووری بووی چوو، چونکه نه ویش وه کو
 برگی پیشه وه بریتیه له سه به بیکی سووک (تییکی بزواو (ل) و تیپیکی
 وه ستاو (ب)).

شیخ نووری بویره مزی برگی کورت و برگی درنژ ده م دوو نیشانه یه ی
 داناوه (- -). ئەم په زمانه لای هیچ عه رووزاننکی تر به کار نه هاتوون،
 تایه تین به شیخ نووری خویره وه. پاشان شیخ نووری ناوی ته نیا پینج کیشی
 بردوو (په مهل، هه زه ج، موزایع، موته قاریب، خه فیف ..) (۲۶). که دیته سه
 کیشی شیعی کلاسیکی کوردی، ده لی: (قسماله محیط کردستان دا زیاتر
 استعمال اکرین، لیره دا نیشان ادرین) (۲۷). دوا به دوا ی ئەمه په مزو تیپه کانی
 نوقالبه کیشی جورا و جور ده نووسی، بی ئەوه ی ناوی کیشه کان بدا، به لام له
 نمونه کان و په مزی برگیه کانه وه دیاره که کیشه کان ئەمانه ن: (۱- په مهلی
 هه شتی مه حزووف، ۲- په مهلی هه شتی مه خبوونی مه حزووف، ۳- په مهلی
 شه شتی مه خبوونی مه حزوون، ۴- هه زه جی هه شتی سالم، ۵- هه زه جی شه شتی
 مه حزووف، ۶- هه زه جی هه شتی ئەخره بی مه کفووفی مه حزووف، ۷- موزاریعی
 ئەخره بی مه کفووفی مه قسوور، ۸- په جهزی هه شتی مه خبوون، ۹-
 موجته سی هه شتی مه خبوون)) (۲۸). وهک دیاره شیخ نووری له م وتاره یدا
 ته نیا باسی پینج کیشی جیاوازی کردوو (هه زه ج، په مهل، موزاریع، په جهن،
 موجته س) و ئەوانه ی دی قالبی تری ئەم کیشانه ن. هه ر له باسی کیش دا، شیخ
 نووری باسیکی موسته زادی کردوو و هو ی نووسینی موسته زادی به وه لیک
 داوه ته وه که بو ئەوه ی ئاوازه که ی (که لال ئاوه ر) نه بی (بین بین له بعضی
 جیگای وزنکدا لبرای که تنووعیک بدری به آهنگی وزنه که، له عین وزن بعضی
 شکل و پارچه علاوه اکر) (۲۹) و نمونه به وه دیننیه وه (مثلا وزنیک که هموی
 له سر) (مفعول مفاعل فعولن) ببیژی له بینی مصره عاکا شکلی بچوک لم وزنه

علاوه اکری وکو (مفعول و فعولن) ^(۳۰) به لام ئئمه هیج شیعی کوردیمان نه دیوه له سهر کیشی (مفعولُ مفاعیلُنُ فعولن) ^(۳۱) بی و کرابی به موسته زاد. له کوردیدا موسته زاد ته نیا له و کیشانه دهی که هر له تیکیان چوار پییه، دووی کورتیان وه کو تیکه ی زیاد دووباره ده بنه وه که ئه وانیش بریتین له پیی یه که م و چواره م. پاشان شیخ نووری دوو جووری موسته زادی به نمونه وه داوه که کیشه که یان جیا یه، به لام ناوی کیشه کانی نه نووسیوه. ئهم دووه ش یه که م له سهر کیشی هه ره جی ئه خره بی مه کفووفی مه حزووفه و دووه م له سهر کیشی موزاریعی ئه خره بی مه کفووفی مه حزووفه.

*گوران سالی ۱۹۶۱ زنجیره موحازه ره یه کی بو قوتاییانی به شی کوردی کولجی ئادایی زانستگای به غدا دا. موحازه ره کانی له باره ی ره خنه ی ئه ده بی بوون و کیشی شیعی گرتبووه وه ^(۳۲). گوران باسی بنه مای کیشی شیعی یونانی و رومانی و فه ره نسی و ئینگلیزی و عه ره بی و فارسی ده کا، به لام ناچیتته ناو کیشی عه رووزیه وه، چ له عه ره بی و چ له فارسی و چ له کوردی. نه باسی بوکن و پنیه کان ده کا، نه باسی کیش و بازنه کان و نه باسی زحاف و عیلله کان. به کورتی خوی له قه ره ی کیشی عه رووزی نه داوه، به لام له گهل ئه وه شدا گوران خوی ئاگاداری عه رووز بووه، هه ره کوله پنیسه کی (به هه شت و یادگار) دا ده لی: (به شی زوری کونه کان به وه زنی عروضی وه کوردی یه کی کونی تیکه لاو به زمانی بیگانه نووسراون) ^(۳۳). ئینجا ده لی: (تا چند سالیک له مه و به ره به وه زنی عروضی شیعرم وتوه، به وه زنی په نجه ش له زور کونه وه، به لکوله گهل وه زنی عروضی شان به شانی یه ک ده ستم کردوه به هه لبه ست دانان...) ^(۳۴). پاشان ده لی: (تا له م چند ساله ی دوا پیدا وه زنی عروضی به ته واوی، وه لام وایه بو ئیجگاری به ره لا کرد) ^(۳۵). ته نانه ت گوران هه ولیشی داوه کیشی عه رووزی و خومالی له یه ک هونراوه دا کو یکاته وه ^(۳۶).

د. مارف خه زنه دار سالی ۱۹۶۲ (کیش و قافییه له شیعی کوردی دا) ^(۳۷) ی له ده ره وه ی ولات نووسی وله به غدا بلاوی کرده وه. ئهم نامیلکه یه بریتیه له باسنکی گشتی و خیرای ترانووی کیشانی شیعر و کیشی زمانه هیند و ئه وروپییه کان و کیشی شیعی عه ره بی و په نجه له شیعی کوردیدا و به باسنکی قافییه کوتایی هیناوه. له به شی عه رووزی عه ره بیدا (ل ۱۶-۲۱) باسی سه به ب و وه ته د و فاسیله و هه شت پییه (تفعیله) بنچینه ییه کانی کردوه ^(۳۸) و ناوی (۱۵) کیشی عه ره بی نووسیوه. له ناوی

ئەم كېشانهى خەللىل دايناون، دوا كېشى مۆتە دارەكى نووسىيۈە و ئەمەيشى ۋەك لە پەراۋىزەۋە ئىشارەتى بۇ كىردوۋە لە (پازى) ۋەرگرتوۋە. ئەگەر بىرۋامان ۋابى خەللىل تەنيا (۱۵) كېشى زانىۋە، دوا كېش دەبى مۆتە قارىب بى نەك مۆتە دارەك، كە چى لىزەدا ناۋى مۆتە قارىب لە گەل پازدە كېشە كەدا نەھاتوۋە. بۇ كېشى شازدەم دەلى: (ھەر لە دەوربەرى خەللىل خۇيدا، ئەخفەش بەحرىكى تىرى خستە سەر بەحرەكانى خەللىل، ۋاتە كىردى بە شازدە بەحر، بەلام خەللىل ئەمەى پەسند كىرد) (۳۹). بەلام ناۋى ئەو بەحرەى نە نووسىۋە كە دەلى ئەخفەش زىادى كىردوۋە. ئەو بەحرەى گوايە ئەخفەش زىادى كىردوۋە (مۆتە دارەكە). لە بارەى ئەو پازدە كېشەى دەيدەنە پال خەللىل ۋ ئەو كېشەى بۇ ئەخفەشى دەبەنەۋە راى جىاۋاز لە نىۋان عەرۋوززانەكاندا ھەيە. ھەيانە دەلى خەللىل ھەر شازدە بەحرەى زانىۋە ۋ ئەخفەش تەنيا ئىدەدىعائى كىردوۋە كە ئەو كېشەى داھىناۋە ۋ وانىيە، ھەشيانە دەلى نەء خەللىل ئاگادارى مۆتە دارەك نەبوۋە، ئەخفەش دۇزىۋىتەۋە. ئەۋەى لە نىزامى ۋردى بازنەكانى خەللىل ۋرد بىتتەۋە راى يەكەم پەسند دەكا (۴۰). ئىنجا دەچىتە سەر گۇرانى پىيەكان ۋ دەلى گۇرانى پىيەكان پىنى دەگوتىرى زىحاف ۋ ناۋى عىللەى نەھىناۋە كە ئەۋىش ھەر گۇرانى پىيەكانە بەلام لە چەشن ۋ ئەركدا لە زىحاف جىايە. پاشان ئەۋراستىيە باس دەكا كە لەبەر ئەۋەى زمانى عەرەبى ۋ فارسى جىان (كېشەى شىعەرى فارسى بە عەرۋوز گەلى تەكەللۇفى تىيا كراۋە) (۴۱). جا بۇ ئەۋەى فارس عەرۋوزى عەرەبى لە گەل زمانى خۇيان بگۇنجىنن (ھەندى بەحرى تازەيان داھىناۋە)، ۋەكو غەرىب يان جەدەد، قىرىب، مشاكل. لە بارەى زىحافەكانى فارسىش دەلى: (دېسانەۋە زىحافەكانى خەللىل بەشيانى نە كىردوۋە ھىناۋىانە (۱۳) زىحافى تىريان دانائە) (۴۳).

*علاءالدين سجادى سالى ۱۹۶۷ كىتابى (ئەدەبى كوردى ۋ لىكۆلىنەۋە لە ئەدەبى كوردى) (۴۴) بلاۋ كىردەۋە. لەم كىتابەدا كە دىتە سەر (جىايى ھۇنراۋە ۋ پەخشان)، كېش بە نىشانەيەكى سەرەكى جىاۋازى نىۋان ھۇنراۋە ۋ پەخشان دانەنى ۋ لە باسى كېشى عەرۋوزدا ناۋى ھەر شازدە بەحرەسى كېشە نا عەرەبىيە كە دىنى ۋ سەبەب ۋ ۋەتەد ۋ فاسىلە رۇن دەكاتەۋە ۋ ھەشت پىيە بىنجىيە كە نەنووسى. لە كېشەكان تەنيا سى كېشى بە پى ۋ نەۋنەۋە نووسىۋە: دىنل مۇجتەس، رەمەل. مەبەستى لە كېشى دىنل (طويل) ى عەرەبى نىيە بەلكو مەبەستى مۆتە قارىبە چونكە پىيەكانى مۆتە قارىبى بۇ دانائە (فعلولن فعولن

فعولن فعولن) (٤٥)، به لأم دیاری نه کردووه بؤچی ناوه کهی گۆریوه.

بؤ سالی ١٩٦٩-١٩٧٠، سجادی کتیبیککی تری چاپ کرد به ناوی (نرخ شناسی) (٤٦). لهم کتیبه دا له دوو جی باسی عه روز ده کا. یه کهم جار له ژیر ناوی "شته تایبه تیبه کانی هؤنراوهی کوردی"، له خالی سییه م، له باسی عه روز دا ده لی: (له دهوری ناوه پاستی هؤنراوهی کوردیدا، ئەم هؤنراوهی کوردیه ئالا به کیشی عه روزه وه) (٤٧). پاش ئەم رایه (خه نده کهی باسی) ی دلداری به نمونهی شیعی ئازادی کوردی دینیته وه و پای به رامبه ره به وشیعره ئەمه یه: (ئه و کیشه عه روزانه که هه بوون و هه ن له هؤنراوهی کوردی گنجی ناوه پاستا، له مانه دا نین). (٤٨) پاشان ده لی: (که وتۆته سه ر پئچکه یه کی پؤمانتیک. ئەمه نه ک هه ر له به ره لاکردنی رینگای عه روزیدا، به لکوله چه شنی گوزارهش دا...) (٤٩) له پاستیدا ئەم هؤنراوه یه دلداری ئازاد نییه و له عه روزیش دوور نه که وتۆته وه وه کو سجادی بؤی چووه، به لکوله سه ر کیشی عه روزی هؤنراوه ته وه و که وتۆته قالی جۆره (موه ششه ح) نکه وه. (٥٠) ئەم هؤنراوه یه هه مووی له سه ر کیشی هه زه جه که پنبه کهی (مفاعیلن) ه. ئەوه نده هه یه دوو قالی جیاوازی هه زه جی (هه شت پنی و چوار پنی) تیک هه لکیشاوه. ئەم هؤنراوه یه هه فت پارچه یه و هه ر پارچه یه کی هه فت له ته. له هه موو پارچه کاندایه، له تی (١، ٢، ٣، ٤، ٧) بریتیه له چوار (مفاعیلن) و له تی (٥، ٦) بریتی یه له دوو (مفاعیلن) (٥١). ده ستووری هاتنه وه ی سه روای له ته کانیش به م جۆره (أ ب ج ج ب).

دوای ئەمه سجادی به شیککی کتیبه کهی بؤ (کیش و به شه کانی له گه ل سه روا) (٩٧-١٣٠) ته رخان کردووه. ناوی پوکن و پی و کیشه عه روز یه کانی هیناوه و باسی پیکهاتنی دیره شیعی کردووه. ئەوه ی سه رنج پاده کیشی ئەوه یه سجادی بؤیه کهم جار هه ولی داوه زاراوه عه روز یه کان بکا به کوردی، وه کو (صدر- سینگ، عروض- داوین، ابتدا- سه ره تا، سبب- هو، وتد- سینگ، فاصله- ناو جی). له وه رگێرانی سه به بیدا راست بؤی نه چووه، چونکه سه به ب له زمانی عه ره بیدا په ته نه ک هو. راسته یه ک له ماناکانی سه به ب (هو) یه به لأم لیره، له باسی عه روز دا په ته، چونکه زۆریه ی زاراوه کانی زانستی عه روز له په شمالی کۆچه رییان وه رگێراوه ن، وه کو: سه در، عه جز، سه به ب، وه ته د، فاسیله...

عهرووزانه عه ره به کانش ههروا بیان لیک داوه ته وه. (سه به به له زماندا به
 مانای پهت هاتووه و له زانستی عهرووزدا به دوو تیب دهگوتری به دواى به که وه
 بین. جائه گهر ههردووکیان بزواو (متحرك) بیون نه وه سه به بی گرانه وه کولم،
 غد، خو نه گهر به کهم بزواو و دووهم وه ستاو (ساکن) بیو نه مه سه به بی سووکه
 وه کو هب، لی ...) (۵۱). ههروه هاله ودرگیرانی (فاصله) دا نه بیبیکاوه چونکه
 فاسیله ناوجی نییه، فاسیله به و دوو په ته درنژدهگوتری که له پیشه وه و له
 پاشه وه ره شمالی پی قایم ده کری بو نه وه ی (با) هه لینه ته کینی (۵۲). ئینجا
 باسی کیشی عهرووزی کردووه و پییه کانی دیار کردوون و شوونه ی عه ره بی و
 فارسی و کوردی بو هیناون. کیشه کان نه مانه ن: (موته قاریب، موجته سی
 مه خبوونی مه قسوور، ره مه لی مه قسوور). له شی کردنه وه ی ره مه لی مه قسوورا
 ده لی: (مه قسووریشه چونکه لی کورت کراوه ته وه، (فاعلاتن) نه بی به
 (فاعلات) وه (فاعلات) نه بی به (فاعلن) ..) (۵۴). راسته (فاعلاتن) به
 عیله ی قه سر ده بی به (فاعلات) به لام (فاعلات) قهت نابی به (فاعلن)،
 به لکو ده بی به (فاعلن). له کوتایی باسه که یدا ده لی: (هه ندی کیش و ئاوازه
 هه ن له کوردیدا، نه وانه به هیچ جور، نه کیش و نه ئاوازه بیان له عهرووزی
 عه ره پیدا هه ر نییه، به لکو نه بی کیش و ئاوازی خو یان تایبه تی بی، تایبه تیش
 بی هه ر به کوردییه وه) (۵۵). ئینجا بو پشتگیری نه م قسه یه ی شیعرکی شیخ
 ره زا و شیعرکی وه فای به شوونه دینیته وه. هه رچه نده شیعره که ی وه فای
 ده رچوونه له عه روون، به لام شیعره که ی شیخ ره زا عه رووزیه. شیعره که نه مه یه:

مه ریووته حه یاتم به سوله یمانی یو خاکی
 خو زگه م به سه گی قاپییه که ی نه حمه دی کاکی

دیاره نه م کیشه کیشکی عهرووزیه و پییه کانی هه ر له تیکی بریتیه له
 (مفعول مفاعیل مفاعیل فعولن) و کیشه که هه زه جی هه شتی نه خره بی
 مه کفووفی مه حزووفه.

سجادی له په راویزی ل ۱۲۱-۱۲۶ ی کتیبه که یدا پیناسه ی زحاف و
 عیله کانی کردووه و له زور جیدا تووشی هه له و کهم و کورتی بووه، وه کو:
 آ- له باسی (ته ی) دا ده لی: (نه و ته فعیله یه یه که پیتی چواره می ساکنه،
 نه و ساکنه لا نه بریت، نه مهش له (مستفعلن، متفاعلن، مفعولات) دا نه بی

...له (متفاعلن) دا ئەلف ئەررؤا (متفعلن) ئە مینیتته وه (مفتعلن) ئەخرنته شوینی (٥٦). جگه له وهی هه ندی عه رووزان لایان وایه (بهی) ناچیته سه (متفاعلن) چونکه (تهی) زحافه و زحاف ته نیا دهچیته سه سه بهب، که چی (ای) (متفا) چواردهم تیپی فاسیلهی بچووکه. له گهل ئە وه شدا ئە گهر گریمان (متفا) به دوو سه بهب دابندرئ- گران و سووک و تهی بچیته سه دهبی به (مفتعلن) و قهت (مفتعلن) ناخرنته شوینی، وه کوئو دهلی، چونکه برگه کانی (مفتعلن) بهم جوړه یه (ب ب ب ب -)، که چی برگه کانی (مفتعلن) بهم جوړه یه (- ب ب -) ئە مانه یه ک شت نین.

ب- له باسی (شه کل) دا دهلی: (شکل له خبن و کف دروست ئەبی. ئەمه له (فاعلاتن) و (مستفعلن) دا ئەبی .. له (مستفعلن) دا (س، ن) لانه چن که یه که میان ساکنی سه بهبی سووکی یه کهم و دوو میان ساکنی وه ته دی کومه له، ئە مینیتته وه (متفع ل) ..) (٥٧). ناته و او بیه که له (مستفعلن) دایه، ئەو (مستفعلن) ی به سه ره یه که وه نوو سیوه که له (سه بهبی سووک + سه بهبی سووک + وه ته دی کو) پیک دی. ئەم (مستفعلن) ده خه بی دهچیته سه ره به لام قهت که فی ناچیته سه ره، چونکه کهف زحافه، زحاف دهچیته سه سه بهب نهک وه ته د. له (مستفعلن) دا، (ن) ی کوتایی له وه ته دایه وه کو خویشی گوتوو یه تی نهک له سه بهبدا، ئە مهش نایی. جا (مستفعلن) که که فی نهچیته سه ره، شه کلیشی ناچیته سه ره، چونکه شه کل بریتییه له خه بن و کهف پیکه وه.

ج- له پیناسه ی (قهت) دا، دهلی: (ئمه له ته فعیله یه کدا ئەبی که ئاخیره که ی وه ته دیک کومه ل بی، لهم وه ته ده پیته نه جو لوه که ی ئەروا و ئەو جو لوه ی که له پیش ئەو نه جو لوه یه ئە کری به نه جو لوه، ئە مهش له (مستفعلن) و (فاعلن) دا ئەبی .. (مستفعلن) به قهت دهبی به (مستفعلن) و (فعولن) ئەخرنته شوینی ..) (٥٨). راسته (مستفعلن) به قهت دهبی به (مستفعلن) به لام راست نییه (فعولن) ی بخرنته شوین، راست ئە وه یه (مفعولن) ی بخرنته شوین، چونکه (مستفعلن، مفعولن) هه ردوو کبان برگه کانیان بهم جوړه یه (- - -).

د- له په راوینزی ل (١٢٥)، له ژماره (٦) دا، پیناسه ی (حه زف ...) دهکا و دهلی: (ئمه له (مستفعلن) دا ئەبی، وه ته ده کومه له که ی که (علن) ه

لانه بهی، نه مینیتته وه (مستف)، (فعلن) نه خریتته شوینی... (۵۹). نه مه به هیج جوړی پیناسه ی چه زف نیبه. چه زف بریتیه له (فریدانی سه بهی سووک له کو تایی فعیله دا وه کو (لن) فری بدین له (مفاعیلن)، ده بی به (مفاعی) و ده گوړی بو (فعولن).. (۶۰). نه وه پیناسه ی نه وه داویه تی پیناسه ی چه زه ز (حذ) ه نه ک (حذف). نه گهر دامان نامه بهستی چه زه ز بی و هله ی چاپ بی بووی به چه زف، شتیکی تر ده مینیتته وه، نه ویش نه وه یه چه زه ز تایبه ته به کیشی کامیل و بریتیه له فریدانی (علن) له (متفاعلن) و نه وه ی ماوه (مثفا)، (فعلن) ی ده خریتته جی (۶۱).

۵- له باسی سه لم (صلم) دا نووسیویه تی: (نه م سه له له (فاعلاتن) و (مفعولات) دا نه بی) (۶۲). راستیه که ی سه لم ناچیتته سه ر (فاعلاتن)، ته نیا ده چیتته سه ر (مفعولات). نه مه (ته نیا ده چیتته سه ر سه ریع که پییه کانی بریتین له (مستفعلن مستفعلن مفعولات) دوو جار نه گهر (لات) ی لی لابد ری ده بی به (مفعو) و ده گوړی بو (فعلن).. (۶۳). یویش سه لم ناچیتته سه ر (فاعلاتن) چونکه (فاعلاتن) به سه بهی سووک کو تایی دی و (سه لم) یش بریتیه له فریدانی وه ته دی بلا له دوا پندا، وه کو (فریدانی (لات) له (مفعولات) ده مینیتته وه (مفعو) و ده گوړی بو فعلن.. (۶۴). له لایه کی تریشه وه گوړانی (فاعلاتن) بو (فاعل) که ده بی به (فعلن) نه مه به تره نه ک سه لم وه ک خویشی له په راویزی ل (۱۲۶) دا له ژر ناوی به تر دا باسی کردووه.

به لام ده بی نه ودهش بگو تری که فارسه کان (سه لم) یان تایبه تی کردووه به (فاعلاتن). (سه لم) لای نه وان وه کو (به تر) ی عه ره بی وایه (چه زف + قه تع)، (فاعلاتن) ده کا به (فع لن). په نگه ماموستا مه بهستی نه مه بی.

و- له باسی عیله دا ده لی: (عیلله ت گسورا نیکه که له ئاخیری ته فعیله وه نه بی. که له (عروض-عه رووز) ه که یا هه بوو، نه بی له (ضرب-زه رب) ه که شیا هه بیت.. (۶۵). نه مه مه رج نیبه چونکه عیله که له عه رووز هه بوو مه رج نیبه له زه ره که شدا هه بی، هه ر کیشیک (به حرک) چه ند عه رووز و زه ربیک ی جیاوازی هه یه.

سجادی له باسی پینج کیشه که ی به رای ی (ته ویل، مه دید، به سیت، کامیل، واقیر) دا ده لی: (له کیشه تایبه تیه کانی زمانی عه ره بین. واته هه ر عه ره ب

هونراوه بیان له سهر داناوه، کورد و فارس نه چوه ته دلپانه وه.. (٦٦) هه رچه نه
 ئه م کیشانه له عه ره بیدا زور به کار هاتوون، به لام له فارسی و کوردیشدا
 زور به بیان نمونه بیان هه یه، با به زوریش به کار نه هاتین. له فارسیدا قه یسی
 بازی نمونه ی جورا و جوری بو هه ر پینج کیش و قالبه جیا جیا کانیا
 هیناوه (٦٧). له کوردیشدا، ته ویل له سی چوار جیگادا هاتووه، نالی و قانع و
 مه لا عبدالکریمی مدرس به کاریان هیناوه. به سیت له و کیشه ده گمه نانه نییه،
 وه کوزور کیشی تر به کار هاتووه. جزیری و نالی و ناری و ئه حمه د موختار و
 ئه دهب و سه فوه ت و سالم و لوتفی و ئه سیری و وه فای شیعریان پی داناوه.
 مه دید، مه لا عبدالکریمی مدرس نمونه یه کی بو داناوه. مه لا عبدالکریم بو
 و افیریش نمونه یه کی داناوه به لام هه موو دیره کان به زحافی عه سب
 (عصب) بووین به (مفاعیلن) و به مه وهش وه کو هه زه جی لی هاتووه و هه ج
 پییه کی و افیر (مفاعیلن) به سانئ نه ماوه ته وه. کامیلیش و بیخود و ئه حمه د
 موختار و شاهو و مه لا عبدالکریم یه که و هونراوه بیان له سهر هه یه.

* هه ردی سالی ١٩٧١ و تارکی پوخته و زانستی له گو قاری (برایه تی) دا بلا و کرده وه به
 ناوی (کیش له شیعی کوردی دا) (٦٨). هه ردی له م و تاره دا کیشی بر گه بی و کیشی
 عه روونی لیک جودا کردو ته وه. له باسی کیشی عه روونیدا، بوکن و پییه بنجیبه کانی
 شیکردو ته وه و دوو پیی بو نمونه که رت کردووه. پاشان به در ئزی باسی سی کیشی هه ره
 باوی عه روونی کردووه له شیعی کوردیدا (ره مه ل و هه زه ج و موزاریع). بو ره مه ل یه ک
 قالب و بو هه زه ج چوار قالب و بو موزاریع یه ک قالبی هیناوه و یه که و چه نه
 نمونه یه کی بو هیناون. هه ردی له شو ئینیکدا زور باشی بو چوو که ده لی: (بو نه وه ی
 بزانی شاعیرانی کورد کام کیشیان پتر به کار هیناوه پیوستمان به وه یه که دیوانی
 هه موو ئه و شاعیرانه پیشکنین که به کیشی عه روون شیعیریان ووتووه...) (٦٩). ئینجا
 ده لی: (پیش ئه م هه نگاوه هه ر قسه یه ک له م باره یه وه بکری گو تره یه و له بو چوونکی
 تیکرایی تی به ر ناکات...) (٧٠). که چی پیش ئه م جو ره پشکنینه گشتیبه ی خوی داوی
 ده کا، هاتووه رایه کی داوه که له راستیبه وه دووره، ده لی کورد و فارس (به پیی سروشتی
 زه مانه کانیا گه لی کیشیان فری داوه، وه کو کیشی (وافیر و به سبت و ته ویل و
 مه دید...) (٧١). له به راو ئزی ژماره (٦) ییشدا نووسیویه تی: (له راستیدا هه تا ئیستا دوو
 سی هه لبه ستنک له کوردیدا دیوه له سهر کیشی کامیل و تراون...). هه ردی نه ده بوو پیش

پشکینی گشتی بریار بدا کورد ئەم کیشانەى فەرى داو، جگە لەوێ خۆى نمونەى کامیلی دیو و ئەگەر پشکینەکەى کردبا نمونەى تەویلیشى دەنۆزییەو، خۆ بەسیتیش نمونەى هەر زۆرە لە کوردیدا وەکولە هەلسەنگاندنى پراکەى سجادیدا باسمان کرد.

لێرەدا دەبى باسى وتارەکەى تەرى هەردیش بکەین کە بە ناوى (بەرهەتى کیشى عەرۆز و کیشى دوو هۆنراو) لە گوڤارى کاروان دا^(٧٢) بلاوى کردۆتەو. هەردى لەم وتارەیدا هەندى هەلەى بيمارى راست کردۆتەو و جياوازی کیشى موجتەس و موزارەى پون کردۆتەو کە هەندى جار ئەوێندە لیک نزیك دەبنەو بە زحافیک دەناسرێنەو.

په ئه‌ووف عوسمان له ژماره (١٢) ی گوڤارى (برایه‌تى) دا، وتاریکی له سه‌ر (کیشى شیعری کوردیدا) ی هەردى بلاو کردووه به ناوى (چه‌ند سه‌رنجیک به‌باره‌ى کیش له شیعری کوردی دا- له نووسینی مامۆستا ئەحمەد هەردی)^(٧٣). په ئه‌ووف له باتی هەلسەنگاندنى زانستی وتارەکەى هەردى له زۆر جیگادا خۆى تووشى کەم و کورتى بووه. بۆ نمونە له به‌اره‌ى کیشى هەزه‌جەو ده‌لى: (کیشى هەزه‌جى هەشت هەنگاوى مه‌جزوفى له ناو پەزى کیشەکانى عەرەب دا سه‌رژمێر کردووه، واته‌ به‌ يه‌کى له کیشەکانى عەرۆزى داو ته‌ قه‌لەم. لێرەدا ئەم کیشە به‌ هێچ کلوجى له شیعری عەرەبى دا نى یه‌..)^(٧٤). ئێمه‌ ده‌زانین هەزه‌ج له‌ بازنه‌ى عەرۆزى خۆیدا بریتیه‌ له (٦) (مفاعیلن)، به‌لام له‌ عەرەبیدا ته‌نیا به‌ مه‌جزوئى (٤ مفاعیلن) به‌کار هاتووه، که‌چى له‌ فارسی و کوردیدا زۆر ئاسایه‌ که‌ به‌ ٨ پێى و ٦ پێى و ٤ پێى و به‌ مه‌جزوفى و... به‌کار بێ. له‌ شوێنیکى تر دا له‌ باسى کیشى مه‌دید دا ده‌لى: (کیشى مه‌دید که‌ هه‌موو ته‌فعيله‌کانى پێک هاتووه له‌ (مفاعیلن ب ب - ب - ب -))^(٧٥). ئەمه‌ راست نییه‌ چونکه‌ پێیه‌کانى مه‌دید بریتین له‌ (فاعلاتن فاعلن فاعلاتن فاعلن) ٢x، نه‌ك (مفاعیلن). خۆ ئەگەر (مفاعیلن) ٦ جار دووباره‌ بێته‌وه‌ ئەوه‌ کیشى کامیل پێک دێنى نه‌ك مه‌دید. له‌ جیگایه‌کى تر دا له‌ کیشانى چه‌پکه‌ ده‌نگێکدا ده‌لى: (له‌ جیاى فاعلاتن، فاعلات) (ب-ب) ئەنووسى که‌ ئەمه‌ به‌ نه‌نگیکى عەرۆزى دا ئەنرى و پێى ئەوترى- قصر..)^(٧٦). گوڤانى (فاعلاتن) بۆ (فاعلات) که‌ بریتیه‌ له‌ فەردانى هه‌فته‌م تیبى وه‌ستاوى پى له‌ سه‌به‌بدا پێى ناگوترى قه‌سر (قصر)، به‌لکو پێى ده‌گوترى

راست کردۆتۆه. له بهشی دووه میشتا ههولێ داوه کێشهکانی فەرهبه نگۆکه کهسی
 ئهحمه دی لیک جیا بکاتهوه بهلام به تهواوی بۆی نهچۆتۆه سه ریهک هوی
 ئهمش بۆ ههله و ناتهواوی چاپهکان دهباتۆه: (ئهوهنده ههله و چهوتی له
 چاپهکان دا هه ن به جارێک کاریان له مۆزیکا و کێشی بهیتهکانی کردۆوه و
 زیانیکی زۆریان بهم کتیبه نایابه گه یاندۆوه..)⁽⁸³⁾ . هه رچهنده ههندی
 پارچهی ئهحمه دی ناوی کێشه کهیان له پێشهوه نووسراوه، وهکو کێشی
 مۆته قاریب و کێشی په مه ل به لام عه لی فه تاح دزه یی هه موو پارچهکانی بۆ
 نه براوته سه ر کێشه عه رووزیه کان.

* تیلی ئه مهن وتاریکی له (پۆشنبیری نوێ) بلاوکردهوه به ناوی (کیش له
 مه م وزین دا)⁽⁸⁴⁾ . تیلی ههولێ داوه بسه لینی که مه م وزین له سه ر کێشی
 عه رووزی نییه و به کێشی خۆمالی هۆنراوتهوه. له باسی خانی و به کار هینانی
 کێشی عه رووزیدا دهلی: (خانی شارهزا بوو ده مه می ده ریاییت عه رووزیت
 خه لیلی دا، به ره مه کی خوینا قی (نویهار) ل دویف قان عه رووزا یی به ییالی و
 نا قی هه می ده ریا دگه ل ته فعیلیت وان ییت دیار کرین..)⁽⁸⁵⁾ . خانی قه ت
 (هه می ده ریا) کانی له (نویهار) دا به کار نه هیناوه وه کو تیلی دهلی، به لکو
 ته نیا (7) ده ریا- به حر- کیش- ی به کار هیناوه، له گه ل چه ند قالیبکی جیاوازی
 هه ندی له و (7) کیشه، وه کوله هه لسه نگاندنی نه ویه هار دا روون کرایه وه.
 تیلی له په راوێزی ژماره (9) ی وتاره کهیدا دهلی: (خانی سیزه ده ریاییت
 عه رووزی د نویهاری دا ب کار هیناین.)⁽⁸⁶⁾ ئه م قسه یه و قسه که ی پێشووی
 تیک ناکه نه وه. له وی گوتی هه می ده ریا کانی به کار هیناوه، واته هه ر شازده،
 لیره ش دهلی خانی سیزه ده ریای عه رووزی به کار هیناوه. خانی سیزه
 کیشیشی به کار نه هیناوه، ته نیا (7) کیشی به کار هیناوه، شه شه که ی تر
 قالیبه کیشی جیاوازی هه ندی له کیشه به کار هاتۆوه کانن. تیلی زۆر ههولێ داوه
 بسه لینی که مه م وزین به کیشی خۆمالی نووسراوه نهک عه رووزی به لگه پیشی
 ئه مانه یه: (1) ئه وه زه جه ی خانی مه م وزینی پی هۆنیوه ته وه (مفعول مفاعله
 فعولن- ئه خرهبی مه قبوزی مه حزووف) له عه رووزی عه ره بیدا نییه.

(2) خانی له نه ویه هار دا ئه م کیشه ی به کار نه هیناوه.

(3) هه موو دیره کانی مه م وزین به کیشی خۆمالی (له تی = 0+0) ده کیشترین.

ھەر وەك بيمار پەتەي كوردۆتەو^(۸۷) ئەم بەلگانە ھېچيان زانستى نين.
 يەكەم زۆرەي ئەو كىشە عەرورزيانەي لە فارسي و كورديدا بەكار ھاتوون،
 لەبەر تايبەتتەي ئەو دوو زمانە و جياوازيان لەگەل زمانى عەرەبیدا، شىوہ و
 قالبى تريان وەرگرتووه. ھەميشە كت و مت وەكو عەرەبىيەكە بەكار نەھاتوون.
 دووہم خانى كە ئەم كىشەي بەم قالبە لە نەوبەھاردا بەكار نەھيناوہ ماناي
 وانىيە كە ئەم كىشە بەم قالبە نىيە. خۆزۆر كىشى تريس ھەن كە خانى لە
 نەوبەھاردا بەكارى نەھيناون و ھەشن. سىيەم، كىشانى مەم و زين بە كىشى
 خۆمالي واتە بە ژمارەي بركە شتىكى زۆر ئاساييە، چونكە زۆرەي زۆرى كىش
 و قالبە عەرورزيەكان لە كورديدا ژمارەي بركەي دىرەكانيان وەكو يەك
 نەرەچى. ئەمەش ھەرگىزلە عەرورزياتيان ناخا، چونكە كىشى عەرورزي
 پەپرەوي سستەمىكى وردى بە دواي يەكدا ھاتنى بركەي كورت و درنژدەكا كە
 ئەمە لە كىشى خۆمالي كورديدا پەچاواناكرى. ئەو قالبە ھەزەجەي خانى بۆ
 مەم و زىنى بەكار ھيناوہ لە فارسيدا بۆ چىرۆكە شىعەري وەكولەيلا و مەجنونى
 نيزامى گەنجەوي بەكار ھاتووه.

*د. زاھىر لە تيف كەرىم لە تىزى دكتورا كەيدا كە سالى ۱۹۸۵ بە ناوي
 (لېكۆلېنەو ھەيەكى بەراوردكارى شىعەري ئازاد لە عەرەبى و كورديدا - بەرھەمە
 ئەنەبىيەكانى سەيباب و گۆران)^(۸۸) بيشكىشى كۆلجى ئەنەبىياتى زانگوى
 گلاسكۆي كوردووه، بەشى سىيەمى بۆ كىش و سەرواي شىعەري كوردى تەرخان
 كوردووه^(۸۹). لە بارەي كىشى بركەي تەقلیدی و كىشى عەرورزيەوہ
 نەلى: (پاش غەزوى ئىسلامى، كوردیش وەكوزمانەكانى تركە كەوتنە ناو
 جىھانى ئىسلامى، بە گشتى كىش و شىوہ شىعەريە عەرەبىيەكانيان بەكار
 ھىنا. لەگەل ئەمەشدا، ھەر ھىچ نەيى بۆ ماوہ يەك، شىوہ بركەيە
 تەقلیدیەكانى شىعەري كوردى شان بە شانى شىوہ بىگانەكان ھەرمان. بۆ
 نمونە بابا پوخی ھەمەدانى (۱۸۴۱ز مردووه)، كە نەشى بە يەكەم شاعەري
 نەتەوايەتى دايندرى لە ئەنەبى كورديدا، بە شىعەري بركەيى ھەجوى
 خەلىفەي عەبباسى كوردووه. بابا تاھىرى ھەمەدانى (عورپان) یش (۹۳۵-
 ۱۰۱۰ز) پوباعىيەكانى بەم شىوہيە ھۆنۆوہ تەوہ...)^(۹۰) بابا پوخی ھەمەدانى
 نىيە (ھەمزانى) يە، ئەوہ بوو كە لە كاتى شۆرشەكانى جعفر بن حسن

الکریبی دا دژی خلیفهی عه بیاسی المعتصم بالله.. شیعره کانی گوتوووه. ^(۹۱) له باره ی روبا عیبیه کانی بابا تاهیریشه وه، ئەم روبا عیبیانه به کیشی برگیه یی نین، به کیشی عه رووزین و هه ره موویان له سه رکیشی هه زه جی شه شیعی مه حزووف، یان مه قسوور دان دراون.

د. زاهیر له باسی کیشه عه رووزیه به کار هاتوووه کان له کوردیدا دهلی: (شاعیره نونکان که هیشتا به کیشی کلاسیکی (عه ره بی) ده یان نووسی، مه یلی کیشه سانه کانیان ده کرد وه کو: هه زه ج که ره گه زی بنچینه یی بریتیه له سی جار (مفاعیلن) له هه ره له ته دیزنکدا، ره مه ل سی جار (فاعلاتن) له هه ره له تیکدا، به سیت (مستفعلن و فاعلن) به نوره، موزاریع (مفاعیلن فاع لاتن مفاعیلن). له عه ره بیدا هه زه ج و ره مه ل هه ره به یتنکیان (۶) ته فعیله به که جی له کوردی و له فارسییدا هه ره به یتنکیان (۸) ته فعیله به) ^(۹۲). هه زه ج و ره مه ل له فارسی و کوردیدا ته نیا (۸) پی نین. هه ره به که کومه لی قالبی هه به و قالبه کان له تیوان (۸) و (۶) و (۴) پیدان له هه ره دیزنکدا. د. زاهیر خویشی پاش نه وه ی سی نمونه یی بو هه زه جی هه شتی هیناوه، بو روونکردنه وه ی عیله یی چه زف که فریدانی دوا سه به بی سووکه له پیدان، (مفاعیلن) ده بی به (مفاعی) و ده گوپی بو (فعولن)، نمونه یی به دیره شیعرنکی (۶) پی هیناوه ^(۹۳). پینشتریش له ل (۴۵) دا، له وه کیشه عه ره بیبانه یی که به زوری له کوردیدا به کار هاتوون ئیشاره تی بو (سه ریع و خه فیف و هه زه ج و ره مه ل و موزاریع) کربوووه.

* عبدالرزاق بیمار عه رووزاتیکی دیار و ناسراوه. تا ئیستا به کهم نووسه ری کورده به شیوه یه کی زانستی و نه ختی فراوان باسی زفر لایه نی کیشی عه رووزی له کوردیدا روونکردنه وه. (بیمار) و تارنکی له گو قاری (پوشنیری) بلاو کرده وه به ناوی (سی کیشی عه رووزی له هه له به ستی کوردیدا) ^(۹۴). سی کیشه که موزاریع و موته قاریب و خه فیفن. بو موزاریع چوار لک (قالب) ی نووسیوه. هه ردی له گو قاری کارواندا ^(۹۵) ئەم وتاره یی (بیماری) هه له سه نگاند و پاش روونکردنه وه ی جیاوازی تیوان موزاریع و موجتهس ده ری خست که دوو قالب له و چوار قالبه یی بیمار به موزاریعی داناون، موزاریع نین، موجته سن. دوو قالبه کهش ئەمانه ن: موزاریعی هه شت تاکی مه قبووزی مه حزووف و موزاریعی

ههشت تاکی مهقبووزی مهخبوونی مهحزووف . بیمار له وتارکی تردا به ناوی
(سه رنجه به نرخه کانی ماموستا هه ربی) ^(۹۶) دانی به راست کردنه وهی
هه ربی نا و پاشان که ئەم وتارهی خسته ناو کتیبه که یه وه (کنش و موسیقی
ههلبهستی کوربی) ^(۹۷) ، ئەم دوو قالبهی فربی دا که به موزارعی زانی بوون و
موجتس هرچوون.

بیمار وتارکی تری هه ر له گوڤاری (پوشنییری نوی) دا بلاوکرده وه به ناوی
(عه رووز له ههلبهستی کوربی دا) ^(۹۸) . لهم وتاره دا باسی کنشی هیجایی و
کنشی عه رووزی دهکا وله باتی تیپی بزواو وه ستاو، برگیه کورت و درنژ دهکا
به بنه مای دهست نیشان کردنی کنشه کان.

بو سالی ۱۹۹۲، بیمار ئەم وتارهی له گه ل چه ند باسیکی تری عه رووزی دا به
کتیبیک بلاوکرده وه به ناوی (کنش و موسیقا له ههلبهستی کوربی دا). ئەم
کتیبه یی بیمار یه که مین کتیبی کوربی سه ریه خویه که بو کنشی عه رووزی
ته رخان کرابی. بیمار لهم کتبه دا باسی برگیه و پی و زحاف و عبلله و کنش و
بازنه کان دهکا وله کنشه عه رووزیه کانی کوربی بوازه کنشی به کومه لی لک
(قالب) وه شی کردوته وه و نمونه یی بو هینا ون. ژماره یی کنش و قالبه کان
گه یشتوته (۲۴) قالب. بیمار لهم باسه یی دا برگیه کورت و درنژ دهکا به
بنه مای هه لسه نگانندی کنشه کان و برگیه کوربی دهکا به دوو جور (کورت و
درنژ) ^(۹۹) . به م پییه ش هه زف و قه تع و قه س ریه ک به های کنشانه یان دهی.
بو نمونه نه گه ر (-) بو برگیه درنژ و (ب) بو برگیه کورت دا بنین، (فعولن)
به هه زف دهی به (فعول، ب -) و به قه س ریه یی به (فعول، ب -). په مزی
هه ر دوو کیان وه کویه که. بیمار له باسی (موته قاریب) دا دوولکی (قالبی) لیک
جودا کردوته وه (ته واوو مه قسور). وا چاک بووله باتی مه قسووره که ناوی
مه حزووفی دا بنایه، چونکه به پیی کهم بوونه وهی یه ک برگیه له کوتایی پینا
هه زف و قه س ریه ک مانایان دهی و بیماریش له پیی به حره کانی تردا کهم
بوونی یه ک برگیه به هه زف داناوه. له باسی زحاف و عبلله کاند، بیمار
هه ولی داوه کورتیمان بکاته وه، به لام له هه ندی جیدا راست به رنه چووه، بو
نمونه له باسی (قه تع) دا وای پینان داوه که (فاعلاتن، ب - -) به قه تع
دهی به (فالاتن، - - -) ^(۱۰۰) که ئەم قه تع نییه. قه تع برتییه له (فربدانی

دوا تیبی وهستاوی وهتهدی کۆله کۆتایی پی وهستااندنی تیبی بزواوی
 پئشه وهی) (۱۰۱)، ئه وهی ئه م دهلی ته شعیسه (التشعیث) (۱۰۲). له باسی
 ئه خزهدا نووسیویه تی (ئه خزهب (قه تع و كهف پئكه وه). لابردنی برگیه
 كورتی یه كه م و كورت كردنی برگیه درئی دواپی له هه زه ج و موزاریع دا.
 مفاعیلن ب - - - ، ده بی به فاعیل، - - ب، (مفعول) ... (۱۰۳). راسته ئه م
 گۆرانه ی باسی ده كا و نموونه كه شی ئه خزهبه، به لام ئه خزهب بریتی نییه له
 قه تع و كهف پئكه وه، به لكو بریتییه له (خه رم و كهف پئكه وه) (۱۰۴). له
 جیا كردنه وهی قالبه كانی هه زه جدا، قالبیكى ناوناوه (هه زه جی هه شتی
 مسط) (۱۰۵) ته سمیت سه ربه كیش نییه، واته هیچ كیش و قالبك نییه ناوی
 ته سمیت بی، ته سمیت ده شی له هه ر كیشك بی، به لام زیاتر له و كیشانه ده بی
 كه هه شت پین، وه كویه سمیت و هه زه ج و ... ته سمیت خوی سه ربه هونه ری
 سه روایه و زفر جوری هه یه و یه كه له جۆره كانی ئه وه یه كه له هه ر دیره
 شیعرنكا له ته كان بن به دوو پارچه و له هه ر دیرنكا سی پارچه ی پئشه وه
 هاو سه روا بن و پارچه ی چواره م و كۆتایی دیره كه سه روا ی له گه ل سه روا ی
 گشتی هۆنراوه كه دا یه كه بگرتنه وه (۱۰۶). به بوایه بیماره ك هونه رنك باسی
 ته سمیت بكا نه ك وه ك قالبیكى هه زه ج. بیماره له شیكردنه وهی كیشی ره جه زدا
 ئه و گۆرانا نه ده ست نیشان ده كا كه دینه سه ر پی (مستفعلن)، یه كه له
 گۆرانا نه كان خه بل (خه بن و ته ی) داناوه (۱۰۷) گوایه (مستفعلن) خه بلی دینه
 سه ر و ده بی به (فعو) یا (فعولن). ئه مه راست نییه چونكه (مستفعلن)
 خه بن و ته ی دینه سه ر ده بی به (مُتَعَلِن ب ب ب -) ده گۆری بو
 (فعلثن). (مستفعلن) ئه گه ر تووشی ته خلیع (خه بن و قه تع) بی كه له كیشی
 مه جزوئی به سیتدا بی، ده بی به (فعولن).

*عه بدوللاتا هیر عومه ره له گۆفاری (كاروان) دا و تارکی له سه ر ته خمیس
 بلاو كر دۆته وه. (۱۰۸) كه دینه سه ر پوخساری ته خمیس (به پینج كردن)، له
 كیش و سه روا ده وی و له باره ی كیشی عه رووزیه وه ده لی: (لیره دا ده توانم بلیم
 شتیكى گران نییه كه شاعیری سه رده م فیری دوو كیشی هه زه ج و په مه ل ببیت
 به خویان و مه جزوئه كانیا نه وه كه ده كاته چوار كیش. باوه رم وایه (۸۰-
 ۹۰٪) ی هه لبه ستی ئه ستوونی كوردی له سه ر ئه م چوار كیشه دانه راوه. شایانی

باسه، په کهې پخوانه ، واته ته فعلیه کانی هه زه ج بریتیه له (۴ مفاعیلن) وهی
 مه جزوئی هه زه ج له (دوو مفاعیلن + فاعولن) پیک دی و ته فعلیه کانی په مهلی
 ته واویش بریتیه له (۳ فاعلاتن + فاعلن) به لام هی مه جزوئه که هی له
 (۲ فاعلاتن + فاعلن) پیک دی . ئیتر بوجی بتوانین دهیان سه رچاوهی نه دهی
 بیگانه هه رس بکهین ونه توانین ئهم زانسته په سته هه ره په یوسته فیر
 بین.. (۱۰۹) . که دهلی هه زه ج بریتیه له (۴ مفاعیلن) دیاره مه بهستی له یهک
 له ته دیره و بوئه سله کیشه که . ئه مه راست نییه، چونکه هه زه ج له باز نهی
 خویدا به (۳ مفاعیلن ۲x) هاتوو به لام له عه ره پیدا قهت به (۶ مفاعیلن) واته
 به سالی به کار نه هاتوو، که چی له فارسی و کوردی دا به (۸ مفاعیلن) و (۶
 مفاعیلن) و (۴ مفاعیلن) به کار هاتوو و ئه وانیش به زور قالی جیا جیا.
 عه بدوللا (۲ مفاعیلن + فاعولن) ی به مه جزوئی هه زه ج داناو. ئه مه مه جزوئ
 نییه، چونکه سی پییه، ئه وه نده هیه پی سییه م عیلله هی حه زفی هاتوته سه،
 (مفاعیلن) بووه به (فاعولن). قابله کیشه که بریتیه له هه زه جی شهس پی
 مه حزوف مه جزوئی هه زه ج بریتیه له (۲) (مفاعیلن) له هه ره له ته دیر نکدا .
 له په مه لیشدا تووشی هه مان هه له هی هه زه ج هاتوو. دیاره هوپه که شی ئه وه په
 که مه جزوئ و مه جزوئی لیک جودا نه کردوته وه. پاشان عه بدوللا باسی
 کیشیک دهکا که گوران به کاری هیناوه و دهلی: (کیشیکی هه ره قورسی به کار
 هیناوه بو دارشتمنی تابلورازاوه که هی - ئیواریه واه لگره سا گوزه یی تازه- که
 ئیستاش من نازانم ئه و کیشه چ کیشیکه و په نگه ده سال زیاتریش بیت
 هه لبهستی له سه ر نه نووسراوه مه گه ر به ده گمن. وهک بیته وه بیرم ماموستا
 عه لانه دین سه جادی له نرخ شناسی دا- به داخه وه له به رده ستم دا نییه- دهلی
 ئهم کیشه خو مالیه و ته فعلیه ی به سه ر دا ناچه سپیت ، به لام دلنیام
 ماموستا ئه حمه د هه ری به ریه ی ئهم کیشه وتی ته فعلیه ی به سه ر دا
 ده چه سپی. بهم شیوه یهش ته فعلیه کانی له سه ر ده فته رنکی من
 نووسی: مستفعلن مفعول مفاعیلن فاعولن .. (۱۱۰) . ئه و کیشه ی که عه بدوللا
 باسی دهکا له وسه خت و ده گمه نانه نییه که ئه و بوی چوو. بریتیه له کیشی
 (هه زه جی هه شتی ئه خره بی مه کفووفی مه جزووف - مفعول مفاعیل مفاعیل
 فاعولن) که رت کردنه که یشی بهم جوړه یه:

فوشكور نه يانگوتوه له سهرچ بنه مایهك ئەم (٩) پښيه موزاحه فه يان خستونه
 پال پښيه بنچينه ييه كان. ته نيا دو فوشكور نه وه ننده ده لئى: (پښيه عه ره بيبه كان
 كه له لښكولښه وه كونه كانى عه رووزى فارسيدا ده يان بښين
 نه مانه ن... (١١٥) به لام پښيه هه ره كونه كانى عه رووزى فارسى كه لاي
 عه رووزانى هه ره كونى فارسى قه يسى رازى هاتوه (١١٦) گه لئى له مانه زياتره.
 (د. عه بدوللا) په مزى پښيه كانى يهك نه خستوه. دوو جوړه په مزى به كار هښاوه
 چونكه له دوو سه رچاوهى جياوازي وه رگرتوون. نه وهى له دوو فوشكورى
 وه رگرتوه وه كوئو په مزى (٠) و (-) ي بو بړگه ي كورت و دريژ داناوه و نه وهى
 له (بیمار) ي وه رگرتووه وه كوئو په مزى (ب) و (-) ي بو بړگه ي كورت و دريژ
 داناوه. وا چاك بوو (د. عه بدوللا) يهكى له م دوو جوړه په مزه په سند بكا و له
 هه موو بابه ته كه دا به كار يان بښى. پاشان كه به په مزى پښيه كانى شهش
 كښه كهى ديارى كردووه، نه گه راوه ته وه سه ر نه سلى كښه كان له
 باز نه كان ياندا بوئو وهى نه سه له كه يان بنووسښته وه، به لكو هه وه كو دوو فوشكور
 يه كه و قالبى كښه كانى نووسيوه و بهس. له مه شدا ته نيا پښيه كانى كښى
 موته قارىب و موته دارهك وه كوئو سه لى باز نهى خو يان هاتوون، به لام
 چواره كهى تر نه. هه زهج و په مهل و په جهزى به چوار پى نووسيوه بو هه ر
 له تيك. راسته كورد و فارس ئەم سى كښه يان به هه شتى و شه شى و
 چوارى به كار هښاوه، به لام له بنچينه دا له ناو باز نهى خو ياندا كه هه ر
 سيكيان له يهك باز نه دان (باز نهى سييه م)، هه ر يه كه به (٦) پى
 هاتووه (١١٧). بوخه فيفيس نه سلى پښيه كانى نه نووسيوه كه برتبييه له
 (فاعلاتن مستفع لن فاعلاتن) (١١٨) به لكو پښيه كانى به م جوړه داوه (فاعلاتن
 مفاعلتن فاعلاتن) كه پى دووه م سييه م خه بنيان هاتوته سه ر كه دښته سه ر
 كښه كان، له (٢٦٢) دا قسه يهكى سجادى له نرخ شناسى وه ره گرى،
 نه وهى كه ده لئى: (پښج كښه كهى به راى له كښه تا يبه تيبه كانى عه ره بين،
 واته هه ره عه رب هونراوه يان له سه ر داناون.. (١١٩). ئەم قسه يه له بووى
 زانستبييه وه دروست نيبه وهك له هه لسه نگاندى نرخ شناسيدا پوونمان كرده وه،
 ده بوايه (د. عه بدوللا) بى راست كردنه وه راكهى وه رنه گرتايه. كه دښته سه ر
 نمونهى ته تبقي، يهك كښ شى ده كاته وه كه كښى موزاربعه و چوار لقى

موزاریع له (بیمار) وهرده گری و دهلی: (پاستی، وا دیاره که کیشی موزاریع زور جورى هه یه، بیماری نووسه ری کورد، له وتاریکی ناوازه دا، چوار جورى لی دهست نیشان کردوه) ^(۱۲۰). مه بهستی وتاری (سی کیشی عه روز له هه لبهستی کوردی دا) ی بیمار که له ژماره (۱۱۰) ی روشنبیری نویدا بلاوی کردوته وه. (بیمار) له وی ئەم چوار جورى به موزاریع داناهه: (۱) موزاریعی ئەخره بی مه کفوفی مه ختموفی (۲) موزاریعی هه شت تاکی ئەخره ب. (۳) موزاریعی هه شت تاکی مه قبووزی مه خزوف. (۴) موزاریعی هه شت تاکی مه قبووزی مه خبوونی مه خزوف. (د. عه بدوللا) هه ر جوار جورى به ساغ کردنه وه (تحقیق)، کت و مت به نمونه وه وهر گرتوه. پاستی له م چوار جورى ته نیا جورى یه که م و دووه موزاریع، دوو جورى که ی تر موزاریع نین، هه ر وه کو کاتی خوئی (هه ر دی) له گو قاری (کاروان) دا ^(۱۲۱) ئەم هه له ی بو بیمار پاست کرده وه و (بیماریش) له (هاوکاری)، له وتاریکدا به ناوی (سه رنجه به نرخه کانی ماموستا هه ر دی) ^(۱۲۲) سوپاسی هه ر دی کرد بو ئەه و پاست کردنه وه یه و هه ر دیش له هاوکاری ژماره (۸۹۷) ^(۱۲۳) دا له وه لأمی وتاره که ی بیمار دا هه ندی پای عه روزی تری پیشان دا و موناقه شه ی هه ندی بیرو پای عه روزی بیماری کرد. (د. عه بدوللا) نه ده بو هه له ی بیمار دوویاره بکاته وه، نه بوایه یان خوئی به وری ساغی بکردایه وه و ئەه جورى (قالبه) نا موزاریعی بیمار به موزاریعی داناون، وه ری نه گرتبان، یان لانی که م ئاگاداری پاست کردنه وه که ی هه ر دی و ئەه نووسین و وه لآمانه ی هه ر دی و بیمار بوایه که هه ر هه موویان لانی که م سالیك پيش نووسینی تیزه که ی ئەه بلاوکراونه ته وه.

د. عه بدوللا که ده چینه سه رلیکدانه وه ی پیه کان، په مزی (ب -) بو برگی کورت و درنژ به کار دینی، به لآم له بهر جیاوازی ئاراسته ی نووسینی ئەلف و بیی لاتینی که فه رهنسی پی نه نووسریتته وه، زور جار په مزی پیه کان تیکه ل بووینه وه کوله (ل ۳۴۸) دیری (۲) دا په مزی برگه کانی پی (Mufacilun) ی به م جورى داناهه (--- ب) که ئەه بو ئاراسته ی نووسینی لاتینی زور پاسته که له چه په وه بو پاسته به خویندریتته وه، که چی په مزی برگه کانی هه مان پی له (ل ۳۷۰)، دیری (۲) دا به م جورى نووسیوه (--- ب) که پیچه وانه ی ئەه وه ی پيشووه. له (ل ۳۷۰) شدا په مزی (Facilun) ی به م جورى داناهه (ب ب -) که

بە پىي ئاراستەي نووسىنى لاتىنى دەبى بەم جۆرە بى (- ب ب). لە ھەمان لاپەرەدا بۆپىي (Mafacilun) ئەم رەزانەي داناوە (ب - ب -) كە دەبى بەم جۆرە بى (- ب - ب).

* د. وریا عومەر ئەمین وتاریکی لە گوڤاری (پۆشنیبریدا) بلاوکردهوه بە ناوی (شەپۆلەکانی شیعی کوردی) (۱۲۴). د. وریاسی جۆرە شیعی لە پەوی کیشەوه لە یەك جیا کردۆتەوه: شیعی عەزەزەتی و خۆسالی و شیعی ئازاد.

د. وریا ھەندی زاراوی عەرۆزی کردووہ بە کوردی، یان بلیین زاراوی کوردی بۆ داناون، وەکو کیش بۆ بەحر و لا بال بۆ میسراع و گری بۆتەفعیلە. بە خشتە پیکھاتنی ھەشت گری بنجیہ کە و گری ھەر شازدە بەحر و زحاف و عیللەکانی پینشان داوہ. لە دیار کردنی گری شازدە کیشەکە، کیشەکان چۆن بەکار دین وای نووسیون (۱۲۵) نەك بە و جۆرەي لە بنچینەدا و لە ناوبازنەي خۆیاندا ھاتوون. وا چاک بوو بۆ مەدید ھەر ھەشت پی (فاعلاتن فاعلن x) و بۆرەمەل ھەر شەش پیي (فاعلاتن) و بۆ ھەزەج ھەر شەش (مفاعیلن) و بۆ موجتەس (مستفع لن فاعلاتن فاعلاتن) و بۆ موقتەزەب (مفعولات مستفعلن مستفعلن) و بۆ موزاریع (مفاعیلن فاع لاتن مفاعیلن) و بۆ مەتەدارەك ھەشت (فاعلن) و بۆ سەریع (مستفعلن مستفعلن مفعولات) و بۆ وافیرشەش (مفاعلتن) بنووسی. د. وریالە بارەي ژمارەي زحاف و عیللەکانەوہ دەلی: (دامەزرینەري زانستی عەرۆز، خەلیل ابن احمد الفراهیدی) ۹۴- (۱۷۵ك)، (۲۳) زحافی دەست نیشان کردووہ، دواي خوی زۆرتیری خراوہتە سەر، جگە لە عیللەکان کە ژمارەیان لەوان کە مەترنابی. (۱۲۶) ژمارەي زحافەکان (۲۳) نییە، چونکە ھەر بە گوێرەي خشتەکەي خوی زحافەکان ژمارەیان (۱۲) یە، (۸) ی تاک و (۴) ی لیکدراو. بە زحاف و عیللە و ئەو زحافانەي وەکو عیللە بەکار دین ژمارەیان (۲۷) دەکا. دکتۆر دەلی عیللەکان ژمارەیان لەوان کە مەترنابی، مەبەست لە زحافەکانە کە بە (۲۳) ی داناون. پاستی ژمارەي زحاف و عیللەکان بەم جۆرەيە: زحاف (۱۲)، عیللە (۱۲)، عیللەي وەك زحاف بەکار ھاتوو (۲). ھەمووی دەکاتە (۲۷). (۱۲۷) دکتۆر وریا لە بارەي خشتەي زحاف و عیللەکانەوہ نووسیویەتی: (بەشیکی ئەم زحاف و عیللانە لەم نەخشەيەدا پونکراوہتەوہ. ئەم خشتەيە دەتوانری فراوان بکری و

هه مووزیحاف و عیله ییکی بخزیتته ناو). (۱۲۸) زیحاف و عیله یی عه ره بی هه ره
 نه وه ندهن و بهس، جگه له وهی که خه رم به گویره ی هاتنی زیحافی تر له هه مان
 پیی نه خه رده ما کومه لی ناوی بو داندر اووه وه کو: (ثلّم، ثرم، عضب، قضم، حجم،
 عقص، شتر، خرب). (۱۲۹) که چی له فارسیدا هه ندی زیحافیان زیاده کردووه بو
 نه وهی کیش و پییه کان له گه ل سروشتی زمانی فارسی بگونجین. (۱۳۰) پاشان
 دکتور وریا نمونه بو سی کیش دینی. له کیشی هه زه جدا که نمونه ی هیئاوه،
 پیی (نی یه وه ک من) ی بهم جوړه دابهش سه ر پرگه ی کورت و درنژ کردووه (ب
 ب - -). نه گه ر پییه که به رووتی وه ریگرین نه مه راسته، به لام له ره وتی دیره
 شیعه که له ناواری کیشه که دا دهنگی (ه) له (نی یه) دا ده بی بکری به (ا) و
 بخویندریتته وه (نی یا وه ک من). نه وسا دابهش بوونی پرگه کان بهم جوړه ی لی
 دی (ب - - -، مفاعیلن). نه م درنژ کردنه وه یه ده بی بکری چونکه دیره که له
 سه ر کیشی هه زه جه (مفاعیلن)، پوکنی یه که می (مفاعیلن) یش وه ته دی کویه
 (مفا) و هیچ زیحاف یان عیله یه کیش له عه رووز دا نییه رنگا به فریدانی
 (ا) ی (مفا) بدا و بمینیتته وه (مفّ) تا پییه که بیی به (مفعیلن ب ب - -). جگه
 له وهش دکتور وریا له سه ر نه م پییه که (ب ب - -) ی بو دان اووه نووسیویه
 (فعلاتن) که مفاعیلن به هیچ جوړی نابی به فعلاتن. ئینجاله پون کردنه وه ی
 نه م گورانده دا ده لی: (گرنی دووه م و چواره م بوونه ته فعلاتن. لیړه دا زیحافی
 (خه بن) ی تی که وتووه...) (۱۳۱) راسته خه بن (فاعلاتن) ده کا به (فعلاتن)
 به لام پییه که له نه سلدا فاعلاتن نییه، (مفاعیلن) ه. (مفاعیلن) قهت خه بنی
 ناچیتته سه ر له باسی کیشی سه ر یعدا، دیرنکی نالی به نمونه هیئاوه و بهم
 جوړه په مزی پرگه و پییه کانی نووسیوه:

-- ب ا -- ب -- ب ل

قوریانی تۆزی رنګه تم نه ی بادی خوش مرور

مستفعلن مستفعلن مستفعلن فعول

نه و پییا نه به هیچ جوړی، نه له عه ره بی و نه له فارسی و نه له کوریدیدا بو
 سه ر یع دانه نراون. سه ر یع له عه ره پیدا بریتیه له (مستفعلن مستفعلن
 مفعولات) ۲x. نه مه له ناو باز نه کهیدا به لام له کاتی به کار هیئاندا قهت به و
 جوړه به کار نه هاتووه. عه رووز و زه ریسی نه گوړین. (۴) عه رووز و (۶) زه ریسی

ههیه (١٣٢) له فارسی و کوردیشدا زۆر قالبی وهرگرتوووه، بهلام قهت به و جۆره نه هاتوووه که دکتۆر باسی کردوووه. ئەم جۆره کهرت کردنه‌ی ئەو، کێشه‌که به لای ره‌جه‌زدا ده‌بانەك سه‌ریع، چونکه پێیه‌کانی بریتین له (مستفعلن) و لێزه‌ش سی پئی (مستفعلن) هاتوووه و چواره‌م بووه به (فعول). (مستفعلن) ده‌بی به (فعول) ئە‌گه‌ر ئەم سی گۆرانه‌ی به‌ریز بێته‌ سه‌ر (قه‌تە + خه‌بن + قه‌سر).. به‌لام ئەم کێشه‌ ره‌جه‌ز نییه، کێشێکی زۆر باوه‌ له شیعری فارسی و کوردیدا، ئە‌ویش کێشی (موزاریعی ئە‌خره‌بی مه‌کفووفی مه‌قسووره - مفعول فاع لات مفاعیل فاع لان). کهرت کردن و دابه‌ش کردنی برگه و پێیه‌کانیشی به‌م جۆره‌یه:

قوریانی تۆزی رینگه‌تم ئە‌ی باده‌ی خو‌ش مرور
 -- ب - ا - ب - ب - ب - ا - ب - ب - ب - ا - ب -
 مفعول فاع لات مفاعیل فاع لان
 وه‌ی په‌یکی شاره‌زا به‌ هه‌موو شاری شاره‌زور
 -- ب - ا - ب - ب - ب - ا - ب - ب - ب - ا - ب -
 مفعول فاع لات مفاعیل فاع لان

* د. که‌مال مه‌عرووف مسته‌فاله تیزی دکتۆراکه‌یدا که‌ سالی ١٩٩٠ به‌ ناوی (بزووتنه‌ وه‌ی نو‌بخوازی له‌ شیعری کوردیدا ٩١٤-٩٦٥) پێشکێشی زانکۆی سو‌ریونی چه‌فته‌می کردوووه، باسیکی کێشی شیعری کوردی کردوووه. پێناسه‌ی سه‌به‌ب و وه‌ته‌د و فاسیله‌ی کردوووه و نمونه‌کانی له‌ سجادی وه‌رگرتوووه. ئە‌ویش ئە‌و را‌گشتیه‌ی له‌ سجادی وه‌رگرتوووه که‌ (ته‌ویل و به‌سبیت و مه‌دید و وافیر و کامیل له‌ زمانی عه‌ره‌بی و ئە‌ده‌بی عه‌ره‌بی نه‌بی به‌کار نایه‌ن) (١٣٣). بی‌ئوه‌ی خو‌ی ساغ بکاته‌وه‌ که‌ ئایا ئە‌و پێنج کێشه‌ هه‌ر هه‌ج له‌ کوردیدا نین، یان ئە‌گه‌ر هه‌ن راده‌ی به‌کار هه‌نایان چۆنه‌. له‌ هه‌سه‌نگاندنی ئە‌م رایه‌ی سجادیدا ئە‌مه‌مان پونکردۆته‌وه‌. له‌ (٢٤٦) له‌ باسی کێشی موزاریعدا ده‌لی: (موزاریعی ئە‌خره‌بی مه‌کفووفی مه‌حزووف، بریتیه‌ له‌ ده‌ستکاری کردنی چه‌فته‌م تپپی نه‌بزواوی مفاعیلن ب - - -، که‌ ده‌بی به‌ مفاعیل، ب - - - ب، ئە‌خره‌بیش بریتیه‌ له‌ فرێدانی میم و نوون له‌

مفاعیلن دهبی به مفعول - - ب، مه جزووفیش بریتیبه له گورانسی فاعلاتن بو فاعلاتن ب -، که دهبی به فاعلن - ب -،... (۱۳۴). (فاعلاتن) به حه زف نابی به (فاعلاتن)، دهبی به (فاعلن)، چونکه ئەم دووه یهک نین. یه کهم قه سره، دووه م حه زفه. بویه قهت (فاعلن) له جیی (فاعلاتن) دانانری بهو شیوهی بو نمونه که (مفعول) له جیی (فاعیل) دانه نری. ئەمه هه له یه کی سجادیه که له (نرخ شناسیدا) له باسی په مه لی مه قسوور دا نووسیویه تی (فاعلاتن ئەبی به فاعلاتن وه فاعلاتن ئەبی به فاعلن). (۱۳۵) د. کمال جگه له وهی ئەم هه له یه سی سجادنی دووباره کردوته وه ئیشاره تی بو ئەو سه رچاوه به ش نه کردوه، ئیشاره تی بو سه رچاوه یه کی عه ره بی کردوه، ناوی خه لیلی (۱۳۶) به سه ره وه یه، که قهت ناکری خه لیل ئەو هه له زه قه یه بکات. له باره ی کیشی په مه ل ده لی (یاسای بنچینه یی ئەم کیشه بریتیبه له چوار جار دووباره بوونه وهی فاعلاتن له له ته دیرنکدا.. (۱۳۷). ئەمه له فارسی و کوردیدا بوته هه شت، ئەگینا یاسای بنچینه یی په مه ل له ناو بازنه ی خوی بریتیبه له (۳) جار (فاعلاتن) له هه ره له ته دیرنکدا نه ک چوار. ئەم ناته واویبه له باسی کیشی هه زه جیش دووباره بوته وه که ئەسلی کیشه که ی به چوار مفاعیلن داناوه بو هه ره له تیک، که له راستیدا سنیه. له دانانی په مزنی برگه و پیندا، له سی نمونه دا پی کۆتایی به (فاعل) داناوه له باتی (فاعلن) که ئەمه له زانستی عه رووزدا نابی، چونکه هه یچ گورانسی عه رووزی، زیحاف یان عیلله، نییه (فاعلن) بکا به (فاعل). له م باره دا ده بی بو (ضمه) که درنژ بکرتته وه بو (و) و ئەمه له عه رووزدا به ئشباع ناسراوه. پییه کانیش ئەمانه ن: (سی به شه ل ۲۲۹) (توانه وه ل ۲۲۹) (زه ره وه ل ۲۳۰) (چاله وه ل ۲۳۱). له باسی کیشی خه فیفدا، دیره شیعرتکی گورانسی به نمونه هیناوه، به لام له که رت کردنه که یدا سه رنه که وتوووه. به م جو ره کردوووه تی:

مه ده نییه ت گو ا لی به هاری ا حه یات
 مه ده نییه ت هه ا وای نه شو ا نوما (۱۳۸)
 فاعلاتن مستفعلن فاعلن

که رت کردن و برگه ی کورت و درنژ و پییه کانی ئەم دیره به م جو ره یه:

مه‌ده‌نییه‌ت ا گولی به‌ها ا ری‌حیات
 ب ب -- ا ب ب - ا ب ب -
 فعلاتن مفاعلن فعلاّن
 مه‌ده‌نییه‌ت ا هه‌وایی نه‌ش ا ئونوما
 ب ب -- ا ب ب - ا ب ب -
 فعلاتن مفاعلن فعّیلن

دیره شیعره‌که له سهر کیشی خه‌فیفی مه‌خبوونی مه‌حزوفه و عه‌رووزه‌که‌ی مه‌خبوونی مه‌قسووره.

له هه‌ردووله‌ته دیردا، پنی یه‌که‌م تووشی خه‌بن بووه (فاعلاتن — فعلاتن)، پنی دووه‌میش هه‌ر تووشی خه‌بن بووه (مستفعلن — مفاعلن) که‌چی پنی سنیهم (عه‌رووز) له‌ته‌ی یه‌که‌مدا تووشی خه‌بن و قه‌سرب‌بووه (فاعلاتن — فعلاّن) و له‌ته‌ی دووه‌مدا زه‌رب تووشی خه‌بن و حه‌زف بووه. (فاعلاتن — فعّیلن).

د. که‌مال له لیک جودا‌کردنه‌وه‌ی کیشی عه‌رووزی و کیشی بر‌گه‌یی باشی بونه‌چووه. له زقر شویندا که‌ نموننه‌ی بو کیشی خومالی هیناوه، شیعری عه‌رووزی نووسبووه، بو نموننه، بو کیشی (۱۱) بر‌گه‌ی خومالی ئه‌م نموننه عه‌رووزیانه‌ی داناوه:

- ا- هه‌زه‌جی شه‌شبی مه‌حزووف، دوو نموننه‌ی (ل ۳۶۷)، نموننه‌ی دووه‌می (ل ۳۶۸)، نموننه‌ی یه‌که‌می (ل ۳۷۱)، نموننه‌ی دووه‌می (ل ۳۷۲).
- ب- ره‌مه‌لی شه‌شبی مه‌حزووف، نموننه‌ی یه‌که‌می (ل ۳۶۹).
 بو کیشی (۱۵) بر‌گه‌ی خومالی ئه‌م نموننه عه‌رووزیانه‌ی داناوه:
- ا- ره‌مه‌لی هه‌شتی مه‌حزووف، نموننه‌ی یه‌که‌می ل ۳۷۷.
- ب- هه‌زه‌جی هه‌شتی مه‌حزووف، نموننه‌ی یه‌که‌می ل ۳۷۸.
- جگه له‌مانه‌ چهنه‌ کیشیکی تری عه‌رووزی‌شی هه‌ر به‌ خومالی داناوه، وه‌کو:
- ا- هه‌زه‌جی هه‌شتی ئه‌خره‌ب، نموننه‌ی دووه‌می ل ۳۷۵.
- ب- هه‌زه‌جی هه‌شتی ئه‌خره‌بی مه‌کفووفی مه‌حزووف، نموننه‌ی یه‌که‌می ل ۳۷۶.
- ج- موزاریعی هه‌شتی ئه‌خره‌بی مه‌کفووفی مه‌حزووف، نموننه‌ی دووه‌می ل ۳۷۶.

*محمد بکر نامہی ماجستیرہ کہی لہ بارہی کیش و پرتمی شیعری فولکلوری کوردیہ (۱۳۹). لہ پاشکوی ژمارہ (۲) دا باسی (سنووری عہ روزو کیشی خومالی ہکا). کہ دیتہ سہر کیشی شیعری (ٹارہ ق... ی وہ فایی کہ ہیمن دہلی کیشی ئەم غەزەلە وی دەچی ئیبداعی خوی بی، محمد بکر پای وایہ ئەم ہونراوہیہ لہ دەوری کیشی موتہ قاریب و موتہ دارەك دەخولیتہ وہ. کہ چی پاش شی کردنہ وہی شیعرہ کہ دەر دہ کہ وی کہ کیشہ کہ ہہ مووی لہ سہر کیشی ہہ زہ جی ئە خرہ مہ، ہہ موو پییہ کان تووشی خہرم بوون کہ یہ کیکہ لہو عیلا نہی وہ کوزیحاف بہ کار دین و بریتیہ لہ فریدانی (م) ی (مفاعیلن) و دە مینیتہ وہ (فاعیلن) و دە گوپی بو (مفعولن). ئە وہ ندہ ہہ یہ لہ ہہ ندی شویندا پیہ کہ لہ باتی ئە خرہم بوٹہ ئە خرہ و بزوینی کورت ہہ یہ موسیقای شیعرہ کہ وا دە خوازنی بہ درژی بخویندریتہ وہ، ئەم دیارہ یہش لہ شیعری کلاسیکی کوردیدا زورہ. با جاری ئەم دیرہ کہرت بکہین:

توخدا زولفت لایہ با تیر کولمت ماچ کہم

--- ا --- ب --- ا --- ا ---

مفعولن مفعول مفعولن مفعولن
رئی بولبول با نہ گری لہ و باغہ پەرژینت (۱۴۰)

--- ا --- ب --- ا --- ا ---

مفعولن مفعولن مفعول مفعولن

ئە وہ ندہ ہہ یہ، لہ جیاتی (توخودا) دہبی بہ خیرایی بخویندریتہ وہ (توخدا). وہ کو دیارہ پی (۲) و (۷) جگہ لہ خہرم کہ فیشیان ہاتوتہ سہر. کوپوونہ وہی (خہرم + کہف) پی دە گوتری خہرب. ئە مہ لہ ہہ زہ جدا رئی دراوہ. واتہ پیہ کانی لہ نیوان (ئە خرہم) و (ئە خرہب) دان.

محمد بکر لہ پاشکوی ژمارہ (۳) دا باسی کامیل و تہ ویلی کردوہ کہ یہ کہ و ہونراوہی بہم دوو کیشہ دیوہ. (۱۴۱) نمونہی کامیلی لای شیخ نووری و تہ ویلی لای بیمار دیوہ. بیمار شیعرہ کہی نالی لہ ژمارہ (۱۱۳) ی گوٹاری بوشنبیری نوی بہم جوہ نووسیوہ:

دهروونی لیدار یششاره زووری وه به ردهی

که فرمیسکی گهر مهی ئیلا ئاوی سه ردهی

محمد بکریش یه کسه ر شیعره کهی له وه رگرتووه، بی ئه وهی بگه رپته وه سه ر دیوانی نالی چاپی (د. مارف)، یان چاپی مه لا عبدالکریم که هه ر دووکیان به ئاسانی ده ست ده که ون، چونکه ئهم شیعره کت و مت به و جو ره نییه که بیمار نووسیویه تی. پاشان بیمار خوئی شیعره کهی له سه ر چاپی مه لا عبدالکریم راست کردو ته وه، که چی هه له که لای محمد بکر هه ر وه کو خوئی دووباره بو ته وه. محمد بکر له جییه کی تر دا رووی په خنه ده کاته بیمار که پنییه کانی ئهم دیره ی سالمی:

مه ی گهر حه رام و تاله ساقی به چاوی مه ستت

اشهی لنا و احلی من قبله العذاری

به م جو ره داناو (مستفعلن فعولن مستفعلن فعولن). جا ده لی: (هیچ کیشکی باوی عه رووزی ئه و ته فعیلانیهی نییه و هه ر دوو دیره که به کیشی موزاریعی ئه خزه ب- مفعول فاع لاتن مفعول فاع لاتن- هونراوه ته وه...) (١٤٢) ئه وهی جیی سه رنج بی بیمار پاشان که ئهم دیره ی خستو ته ناو کتیبه که یه وه (کیش و موسیقای هه له به ستی کوردی) به م جو ره ی محمد بکر (مفعول فاع لاتن مفعول فاع لاتن) پنییه کانی دیار کردو ون. ئه مه راسته که ئهم دیره موزاریعه و پنییه کانیشی ئه وه یه که محمد بوئی داناو، به لام ده مه وی لیره دا ئه وه بلیم که شیعره یه دوو جو ره کیش و زیاتر هه لده گری. هه ر بو نوونه ئه گه ر دیریک له په جه زی هه شتی مه خبوون وه ریگری (مفاعلهن مفاعلهن مفاعلهن) ده شی بلایی هه زه جی مه قبوو ره، یان کامیلی مه وقووسه، یان وافیری مه عقوله. ئه گه ر له دیرنکیدا یان له سه راپای هونراوه که دا پنییه که به ساغی نه مایی، پی بجینه وه سه ر ئه سه له که ی. جا هه ر چه نده ئه و کیشهی سالم شیعره که ی پی هونیه ته وه له فارسی و کوردیدا هه ر به موزاریعی ئه خزه ب لیک دراوه ته وه، به لام ئهم کیشه لانی که م دوو جو ره کیشی تر هه لده گری:

(١) ده توانین به جو رنکی په جه ز لیک ی بدهینه وه. په جه زی هه شتی موخه لله ع (موخه لله ع = خه بن و قه تع) (مستفعلن فعولن). جا ده شی له

هەر له تیکدا پێی (۲) و (۴) تووشی ته خلیع بین و قالبه که بهم جوړه ده ریچی: (مستفعلن فعولن مستفعلن فعولن) ۲x. ده ق وه کو هه زه جی هه شتی ئه خره ب، که پنی به کهم و سنیه می هه ره له تیک ده بی به مفعول (مفعول مفاعیلن مفعول مفاعیلن).

ئهم جوړه دابهش کردنه ی پیه کان، واته لیکدانه وهی ره جه زی موخه لله ع کیشه که سووکترو سوار تر ده کاله دابه شیوونی بو موزاریع. دیاره هه ره ئهم ئاواز سووکیهش بووه وای له بیمار کردووه بهم جوړه که رتی بکا. ئهم ره جه زی موخه لله ع به سی جار (مستفعلن فعولن) له موه ششه حاتی عه ره بیدا هاتوو (۱۴۳). گۆرانی (مستفعلن) بو (فعولن) له عه ره بیدا له موخه لله عی به سیتیشدا هاتوو (۱۴۴).

(۲) - ده توانین به جوړنکی مونسه ریچی دابنن. قه یسی رازی، باسی مونسه ریچی چوار پنی مه خبوونی مه کشووفی کردووه. مونسه ریج خوی بریتییه له (مستفعلن مفعولات مستفعلن)، چوار پیه که هی (واتا مه جزوئه که هی) ده بیته (مستفعلن مفعولات) ۲x. ئینجا (مفعولات) خه بن و که شفی بیته سه ره ده بی به (فعولن) و قالبه که بهم جوړه ده ره ده چی:

مستفعلن فعولن مستفعلن فعولن

(قه یسی رازی) ئهم نمونه یه ی بو مونسه ریچی مه خبوونی مه کشووف داوه:

حلقه شدست پشتم همچو دوز و لفکانت (۱۴۵)

مستفعلن فعولن مستفعلن فعولن

جاچون عه ره ب کیشی موزاریعی هه ره به چوار پینی به کار هیناوه و فارس و کورد کردوویانه به هه شت، بهم جوړهش ده شی ئهم مونسه ریجه له چوار پنیه وه بکری به هه شت.

* مه لا عبدالکریم سالی ۱۹۹۱ کتیبی (به دیع و عه رووزی نامی) ی به چاپ که یاند (۱۴۶). ئهم کتیبه دوو به شه. به شی یه کهم به دیعه و به شی دووهم عه رووزه. لیکدانه وهی عه رووزه که هی به شیعی ده برگیه ی کردووه، ته نیا باسی زحاف و عیلله کانی به په خشان نووسیوه. له باسی کیشه کاندایا به ریز نه ینووسیون. ئینجا بو هه ره کیشیک پیه کانی نووسیوه و عه رووز و زه ره کانی دیار کردووه و خوی هونراوه یه کی له سه ره ه مان کیش بو نمونه داناوه. پاش

تەواو بوونی ھەر شارزە کیش ھاوتۆتە سەر ھەندی لەو کیشە عەرروزیانەھی لە کوردیدا بەکار ھاوون و لە ژێر ناوی (عەرروزی نیشتمانی) (١٤٧) لێیان دوواوە. لە عەرروزی کوردی تەنیا چەند قالبیکی باس کردووە و نمونەھی بو ھیناون و بەکەو ناوی لێناون بی ئەوھی ھیچ پەیوەندییەک لە نێوان ناوەکان و قالبە کیشەکاندا ھەبی. قالبە کیشەکانیش ئەمانەن:

- پارچەھی یەکەم: ناوی ناوە (پارچەھی گۆرانسی- فعلن فعلن چوار جار) (١٤٨). ئەم کیشە لە کوردیدا نییە، خویشی کە ھۆنراوەیەکی بو نمونەھی ئەم کیشە دانراوە لە زۆر جی تووشی لەنگی بوو.

- پارچەھی دووھەم: ناوی ناوە پارچەھی (شیخ پەزای تالەبانی- مفعول مفاعیل مفاعیل مفاعیل) (١٤٩). ئەمە کیشی ھەزەجی ھەشتیی ئەخرەبی مەکفووفی مەقسوورە. زۆر شیعی کلاسیکیمان بەم کیشە ھەییە، ئەوھندە ھەییە پێی (٤) و (٨) بە زۆری لە کوردیدا مەحزووف (فعلن) دەبن نەک مەقسوور (مفاعیل).

- پارچەھی سێھەم: ناوی ناوە (پارچەھی وەفایی- فعلن فعل) (١٥٠). ئەم کیشە زۆر لە کیشی پارچەھی یەکەم نزیکە. ئەم کیشە لە کوردیدا نییە، نمونەکەھی خویشی ئەوھندە سوار نییە و پەربە قالب دەرنای.

- پارچەھی چوارھەم: ناوی ناوە (پارچەھی نوور- مفاعیلن مفاعیلن مفاعیلن مفاعیل) (١٥١). ئەمە ھەزەجی ھەشتیی مەکفووفە و لە کوردیدا نمونەھی زۆرە. لەم قالبەدا دەشی ھەرکەھی کۆتایی پێی (٤) و (٨) ئیشباع بکری و ببی بە مفاعیلن. ئەوسا کیشەکە دەبی بە ھەزەجی ھەشتیی تەواو.

مەلا عبدالکریم لە باسی عەرروزی کوردیدا پشتی بە پشکنین و شی کردنەوھی شیعی کلاسیکی کوردی نەبەستوو، ھەروا سەر پێی چوار قالبی دەست نیشان کردووە کە دوانیان ھەر خۆی بەکاری ھیناون و لە شیعی کلاسیکی کوردیدا نین (٣٠١). جگە لەوھی کە نمونەھی بە شیعی ھیچ شاعیرنکی کورد نەھیناوە. ھەرچەندە مەلا عبدالکریم زانایەکی دیارە و لە زانستەکانی ئیسلامدا زۆر شارەزایە، بەلام لە لێک جودا کردنەوھ و پێناسە و شی کردنەوھ و نمونە ھینانەوھی زحاف و عیلاھا، لە زۆر شوین تووشی ناتەواوی بوو پەنگە ھۆی ئەوھ بی، لە نووسیندا پشتی بە زاکیرە بەستیی،

نه گه رابښته وه سهر کښيې عه رووزي، وه کو:

- له باسي زحافي تاکدا مه لا عبدالکريم به لي ژماره يان هه شته. نه مه راسته به لام که باسيان به کا، باسي نو زاراوه به کا بو زحافي تاک. نه و نو به ش که نه و به زحافي تاکی داناون، ته نيا شه شيان زحافن (خه بن، ته ي، قه بن، عه سب، که ف، وه قس)، سي که ي تر عيلله ن نه و به زحافي داناون (قه سر، که سف، وه قف). نه و دوو زحافه تاکه ي که نه ي نوو سيون نه مانه ن (ئيزمار، عه قل). له عيلله ي که م (نقص) دا که ژماره يان نو به، يازده پښاسه و نمونه ي داوه، به لام ته نيا نو زاراوه ي نوو سيوه. دووه که ي دواوه: به يه م و يازده م هر پښاسه و نمونه ن و به س، به لام له پښاسه کانه وه دياره به يه م (خه رم) و يازده م ته شعيس) ه. نه م دوو ه ش ناچنه خانه ي عيلله وه هر وه کو ناشچنه خانه ي زحافه وه، به لکو خانه ي سه ريه خو يان هه يه و پښيان به گو تری عيلله ي وه ک زحاف به کار هاتوو (العلل الجاربه مجرى الزحاف). نه مانه له و پوه وه عيلله ن که به چنه سه ر وه ته د، له و پوه وه ش زحافن که لازم نين. له و نو زاراوه ي که بو عيلله ي که مي داناون ته نيا هه شتيان عيلله ن (حه زف، قه تف، قه تح، به تر، قه سر، حه زه ن، سه لم، وه قف). يه کيان زحافه (که ف) خستوو تيه ناو عيلله کانه وه. به رام به ر به مه له عيلله کان يه کيکی باس نه کردوه که (که سف) ه. سه رنجيکی تر نه وه يه مه لا عبدالکريم بي نه وه ي هه ست پي بکا (وه قف و قه سر و که ف) ي هه م له گه ل زحافي تاک و هه م له گه ل عيلله ي که مدا نوو سيوه. نه م سي يانه يه که م و دووه ميان عيلله ن و سي يه ميان زحافه.

- له باسي (ته ي) دا که زحافي تاکه، به لي: (عبارته له حه زفي حه رفي چواره مي ساکن، وه ک حه زفي حه رفي (في) له (مستفعلن) که وه ته ي مه فرووقه و ديته سه ر متقطن و نه گويزرته وه بو (مفاعله ن).. (١٥٢). (ته ي) بجي ته سه ر (مستفعلن) به يکا به (مستعلن) و به گويزرته بو (مقتطن) نه ک به بي به (مقططن) و به گويزرته وه بو (مفاعله ن). نه گه روا ي لي بي نه وه خه بنه نه ک ته ي. يان که به لي حه زفي (في) له مستفعلن که وه ته ي مه فرووقه، نه گه ر وه ته ي مه فرووق بي به بي بنووسري (مستفعلن - سه به بي سووک، مس + وه ته ي مه فرووق، تفع + سه به بي سووک، لن) نه و کاته ش قه ت (ته ي) ناچي ته سه ر، چونکه چواره م تي بي ساکن که (في) يه له وه ته د دا يه و وه ته د

زحاف قبول ناكا.

له پیناسه قه سردا، دهلی: (عیبارته له چه زفی چه رفی پینجه می ساکن له گهل چه ره که پیدانی نه و ساکنه می له پیشه وه، وه کوله (مستفعلن) دا که دیته سهر (مستفعل) و نه گوئزرتته وه بو (مفعولن). ههروهاله (فاعلن) دا که دیته سهر (فاعل) و نه گوئزرتته وه بو (فعلن) به سکونی عهین و زهممه می لام، ههروهاله دیته جی له (متفاعلن) دا که نه مینیتته وه (متفاعل) و نه گوئزرتته وه بو (فعلاتن) به که سره می عهین..^(۱۵۳) جاری مه رج نیبه قه سردا هه رفیدانی تیپی پینجه می بی وایش ده بی چه فته می بی. که دهلی چه زفی چه رفی پینجه می ساکن و چه ره که می پیدانی نه و ساکنه می له پیشه وه می، و ده گه یه نی که تیپی پینجه می (چوارهم) پینستر ساکن بو بی و چه ره که می پی بدری، که نه مه نابی و ابی، چونکه دوو ساکن له ته که یه که وه نایه ن. راسته که می قه سردا زف کردنی تیپی پینجه می یان چه فته می ساکن و ساکن کردنی چه رفی متحرکی پیشه وه یه تی به و مه رج می نه م فریدان و گوران له سه به ب بی وه کو (فعلولن) که ده بی به (فعلول)، یان (فاعلاتن) که ده بی به (فاعلات). قه سردا چیتته سهر وه ته د. نه و نمونانه می نه و بو قه سردا هیناون (مستفعلن، فاعلن، متفاعلن) هیچیان قه سردا نین، نه مانه عیلله می قه تعن.

-له پیناسه و نمونه می (که ف) دا، دهلی: (عیبارته له چه زفی چه رفی چه و ته می ساکن وه کوله (مستفعلن) دا که نه مینیتته وه (مستفعل) و له (مفاعیلن) دا نه مینیتته وه (مفاعیل) و له (فاعلاتن) دا که نه مینیتته وه (فاعلاتو) به زهممه می چه رفی (تی) و نه گوئزرتته وه بو (فاعلات) به سکونی (تی) ...^(۱۵۴). له به ره وه می (که ف) زحافه و ته نیا ده چیتته سهر سه به ب ده بوو بللی (چه زفی چه رفی چه و ته می ساکن له سه به بیدا)، پاشان (مستفعلن) به سه ره که وه واته به وه ته دی کو (مس+تف+علن) بو نمونه می که ف نابی، چونکه لی ره تیپی چه فته می ساکن له وه ته د دایه (علن) و (که ف) ناچیتته سهر وه ته د. ده یوانی (مستفعلن) ئاوا به جیا بنووسی که وه ته دی مه فرووقه (مس+تفع+لن)، نه و سا چه فته می ساکن ده بوو به سه به ب و که فی قبول ده کرد و دوا می که ف ده بوو به (مستفعلن). له نمونه می (فاعلاتن) دا راسته که فی ده چیتته سهر و ده بی به (فاعلات)، به لام قه ت ناگوئزرتته وه بو

(فاعلات) به سکوونی تی، چونکه نه گهر پاش فریدانی هه و ته می ساکنی سه به ب بزواوی پئشه وهی ساکن بکری، ده بی به عیله می قه سر نه ک زحافی که ف.

- له راقه می عیله می زیاد دا ده لی: (عیله تی که به لی زیاد کردن بی، سی جوره: یه که م ناوی (تذییل) ه که عیبار ته له زیاد کردن می سه به بیکی خه فیف له سه ر جورئی که ناخیره که می وه ته دی مه جموع بی. دووه م زیاد کردن می حه رفئیکی ساکنه له سه ره ر جورئی که ناخیره که می سه به بیکی خه فیف بی. نه م زیاده پیی نه لئین (تسبیخ). سیه م زیاد کردن می که متر له پئنج حه رفه له سه ره تای نیوه می یه که می شیعره وه.)^(۱۵۵)، (تذییل) زیاد کردن می تیپیکی وه ستاوه، نه ک سه به بیکی سووک، وه کو نه وه لی، بو نه و پییه می کو تاییه که می وه ته دی کو بی وه کو (فاعلن) ده بی به (فاعلان)، (مستفعلن) ده بی به (مستفعلن)، (متفاعلن) ده بی به (متفاعلان). زیاد کردن می سه به بی سووک بو نه و جورئی می کو تاییه که می وه ته دی کو بی، پیی ده گوتری (ترفیل). مه لا عبدالکریم باسی ته رفیلی هه ر نه کردووه. نه وه می له خالی سییه م باسی کردووه که زیاد کردن می که متر له پئنج حه رفه له سه ره تای نیوه می یه که می شیعره وه، نه وه خه زمه و (خه زم عیله نییه به لکو زیادیه کی نا پیویسته و له کاتی که رت کردن دا حسینی بو نا کری..)^(۱۵۶).

- یه ک له پییه عه رووزیه کان (مفعولات) ه. مه لا عبدالکریم له (ل، ۷۸، ۸۰، ۱۱۴، ۱۱۷)، به (مفعولاتن) نووسیویه تی که شتی وا له عه رووز دا نییه. نه وه نده هه یه له شوینه کانی تر دا به (مفعولات) نووسیویه تی.

* عه بدوللا خدر مولود له رۆژنامه می (برایه تی) دا وتارئیکی بلاو کرده وه به ناوی (کئیشه کانی دیوانی رازی ته نیایی)^(۱۵۷). عه بدوللا له و وتاره دا کئیشی خو مالی و کئیشی عه رووزی (رازی ته نیایی) لیک جودا کردو ته وه و کئیشه عه رووزیه کانی دیار کرده وه که هه مووی چوار کئیشه (ره مه ل، هه زه ج، موزاربع، ره جه ز). له کئیشی ره جه ز دا نه و شیعره می که رتی کرده وه پییه کانی (متفعلن) نه رچووه، نه یگوتوه نه مه چ جوره قالبیکی ره جه زه و پییه کانی تووشی چ گورانیک هاتوون. کئیشه که هه موو پییه کانی خه بنیان هاتو ته سه ر. (مستفعلن) بووه به (متفعلن) و بو سووکی بووه به (فاعلن)، واته کئیشی ره جه زی

مه خبوونه. رازی ته نیایی شیعرنیکی عه ره بی تیدا یه به ناوی (صلوات
المحب) (۱۵۸). دوا پنی له تی یه کهم (عروض)، بریتییه له قه سر نهک چه زف،
چونکه پییه که له بنچینه دا بریتییه له (فاعلاتن) و بووه به (فاعلاتن)،
ئه مهش قه سره نهک چه زف.

ئه مه بووه هندی له و باس و بابه تانهی له سه ره روزی کوردی نووسراون و
دهشی لیرو له وی ورده نووسین و پراو بوچوونی عه روزی تریش هه بی، به لام بو
ئیره ئه مه نده به سه. وهک بینیشمان زقریهی ئه م کهم و کورتییانهی له
باسه کاندایا هابوون هویه کهی ئه وه یه که هه موو نووسه ره کان خووان بو عه روز
ته رخان نه کردووه و بنه می زانستی عه روزیان له لا یون نییه. جابو ئه وهی
ئیمه له سه ر بناغه یه کی زانستی له عه روزی کوردی بدوین، پیوستیمان به
پوخته یه کی زانستی عه روزه و له بهر ئه وه یه که زانستی عه روز تاییه ته به
شیعری عه ره بی و ئه ویش به شیکه له سبسته می کنشی شیعری جیهانی، ده بی
پیشتر شاره زاییه کمان له کنش و پرتم و سبسته می کنشی شیعری جیهانی
هه بی که له به شی دانی لئی ده دوین.

پهراوئزه کانی به شی به کهم:

(۱) نهوبه هاری خانی تا ئیستا زور جار چاپ کراوه. نهوهی له بهر دهستی ئیمه دابی بو ئهم باسه، نه مانه ن:

آ- احمد الخانی، نوبهار، تحقیق الملا عبدالسلام ناجی الجزری، دار الطباعة، دمشق، (بلا).

ب- نهحمه دی خانی، نوبهار، خرڤه کرن ول دیف چوون و تووژاندنا صادق بههائه دین ئامیدی، چاپخانهی کۆری زانیاری کورد، به غدا- ۱۹۷۹.

ج- احمدی خانی، نوبهارا بچوکان، حقق وعلق علیه و قدم له حمدی ع. احمدی السلفی، مطبعة الرشید، بغداد- ۱۹۹۰.

(۲) نه مه سه ره تای پارچهی چواره مینه، بروانه: نهحمه دی خانی، نوبهار، خرڤه کرن ول دیف چوون و تووژاندنا، صادق بههائه دین ئامیدی، چاپخانهی کۆری زانیاری کورد، به غدا، ۱۹۷۹، ل ۴۲.

(۳) سه رچاوهی پئشو، ل ۴۳.

(۴) سه رچاوهی پئشو، ل ۳۱.

(۵) له چاپی (خانی، نوبهارا بچوکان، تحقیق حمدی عبدالمجید السلفی، بغداد، ۱۹۹۰) لاپه ره ی (۲۱) نووسراوه: (فاعلاتن فاعلاتن فاعلن).

(6) E.B.Soane, Kurdish Grammar, London, 1913.

(7) Ibid, pp. 160-161.

(8) Ibid, p. 161.

(۹) خانی، نوبهار، تووژاندنا صادق بههائه دین ئامیدی، به غدا، ۱۹۷۹، ل ۳۴.

(10) E.B.Soane, Kurdish Grammar, London, 1913, p 161.

(۱۱) خه رب بریتیبه له زحافیکی لیکدراو (خه رم+که ف). خه رب بجیته سه ر (مفاعیلن) ده بی به (فاعیل) و ده گۆری بو (مفعول).

(12) E.B.Soane, Kurdish Grammar, London, 1913, p 161.

(۱۳) السيد احمد الهاشمی، میزان الذهب في صناعة شعر العرب، (بلا)، ص ۱۲.

(14) E.B.Soane, Kurdish Grammar, London, 1913, p 161.

(۱۵) شمس الدین محمد بن قیس الرازی، المعجم في معايير اشعار العجم، تهران، (بلا)، ل ۱۷۸.

(۱۶) د. پرویز نائل خانلری، اوزان الشعر الفارسی، ترجمه الدكتور محمد نورالدین عبدالمنعم، مکتبه الانجلو المصریه، ۱۹۷۷، ص ۷۳-۷۴.

(17) E.B.Soane, Kurdish Grammar, London, 1913.p 162.

(18) Ibid.

(۱۹) دیوانی مه لای جزیری، شهرحی هه ژار، تهرانی، ۱۳۶۱، ل ۴۴.

(20) E.B.Soane, Kurdish Grammar, London, 1913.p 168.

(21) Abdullah Mohammad Ahmad, Essai sur Lhistoire de la litterature Kurde au Kurdistan Meridional (de 1820-1920) Paris, 1988, p.169.

(22) E.B.Soane, Kurdish Grammar, London, 1913.p.170.

(۲۳) د. کامل حسن البصیر له کتیبی (شیخ نووری شیخ صالح) له کۆپی رهخه سازی کوردی دا،

چاپخانهی کۆپی زانیاری عێراق، به غداد، ۱۹۸۰، دا ئەم وتارانهی شی کردۆتهوه.

(۲۴) م. نووری، ادبیات کوردی، پۆژنامهی ژیان، ژماره (۲۹)، سالی ۱۹۲۶.

(۲۵) م. نووری، ادبیات کوردی، پۆژنامهی ژیان، ژماره (۲۹)، سالی ۱۹۲۶.

(۲۶) م. نووری، ادبیات کوردی، پۆژنامهی ژیان، ژماره (۳۱)، سالی ۱۹۲۶.

(۲۷) م. نووری، ادبیات کوردی، پۆژنامهی ژیان، ژماره (۳۱)، سالی ۱۹۲۶.

(۲۸) م. نووری، ادبیات کوردی، پۆژنامهی ژیان، ژماره (۳۱)، سالی ۱۹۲۶.

(۲۹) م. نووری، ادبیات کوردی، پۆژنامهی ژیان، ژماره (۳۲)، سالی ۱۹۲۶.

(۳۰) م. نووری، ادبیات کوردی، پۆژنامهی ژیان، ژماره (۳۲)، سالی ۱۹۲۶.

(۳۱) لهوه دهچی کیشه که پیه کانی ئەمانه بن (مفعولُ مفاعیلُ مفاعیلُ فعولن) وله کاتی

چاپکردندا (مفاعیلُ) نیک په ربیبی، چونکه ئەمه شتیکی وا نییه عه رووزانیکی وه کوشیخ نووری

نهیزانی. ئەو نموونهش که بو کیشه کهی هیناوه له سه رکیشی (مفعولُ مفاعیلُ مفاعیلُ فعولن)

ده روا.

(۳۲) گۆران، هه لبه ست- کیش و قافیه، پۆژنامهی ژیان، ژماره (۱۷) ی پۆژی ۱۹۷۷/۴/۷ تا ژماره

(۲۴) ی پۆژی ۱۹۷۷/۵/۲۷. (زنجیره وتارنکی گۆرانه کاکهی فه للاح بلاوی کردۆتهوه).

(۳۳) گۆران، به هه شت و یادگار و فرمیسک و هونه ر، سلیمانی، ۱۹۷۱، ل ۱۱.

(۳۴) سه رچاوهی پیشوو، ل ۱۲.

(۳۵) سه رچاوهی پیشوو، ل ۱۲.

(۳۶) له شوینیکی تری ئەم نامەیه دا، (بەشی پینجەم) له باسی تیکه‌ل کردنی کیشەکان، ئەمە روتتر دەکەینەوه.

(۳۷) د. مارف خەزەندە دار، کیش و قافیە له شیعری کوردی دا، چاپخانەی (الوفاء) بەغدا، ۱۹۶۲.

(۳۸) له بارەى ژمارەى پێیه بنجییه‌کانه‌وه، جیاوازی له نیاوان زاناکانی عەرۆزدا هه‌یه، هه‌یه به (۸) پێیان داوه‌نى و هه‌یه به (۱۰). له شوینی خۆیدا به درژێ لێی ده‌وێن.

(۳۹) د. مارف خەزەندە دار، کیش و قافیە له شیعری کوردی دا، چاپخانەی (الوفاء) بەغدا، ۱۹۶۲. ۱۹ل.

(۴۰) له کاتی شیکردنه‌وهی چۆنیه‌تی دا به‌شبوونی کیشەکان به سه‌ر بازنه‌کاندا ئەم دوو رایه هه‌لده‌سه‌نگێن.

(۴۱) د. مارف خەزەندە دار، کیش و قافیە له شیعری کوردی دا، چاپخانەی (الوفاء) بەغدا، ۱۹۶۲. ۲۰ل.

(۴۲) ئەم کیشانه تازە دانه‌هاتوون، هه‌ر سێکیان له ناو بازنه‌کانی خه‌لیلدا هه‌ن، به‌لام له‌به‌ر ئەوهی خه‌لیل نمونه‌ی شیعری پێ نه‌دیون، به‌ کیشی پشت گوی خراو (مه‌مل) ی داناون. جا فارس هاتوون به‌م کیشه پشت گوی خراوانه‌ی عه‌ره‌ب شیعریان گوتووه.

(۴۳) د. مارف خەزەندە دار، کیش و قافیە له شیعری کوردی دا، چاپخانەی (الوفاء) بەغدا، ۱۹۶۲. ۲۱ل.

(۴۴) علاء‌الدین سجادی، ئەده‌بی کوردی و لیکۆلینه‌وه له ئەده‌بی کوردی، چاپخانەی مه‌عاریف، بەغدا، ۱۹۶۷.

(۴۵) سه‌رچاوه‌ی پێشوو، ل. ۱۳۰، (په‌راوێز).

(۴۶) علاء‌الدین سجادی، نرخ شناسی، چاپخانەی مه‌عاریف، بەغدا، ۱۹۷۰.

(۴۷) سه‌رچاوه‌ی پێشوو، ل. ۵۲.

(۴۸) سه‌رچاوه‌ی پێشوو، ل. ۵۴.

(۴۹) سه‌رچاوه‌ی پێشوو، ل. ۵۴.

(٥٠) بېروانه: عبدالخالق علاءالدين، دلدار-شاعيري شورشگيري كورد، دار آفاق عربيه للصحافه والنشر، به غدا، ١٩٨٥، ل ١٩٦-١٩٨.

(٥١) كاتى خوى، ئەم ناتەواويبەى سجاديم له هاوكارى پونكردهوه، له وتارنكدا به ناوى (خەندەكەى بابى و هونراوهى ئەمپرومان، هاوكارى ژماره (٣٣/٣٢) سالى ١٩٧٠). ئەمه له وهلامى ئەو پيشهكيبه بوو كه كوردستان موكرىانى بو چاپى دووه مى ديوانى دلدارى نووسى بووو ئەم ههلهيهى سجادى تيدا دووباره كردبووه.

(٥٢) ياسين حمزة الشهابي البصرى، الجوهره في العروض و القافية، تحقيق د. عبدالحسين علك المبارك، البصرة، ١٩٨٧، ص ٢٦.

(٥٣) محمد الدمهورى، الارشاد الشافى، مطبعة مصطفى البانى الحلبي، ١٩٥٧، ص ٣٢.

(٥٤) علاءالدين سجادى، نرخ شناسى، چاپخانهى مه عاريف، به غدا، ١٩٧٠، ل ١١٨.

(٥٥) سه رچاوهى پيشوو، لاپه ر ١٢٥-١٢٦.

(٥٦) سه رچاوهى پيشوو، ل ١٢١ (په راوئز).

(٥٧) سه رچاوهى پيشوو، ل ١٢٢ (په راوئز).

(٥٨) سه رچاوهى پيشوو، ل ١٢٥ (په راوئز).

(٥٩) سه رچاوهى پيشوو، ل ١٢٥ (په راوئز).

(٦٠) معروف الرصافي، الادب الرفيع، مطبعة المعارف، بغداد، ١٩٦٩، ص ٣٣.

(٦١) محمد الدمهورى، الارشاد الشافى، مطبعة مصطفى البانى الحلبي، ١٩٥٧، ص ٥٤.

(٦٢) علاءالدين سجادى، نرخ شناسى، چاپخانهى مه عاريف، به غدا، ١٩٧٠، ل ١٢٥ (په راوئز).

(٦٣) محمد الدمهورى، الارشاد الشافى، مطبعة مصطفى البانى الحلبي، ١٩٥٧، ص ٥٤.

(٦٤) معروف الرصافي، الادب الرفيع، مطبعة المعارف، بغداد، ١٩٦٩، ص ٣٤.

(٦٥) علاءالدين سجادى، نرخ شناسى، چاپخانهى مه عاريف، به غدا، ١٩٧٠، ل ١٢٣ (په راوئز).

(٦٦) سه رچاوهى پيشوو، ل ٩٧.

(٦٧) شمس الدين محمد بن قيس الرازى، المعجم في معايير اشعار العجم، تهران، (بلا)، ل ٧٨-

- (٦٨) ئەحمەد ھەردى، كىش لە شىعرى كوردى دا، گۇڤارى برايه تى، ژماره (١٠)، سالى ١٩٧١.
- (٦٩) سەرچاوهى پيشوو، ل ٧.
- (٧٠) سەرچاوهى پيشوو، ل ٧.
- (٧١) سەرچاوهى پيشوو، ل ٣.
- (٧٢) ئەحمەد ھەردى، بنەرەتى كيشىكى عەرووزى و كيشى دوو ھونراوه، گۇڤارى كاروان، ژماره (٥٢)، سالى ١٩٨٧.
- (٧٣) رەئوف عوسمان، چەند سەرنجىك دەربارەى (كىش لە شىعرى كوردى دا)، گۇڤارى برايه تى، ژماره (١٢)، سالى ١٩٧١.
- (٧٤) سەرچاوهى پيشوو، ل ٤٢.
- (٧٥) سەرچاوهى پيشوو، ل ٤٢.
- (٧٦) سەرچاوهى پيشوو، ل ٤١.
- (٧٧) السيد احمد الهاشمى، ميزان الذهب في صناعة شعر العرب، (بلا)، ص ١٧.
- (٧٨) عەزىز گەردى، كيش لە شىعرى كوردى دا- لە گەل مامۇستايان ئەحمەد ھەردى و رەئوف عوسمان دا، ھاوكارى ژماره (٣٦، ٣٧، ٣٨) ي، سالى ١٩٧٠.
- (٧٩) د. ئىحسان فوئاد، دوو كيشى عەرووزى لە شىعرى كوردى تازەدا، گۇڤارى كۆلنجى ئەدەبىيات، زانستگای بەغدا، ژماره (١٥)، سالى ١٩٧١-١٩٧٢.
- (٨٠) عبدالخالق علاءالدين، دلدار- شاعىرى شۆرشگىرى كورد، دار آفاق عربيه للصحافه والنشر، بەغدا، ١٩٨٥، ل ١٧٤.
- (٨١) د. ئىحسان فوئاد، دوو كيشى عەرووزى لە شىعرى كوردى تازەدا، گۇڤارى كۆلنجى ئەدەبىيات، زانستگای بەغدا، ژماره (١٥)، سالى ١٩٧١-١٩٧٢، ل ١٠.
- (٨٢) عەلى فەتاح دزەبى، نەوبەھارى خانى و ئەحمەدى شىخ مارقى نوبى، چاپخانەى پۇشنبىرى، ھەولنر، ١٩٨٥.
- (٨٣) سەرچاوهى پيشوو، ل ٥١.

(٨٤) تیلی ئەمین، کیش له مهم وزین دا، گوڤاری پۆشنیبری نوی، ژماره (١٠٩)، سالی ١٩٨٦.

(٨٥) سه رچاوهی پینشو، ل ١٤١

(٨٦) سه رچاوهی پینشو، ل ١٤١ (په راوینزی ژماره (٩) ...)

(٨٧) عبدالرزاق بیمار، کیش و موسیقای ههلبهستی کوردی، چاپخانهی (دار الحریه)، بغداد.

١٩٩٢، ل ٥٩.

(88) Dahir Latif Karim, A comparative study of free verse in Arabic and Kurdish: the literary careers of Al-Sayyab and Goran, Department of Arabic, University of Glasgow, (ph. D thesis) 1985.

(89) Ibid, pp. 71-87.

(90) Ibid, p. 71.

(٩١) د. کمال فوئاد، چون ئەگهینه سه ره تایه کی باوه رینکراو بوئه ده بی کوردی، گوڤاری

نووسه ری کورد، ژماره (١٢)، کانوونی دووه می ١٩٧٥، چاپخانهی خهبات، کوردستانی عیراق،

ل ١٩.

(92) .Latif Karim, A comparative study of free verse in Arabic and Kurdish , (University of Glasgow, 1985, p.75.

(93) Ibid, p.76.

(٩٤) عبدالرزاق بیمار، سی کیشی عهروزی له ههلبهستی کوردی دا، گوڤاری پۆشنیبری نوی،

ژماره (١١٠)، سالی ١٩٨٦.

(٩٥) ئەحمه د ههردی، بیههتی کیشیکی عهروزی و کیشی دوو هونراوه، گوڤاری کاروان، ژماره

(٥٢)، سالی ١٩٨٧.

(٩٦) عبدالرزاق بیمار، سه رنجه به نرخه کانی ماموستا ههردی، هاوکاری، ژماره (١٩٠)، سالی

١٩٨٧.

(٩٧) عبدالرزاق بیمار، کیش و موسیقای ههلبهستی کوردی، چاپخانهی (دار الحریه)، بغداد،

١٩٩٢.

(٩٨) عبدالرزاق بیمار، عهروز له ههلبهستی کوردی دا، گوڤاری پۆشنیبری نوی، ژماره (١١٣)،

سالی ١٩٨٧.

(٩٩) ههردی له وتاری (به دووی وتاره شیرینه کهی ماموستا بیمار دا)، که له هاوکاری ژماره

(٨٩٧) دا بلاوی کردوته وه، له برگی کورت و درنژ ده دووی. ئەو یروای وایه برگی کورت و

ناوهندی و درنژ ههیه، به لأم شیعی کوردی له هه ندیک باری زۆر که مدا نه بیت هه ر له برگه ی کورت و ناوهندی پێک دیت.

(۱۰۰) عبدالرزاق بیمار، کیش و موسیقای هه لبه ستی کوردی، چاپخانه ی (دار الحریه)، بغداد، ۱۹۹۲، ل ۵۰.

(۱۰۱) محمد الدمنهوری، الارشاد الشافی، مطبعة مصطفى البانی الخلی، ۱۹۵۷، ص ۵۴.

(۱۰۲) سه رچاوه ی پێشوو، ل ۵۵.

(۱۰۳) عبدالرزاق بیمار، کیش و موسیقای هه لبه ستی کوردی، چاپخانه ی (دار الحریه)، بغداد، ۱۹۹۲، ل ۵۱.

(۱۰۴) محمد الدمنهوری، الارشاد الشافی، مطبعة مصطفى البانی الخلی، ۱۹۵۷، ص ۵۴.

(۱۰۵) عبدالرزاق بیمار، کیش و موسیقای هه لبه ستی کوردی، چاپخانه ی (دار الحریه)، بغداد، ۱۹۹۲، ل ۷۳.

(۱۰۶) الدكتورة اسعاد عبدالمهادی قنديل، فنون الشعر الفارسی، ط ۱، مكتب شریف و سعید رافت، ۱۹۷۵، ص ۲۱۹. هه روه ها: د. محمد نورالدین عبدالمنعم، دراسات فی الشعر الفارسی، دار الثقافة للطباعة والنشر بالقاهرة، ۱۹۷۶، ص ۱۹۸-۲۰۹، هه روه ها: علاء الدین سجادی، ئه ده بی کوردی و لیکۆلینه وه له ئه ده بی کوردی، چاپخانه ی مه عاریف، به غدا، ۱۹۶۷، ل ۱۷۵.

(۱۰۷) عبدالرزاق بیمار، کیش و موسیقای هه لبه ستی کوردی، چاپخانه ی (دار الحریه)، بغداد، ۱۹۹۲، ل ۸۴.

(۱۰۸) عبدالله طاهر عمر، به پینج کردن- تخمیس سی هه لبه ست، گوڤاری کاروان، ژماره (۶۸)، سالی ۱۹۸۸.

(۱۰۹) سه رچاوه ی پێشوو، ل ۱۴.

(۱۱۰) سه رچاوه ی پێشوو، ل ۱۵.

(۱۱۱) دیوانی گوڤران، محمدی مه لا کریم، به غدا، چاپخانه ی کۆری زانیاری عێراق، ل ۳۲.

(۱۱۲) عبدالله طاهر پشده ری، سه ره تایه ک ده ریاره ی کیش له هه لبه ستی کوردی دا، گوڤاری سروه، ژماره (۳۸-۳۹) ۱۳۶۸.

(113) Abdullah Mohammad Ahmad, Essai sur L'histoire de la litterature Kurde au Kurdistan Meridional (de 1820-1920) , These de Doctorat, 1988.

(114) Charles Herire de Fouhecour, elements de Persan, 1981, p.p 357-8.

(115) Ibid, p.357.

(116) شمس الدين محمد بن قيس الرازي، المعجم في معايير اشعار العجم، تهران، (بلا)، ج. ٥٠ -

٦٤.

(117) (الصاحب بن عباد، الاقتاع في العروض و تخريج القوافي، تحقيق الشيخ محمد حسن آل ياسين، مطبعة المعارف، بغداد، ١٩٦٠، ص ٥٠.

(118) الشيخ محمد بن علي الصبان، شرح الصبان على منظومته في علم العروض، المطبعة الميمنية بمصر، ١٣٠٦، ص ٦١.

(119) علاء الدين سجاني، نرخ شناسي، چاپخانه مه عاريف، به غنا، ١٩٧٠، ج ٩٧.

(120) Abdullah Mohammad Ahmad, Essai sur L'histoire de la litterature Kurde au Kurdistan Meridional (de 1820-1920) Paris, 1988, p.367.

(121) نه حمده هه ردي، بنه رته تي كيشكي عه رووزي و كيشي دوو هوونراوه، گوڤاري كاروان، ژماره (٥٢)، سالی ١٩٨٧.

(122) عبالرزاق بيمار، سه رنجه به نرخه كاني ماموستا هه ردي، هاوكاري، ژماره (٨٩٠)، ١٩٨٧/٥/٧.

(123) نه حمده هه ردي به نووي وتاره شيرينه كهي ماموستا بيمار نا، هاوكاري، ژماره (٨٩٧)، ١٩٨٧/٧/٢.

(124) د. ووربا عومه رنه مين، شه پوله كاني شيعري كوردي، گوڤاري روشنبيري نو، ژماره (١٢٦)، ١٩٩٠.

(125) سه رچاوهي پيشوو، ج ٥

(126) سه رچاوهي پيشوو، ج ٥

(127) محمد الدمهوري، الارشاد الشافي، مطبعة مصطفى الباني الحلبي، ١٩٥٧، ص ٥٤.

(128) د. ووربا عومه رنه مين، شه پوله كاني شيعري كوردي، گوڤاري روشنبيري نو، ژماره (١٢٦)، ج ٥١.

(129) محمد الدمهوري، الارشاد الشافي، مطبعة مصطفى الباني الحلبي، ١٩٥٧، ص ٥٤.

(١٣٠) شمس الدين محمد بن قيس الرازي، المعجم في معايير اشعار العجم، تهران، (بلا)، ل ٥٠، دهلي: (سهراپاي زحافي شيعري عه جهه ٣٥) ه. بيست و دوو زحافي عه ره بي و سيزده له داناني عه رووز زاناني عه جهه مه). له شويني خويدا موناقه شهى ئهه رايه بي رازي كراوه.

(١٣١) د. ووريا عومهر ئه مين، شه پوله كاني شيعري كوردى، گوڤارى رۇشنبيرى نوى، ژماره (١٢٦)، ل ٥٤.

(١٣٢) ابو الفتح عثمان بن جنى، كتاب العروض، تحقيق الدكتور حسن شاذلي فرهود، بيروت، ١٩٧٢، ل ٧٦-٧٩.

(133) Kamal Marof Mustafa, le Monvvement de Renouvellement dans la poesie Kurde de 1914 a 1965, de Paris 1/11/1990 (These de doctorat).p.325.

(134) Ibid, p.346.

(١٣٥) علاء الدين سجادي، نرخ شناسى، چاپخانهى مه عاريف، به غدا، ١٩٧٠. ل ١١٨.

(١٣٦) ئه و سه رچاوهى ئيشاره تى بو كردووه، ئه مه يه: محمد اسبرو محمد ابو علي، المعجم في علم العروض، دار العودة، بيروت، ص ٧٩. به لام له سه ر به رگه كهى ناوى (الخليل) نووسراوه.

(137) Kamal Marof Mustafa, le Monvvement de Renouvellement dans la poesie Kurde de 1914 a 1915, L, universite, de Paris 1/11/1990 (These de doctorat).p.326-7.

(138) Ibid, p.351.

(١٣٩) محمد بكر محمد، كيش و رپتمى شيعرى كوردى، نامه يه كه وه كو به شنيك له بيوستييه كاني پلهى ماجستير له ئه ده بي كوردى دا، سالى ١٩٩٠، پيشكه شى ئادابى زانكوى صلاح الدينى كردووه.

(١٤٠) ديوانى وه فايى، محمد على قه ره داغى، چاپخانهى كوڤى زانبارى كورد، به غدا، ١٩٧٩، ل ٣٠.

(١٤١) محمد بكر محمد، كيش و رپتمى شيعرى فولكلورى كوردى، نامه يه ماجستير، زانكوى صلاح الدين، ١٩٩٠، ل ١٦٩.

(١٤٢) سه رچاوهى پيشوو، ل ١٦١.

(١٤٣) د. سيد غازى، في اصول التوشيح، ط ١، مؤسسة الثقافة الجامعية، ١٩٧٦، ص ١٣١.

(١٤٤) د. صفاء خلوصى، فن التقطيع الشعرى والقافية، ط ٣، بيروت، ١٩٦٦، ل ٧٣.

(۱۴۵) شمس الدين محمد بن قيس الرازي، المعجم في معايير اشعار العجم، تهران، (بلا)، ل. ۱۴۵.

(۱۴۶) مهلا عبدالکريمی مدرس، به ديع و عهرووزی نامی، چاپخانهی (دار الجاحظ)، به غدا، ۱۹۹۱.

(۱۴۷) سه رچاوهی پیشوو، ل. ۱۲۹.

(۱۴۸) سه رچاوهی پیشوو، ل. ۱۲۹.

(۱۴۹) سه رچاوهی پیشوو، ل. ۱۳۴.

(۱۵۰) سه رچاوهی پیشوو، ل. ۱۳۸.

(۱۵۱) سه رچاوهی پیشوو، ل. ۱۴۰.

(۱۵۲) سه رچاوهی پیشوو، ل. ۸۰.

(۱۵۳) سه رچاوهی پیشوو، ل. ۸۱.

(۱۵۴) سه رچاوهی پیشوو، ل. ۸۱.

(۱۵۵) سه رچاوهی پیشوو، ل. ۸۲، ۸۳.

(۱۵۶) محمد الدمنهوری، الارشاد الشافي، مطبعة مصطفى الباني الحلبي بمصر، ۱۹۵۸، ص ۵۲.

(۱۵۷) عه بدوللا خدر مه ولود، کيشه کانی ديوانی رازی ته نیایی، رپژنامهی برابیه تی، ژماره

(۱۶۵۴)، ۱۹۹۳/۵/۲۵.

(۱۵۸) نه حمده هه ردی، رازی ته نیایی، ج ۲، چاپخانهی رانکوی سه لاهه دین، ۱۹۸۴، ل. ۸۱.

بەشى دووھەم

كۆش و رېتم و بنەماكانى كۆشى شىعرى جىھانى

بەك: كۆش و رېتم:

- شىعر و پەخشان

- كۆش

- رېتم

- كۆش و رېتم

- كۆشى شىعر و مۇسقىقا

- مۇسقىقاي ناوھوھ و رېتمى دەروون

- كۆش و بابەتى شىعر

- كۆشى نەتەوايەتى

دوو: بنەماكانى شىعرى جىھانى:

- دەنگو جوړەكانى كۆش.

- سىستەمى كۆشى ھەندى لہ نەتەوھكان

- كۆشى شىعرى يۇنانى و لاتىنى

- كۆشى شىعرى ھىندى كۆن

- كۆشى شىعرى ەرەبى

- كۆشى چۆنەتى زمانە جەر مەنپپەكان (ئىنگلىزى)

- كۆشى شىعرى چىنى

- كۆشى شىعرى فەرەنسى

- كۆشى زمانە ئىرانپپەكان (فارسى)

- كۆشى شىعرى كوردى

کیش و ریتم و بنه‌ماکانی کیشی شیعری جیهانی

به‌ک: کیش و ریتم:

شاعر و په‌خشان:

دابه‌شکردنیکی سهره‌کی ئه‌ده‌بیات ئه‌وه‌یه که ئه‌ده‌ب ده‌کابه‌شعرو په‌خشان. جیاوازیبه‌کی سهره‌کی نیوان شاعر و په‌خشانیش کیشه. کیش تایبه‌تیه‌کی بنچینه‌یی ناسینه‌وه‌ی شاعر که ئه‌مه‌له‌په‌خشاندا نییه‌یان‌به‌و جوره‌نییه، چونکه په‌خشانیش جوره‌ئاوازیکی تیدایه‌له‌به‌رزبوونه‌وه‌و نزم بوونه‌وه‌ی ده‌نگ‌له‌کاتی قسه‌کردن و له‌دووباره‌بوونه‌وه‌ی سه‌روای سه‌جعدا هه‌ستی پی‌ده‌کری. ئه‌مه‌هه‌مووی موسیقایه‌به‌لام نه‌خراوه‌ته‌قالبی ریک و یاسای پیک هاتنی نییه، که‌چی موسیقای شاعر جورئکی له‌مه‌به‌رزتره، (موسیقای شاعر به‌رزترین و وردترین موسیقای ئاخاوتنه‌چونکه خاوه‌نی سیسته‌میکه‌لی‌لادانی بو‌نییه...) (۱). ئه‌و سیسته‌مه‌به‌گویره‌ی هه‌ر زمانیک ده‌گویری و له‌دابه‌شبوون و دووباره‌بوونه‌وه‌ی ده‌سته‌برگه‌ی تایبه‌تی و وه‌ستانی نیوان ئه‌و ده‌سته‌برگانه‌په‌یدا ده‌بی. هه‌رئهم ده‌سته‌ده‌سته‌کردنی برگه‌یشه‌شئوه‌یه‌کی تایبه‌تی به‌نووسینی شاعر ده‌دا که له‌په‌خشاندا جیایه. ئه‌وه‌تاله‌شعری ستوونیدا (عه‌ره‌یی و فارسی و کوردی...) هه‌ر دیرئکی به‌سه‌ر دووله‌تی وه‌کویه‌ک دابه‌ش ده‌بی و له‌شعری تازه‌ (ئازاد) یش له‌ته‌کان به‌گویره‌ی ژماره‌ی پییه‌کان ده‌بن. که‌واته‌جیاوازی نیوان شاعر و په‌خشان هه‌ر بوون و نه‌بوونی ئاوازی نییه، به‌لکو ئه‌وه‌یه‌ئاوازه‌که‌له‌شاعر دا به‌سه‌ر پی و له‌ت و دیر و پارچه‌دا دابه‌ش ده‌بی و موسیقا‌که‌ی به‌پی یاسا ده‌روا و به‌ده‌ستور لیک ده‌درئته‌وه، که‌چی له‌په‌خشاندا ئه‌مه‌نییه. کیش لایه‌تیکی بابه‌تیه‌و قالبئکی ئاماده‌یه‌له‌به‌ر ده‌ستی شاعر بو‌ئه‌وه‌ی هه‌ست و سوز و خروشان‌ی ده‌روون و بیرو وینه و ئه‌ندیشه‌ی خوی دیدا ده‌ریبری.

کیش: (metre)

شاعر له‌باری ده‌روه‌پیدا به‌زوری دوو دیارده‌ی سهره‌کی تیدا ده‌رده‌که‌وی: کیش و سه‌روا. عه‌ره‌ب هه‌ر له‌کۆنه‌وه، له‌پال کیشدا (سه‌روا) یان به‌مه‌رجی پیناسه‌ی شاعر داناه. (الشعر لفظ موزون و مقفی بدل علی معنی) (۲). کیش له

شيعرى ھەموو زمانىدا ھەيە، ھەريەكە بە پىي تايبەتتى خۇي، بەلام سەروا مەرجى بنەرەتى نىيە بۇ شيعرى ھەموو نەتەوہ كۆن و نوئكان، چونكە (شيعرى زمانە ھىند و ئەورۇپىيە كۆنەكانى وەكو سانسكرىتى و يونانى و لاتىنى و ئەوہى لە زمانە ئىرانىيەكانى وەكو ئەقىستايى و پارتى و پەھلەقى تا ئىستا بە شيعر دانراوہ، ھەروہالە زمانى ئىنگلىزى كۆندا سەروا نەبووہ) ^(۳). ھەشبوويى بەو شيوہ زەقە نەبووہ و بە كەمى بەكار ھاتووہ. سەروا لە شيعرى ھەندى زماندا ھەر ھىچ بەھى ستاتىكى نىيە چونكە لە قسەى رۇزانەى خەلكدا زۆر بەكارى، بۇيە لە شيعردا دەورىكى واى نىيە و شاعىر بىر لە بەكار ھىنانى ناكاتەوہ. بۇ نموونە (شيعرى يابانى ناتوانى سەروا -Rhyme-يان **alliteration** ^(۴) بۇناساندنى دىرە شيعر بەكار بىنى، لەبەر ئەوہى نا، كە ئەم دووہ لە زمانى يابانىدا نىن بەلكولەبەر ئەوہى ئەوہندە لە قسەى رۇزانەدا بەكار دىن، ھەستى ستاتىكى نابزوينن..) ^(۵)

بەم جورە كىش بە تەنيا وەك مەرجىكى سەرەكى قالبى شيعرى ھەموو نەتەوہكان بەكارى بەلام ھەريەكە و بە پىي تايبەتتى خۇي و بە گوئرهى سەرەمى خۇي. تەنانەت ئەو بزوتنەوہ شيعرىيەى لە سەدەى نۆزدەمدا بە ناوى شيعرى ئازاد (Free Verse) بلاو بووہوہ، ئەويش لە كىش بى بەرى نىيە بەلام كىشى تايبەت بە خۇي. بۇ نموونە (شيعرى ئازادى بە ناويانگى وىتمان نىشانەى شكاندنى دراماتىكىيە لە تەقلىدى ھىز- Strees-سى برگەدا. برگە و ھىز و پى (Foot) لە دىرە كشاوەكانىدا حسىبيان بۇ ناكرى بەلام لە گەل ئەوہشدا ھەژانك لە رىتمدا دەخولقنىنى و زۆرىەى عەرووزەكەى لە رەوانىيىزىيەوہ (Rhetoric) ھەلدەقولى، واتە وىنەى زمانەوانى بە ھوى- **anaphora** و **alliteration** ^(۶) و دووبارە كردنەوہ يەكە سىنتاكسىيەكان دا بەرژنتە ناو رىتمى شيعرەكەى.) ^(۷)

ئەو كىش و رىتمەى لە شيعردا ھەيە، لە سەرەتاي سەرھەلدانى شيعرەوہ لە گەلیدا ھاتووہ. شيعر لە ويردى ئايىنى ناو پەرسنگاكانەوہ ھاتبى يان لە كاتى راپەراندنى كارى رۇزانە سەرى ھەلدابى، لە ھەردوو باردا لە گەل گۇرانى و جوولەى لەش (سەما)، پىكەوہ ھاتوون. سىنسىر دەلى: (شيعر و

مۇسقىقا و سەما ھەموولە سەرچاۋە، يەك شت بوون پاشان ھەريەكە
جىابوۋە و بوو بە ھونەرنىكى سەريەخۇ... (۸)

ئىستاش ئەم سىيانە لە كاتى راپەراندى كاروبارى گەلەكۆيى
لادى بەكاردىن (دروئە، ساوار كوتان، دەستار...) و لاي ھەندى ھۆزى (ھۆقى-
وحشى) ئىستاش ھەريەكە ھەن و لە يەك جيانە بوئەتە ھە. سەما لاي ئەم
ھۆقىيانە ھەمىشە گۆرانى تاك ئاواز و چەپلە و تەپلى لە گەلدايە. بەم جورە
جولەي رىك (موزون) و وشەي رىك و ئاۋازى رىك دەچرژىنە ناويەك و ھەكو
يەك كارى بەرجەستە و دارژاۋ دەكەونە بەرچاۋ. پاشان گۆرانى كە لە شىعر و
مۇسقىقا پىك دى لە سەما جىابوۋە ھە، بەلام ئەم دوو رەگەزە (شىعر و مۇسقىقا)
تا ماۋەيەكى زۆر تر پىكە ھە مانە ھە. پاشان كە شىعر بوو بە دوو بەش: شىعرى
لىرىكى و شىعرى چىرۆكى، شىعرى لىرىكى بو چىرىن و شىعرى چىرۆكى بو
گىرانە ھەي چىرۆك و بەسەرھات بەكار دەھات، بەمە ھەش شىعرى پووتى بى
گۆرانى پەيدا بوو بەلام رەگەزى گۆرانى ھەرتىدا ما كە لە كىش و رىتمدا خۆي
دەنوئى. (ئىستاش كارىگەرى رىتمى شىعرى بە مۇسقىقا ھە ئاشكرايە و
ئىستاش دەتوانىن مۇسقىقا بە رىتمىكى شىعرى بى وشە دابىئىن) (۹). تەھا
ھوسىن پاش ئە ھەي باسى پىكە ھە پەيدا بوون و گەشە كەردى شىعر و مۇسقىقا
دەكا، دەلى: (ئىستاش مۇسقىقا بو شىعر ھە رىتمىستە بەلام ئەمەيان لە
گۆرانى و لە رىتمى پووت و خور (ساف) جىايە، ياخود بلئىن گۆرانى
جەمسەرى بە يەك گەيشتنى ئەم دوو ھونەريە..) (۱۰).

قانسانىش شىعر دەخاتە تىوان پەخشان و گۆرانى و دەلى: (شىعر لە
نىۋەي رىنگادايە لە تىوان پەخشان و گۆرانىدا) (۱۱). بو پەيوەندى كۆنى شىعر و
گۆرانى، دەبىئىن يەكى لە كىشەكانى شىعرى يۇنانى كە كىشى (باخوسە-
Bacchius) و برىتتىيە لە برگەيەكى كورت و دوو برگەي درىژ (ب --)
ناۋەكەي لە و گۆرانىيە ھە ھاتوۋە كە لە سەر ئە ھە كىشە بوۋە و بو (باخوسى)
خوای مەي و گۆرانى پىشكىش كراۋە (۱۲).

فەلاتون لە بارەي كىشى شىعرە ھە لە سەرزارى (سوكرات) دەلى: (چۇن
سەماكەرانى - كورىبانت - (۱۳) كە سەما دەكەن ھۆشيان لە خۇيان نىيە،
شاعىرە لىرىكىيە كانىش ھە ر بەم جورە كە گۆرانىيە جوانە كانىان دابەتتىن لە

باری هوشیاریدا نین. کیش و موسیقا به سهریاندا زال دهبی و ئیلهامیان پی
 ده به خشی و ئه وانیش ده که ونه حالی مهستی و جه زیه وه... (۱۴) واته به لای
 سوکرات و فه لاتونه وه کیش و موسیقا ره گه زکی پیویست و پیشه کیبه بو
 چوونه ناو شیعر و گورانی چرین. ئه ره ستوله پویه تیکا، هونه ری شیعر - دا به
 وردی باسی شیعر و جوره کان و خاسییه ته کانی شیعر ده کا و له باره ی کیشه وه
 ئه و نرخه ی فه لاتوونی ناداتی، چونکه به لای ئه وه وه ره گه زی جیا که ره وه ی
 شیعر لاسا کردنه وه یه. کیش باری ده ره وه یه و به پله دوو دیت. به لای ئه ره ستووه
 هوی سهره کی شیعر گوتن دوو شته : به که م خودی لاسا کردنه وه، دوو هم خودی
 موسیقا یان هه ست به ئاواز کردن... (۱۵) . ئه وه تا خوئی له باره ی لاسا کردنه وه
 و ئاوازی کیشه وه ده لی : (له بهر ئه وه ی خودی لاسا کردنه وه وه کو ئاواز و ریتم
 شتیکی سروشتیبه له ئمه دا، له سهره تاوه کی له وه به هرانه پتری هه بوو ئه وان
 ورده ورده پیشه که وتن و له خووه که وتنه شت گوتن و له م له خووه گوتنه - عفوی
 شیعر سهری هه لدا... (۱۶) . که په یوه ندی کیش و شیعر زیاتر پون ده کاته وه،
 رای خه لک پیشان ده دا، ئینجا بوچوونی خوئی به نموونه وه ده خاته روو، ده لی :
 (خه لک شیعر و کیش پیکه وه ده به ستنه وه، به هه ندیکیان ده لئین شاعیری
 ئیلجی (۱۷) و به هه ندیکیان ده لئین شاعیری مه لحه می. ناو نانیا ن به شاعیر
 له بهر ئه وه نییه که ته نیا لاسا کردنه وه یان ئه نجام داوه، به لکوله بهر ئه وه یشه
 که هه مان کیش به کار دینن. راستی ئه وه ی تیورکی پزیشکی یان سروشتی به
 هونراوه ده ره بپی پی ده گوتری شاعیر له گه ل ئه وه شدا ته نیا کیشه که
 (هومیروس) و (ئبنادوقلیس) ده گه یه نیته یه ک. جا ده بی به یه کیکیان -
 هومیروس - بلئین شاعیر و به وه ی تریان بلئین پزیشک باشتره تا شاعیر. خو
 ئه گه ریبه کی به ره مه کی لاسا کردنه وه بنووسی و کیشه کان تیکه ل بکا وه کو
 (خیریمون) (۱۸) له هونراوه ی قنتورس - (۱۹) دا که بریتیبه له - رایسودی -
 (۲۰) یه ک و زور کیشی تیدا به کار هاتووه، ده بی پی بگوتری شاعیر) (۲۱) . به م
 جوره ئه وه کو خه لک کیش به خه سیه تی سهره کی شیعر نازانی، ته نانته ت ئه و
 شیعره ی کیشه که یشی تیکه ل بی مادام لاسا کردنه وه ی تیدا بی لای ئه وه هر
 شیعره. دیاره (ئه ره ستو) بویه رای وابووه چونکه (به چاونکی فه لسه فی
 سهیری ئه م مه سه له یه ی ده کرد زیاتر له ئه ده بی و پتر به لای ناوه روکی شیعر دا

دهچووتا پرووکاري دهروهه... (۲۲). ئه ريسټوكونوسي قوتاي ئه رهستوش وردتر دهچټه ناو بابته كيئش و به زه مهني ده به سټټټه وه، ده لي: (كيئش خوندينه وه به كي تايبه تيبه له زه مه ندا) (۲۳). دواي ئه وانئش هوراسي روماناي له نامه كه پيدا كه به ناوي (هونه ري شيعر) هوه بو (ئال بيزو) نووسيوه و باسي شيعر و شاعيري ده كا، له باره ي كيئشه وه ده لي: (پيشينان په سني موسيqa و فوكاهه ي (پلاوتوس) (۲۴) يان داوه، ئه گه ر ئيمه - من و ئيوه - بزاني فوكاهه و نوكته ي داندر او ليك جودا بكه ينه وه و موسيقياي ره وا به په نجه و گوي بكيئين، ده گه ينه ئه وه كه په سند كردني ئه و دوو شته له لايه ن ئه وان ه وه له سونگه ي سينگ فراواني زور، يان له سونگه ي نه فاميبه وه بووه.. (۲۵) لي ره دا هوراس ئيشاره ت بو چونيه تي كيئشانه كردني شيعر ده كا به په نجه و به گوي. پاشان ديته سه ر هوميروس و به كار هيناني جو ره كاني كيئش و ناوي (كيئشي دريژي جياواز) ديني كه مه به ستي كيئشي (هيگزاميتر Hexameter) و (پينتاميتره Pentameter) ه كه به كه م شه ش پييه و دووم پينج پييه. به م جو ره كيئش ره گه زكي بنجي و نه پچراوه له شيعر. شيعر بي كيئش و ريم ناي، چونكه هه ر هيچ نه بي شيعر له ده نگ دروست ده بي و ده نكيئش ئاواز و ريمه.

ريتم Rhythm

وشه ي ريم rhythm له وشه ي (rhythmos - ريثموس) ي گريكييه وه هاتووه، ئه ويش له فه رماني rhein دا تا شراوه كه ماناي (هه لپزان، هه لقولان، هه ستاني رويار) ده دا (۲۶). ريم به گشتي له شيعر و له په خشاندا هه يه، به لام ريمي شيعر ده وله مه ندر و ئاشكراتر و ريك و پيك تره. (ريتم بريتييه له جوولانه وه يان هه ستي جوولانه وه يه كه له رسنكخستني برگه ي هيزدار و بي هيزو دريژي برگه كانه وه په يدا ده بي. ريم له شيعر دا پشت به ده ستووري كيئش ده به ستي.. (۲۷) واته ريم دوو پرگه زي سه ره كي هه يه: (۱) جوولانه وه، (۲) ريكخستني جوولانه وه كه. (جوولانه وه په گه زي زيندوو، يان مادي ريم ده گه يه ني و ريكخستن په گه زي زه يني يان بوحي ده گه يه ني.. (۲۸) هه ر له كو نه وه ريم به جوولانه وه به ستراره ته وه. فه لاتون ريم به فريني بالنده و ليداني ده مار و هه نگاوي سه ما و بزگه ي

(۲) به رزی و نزمی په یژهی دنگ له کاتی گوتن و دهر پرنی دنگه کاند.

کیش و ریتم:

کیش و ریتم له شاعردا ته واوکه ری په کترن، به هر دووکیان نه و زهنگو
ئاوازه تایبه تیبه به شاعر دهن که ته وژمیکی دهر پرن و کارتتی کردنی پی
دهن.

کیش له هر زمانیکدا بریتیبه له چوارچیوهی گشتی دهر وهی ئاوازی
شاعر و بوته واوکردنی موسیقای شاعر، ریتم، که له خه سیه ته تایبه تیبه کانی
هر زمانیک و هر شاعریکه وه پیک دی، دهری خوئی ده بینی. ریتم گیانیک
زیندوو به کیش که ده به خشی و قوولتر و خه ستتری ده کاته وه و نه دگاری کوتایی
به ئاوازی شاعر که ده دا.

(بیرتوون) په یوه ندی کیش و ریتم بهم جوړه لیک ده داته وه: (کیش
نه سکه لته و ریتم وه کوله شی زیندوو وایه ...) (۳۳). واته کیش به بی ریتم گیانی
له بهر دا نیبه. ده ستوور و قاللیکی وشکه و هر ریتمه که جوولهی ژبان و
ره گزی کاریگری پی ده به خشی. (فریزهر) یش وه ک بیرتوون کاریگری شاعر
هنر بو ریتم ده باته وه: (زانینی کیش و امان لی ده کا که دیره شاعریکمان به
دنگ خویندوه هله هی تیدا نه کهین به لام مهرج نیبه و امان لی بکا که دیره
شاعر که به کاریگرترین چه شن، به دنگ بخوینینه وه. زانستی عه روز
نه سکه لته گشتیمان ده داتی، شاعیری چاک ده بی خوئی گوشت و خوین به بهر
نه و نه سکه لته دا بکا...) (۳۴). واته کیش شووره ی گشتی هونراوه یه، لی ناگه ری
هونراوه که بچری و بپرزی. کیش ته نیا موسیقای زهقی دهر وه یه. نه مهش
به شیکی میکانیکیه له سه رایای کیش و ئاوازی هونراوه و ئهرکی سه ره کی
پاراستنی قالبی گشتی هونراوه که یه، که چی ریتم جوولهی هه ستان و
نیشتنه وهی سوژ و خرؤشانی دهر وونه و له بزوتنه وهی ئازادانه ی ناو قالبی
میکانیک کیشدا خوئی ده نوینی. هر چه نده کیش و ریتم پیکه وه ئاوازی شاعر
دروست ده کن، به لام هر یه که خه سیه ت و ئهرکی خوئی هه یه له بنیات نانی
نه و ئاوازه دا: (نه و شاعرانه ی به هه مان کیش نووسراون ده شی ریتمی
جیاوازیان هه بی ...) (۳۵). چونکه ریتم په نگدانه وهی باری دهر وونی و عاتیفی

ئەو شاعىرىيە كە خاۋەنى بىرۈھەست و سۆزى تايىبەتى خۇبەتى . دوو شاعىر ،
 باھەمان قالبە كىشىش بەكار بىنن ، بەلام ھەست و سۆزۈ بىرۈ بۇچوونىان
 جىايە ، بۇيە رېتمى شىعەرىشيان جىا دەبى . بگرە ھەمان دىرە شىعەر كە ھەمان
 شاعىر بەھەمان كىش دايئاۋە (كەدەكەۋىتە دوو شوئنى جىاۋازەۋە ، ۋەكو
 نەقەرەتى كۆتايى ستانزا ، لەپوۋى رېتمەۋە ۋەكۈيەك نىن . راستە
 كىشەكەيەكەۋ كەرت كەرنىشى ھەمان شتە ، بەلام ئەۋەى دوو بارە دەبىتەۋە
 دەقاۋ دەق ئەۋەى پىشۋو نىيە ، ۋەكو ئەۋ ناخۇندىرتەۋە ...) (۳۶) ، چۈنكە
 ھەست و سۆزى شاعىرە كە چركە بە چركە لە گۇراندایە . رېتم پەيۋەندى بە
 كەسئىتى شاعىرەۋە ھەيە . شاعىرى بەھرەدار و شاعىرى بى بەھرە لە بوارى
 مامەلەت كەرنە لەگەل رېتم لىك جىا دەبنەۋە . شاعىرى داھىنەرو بەھرەدار
 ھەۋل دەدا دەنگ و كەسئىتى خۇى ۋەكو خەسەتئىكى تايىبەتى لە رېتمەۋە پىشان
 بدا (شاعىرى بى باك و كەمتەرخەم خۇى تەنبا بەۋ قالبە كىشە دەبەستىتەۋە
 كە لەبەر دەستىدایە . لە ئەنجامدا شىعەرەكەى وشك و رۇتئنى و مىكانىكى
 دەردەچى ...) (۳۷) . كەچى شاعىرى گەرە و مەزن (كىش ۋەكو نۆكەرى خۇى
 بەكار دىنى ...) (۳۸) . بەم جۇرە رېتم دەبى بە بوارى داھىنەنى شاعىر ئەۋانەى
 داھىنان لە كىشدا دەكەن زۇر كەمن و بە دەگمەن ھەلدەكەۋن و ھەموو
 جارئكىش داھىنانەكەيان لى قىۋول ناكرى . گۇرانى كىش لە مېژۋى ھەر
 نەتەۋەيەكدا زۇر كەمە و ماۋەيەكى زۇرى دەۋى تا دەچەسپى ، كەچى رېتم لە
 گۇرانتىكى بەردەۋام دایە . ۋەكو ھەۋىرۋايە لە بەر دەستى شاعىر دا ، چۈنى بوئى
 ۋاى دەگروئنى .

ۋاتە كىش كە قالبى ئامادەيە ، شتئىكى بابەتئىيە ، بە گۇنرەى ياساكار
 دەكات و مامەلەى لەگەلدا دەكرى ، كەچى رېتم شتئىكى خودبىيە و بە گۇنرەى
 سەروشتى زمانەكە و كەسئىتى شاعىرەكە و جۇرى بابەتەكە دەگۇرئى . ھەر
 بۇيەش دەشى يەك قالبە كىش زۇر رېتمى جۇرا و جۇرى ، لە پوۋى زمان و
 بابەتى جىاۋە ، بىزئىتە ناۋ .

کیشی شیعرو موسیقا:

په یدا بوونی شیعرو موسیقا پیکه وه، وای کردووه نه وه نده تیک بچرژنن که پاش لیک جیابوونه وهش نه توانن به ته وای ده سبهرداری یه کتر بن، به تایبه تی شیعرو، ره گره سه ره کیبه که ی کیشه، که له موسیقاوه بوی ماوه ته وه. (په یوه ندیبه کی تایبه تی له نیوان موسیقا و شیعرو دا هه یه، ره نگه نه و په یوه ندیبه له گه ل هه ره په یوه ندیبه کی تر دا جیابی که موسیقا له گه ل هونه ره کانی تر دا هه یه تی، چونکه شیعریش هونه ریکی زمانیه و ده برینی به هوی ده نگه و چه شه لی وه رگرتنی به بیستنه. ریتم و کیشیش ده وری سه ره کی بیان تیدا هه یه..) (۳۹). موسیقا هونه ریکی زه مه نیبه، (زه مه ن ره گه ریکی سه ره کیبه له دیار کردنی ریتمی موسیقا.. بویه هه رگیز موسیقا له ده ره وه ی زه مه ندا ده رناکه وی..) (۴۰). شیعرو موسیقا له وه یه ک ده گرنه وه که په یوه ندی پته ویان به زه مه نه وه هه یه. (ریتم نه و زه مه نه یه که له نیوان ئاواز و نه قه راتدا دووباره ده بیته وه..) (۴۱). په یوه ندی وشه و ئاواز و موسیقا نه وه نده بنجی و به هیزه که هه ره له گه ل نه وه وشه یه ک له ناو میشکدا سه ره له ده دا موسیقا یه کی له گه ل دروست ده بی که مانای وشه که و کاریگه ری وشه که ته و او ده کا، (جاری و هه یه موسیقا مانا که دا ده به زینی، یان هه لی ده کیشی به پیی سروشتی وشه که و که شی درامی په یدا بوونی له ناو میشکدا...) (۴۲). هه ره بویه وه کو (ئین سینا) ده لی له دوولوه سه یری کیش ده کری: (یان به گشتی، که ده بیته زانستی موسیقا، یان به چونیته تی به کاره اتنی لای هه ره نه ته وه یه ک، که ده بیته زانستی عه رووز...) (۴۳). عه رووز زانستی موسیقای شیعرو، بویه په یوه ندیبه ک هه یه، په یوه ندیبه کی پته ویش، که عه رووز و موسیقا به یه که وه ده به ستیته وه. نه و په یوه ندیبه لایه نی ده نگه ده گرتنه وه. له موسیقا دا برگه ی ده نگه هه یه که دریزی و کورتیبیان جیا به، به رزی و نزمیان جیا به، له عه رووز و له شیعریش هه ره وایه. دیره شیعرو دا به شی چه ند یه که یه کی ده نگه یه کو برگه و پوکن و پی ده بی. گرنگ نیبه نه و پیبانه له سه ره تایی وشه وه ده ست پی بکه ن یان له ناوه راست .. نه و په یوه ندیبه ی شیعرو موسیقا، وای کردووه که هه ره له کونه وه هه ره دووکیان به یه که وه لیبان بکولریتنه وه، به تایبه تی هه ره کو بیترتوون ده لی: (زور هه ولی لاهه کی دراوه که له روانگه ی موسیقاوه باسی عه رووز بکه ن، لیره دا پیی

يان ئەم شيعره كه له سەر كيشى (۱۰) برگه يى خۇمالىيه:-
بهرى به يانه پووناكه ئاسۇ

ب-ب-ب
ل-ل-ل
ب-ب-ب
ل-ل-ل

ئاسۇى هيوای كورد، مژده بى له تو (۴۹)

ب-ب-ب
ل-ل-ل
ب-ب-ب
ل-ل-ل

مۇسقىاى ناوهوه و رېتمى دەررون:

بارى دەررونى شاعىرو خرۇشانى ههستى ناوهوه ي پهيوه ندىيه كى زۆرى به رېتم و مۇسقىاى ناوهوه ي سروشتى ئەو رېتمه ههيه كه له ناوهوه حوكمى شيعر دهكا و لايهنى ئاشكرا و نهينى تاقىكرندنه وهى شيعر به رهنكى خۇى دهنه خشىنى. (شاعىرى هوزان و كارامه دهتوانى رېتمى ناوهوه بخاته سهر مۇسقىاى دهره وهى هونراوه) (۵۰)، ئەو رېتمه ي له جۇشانى دهررونه وه دروست دهبى و ئەو رېتمه ي له قالبى كيشه كانه وه گه لاله دهبى. رېتمى دهررونى رېتمى ناوهوه يه (به سيسته مى دهنگسازى و زمانه وانى دهردهبرى، كه چى رېتمى كيش رېتمى دهنگى ته قلايديه، به سيسته مى پنى كيش دهردهبرى. بۇيه رېتمى دهررونى بهر له وهى زمانى كيش بى، زمانى دهررونه. رېتمى دهررونى ههزان و جولانى خوديه پيش ئەوهى دهنگى گشتى بى ..) (۵۱). بهم جوره رېتمى دهررونى پيش كيش دهكه وى. ئەمه يش راسته قينه يه كى ستاتىكى و هونه رييه چونكه بنياتى كيش مل بۇر رېتمى ناوهوه واته بۇبارى دهررونى داده نوئى، واته جۇرى ههست و سۆز و خرۇشانى دهررونه، كه رېتم دهيسه پىنى، ئەو رېتمه يشه كه جوره كيشىكى تايبه تى رايده كيشى. بهمه وه دهردهكه وى رېتم ره گه زىكى ميكانىكى رپوت نيه به دواى يه كدا هاتنى جوره كانى دهنگ بيسه پىنى، بهلكو جووله يه كى زىندوه له تاقى كردنه وهى شيعرييه وه هه لده قولى و له ئاستى جووله ي ناوهوه ي تهركيبى شيعردا گه لاله دهبى و له ئاستى دهنگى دهره وه دا رهنگه داته وه. جووله ي ناوهوه ش برىتبه لهو (تىكچرژانه جالان و داهينه رانه ي كه له نيوان ره گه زه كانى كارى هونه ريدا رپوده دا ..) (۵۲). ئەم تىكچرژانه له سيسته مى دهره وه دا به رىنگاى هه لىژاردنى دهنگ و وشه خۇى

دەنۆنى. كە ئەم دوو رېتمە : رېتمى دەروونى و رېتمى كېش، يەككىدگرېبون
ئاوازی سەرەكى شىعرەكە دەگاتە پۆيە .

كېش و بابەتەكانى شىعر :

ھەرلەكۆنەو تۆزەرەو ھەولیان داوہ پەيوەندى نىوان كېش و بابەتى
شىعر لىك بدەنەو . ئەوہى زىاتر سەرنجى تۆزەرەو ھەولیان بۆلىكدانەوہى ئەم
پەيوەندىيە پاكېشاوہ جوراوجورى (تنوع) كېشەكانە . ئەگەر بابەت دەورى
نەبى لەدىار كەردنى ئەو كېشەى پىي دەنوسرى ، بۆچ لە ھەر زمانىك يەك
تاكە كېش بەس نەبوو بۆ دەرىپىنى ھەموو بابەتەك ؟ (ئەگەر بە پووكەشى
سەير بگەين ، بۆ نمونە دەشى (شەين) بە ھەموو كېشەكان بگىرى بەلام ئەگەر
زىاتر و رېئەو دەبىنەن ھەر بابەتەو زىاتر بەلاى كېشىكى تايبەتيدا دەشكىتەوہ.
جىاوازی كېشەكان ئەوہ بەگەينى كە بابەتى جىاواز سەپاندوونى ئەگەر نا
يەك كېش بەس بوو...)^(۵۳) . ديارە سووكى و سەنگىنى بابەت، كورتى و درىژى
بابەت، پاشخانى دەروونى بابەت، دەورى خۇيان لە دروست كەردنى
جىاوازی نىوان كېشەكان ھەبووہ، كە ھەر يەكە زىاتر بۆ بابەتەكى لىك نرىك
دەست دەدا . پاستە زۆر جار بابەتى جىاواز و لىك دەور بە يەك قابەكېش
دەنوسرىن بەلام دەورى شاعىرى بە ھەر دار لەوہدا دەردەكەوى كە ھەستى
ناسك و بارى دەروونى دەبن بە رابەر بۆ ھەلبۇزاردنى گونجاوترىن بابەت و بە
زۆرە مىلى بابەتەكە ناترنجىنئەناو ھەر قابىكەوہ (شاعىرىتى شاعىر لەوہ دا يە
رېتم و مانا، يان مانا و كېشەكان پىكەوہ بگونجىنى)^(۵۴) .

فەلاتوون لە بارەى رېتم و پەيوەندى بە جورى بابەتەوہ دەلى : (لەم
بارەيەوہ پرس بە دامون دەكەين داخۇ كاميان گونجاوترە بۆ دەرىپىنى كەماتى و
بەدكارى و شىتى و خەسلەتە خراپەكانى تروچ جورە رېتمىك بۆ دەرىپىنى
پىچەوانەى ئەمانە بەكار بىيەن...)^(۵۵) .

ئەرەستۆلە بارەى كېش و بابەتەوہ دەلى : (بە تاقىكەردنەوہ بۇمان
دەركەوتووہ كە كېشى پالەوانىتى)^(۵۶) لىوہ شاوہترىن كېشە بۇ داستان . ئەگەر
يەكى لە لاسا كەردنەوہى بە چىرۆك، كېشىكى تريان چەند كېشىكى تىرى بەكار
ھىنا نەشاز دەردەچى ، چونكە كېشى پالەوانىتى سەنگىترىن و فراوانترىن
كېشە، لەگەل وشەى نامۇ و خوازە دا باش دەگونجى . لاسا كەردنەوہى بە چىرۆك

لەم بارە پەو لەوانەى تر بالاتره. كيشى (ئەيامبى) (٥٧) و كيشى چوارى
 تروكى (٥٨) بىر جوولەن- يەككىيان بۇ شايى لەبار تره و ئەوەى دى بۇ كر دەو.
 لە ھەمويش خراپتر ئەوە يە وەكو (خىرىمون) ئەم كيشانە تىكەل بگەين.. (٥٩):
 ئەرەستۇ باوہرى واپە ھەر بابە تىك كيشى خوى ھە يە . كە دىتە سەر جورەكانى
 شىعەرى يۇنانى، وەكو تراجىدى و دىثرمبى و كومودى و ئەيامبى و دراماتى و
 وائىنى و دىكرانى و ساتورى و فېوموتايى و رېتورى ... باس دەكا ھەر يەككىيان
 بۇچ بابە تىك بەكار دى (٦٠). ھەلبىزاردنى كيشيش بۇ سروشت
 دەباتەو: (سروشت خوى رىنگاى ھەلبىزاردنى لەبار ترين كيشمان بۇ ديار
 دەكا) (٦١). بەلام ئايا مەبەستى كام سروشتە؟ سروشتى دەروە؟ يان
 سروشتى ناوہوى شاعير؟ يان سروشتى بابە تەكە؟ لە بارەى گۇرانى
 كيشەكان و ھوى ئەو گۇرانە، ئەرەستۇ دەلى: (لە بارەى كيشەو، كيشى تروكى
 چوارى گۇراو بوو بە كيشى ئەيامبى سىبى. بەكەم بۇيە بەچوارى بەكار
 دەھات چونكە شىعەرەكە لە بابەتى ساتورى (٦٢) بوو، لە سەماوہ نزيك بوو،
 بەلام كە زاراوہى ئاخاوتن ھاتە ناوہو ئەمە بۇبە ھوى بەكار ھىنانى
 كيشىكى وا كە بوى بگونجى. ئاشكرايە كيشى ئەيامبى سىبى لە ھەموو
 كيشەكان لە زاراوہى ئاخاوتن نزيكترە، زور كەم شەشى بەكار دىنن . شەشى
 تەنيا ئەو كاتە بەكار دى كە خۇمان لە زاراوہى ئاخاوتن دوور
 بخەينەو... (٦٣). لىرەدا بەرەكەوى كە لای ئەرەستۇ دوو ھۆكار جورى كيش
 دەست نیشان دەكەن: ١- بابەت ٢- زمان و زاراوہى شىعەر.

ھۇراس لە (ھونەرى ھۇنراوہ) دا، لە بارەى كيش و
 بابەتەو دەلى: (ھومىروس پىشانى داين كام كيشى شىعەر) (بەحر) بۇ گيانبازى
 پاشا و پالەوان و چىرۆكى جەرگېرى شەپ دەست دەدا. سەرەتا بە دىرى -
 جياواز لە درىزى- (٦٤) سكالای دەکرد. پاشان ئەمە لە نەزرو پارانەو ھەش بەكار
 دەھات. بەلام زمانەوانەكان نەگە يشتوونەتە يەك كە دەبى كى يەكەم جار
 (شىن)ى نووسىبى. مەسەلەكە ئىستاش لە ژىر لىكۆلینەو دايە... ئىنجا
 كۆمىدىا و تراجىدىا ھەر دووكيان ئەم پىيەيان وەرگرت، چونكە بۇ دەرىپىنى
 گفتوگو- حوار- لە بارە و لە ناو جەماوہرى بە زاوہ ژاويش ھەر
 دەبىسرى... (٦٥) واتە ھۇراس بىرواى بە پەيوەندى ئىوان كيش و بابەت ھە يە:

كام كيش بۇ قاره مانتىتى؟ و كام كيش بۇ كۆمىدىيا و تراجىدىيا؟ و كام بۇ پەسن و پى ھەلدان بە كارى؟ پاشان زياتر باسەكە پون دەكاتەو و دەلى: (چۈن ناكىر بابەتى كۆمىدى بە شىعرى تراجىدى بنووسرىتتەو ھەربەم جۇرەش ناشى زىفەتى تايسىس^(٦٦) بە سرودى ژيانى رۇژانە بگىردىتتەو ھەبەم جۇرەش كۆمىدىيا دەگونجى. ھەريەكە بە ئىشى خۇى...^(٦٧) ئىبن سىنالە باسى كىشى شىعر و شىعرى يۇنانىدا دا دەلى: (يۇنانەكان بابەتى دىارىيان ھەبوو شىعريان پى دەگوت. ھەربابەتئىكان بە كىشىكى تايبەتى و سەريەخۇ دەنووسى و ھەركىشىكىشىان ناوى سەريەخۇى ھەبوو...^(٦٨) .

فارابىش برىواى بەم چوونەو سەريەكى كىش و بابەتە ھەيە و راي واىەكە زۇريەى شاعىرانى نەتەو ھەكانى پىشوو كىش و بابەتەيان تىكەل كىردو، تەنيا يۇنانەكان نەبى كە بۇ ھەر جۇرە شىعەرنىك و جۇرە كىشئىكان داناو...^(٦٩) . (فانسان) راي واىە ھەر جۇرە شىعەرنىك تايبەتتى خۇى ھەيە و نمونە بە شىعرى (ئەلگزانەرى) دىننىتتەو و دەلى: (ئەو كىشەى بە ئەلگزانەرى ناسراو و دوازە برگەيە فراوانىيەكى تايبەتى تىدايە، بۇيە بۇ تراجىدى و كۆمىدى و شىعرى داستانى بەكارى. كىشى دە برگەيى گران و سەنگىنە. كىشى ھەشت برگەيى شل و خاوە. كىشى ھەفت برگەيى سووك و سوارە...^(٧٠) .

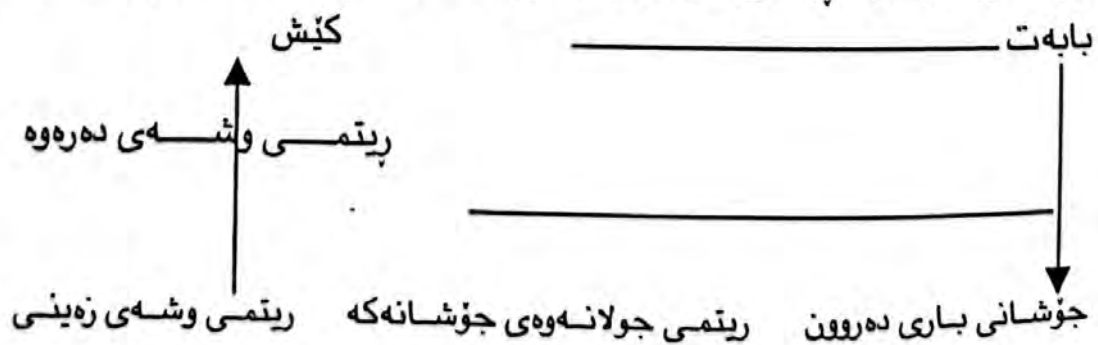
دكتور عبدالله الطيب المجذوب/يش له (المشرد) ھەيدا ھەولى داو ھەيوەندى بەحرەكانى ھەرووزى ھەريەى و بابەتى شىعر بدۇرتتەو. يەك يەك كىشەكان شى دەكاتەو و ياس دەكا سىفەتەيان چۇنە و بۇچ بابەتئىك دەست دەن. بۇ نمونە لە باسى كىشى خەفەفدا دەلى: (بەلای سەنگىنى دا دەشكىتتەو)^(٧١) ئىنجا دەلى: (ئاوازەكەى ئاشكرا و ناوەنجىيە، نە زۇر نەرمە و نە زۇر توند، نەختىكى لەم و نەختىكى لەو ھەرگرتو...^(٧٢) . پاشان بابەتەكانى ئەم كىشانە دىار دەكا و دەلى: (بابەتەكانى ئەم كىشانە برىتەن لە غەزەل و دىلىرى (ھماسە) و پەسن و داشۇرىن و جوین و شىن و شانازى...^(٧٣) .

لە كوردىدا، دكتور عىزەدىن مستەفا رەسول لە باسى شىخ رەزى تالەبانىدا بۇچوونىكى واى پىشان داو. لە باسى شانازىيەو دەچىتتە سەردو شىعرى فارسى شىخ رەزا و ھەرى دەخاكە ئەتمۇسفىرى شانامەيان پىو ھەبارە،

چ له هه ناسه درنژی بی که دوو شیعره که له پارچه دریژه کانی شیخ پهران و چ له رووی کیش و قافیه وه بی که له سهر کیشی موته قاریبی مه قسوورن. ئەم ویک چوونی کەش و ههوا و یه کیتی کیشهی نیوان شانامه و ئەم دوو پارچه یه بو بابته که ده باته وه که بابته تی شانازی و جهنگو دلیرییه. (٧٤)

ئوسن وارین و پزیه و لیک له (نظریة الادب) دا ههول دهن په یوه ندی نهک هه رجوری کیش و بابته پیشان بدن، به لکو جوره کانی دهنگ و له جوره کانی دهنگیش جوره کانی بزوتن به بابته وه بیه ستنه وه، ده لئین: (دهشی تاقی کردنه وهی بیسن دهری بخا که په یوه ندیه کی بنه پته تی له نیوان دهنگه بزوتنه کانی پیشه وه و بابته تی ناسک و خیرا و ئاشکرا هه یه، هه ره کو دهنگه بزوتنه کانی دواوه و بابته تی گران و سست و تاریک په یوه ندی بیان به یه که وه هه یه) (٧٥)

بهم جوره مرووف که گوئی له به سته ی شایه ده بی جوره کیش و ئاوارتکی سووکی لی ره چاو ده کا که قهت بو شین و چه مه رو لالانه وه ده ست نادا. موسیقای غه زه ل، بو نمونه ناسکی و نه رمییه کی تیدایه که له شیعره ی شهرو داشورین و سیاسی و چه ماسیدا نییه، چونکه وهک باسکرا جوشانی دهروون و هه لچوونی سوز که له باریکه وه بو باریکی تر ده گوپی دهری هه یه له دیار کردنی ئەو کیشهی بو ی ده گونجی. واته گوران ی کیش په یوه ندی به گوران ی هه ست و سوز و خروشانی ناخی شاعیره وه هه یه که جوره ریتم و جووله یه کی دهروونی ده پوزتنن و ئەو ریتم و جووله یه له دهنگه وشه دا رهنگه ده داته وه و جوره کیشیک راده کیشی. کیشه کان، وهک دیار ده یه کی بابته تی، وه کو ده فری به تال وان به لام پیویستی دهروونی که له سروشتی بابته وه گه لاله ده بی ده رزیتته ناو ئەو ده فره ی که زیاتر له گه لی دهره و. ده توانین په یوه ندی بابته ت و باری خروشانی دهروون و ریتمی ناوه وه و کیشی شیعر به م هیلکارییه روون بکه ینه وه:

كيشى نەتەوايەتى:

ھەر نەتەوۋە يەك زىمانى خۇي ھەيە و ھەر زىمانىك خاۋەنى تايىبە تىتى دەنگىسى و وشەسى و پىستەسى و واتاسى خۇيەتى. ئاۋازى شىعر، كە كىش و رىتمە و سەر بە بوۋارى دەنگە، بە پىي جىاۋازى سىستەمى دەنگىسى و وشەسى لە زىمانىكەۋە بۇ زىمانىكى تر دەگۇرى. تەنانەت ئەۋ كىشانەش كە لە زىمانىكى تايىبە تىدا ھەن ھەموۋىيان بە يەك رادە بەكار نايەن. ھەيە زۇر باۋو بلاۋە و ھەيە زۇر كەم و دەگمەن بەكار دى. رادەي بەكار ھىنانىيان بۇ سىستەمى دەنگى زىمانەكە و زەۋقى گىشى نەتەۋەكە دەچىتەۋە. (كىشەكان كە پىك دىن لە ناۋجەرگەي تايىبەتى زىمانەكەۋە دروست دەبن و دەكەۋنە ژىر كارىگەرى بەكار ھىنانى خەلكەكەۋە...) (۷۶) بۇيە لاي ھەر نەتەۋە يەك (كىش ھەيە زۇر باۋو خۇشەۋىستە، ھەموۋ شاعىرەكان بەكارى دىنن و زۇرىەي شىعرى پى دەھۇننەۋە، ھى تر ھەيە زۇر دەگمەنە، گۇنچكەي پى رانەھاتوۋە. شاعىر كەم لاي لى دەكەنەۋە. ئەگەر لايشى لى بىكەنەۋە ھەر بۇ نوي كىرنەۋە و (تتوۋع) پارچەي كورتى پى دەھۇننەۋە. يەكەمىيان كىشى نەتەۋە يەتتەيە كەچى ئەۋانەي دى يان پاشماۋەي كىشى كۇنن يان كىشى تازە داھاتوۋن لە لايەن شاعىران ولە ھەر دوۋ باردا پىيان ناگوتىرى كىشى نەتەۋە يەتى...) (۷۷). كەۋاتە ئەۋ كىشە دەبى بە كىشى نەتەۋە يەتى كە لەگەل سىروستى زىمانەكە و ساىكۇلۇجى مىللەتەكە و پلەي شارستانىتى بگۇنجى. خۇ ئەگەر شاعىرىك لەۋ سىنورە دەرىچى و بە كىشىكى تازە شىعر بنووسى، چ خۇي دايەھىنابى و چ لە زىمانى ترەۋە ۋەرى گرتىي، ئەۋەندە بە گەرمى لىي ۋەرناگىرى. دروست بوۋنى كىشى نەتەۋە يى بۇ تاكە شاعىرىك ناچىتەۋە بەلكوزەۋقى گىشى نەتەۋە دەيسەپىنى و ماۋەيەكى زۇرى دەۋى تا جىي خۇي لە ناۋ دلى خەلك دەكاتەۋە. كە جىي خۇيشى كىرنەۋە درەنگىگا بۇ كىشىكى تر چۇل دەكا. بۇيە يەك تاكە شاعىر بە تەنبا بۇي ناكرى كىشى نەتەۋە يەتى دروست بكا. ئەۋ كارە پىۋىستى بە كۇشش و ھاۋكارى زۇر شاعىر و زۇر نەۋە (جىل)ى يەك لە دۋاي يەك ھەيە كە لە پەستا جەخت لە سەر ئەۋ كىشە بىكەن و بە بەردەۋامى بەكارى بىنن تا سەقام دەگرى. كىشى نەتەۋە يەتى ھەر مىللەتلىك جگە لەۋەي لە چۋار چىۋەي گىشنىدا

له گهل بنه مای کیشه کانی تری ئه و زمانه یهك ده گرتنه وه، به لام له وان زیاتر به کار دی و باو و بلاو تره، بویه پیی ده گوتری کیشی نه ته وایه تی.

کیشی نه ته وایه تی یونانی کون ئه یامبی بووه، چونکه له ئاخاوتنی خه لکه وه نزیک بووه وه کو ئه ره ستو باسی ده کا^(۷۸). له ئینگلیزیشدا ههر کیشی ئه یامبی کیشی نه ته وه ییه، که چی له فهره نسیدا کیشی ئه لیگزانه ری (۱۲) برگه یی کیشی نه ته وه ییه^(۷۹). له یابانیش ههر له کونه وه مه یل به لای به کار هینانی دیری پننج و حه فت برگه ییدا بووه که ئه مه ش بناغه ی هه موو شیعره ی یابانییه^(۸۰). خو ئه گهر دیره شیعره که درئز بیته وه، ده سته برگه کان به م جو ره به ره وه ام ده بن: (۵، ۷، ۵، ۷، ۷). وه مه میشه به (۷) کو تایی دی. له تورکیدا کیشی یازده برگه یی (۶+۵) و له عه ره بی (ته ویل) کیشی نه ته وایه تییه. له کوردیشدا کیشی نه ته وایی وه کو گوران ده لی کیشی ده برگه ییه (۵+۵)، چونکه (ئهم کیشه له هه لبه سته کوردیدا ئه وه نده باوه پیاو به ئاسانی ئه توانی ناوی لی بنی کیشی نه ته وه یی گه لی کورد).^(۸۱) نهك ههر له سه ر ئاستی نه ته وه، گوران هه ولی داوه له سه ر ئاستی دیالیکتیش کیشه باوه کانی کوردی لیک جیا بکاته وه، ده لی: (له پاش کیشی ده یی له فولکلوردا کیشی هه شتی (۴+۴) دیت)^(۸۲). ئهم کیشی هه شتییه (زور باوه، وایش دیته بهر چاو هه تا به ره و ناوچه ی شیوه ی کرمانجی برۆین باوی زورتربی، به پیچه وانهی ده برگه ییه وه که تافی بره وی (شده الرواج) له جه رگه ی ناوچه ی گورانییه وه ده ست پی ده کا...)^(۸۳). دکتور عیزه دین مسته فاره سولیش ئهم رایه ی گوران به په سن دییه وه وه ره گری که کیشی ده برگه یی کیشی نه ته وه ییه و له (الواقعیة) ده یچه سپینی^(۸۴). چیرۆکه شیعریه میلییه کانی ناو کورده واری، چ ئه وانهی له شانامه وه رگیرون و چ ئه وانهی له بیرى ئیسلامیه وه هه لقولون، زۆریه ی هه ره زۆریان به م کیشه ده برگه ییه نووسراون، وه کو: پۆسته م زۆراب و پۆسته م جیهانگیر و میعراجنامه و وه فاتنامه و غه زه واته کانی وه کو قه لای خه یبه ر و به در و حونه ین و محمه د حه نیفه ... له گهل نامیلکه ی شیعره ی شاعیره میلییه کانی وه کو به نگینه و حه بیب میرانی... له گهل ئه مه شدا شاعیرانی نوی له شیعره کانیاندا زورتربی (۴) برگه یی ده که ن به بنه مای

كيشى شيعره كانيان و وا وى ده چى دوا رۇژ ھاوسه نگی كيشى نه ته وایه نى به لای ئە مه یاندا بشكى.

دوو: بنه ماكانى كيشى شيعرى جیهانى دهنگو جوره كانى كيش:

وهك باس كرا كيش و ریتیم دیاردهی زمانه وانین و هه ر زمانیک به پی تاییه تاییه كانى خوی كیش و ده ستوری تاییه تی خوی هه یه. ساپیر ده لى: (به وردی له سیسته می دهنگسازى هه ر زمانیک بکۆله وه، به تاییه تی خه سیه ته دینامیکیه كانى، تی ده گه ی چ سیسته میكى كيشى شيعرى هه یه، یان ئە گه ر میژوو پشتی تی کردبى، ده بوایه چ جوره شيعرئكى هه بى و له دوا رۇژدا چى ده بى...) (١٥٥). بۆ دۆزینه وهی بنه ماى كيشى هه ر زمانیک ده بى له لیکۆلینه وهی سیسته می دهنگیه وه ده ست پی بکه ین (لیکۆلینه وهی كيشى شيعر ده بى به شى کردنه وهی دهنگه كان ده ست پی بکا..). (١٦٦). دهنگ دیاردهیه كى فیزیاییه، له ئەنجامی له رینه وه (اهتزاز) پهیدا ده بى. ئەم له رینه وهیه به رینگه ی هه واوه ده روا و ده گاته گونچكه ی گونگرو ده ماری بیستن ده بیه ن بۆ خانه كانى بیستن له میشکدا و له وى هه ستی پی ده كرى. زاناکان له لیکۆلینه وهی فیزیایى دهنگ چوار تاییه تییان دیار کردوه:

١- درژه كيشان (duration)، واته دهنگه كه (له رینه وه) له زه مه ندا ماوه ی چه ند ده خایه نى.

٢- چرى (intensity)، واته قاییمی دهنگه كه، بریتیه له مه دای شوینی له رینه وه كه. تا كوئى ده روا و له گه رانه وه دا ده گاته كوئى. واته درژى نىوان ئەم سه رو ئەو سه رى له رینه وه كه.

٣- په یژه ی دهنگ (ته به قه - pitch). واته پله ی به رزی دهنگه كه له په یژه ی ده ره اتنى ده نگدا. ئەمه خیرایى (سرعة) له رینه وه كه ده گرتنه وه.

٤- پیکه اتنى دهنگ (Tone-colour). دهنگه كه له كام دهنگى تره وه پیک هاتوه. چون بۆ نمونه رهنگى ئەرخه وانى له رهنگى سوور و مور پیک دى. هه ر بهم پیهش به لیکۆلینه وهی ته جریبی ده ركه وتوه كه دهنگه یه له دهنگى تره وه پیک هاتوه و ئەمهش له دیاردهی ئەلوفونى دهنگسازیدا خوی ده نوینی (١٧٧). ئەم خه سیه ته دهنگیانه له هه موو زمانیکدا وه كو به ك نین.

زمان ههیه په گهزی به که می تیدا زاله و کورت و درنژ بوونه وهی دهنگه کان، به تاییه تی بزونه کان، دهوری سه ره کی تیدا ده گین. زمان ههیه چری دهنگ دهوری سه ره کی له مانادا ده گنږی و زمانیش ههیه ته به قه ی دهنگ، جا به گوڼره ی ئه م خه سیه تانه ی دهنگ، چه ند بنه مایه کی گشتی بو کیشی هه موو شیعری جیهانی هه یه:

۱- کیشی چه ندی (quantitative): ئه و کیشیه یه که له دووباره بوونه وهی برپه کی کورت (ب) و برپه کی درنژ (-) به گوڼره ی سیسته می هه ر قالبیکه وه، دروست ده بی. یونانی کون و سانسکریتی و عه ره بی کیشی شیعریان چه ندیه. ۲- کیشی نه بری (هیزدار) یان چوئیتی (qualitative) له دووباره بوونه وهی سیسته می برپه کی هیزدار (stressed) و برپه کی بی هیز (unstressed) که په مزه کانیا ن هه وه کوره مزی برپه کی کورت و درنژوایه، دروست ده بی. کیشی شیعری ئینگلیزی و ئه لمانی نمونه ی کیشی نه برین.

۳- کیشی په یژه یی (pitch): ئه وه یه که له سیسته می دووباره بوونه وهی پله و ته به قه ی دهنگ دروست ده بی. زمانی چینی که زمانیکی برپه یه باشتین نمونه ی ئه م جوړه کیشیه یه، چونکه له چیندا گوڼانی ته به قه ی دهنگه مانای وشه ده گوږی که ئه مه له زمانه کانی تر دا ئه و ده وری نییه.

۴- کیشی ژماره یی (numerical): که ته نیا له دووباره بوونه وهی ژماره یه کی دیاری برپه کان، جا کورت بن یان درنژ، هیزدار بن یان بی هیز، دروست ده بی و سه روا و پیتم و هونه ره ده نگیه کانی په واننیزتی له نگره ی بو راه گرن، وه کو کیشی شیعری فه ره نسی و ئیتالی و ئه سپانی و کوردی.

(ئوستین وارین و رینه و یلیک) یش هه ر له روانگه ی دهنگه وه بو بنه مای کیش به چن و تیوری تاییه تی له سه ر بنیاد ده تین (یه که م جار ده بی دوو لایه نی زور جیاوازی مه سه له که لیک جودا بکه ینه وه: (۱) ئه و په گه زه ی دهنگه که ی پیک هیناوه. (۲) ئه و په گه زه ی له گه ل دهنگه که دا په یدا ده بی. مه به ست له یه که م ئه وه یه که ئه و یه که ی تاییه ته به دهنگه که وه کو (p, I, o, a) سه ره خویه، چونکه له (p, I, o, a) لیک زیاتریان که متر نابی. مه به ستیش به دووم، ئه و چوئیه ته یه که بنه ره تی موسیقیه ت و سه لاله ت پیک دینی. هه ر

ئەمەشە دەپتە بىچىنەي رېتم و كېش: تىژى و درىژى و توندى و جىاوازي
دووباره بوونەو، ھەموو لە گۆرانی چەندیدان. تىژى دەشى بەرزىتەو و دەشى
نزم بىتەو، درىژى دەشى بەرزىتەو و دەشى كورت بىتەو، توندى دەشى
بەھىزبى و دەشى بىھىزبى، جىاوازي دووباره بوونەو دەشى گەرە بى و
دەشى كەم بى... (۸۸). ئىنجا لە بەرپۇشنایى ئەم بوچوونە و دواي پشكنىنى
وردى دەنگو خەسىتەتەکانى، نمونە سەرەككیەکانى تىژى كېش بەم جورە
دیار دەكەن: (۱- ەرووزى ھىلكارى: بە رەمزی ھىلكارى دەبى بوپرگەي ھىزدار
وبىھىز، ەكولە ئىنگلىزىدا كېشەكان برىتىن لە سپۆندى و ئەناپىست و
ترۆكى... ۲- تىژى موسىقى: كە كېش بەرامبەر بە رېتمى موسىقا دادەنى. ۳-
كېشى دەنگى: كە ئوسىلوگراف لە خوئندنەو ەي شىعر بەكار دىنى بوپەسم
کردنى لەرىنەو ەكان... (۸۹). بەم جورە دەنگ دەبى بە ھۆكارى سەرەكى لە
دەست نىشان کردنى كېش و ھەموو رېتمىكېش (لە خەسىتەتى دىنامىكى نا
واعى زمانەو ەپەيدا دەبى كە خەلكە كە قسەى پى دەكەن... (۹۰). بەم مانايە
بنەماي كېش لە سەر خەسىتەتى دەنگى زمان دادەرژى.

سىستەمى كېشى ھەندى لە نەتەو ەكان:

كېشى شىعرى يۇنانى و لاتىنى:

يۇنانى و لاتىنى لە زمانە ھىندو ئەوروپىيەكانن. (زمانە ھىندو
ئەوروپىيەكانىش دوو خەسىتەتى گرنكى دەنگىيان تىدايە: يەكەم:
ئاواز (Tone) - واتە بەرزى و نزمى دەنگ. دوو ەم: درىژ بوونەو (duration) -
واتە كورتى و درىژى دەنگ) (۹۱). لەم دوو پرەگەزەش ئاواز بە قەد درىژ
بوونەو ەي دەنگ دەورى نەبوو، بوپە كورت و دىژى بزۆن و ئىنجا پرگە، بوون بە
بنەماي دارشتنى كېشى شىعر پرگە بە جورى بزۆنەو ە دەناسرا. پرگە دوو جور
بوو - كراو ە داخراو - داخراو پرگەي (درىژە -)، كراو ەش بە گونرەي
بزۆنەكەيە، بزۆنەكە كورت بى پرگەي كورت (ب) ە و بزۆنەكە درىژ بى
پرگەي درىژە (-). سىستەمى بە دواي يەكدا ھاتنى پرگەي كورت و درىژ
جورى كېش دەست نىشان دەكا. بو نمونە (ھومىروس لە ئەلىازەدا كېشى
شەشى داکتېلى بەكار ھىناو ە كە كۆنترىن كېشى يۇنانىيە و لە شەش پى
foot) پىك دى... (۹۲). كە برىتىيە لە پرگەيەكى درىژو دووى كورت (-ب)

ب). بهم جوره (شيعرى چه ندى ته و او سروشتى بوو بو گرگه كان، ۹۳- بهر نه وهى به دواى يه كدا هاتنى برگه كورت و دريژ هوكارى چالاک بوون له رنكخستنى روظانتهى زمانه كه ياندا. نه كسئنت (accent) و تون (tone) و سترنس (stress) كه دياردهى سانهوى بوون، رنگانان به چه ندىتي (quantitative) دا بوو به سهر برگه كاندا زال بى... (۹۳). ئيترنهم چه ندىتيه بوو به خه سيه تى سهره كى شيعرى گرىكى. (عه روونى گرىكى چه ندى بوو، به برگه كورت (ب) و دريژ (-) ده نووسرا كه په يوه ندى چه سپاويان له نيواندا هه بوو. برگه دريژه كان هه ريه كه ده ق به قه ده ر دوو برگه كورت بوو) (۹۴).

كىشى شيعرى لاتينيش وه كو شيعرى گرىكى له سهر بناغهى چه ندى دامه زراوه. كيشه كهى له برگه كورت و دريژ دروست ده بى به لام نه وه نده هه يه (كه كيشى گرىكى هاته ناو شيعرى لاتينى گوراننگى كه مى به سهر دا هات، چونكه راسته لاتينيش دياردهى چه ندىتي تيدا زه ق بوو، به لام نه كسئنتى لاتينى هيزدارتر بووله هى گرىكى، په ننگه هوى نه مهش بى كه نه و كيشانهى ساف چه ندى بوون وله گرىكييه وه وه رگيرا بوون هه ست ده كرا سروشتى نين و به ده ستر كرد ده كه وتنه به رچاو... (۹۵). نه مهش نموونه يه كى كيشى چه ندى لاتينى كه دي ره شيعرىكى (فيرجيله) وله (نه نياده) وه رگيرا وه. دي ره كه شهش پييه، پييه كان دا كتيلين (- ب ب) يان سپوندين (- -) كه هه ر دوو كيان به هاى ده نغيان وه كويه ك وايه چونكه هه ر برگه يه كى دريژ به قه د دوو برگه كورت ه:

Infon / dum re / gina iu / bes reno / vate de / iorem⁽⁹⁶⁾.

-- / ب ب - / ب ب - / ب ب - / - - / - -

- كيشى شيعرى هيندى كوون (سانسكرىتى):

كىشى هيندى كوونيش چه ندىيه و برگه كورت و دريژ بنه ماى جورى كيش دروست ده كهن. (بيرونى) له (تحقيق مال لهند) دا باسى كيشى شيعرى هيندى كوون ده كا وله گهل عه روونى عه ره بيدا به راوردى ده كا. له عه روونى هيندى برگه كورت (لك) و برگه كورت (گر) هه يه. (گر) دوو هيندهى (لك) ه، دوو برگه كورت دريژ پيكه وه پييان ده گوتري (انشك) كه به رامبه ر به پنى كيشى لاتينى و ته فعيلهى عه روونى عه ره بى ده وه ستي. نيشانهى (لك) و (گر)

(فعل) و داتا شراوه کانی به یه کی له (ده) پی (تفعیله) بنچینه یه کان یان پی تری موزاحه ف واته گوراو، ده کیشری و به دوا یه کدا هاتنی چه ند پی به کیش له ته دیریک دروست ده کا و به دوو له ته دیر دیریک پیک دینن و دیری یه کم چون بوو سه را پای هونراوه که ده بی بهم جوره بی، جگه له چه ند گورانیک کی که می رینگا دراو نه بی که به زحاف ناسراون. هر کیشیک چه ند پی به کی تایبه تی خوی هه یه و عه ره ب هه مووی شازده کیشیان دیار کردووه که له ناو پینج بازنده دا، به پی یاسایه کی ورد، ده خولینه وه و لیک وه ره گیرین. له به شی دادی (پوخته یه کی عه رووی عه ره بی) نه ختی به فراوانی له م باسه ده دونین.

بیجگه له م زمانانه، زمانی بابلش وه کو (ته ها باقر) باسی ده کا کیشه که ی له سه رشی کردنه وه ی برگه ی کورت و برگه ی درئژ هاتووه. (۹۸) به لام له وی برگه ی هیژداریش ئه رکی خوی ده بینی، بهم جوره له شیعی بابلیدا چه ندی و چونی پیکه وه سیسته می بنیادی کیش و ریتم دا ده ریزن.

کیشی چونی، هیژدار- stressed-ی زمانه جه رمه نیبه کان:

بنیاتی کیش له زمانه جه رمه نیبه کاندا له سه ر نه بره هاتووه، چونکه هیژ (ستریش stress) به سه ره گه زه ده نگیه کانی تر دا زال، وه کو کورتی و درئژی برگه. کیشی ئه و زمانانه له دووباره بوونه وه ی برگه ی هیژدار و برگه ی بی هیژ دروست ده بی. کورتی و درئژی برگه هیچ په یوه ندی به دروست بوونی کیشه وه نیبه. زمانی ئینگلیزی و ئه لمانی دوو نموننه ی زمانه جه رمه نیبه کانن. هه ندی توژه ره وه (هه ول ده دن برگه ی ئینگلیزی و ئه لمانی بو موسیقای گریکی و لاتینی ببه نه وه. ئینگلیزی و ئه لمانی یاسای چه سپاوی چه ندیان نیبه، بویه شاعیره کان ناچار بوون شکلی نموننه ی کلاسیکی به گویره ی ته رکیبی ده نگسازنی زمانی خویان دا بزیژنه وه..) (۹۹). بویه ئه م زمانانه هه ره که یه که یاسای خوی گرته پیش. ئه گه ر چی شاعیر و تیورسته کان زا راوه ی عه رووی ته قلیدی گریکی و لاتینیان بووه سف کردنی ره گه زه کانی کیشی چونیته تی (هیژدار) ه په یدا بووه کان به کار هینا، وه کو ئه یامبی، ترؤکی، داکتیلی.. که له بنجدا ناو بوون بو (پی- foot) ی چه ندی وردی شیعی گریکی و لاتینی (۱۰۰)، به لام هه ولدان بو گیزانه وه ی شیعی ئینگلیزی و سه پاندنی قالبی گریکی و لاتینی به سه ریدا، سه ری نه گرت، چونکه (بنه مای دینامی

ئینگلیزی چەندىي نىيە. ئەم راسىتايە رەنگى تەواو جىاوازي بە شىعەرى ئىنگلىزى بەخشيويە و پەرەسەندنى جۆرە شىعەرىيەكانى دىيارکردووه و تا ئىستاش ھۆيەكە بۆگەشەسەندنى شىوہ نوئيەكانى ... (۱۰۱). بۆنموونە كىشى زمانى ئىنگلىزى بە ناوى پيئەكانى دەناسرئەنەوہ كە ھەر پيئەكى لە چەند بىرگەيەكى ھىزدار و بى ھىز دروست دەبى. بە گشتى لە ئىنگلىزىدا ھەوت جۆرە پيئە جىاواز ھەن. چوارىان پيئە سەرەكەين و سىيانيان پيئە ناسەرەكەين. پيئە سەرەكەيەكان و بىرگەكانيان بەم جۆرەن:-

۱- ئەيامبى (Iambus) ب - .

۲- تروكى (Trochee) ب - .

۳- ئەناپىست (Anapaest) ب ب - .

۴- داكتىل (Dactyl) ب ب ب .

پيئە ناسەرەكى و بىرگەكانيشيان ئەمانەن:-

۱- سپوندى (spondee) - - .

۲- پىرىك (pyrrich) ب ب .

۳- ئەمفىبراك (Amphibrach) ب ب - (۱۰۲)

ئىنجا ئەم پيئانە لە دىرئىكدا چەند جارئىك دووبارە دەبنەوہ. كىشەكە بە جۆرى پيئە و بە ژمارەى دووبارەبوونەوہى پيئە دەناسرئەنەوہ. كىشەكە لە سەر ھەر جۆرە پيئەك بى، دووبارە بوونەوہى پيئەكەى بەم زاراوانە دەناسرئەنەوہ.

(۱) مۆنۆمىتەر monometer (يەك پيئە). (۲) دىمىتەر Dimeter (دوو پيئە).

(۳) تريمىتەر Trimeter (سى پيئە). (۴) تىترامىتەر Tetrameter

(چوار پيئە). (۵) پىنتامىتەر Pentameter (پىنج پيئە). (۶) ھىگزامىتەر

Hexameter (شەش پيئە). (۷) ھىپتامىتەر Heptameter (ھەفت پيئە).

(۸) ئوكتامىتەر Octameter (ھەشت پيئە) (۱۰۳).

ئەمەش نمونەيەكە لە كىشى ئەيامبى پىنج پيئە:

The lot / us blooms / below / the barr / en peak. (104)

- / ب - / ب - / ب - / ب - / ب -

ئەم دىرە پىنج پيئە و ھەر پيئەكى دوو بىرگەيە. يەكى بى ھىز unstress و

يەكى ھىزدار stressed (ب -). ئەمەش ئەيامبى پىنج پيئە.

زمانه جهرمه نییه کانی تری وه کو سوئیدی و نه رویجیش هه موو کیشیان له
 سه ر سترنسی وشه و ده ستووری هیژداری و بی هیژی دروست بووه (۱۰۵)
 بیجگه له زمانه جهرمه نییه کان، له زمانه کونه کانش شیعری نه که دی
 چه ندییه و پشت به نه بر ده به ستی (۱۰۶). قه سیده ی نه که دی ده بی به چه ند
 پارچه یه ک و هه ر پارچه ی چوار دیره. دیرنکی تریان به دوادا دی که پینج
 برگه ی هیژداری تیدایه (۱۰۷). سرووده ئایینییه کانی سو مه رییه کانش له دوو
 دیری دوو له تی پیک دین که هه ر له تیک دوو، یان سی برگه ی نه بره داری
 تیدایه (۱۰۸). هه ر له زمانه کونه کان سریانیش کیشی شیعره که ی نه برییه،
 به لام نه بر به ته نیا نا، چونکه له گه ل نه بره که دا ژماره ی برگه ییش نه رکی خوی
 ده بی نی بو دارپشتن و دیار کردنی کیش. له سیسته می کیشی شیعری سریانیدا،
 سی جو ره کیش دیاری کراوه:-

۱- کیشی دوو برگه ی به رز (. ۱ . ۱)

۲- کیشی سی برگه ی به رز (. ۱ . ۱ . ۱)

۳- کیشی چوار برگه ی به رز (. ۱ . ۱ . ۱ . ۱)

به لام ئاوازی کیشه کان به گوئری دوو باره بوونه وه ی برگه ی به رز و نرم
 ده گوپی. وا ده بی دوو برگه ی به رز یه ک نرمیان له نیواندابی، وایش ده بی دوو
 نرمیان له نیواندابی، به ده گمه ن وا پیک ده که وی ژماره ی نرمه کانی نیوان دوو
 به رز بگاته سی (۱۰۹).

کیشی شیعری چینی:

پله ی به رزی ده نگ که له خیرایی له رینه وه پهیدا ده بی، له هه ندی زماندا
 ده بی به هوییه کی سه ره کی بو ته واو کردنی سیسته می سیمانتیکی، چونکه
 (گوپانی ته به قه ی ده نگ - pitch به زوری ده بیته هوی گوپانی تون-tone له
 چین و هه ندی زمانی تردا ته به قه ی ده نگ یان تون فونیمه.) (۱۱۰) واته نه گه ر
 ته به قه که، یان تونه که بگوپی ده بیته هوی گوپانی مانای وشه که که نه مه له
 زوربه ی زمانه باو و ناسراوه کانی دی واییه. له چین و هه ندی زمانی
 بوژه لاتی دوو، تون به های فونیمی هه یه و تونایه تی Tonality خه سیه تی
 چرین (sing-song) به زمانی چینی ده به خشی. یه ک وشه به زور ته به قه ی
 ده نگ ده گوئری و له گه ل هه ر ته به قه یه کدا مانایه کی نوی ده گه یه نی. نه مه ش

هۇي ئەوۋەيە كە ئەو جۇرە زمانانە سنوورى وشەيان رەقە و ژمارەي بېرگەيان لە وشەدا كەمە. جالە باتى ئەوۋەي بە پېشگر و پاشگر، يان بە گۆرېنى شوئىنى سترىس، ماناي نوئى بە وشە بدن، پەنا دەبەنە بەرخەسيەتېكى تىرى دەنگ كە تەبەقەيە، بۇگەياندىنى ماناي تىر بە ھەمان وشە. بۇ نمونە (لە چىنىدا وشەي (pan) ئەگەر بە تۇنى بەرزبگوتىرى (pān) ماناي (پۇل) دەدا، ئەگەر بە تۇنى نىزم بگوتىرى (pǎn) ماناي (تەختە) دەدا، خۇ ئەگەر بە تۇنى دابەزىو (pán) بگوتىرى ئەوا ماناي (نىو) دەدا... (۱۱۱). بەلام تۇن بە تەنيا ناتوانى بىنەماي كېشى شىعەرى دابىرېئى، چونكە خەسيەتى تىرىش ھەن لەگەل تۇن يەك دەگرن و سىستەمى كېشەكە دروست دەكەن. شىعەرى چىنى لە ھەندى سەرۋە لە شىعەرى فەرەنسى دەكا وەكو حىساب كىردن بۇ ژمارەي بېرگە بەلام بېرگە لە چىنىدا يەكەيەكى پتەوتەرە. خۇ سىستەمى چەندىي (كورت و درىئى بېرگە) و چۆئىتى (ھىزدار و بى ھىزى) بە ھىچ جۇرى نابن بە بىكەي سىستەمى كېشى چىنى. ئەوۋەي سىستەمى كېشى چىنى دابەرېئى بىرىتېيە لە سى رەگەن: ۱- دەستە دەستە كىردنى بېرگە لە يەكەيەكى رېتىمىدا. ۲- سەرۋا ھىنانەۋە. ۳- بەدۋاي يەكدا ھاتنى بېرگەي تۇن و تەبەقەيە (۱۱۲).

- كېشى شىعەرى فەرەنسى:

لە زمانە ئەوروپىيەكان زمانى فەرەنسى و ئىتالى و ئەسپانى شىعەريان لە سەر سىستەمى ژمارەي بېرگە دەروا. دەزانىن، زمانى فەرەنسى لە زمانى لاتىنى كەوتتەۋە، لە لاتىنىش بېرگەي كورت و درىئى دەورى ھەيە، بەلام زمانى فەرەنسى لە قۇناغى گەلئە بوون و جىابوونەۋەي لە لاتىنى ئەو خەسيەتەي زمانى لاتىنى بەلاۋەنا. نەك ھەر ئەمە بەلكو دەورى سترىسىش ھەر بە پلەي دوۋەم مايەۋە، بۇيە ئەم دوۋرە گەزە: چەندىي و چۆئىتى، دەورى سەرەكېيان لە زمانى فەرەنسى ۋەرنەگرت. جا (چۇن زمانى فەرەنسى لە زمانى مىللى لاتىنىيەۋە ھاتوۋە، ھەر بەو جۇرەش عەرۋوزى فەرەنسى لە عەرۋوزى مىللى لاتىنىيەۋە پەرەي سەندوۋە.. (۱۱۳). عەرۋوزى مىللى لاتىنىش زىاتر بەلاي بېرگەيىدا، واتە ژمارەي بېرگەدا دەشكايەۋە. ئەو حىسبى بېرگەي كورت و درىئى لە شىعەرى نوسراۋدا پەيرەۋ دەكرا لە يۇنانىيەۋە ۋەرگىرابوو. بۇيە لە زمانى فەرەنسىدا، ژمارەي بېرگە و رېتم و ئاواز دەبن بە بىچىنەي كېش و لەۋانىش

برگه‌ی ساف له هه موویان دهوری بالاتره. کیش (لای فه ره نسبییه کان له سه ر ژماره‌ی برگه دروست بووه له گه ل نه و شوئنه‌ی نه بره‌یه کی به هیزی ده که وئته سه ر، یان نه و شوئنه‌ی دهنگ له سه ر هه ندی برگه دا به رز ده بیته وه) (۱۱۴). واته دووره گه زی سه ره کی کیش ده ست نیشان ده که ن: (۱) ژماره‌ی برگه کان. (۲) شوئنی نه بره...

به م جوړه (کیش لای فه ره نسبییه کان به پنی کورت و درئزی برگه نییه، به لکو کیش به ژماره‌ی برگه کانی دیره شیعره. ئیمه برگه کان ناپیوین. ته نیا ده یانژمیرین...) (۱۱۵). کۆنترین کیشی شیعی فه ره نسبییه که بریتیبه له (۸) برگه‌یی و ئینجا (۱۰) برگه‌یی و پاشان (۱۲) برگه‌یی و جوړه کانی تر دواتر په یدا بوون له گه ل نه مه شدا کیشی (۱۲) برگه‌یی که کیشی نه لگزانده ریشی پی ده لئین باوترین کیشه. نه وه نده باوه به کیشی نه ته وه پی فه ره نسبییه دا ده ندی. نه مه ش نه وونه یه ک بو کیشی نه لیگزه ندی. کرؤموئل ده لی: (۱۱۷)

(Il faut qu'il marche, il faut qu'il roule, il faut qu'il aile.)

کیشی دوازه برگه‌یی له کۆنه وه ته نیا بو (۶+۶) دابه ش ده بوو، پاشان ورده ورده لقی تری لی بووه وه و جوړه دابه شکردنی تری قبول کرد. ئیستا بو (۴+۴+۴) و (۲+۲+۲+۲) یش دابه ش ده بی. نه م دابه ش بوونه به و نه بره‌یه ده بی که مه رچی دووه می کیشه پاش ژماره‌ی برگه کان و له شوئنی که رت بوونه کان به رزیوونه وه ی دهنگ یان جوړه وه ستانئیک هه ست پی ده کری. ده جوړه کیشی جیاواز له شیعی فه ره نسبییه هه یه. کیشی هه ره درئز (۱۲) برگه‌یییه و کیشی هه ره کورت (۱) برگه‌یییه، به لام نه وه نده هه یه کیشی (۱، ۲، ۳، ۴) برگه‌یی به ته نیا به کار نایه ن، به لکوله گه ل کیشه کانی تر به کار دین. هه موو کیشه کان له م پارچه یه کۆکراونه ته وه: (۱۱۸)

- (12) O mort! Viens terminer ma misere cruelle,
- (10) S,ecriait charles, accable par le sort.
- (8) La mort accourt du sombre bord.
- (7) La, C,est bien ici qu,on m,appelle?
- (6) Or Ca , de par pluton,
- (5) Que demande -t- on ?
- (4) Je veux , dit charles .. ____
- (3) Tu veux ..., parle. ____
- (2) He bien ,
- (1) Rien .

- کیشی زمانه ئیرانییه کان :-

لقیکی گه وره‌ی زمانه هیندو ئه وروپاییه کان زمانه ئارییه کان، یان هیندو ئیرانییه کان که ئه ویش ده بی به دوو لقی گه وره: هیندی و ئیرانی و ئه وانیش هر یه که ده بیته چهند زمانیک. له زمانه ئیرانییه کان به ره می دوو زمانی کون ماوه ته وه: پارسی کون و ئه قیستایی. زمانی ئه قیستایی زمانی نووسینه وهی ئه قیستایه که کتیبی پیروزی زه رده شتیپانه. به شی گاتا و یه شتی به شیعره و شیعره کانی به گویره‌ی ژماره‌ی برگه یه... (۱۱۹) له پارسی کونیش نه خشه کانی پاشاکانی هه خامه نشییه کان ماوه ته وه وه کو نه خشی (ئاریامنه) و نه خشی کوروشی مه زن و نووسینه کانی داریوشی گه وره... ئهم هه موو نه خشانه شیعیان تیدایه و شیعره کان به ژماره‌ی برگه ده کیشترین.

له زمانی په هله فی و نه خشه جیماوه کاندایه تایه تی له نه خشه کانی شاپووری یه که م له (حاجی ئاباد)، هه ندی له ته شیعره هه ن به کیشی (۷) یان (۸) برگه یی هونراونه ته وه و شوینی وه ستانی تیوان برگه کانیش دیاره (۱۴۰). له تورفان چهند به شیکی کتیبه کانی (مانی) دوزراونه ته وه که سرود و پارچه شیعیان تیدایه و بنیاتی کیشی ئه و شیعرانه ژماره‌ی برگه یه و هه ر له تیکی (۱۲۱) برگه ییه. (۱۲، ۱۱، ۱۰، ۸، ۷، ۶، ۵)

بنقنیست پاش شی کردنه وهی کتیبی (دره ختی ئاسوریک) و (ئایاتکاری زه ریران) و (جاماسب نامک)، گه یشته ئه و ئه نجامه که ئهم به ره مانه شیعیی برگه بیان تیدا بووه. (۱۲۲) به کورتی کیشی شیعیی فارسی وه کو فهره نسی و ئیتالی و ئه سپانی له سه ر بناغه‌ی ژماره‌ی برگه و وه ستانی تیوان برگه کان هاتووه. له فارسیدا جگه له وه ده قه کونانه‌ی باس کران، کیشی شیعیی میللیش هه ر له سه ر ژماره‌ی برگه هاتووه، ته نیا پاش ئیسلام که شیعیی فارسی بووژایه وه، له ناو قالبه کیشی عه رووژی عه ره بی سه ری هه لدا، که کیشیکی چه ندییه و برگه‌ی کورت و دریز ده بن به بناغه‌ی دارشتنی دیره شیعی.

- کیشی شیعیی کوردی :-

له شیعیی کوردیدا دوو جوړه کیش به رچاو ده که وی. کیشی خومالی که به ژماره‌ی برگه کان و وه ستانی ناوه راستی له ته دیر دیار ده کری و هه ر له کونه وه سرود و گوران و بهیت و سه راپای شیعیی فولکلوری به و کیشه دارژاوه و

هه موو شیعری زاری گۆرانی، چه ند نموونه یه کی کهم نه بی، که له شوونی خۆی لئی ده دوین، به ژماره ی برگه یه جگه له وهی که شیعری نویش گه راوه ته وه سه ر ئه و کیشه خۆمالییه. جوۆری دووهم کیشی عه رووزیه که پاش هاتنی ئیسلام و بلا بوونه وهی رۆشنیری عه ره بی ئیسلامی له ناو کورد، کورد ئه و کیشه عه رووزیه ی له رپی شیعری فارسییه وه وه رگرت. هه ر له بابا تاهیری عوریا نی هه مه دانیه وه تا ئیستاش تاک و ته را لای هه ندی خاوه ن رۆشنیری عه ره بی ئیسلامی به کار دی. کیشی عه رووزی پشت به دووباره بوونه وه ی برگه ی کورت و درنژ ده به ستی به لام له به ره ئه وه ی زمانی کوردی و عه ره بی هه ریه که سه ر به خیزانیکی زمانه وانی تایبه تیه و زۆر له یه ک جیان، کورد ناچار بوون وه کو فارس، ده ستکارییه کی زۆری کیشه عه رووزیه کان بکه ن بو ئه وه ی له گه ل زمانی کوردی بگونجی. ئه مه ش وای ده وی که له زۆر جیدا بزوینی کورت به درنژ و درنژ به کورتی بخوینرته وه، بو ئه وه ی پر به قالبی کیشه کان ده ریچی. جاله به ره ئه وه ی عه رووزی عه ره بی بناغه ی کیشی عه رووزی کلاسیکی کوردیه، پیش چوونه ناو شیعری کلاسیکی کوردی و ده ست نیشانکردن و شی کردنه وه ی کیشه کان، پیوستیمان به ئاگادارییه کی خیرایه له باره ی عه رووزی عه ره بی که له به شی دادی لئی ده دوین.

په راويزه كاني به شى دووهم:-

- (۱) الدكتور ابراهيم انيس، موسيقى الشعر، مكتبة الانجلو المصرية، ۱۹۷۸، ص ۱۶.
- (۲) جار الله الزمخشري، القسطاس المستقيم في علم العروض، تحقيق و تعليق الدكتورة بهيجه الحسنى، مطبعة النعمان، النجف الاشرف، ۱۹۷۰، ص ۵۶.
- (۳) د. پرويز نائل خاتلري، اوزان الشعر الفارسي، ترجمة الدكتور محمد نور الدين عبدالمنعم، مكتبة الانجلو المصرية، ۱۹۷۷، ص ۱۰.
- (۴) وشهى (alliteration) ماناى (دووباره بوونه وهى هه مان تيب) ده گه يه نى و برتبييه له دووباره بوونه وهى تيبى نه بزونن (consonant) به تايبه تى له سه ره تاى وشه يان بر گه ي به هيزدا. له نينگليزدا ئهم ديارده يه زور كوونه، بگره له سه روايش كوونتره. له گه ل سه روادا شوننيان پينجه وان هيه، ئهم له سه ره تا و سه روا له كو تايبى دى. ئه ميش هه ره كو سه روا به گشتى له شيعر دى و جارو باريش له په خشان ده رده كه وى.
- (5) G. S. Frezer, Metre, Rhyme and free verse, London, 1970, p. 48.
- (۶) وشهى (anaphora) باب ه تىكى ره وان بيزييه. برتبييه له دووباره بوونه وهى بهك وشه يان دهسته وشه بهك له فرنز (دهسته واژه، گرى) دى دواى يهك.
- (7) Encyclopedia Britanica, 15th ed. 1975, p. 72.
- (۸) الاستاذ العوضي الوكيل، الشعر بين الجمود والتطور، دار القلم بالقاهرة، ۱۹۶۴، ص ۲۲.
- (۹) عبدالغفور النعمة، الرباط المقدس بين الموسيقى و الشعر، مجلة الاقلام، العدد (۵)، ۱۹۸۸، ص ۹۱.
- (۱۰) طه حسين، في الادب الجاهلي، دار المعارف بمصر، ۱۹۶۹، ص ۳۲۴.
- (۱۱) نيم، له بي سياتسان، نظرية الانواع الادبية، ترجمة و تعليق الدكتور حسن عوف، المجلد الاول، منشأة المعارف بالاسكندرية، ۱۹۷۸، ص ۸۵.
- (12) J. D. Cuddon, A Dictionary of literary Terms, Penguin Books, 1979, p. 69.
- (۱۳) كوربانن تافره تانى باخوسن. ديونيزوسى خواى مهى كارى لى ده كردن، تووشى جهزيه و مهستى و شينى ده كردن. ئه مانه خويان به تاجه گولينه لاولاو و په لكه چروو ده خه ملاند و كه ولى نازه ليمان له بهر ده كرد و به سه ما و ناواز و گوزانى ده سه لآتى ديونيزوسيان پيشان ده دا. به ناو چياو ليژه واره كاندا ده سووران وه و وه كو نازه لى كينوى، دور له هه موو ره وشت و ترس و خه ميكي مروفانه، به گوشتى خاوى نازه لى كينوى ده ژيان.
- (۱۴) الدكتور لويس عوض، نصوص النقد الادبى، المجلد الاول، دار المعارف بمصر، ۱۹۶۵، ص ۱۸-۱۹.
- (۱۵) الدكتور ابراهيم انيس، موسيقى الشعر، مكتبة الانجلو المصرية، ۱۹۷۸، ص ۱۴.
- (۱۶) ارسطوطاليس، فن الشعر، ترجمة و تحقيق عبدالرحمن بدوي، دار الثقافة، بيروت، ۱۹۷۳، ص ۱۳.

(۱۷) ئیلیجی (elegy)، وشەى ئیلیجى له (ئیلیجیوس) هوه هاتوووه كه مانای شین و لاواندنهوه ده‌دا. شیعری ئیلیجى یونانى له كیشى شەش پیبى داستانیهوه پیک دى.
 (۱۸) خیریمون یان خاریمون شاعیرىكى یونانى تراجیدینوسوس بوو. له نیوهى سه‌دهى چواره‌مى پيش رایین ژیاوه. شانۆگه‌ریه‌کانى زیاتر بو‌خوئندنهوه بوون تا بو‌ نواندن. هونه‌ر و زنده‌ ره‌وى له خوازده‌دا پیوه‌ دیاربوو. بایه‌خى زۆرى به‌ رازاندنه‌وه و خه‌ملاندن ده‌دا.

(۱۹) قینتورس (Centaur): قنتوره‌کان کومه‌له‌ کئوینک بوون له ئەفسانه‌ى یونانى، سه‌ریان بنیاده‌م و له‌شیان ئەسپ بوو. له‌ ناوچه‌ى ئیلیس و ئه‌ركادیا و تسالیا له‌ دارستان و سه‌رلووتكه‌ شاخه‌كان ده‌ژيان. هومیرۆش له‌ ئەلیازه‌دا به‌ ئازهل ناویان ده‌با. ئەم قینتورانه‌ زۆر ئەفسانه‌یان ده‌ره‌ق هه‌یه. ئەو قینتوره‌ى خیریمون شیعره‌كه‌ى له‌ سه‌ر داناوه‌ كورپى نیفیلایه‌ و بابه‌ گه‌وره‌ى قینتوره‌كانه‌.

(۲۰) راپسودی (Rhapsody): بریتیه‌ له‌ شیعری هه‌لبژاره‌ و لیکدانى جووره‌ها شیعرو هه‌ندى جار به‌ستکاری کردنى ئەو شیعرانه‌ له‌ لایه‌ن شایه‌ره‌ گه‌ریه‌كانى یونانه‌وه‌ كه‌ پێیان ده‌گوترا (راپسودیست). ئەمانه‌ دى به‌ دى ده‌گه‌ران و به‌ ده‌م گیتاره‌وه‌ شیعریان بو‌خه‌لك ده‌چېرى. ئەمڕۆش وشه‌ى راپسودی بو‌ئهو به‌ره‌مه‌ هونه‌ریه‌ به‌كارى كه‌ له‌ ره‌گه‌زى جو‌راو جو‌رپیک هاتى.

(۲۱) لرسطوطالیس، فن الشعر، ترجمه‌ و تحقیق عبدالرحمن بدوي، دار الثقافة، بیروت، ۱۹۷۳، ص ۶-۷.

(۲۲) نیم. له‌ بی. سی. قاتسان، نظریه‌ الانواع الادبیه‌، ترجمه‌ و تعلیق الدكتور حسن عوف، المجلد الاول، منشأة المعارف بالاسكندریه‌، ۱۹۷۸، ص ۵۸.

(۲۳) د. پرویز نائل خاتلری، اوزان الشعر الفارسی، ترجمه‌ الدكتور محمد نورالدین عبدالمنعم، مكتبة الانجلو المصریة، ۱۹۷۷، ص ۱۳.

(۲۴) بلاوتوس. ت. ماکیوس بلاوتوس به‌ ناویانگترین شاعیری گالته‌ جارپى رۆمانیه‌. له‌ سه‌ره‌تای ژیانیدا (۲۵۴ پ. ز هاتۆته‌ دنیاوه‌) زۆر هه‌زار بوو. هه‌ندى پارهى به‌یبا کرد، له‌ رۆما رۆیشته‌ و چوووه‌ دواى کارو کاسبى. زۆرى نه‌برد مايه‌ پووج ده‌رچوو و گه‌رايه‌وه‌ رۆما. له‌ ته‌مه‌نى (۳۰) سالی‌دا مرد (۱۸۴ پ. ز). هه‌رخه‌ریكى نووسینی شانۆگه‌رى كۆمیدى بوو كه‌ كه‌ره‌سته‌كانى له‌ به‌ره‌مه‌ى گریكه‌كان وه‌ره‌گرت و نایده‌رشته‌وه‌.

(۲۵) هوراس، فن الشعر، ترجمه‌ الدكتور لويس عوض، الهيئة المصرية العامة للتأليف والنشر، ۱۹۷۰، ص ۱۲۸.

(26) Websters New Collegiate Dictionary, 1973.

(27) J. D. Cuddon, A Dictionary of literary Terms, Penguin Books, 5th ed. 1979, p.574.

(٢٨) عبدالغفور النعمة، الرباط المقدس بين الموسيقى و الشعر، مجلة الاقلام، العدد (٥)، ١٩٨٨، ص ٩٢.

(٢٩) سه رجاوهى پيشوو، ل ٩١.

(٣٠) د. پرويز نائل خاتلري، اوزان الشعر الفارسي، ترجمة الدكتور محمد نور الدين عبدالمنعم، مكتبة الانجلو المصرية، ١٩٧٧، ص ١٣.

(٣١) عبدالغفور النعمة، الرباط المقدس بين الموسيقى و الشعر، مجلة الاقلام، العدد (٥)، ١٩٨٨، ص ٩١.

(٣٢) د. سيد البحر اوى، نحو علم للعروض المقارن (اطار عام)، بحث مطبوع على الآلة الكاتبة، الفى في المؤتمر الثاني للرابطة العربية للادب المقارن، دمشق، ١٩٨٦، ص ٩.

(33) S. H. Burton, The Criticism of Poetry, 1965, p. 38.

(34) G. S. Fraser, Metre, Ryme and Free verse, London, 1970, p.2.

(35) S. H. Burton, The Criticism of Poetry, London, 1965, p. 38.

(36) G. S. Fraser, Metre, Ryme and Free verse, London, 1970, p.2.

(37) S. H. Burton, The Criticism of Poetry, London, 1965,

p.46.

(38) Ibid. p.38.

(٣٩) عبدالغفور النعمة، الرباط المقدس بين الموسيقى و الشعر، مجلة الاقلام، العدد (٥)، ١٩٨٨، ص ٩٢-٩٣.

(٤٠) سه رجاوهى پيشوو، ل ٩٢.

(٤١) ابن سينا، رسالة في الموسيقى، طبع دائرة المعارف بحيدر آباد الدكن، ١٣٥٣هـ، ص ٢.

(٤٢) درية فهمي، العلاقة بين الموسيقى و الشعر، ترجمة سوتياتجا، مجلة عالم الفكر، المجلد (١١)، عدد (٤)، ١٩٨١، ص ١٠٥.

(٤٣) ابن سينا، فن الشعر، كتاب فن الشعر لارسطوطاليس ترجمة و تحقيق عبدالرحمن بدوي، دار الثقافة، بيروت، ١٩٧٣، ص ١٦١.

(44) S. H. Burton, The Criticism of Poetry, London, 1965, p. 39.

(٤٥) اوستين وارين و رينية ويليك، نظرية الادب، ترجمة محي الدين صبحي، مطبعة خالد الطرايبشي، ١٩٧٢، ص ٢١٧.

(٤٦) نيم. له بي. سي. فانسان، نظرية الانواع الادبية، ترجمة و تعليق الدكتور حسن عوف، المجلد الاول، منشأة المعارف بالاسكندرية، ١٩٧٨، ص ٦٢.

(٤٧) سه رجاوهى پيشوو، ل ٦٣.

(٤٨) ديوانى كوردى، ج ٣، چاپخانهى كوردستان، ههولير، ١٩٧٣، ل ٣٤.

(٤٩) ديوانى گوران، محمدى مهلا كهريم، چاپخانهى كووبى زانبارى عيراق، بهغدا،

١٩٨٠، ل ٤٠٢.

(٥٠) د. رجاء عيد، الشعر والنغم، القاهرة، ١٩٧٥، ص ١٩.

(٥١) عباس عبد جاسم، الايقاع النفسى في الشعر العربي، مجلة الاقلام، العدد (٥)، ١٩٨٥، ص ٩٦.

(٥٢) الدكتور كمال ابو ديب، في البنية الايقاعية للشعر العربي، بيروت، ١٩٧٤، ص ٣٥٣.

(٥٣) الدكتور عبدالله الطيب المجذوب، المرشد الى فهم اشعار العرب وصناعتها، ج ١، شركة مكتبة و مطبعة مصطفى الباتي الحلبي و اولاده بمصر، ١٩٥٧، ص ٧٤.

(٥٤) حكمة فرج البدرى، العروض في اوزان الشعر العربي و قوافيه، بغداد، ١٩٦٦، ص ٩١.

(55) Plato, the Republic, 2nd ed . Penguin Books, 1974, p. 160.

(۵۶) کیشی پالیه وانیتی (Heroic) ئه و کیشیه که بوشیعی

داستانی (ملحمی) به کاری و بریتیه له داکتیلی شه شی. داکتیل بریتیه له برگه یه کی درنژ و دووی کورت (- ب ب).

(۵۷) ئه یامبی (Iambic) یان (Iambus) کیشیکی گریکیه. بریتیه له

برگه یه کی کورت و یه کی درنژ (- ب). گوایه یه کهم جار ئه رخیلوخه س (سه دهی حفته می پ.ز) به کاری هیناوه. له سه رده می کون پیتمی ئه یامبی نزیکترین کیش بووه له ئاخاوتن. ئه م کیش له ئینگلیزیدا باوترین کیش.

(۵۸) ترۆکی (Trochee) کیشیکه پنیه کانی بریتیه له برگه یه کی درنژ و یه کی

کورت (- ب). له زه مانی کون به زوی بولیریک و دراما به کار دهات. (۵۹) ارسطوطاليس، فن الشعر، ترجمة و تحقيق عبدالرحمن بدوي، دار الثقافة، بيروت، ۱۹۷۳، ص ۶۸.

(۶۰) سه رچاوه ی پيشوو، ل ۱۵۲-۱۵۳.

(۶۱) سه رچاوه ی پيشوو، ل ۶۸.

(۶۲) ساتور به ناوی (ساتیره کان - Satyres) دوه کراوه که نوکهری دیونیزوس

بوون، گیانی دارستان و شاخ و داخ و پیت و فه ربوون. ساتور شکلی سهیری هیه. له شیوه ی بنیاده مدایه، به لام ئه ندا میکی ئازه لانی پنبوه یه.

(۶۳) ارسطوطاليس، فن الشعر، ترجمة و تحقيق عبدالرحمن بدوي، دار الثقافة، بيروت، ۱۹۷۳، ص ۱۵-۱۶.

(۶۴) مه به ستی له (کیشی جیاوازه درنژی) کیشی هیگزامیته ر (شاه پنی) یه

(۶۵) هوراس، فن الشعر، ترجمة الدكتور لويس عوض، الهيئة المصرية العامة للتأليف والنشر، ۱۹۷۰، ص ۱۱۴.

(۶۶) زیافته تی تایستس (thyestes): ئیشاره ته بوئه و ئه فسانه یه که

(ئه تریوس Atreus) ی پیلویس و میردی ئایروپ هه میشه له گهل تایستسی برای له ده مه قالی دابوو. هر مزله بنه ماله که یان له ریک راجوو، به رخیکی زیپی بو ناردن بو ئه وه یان بی که بتوانی بچینه سه ر عه رش. تایستس حه زی له ئایروپی براژنی ده کرد. به رخی که ی لی سه ند، ئه تریوس لینی تووره بوو و دووری خستنه وه. پاشان وای پیشان دا که لینی خووش بووه و ناریدی بی، تا پیک بینه وه. به بو ئه وه یه ش زیافته تیکی گه وره ی کرد و بوئه م زیافته ته هه ردوو کوره که ی تایستسی سه ر بی بوو و لینی نابوون و پیشکش تایستسی کرد. ئه م چیرۆکه زور ئه فسانه ی له سه ره له به ستراوه و زور به ره می ئه ده بی له باره نووسراوه.

(۶۷) هوراس، فن الشعر، ترجمة الدكتور لويس عوض، الهيئة المصرية العامة للتأليف والنشر، ۱۹۷۰، ص ۱۱۴.

(۶۸) ارسطوطاليس، فن الشعر، ترجمة و تحقيق عبدالرحمن بدوي، دار الثقافة، بيروت، ۱۹۷۳، ص ۱۶۵.

(۶۹) سه رچاوه ی پيشوو، ل ۱۵۲.

(٧٠) نيم. له بي. سي. فانسان، نظرية الانواع الادبية، ترجمة و تعليق الدكتور حسن عوف، المجلد الاول، منشأة المعارف بالاسكندرية، ١٩٧٨، ص ٨٣.

(٧١) الدكتور عبدالله الطيب المجذوب، المرشد الى فهم اشعار العرب وصناعتها، ج ١، شركة مكتبة و مطبعة مصطفى الباتي الحلبي و اولاده بمصر، ١٩٥٧، ص ٢٠٥.

(٧٢) سه رجاوهى پيشوو، ل ٢٠٨.

(٧٣) سه رجاوهى پيشوو، ل ٢٠٨.

(٧٤) د. عيزه دين مستهفا رهسول، شيخ رهزاي تاله باني، چاپخانهى عهلاء، بهغدا، ل ٧٣-٧٥.

(٧٥) اوستين وارين و رينية ويليك، نظرية الادب، ترجمة محي الدين صبحي، مطبعة خالد الطرابيشي، ١٩٧٢، ص ٢٢١.

(٧٦) الدكتور محمد غنيمي هلال، الادب المقارن، مطبعة دار العالم العربي-القاهرة، ١٩٧٣، ص ٢٤٧.

(٧٧) الدكتور ابراهيم أنيس، موسيقى الشعر، مكتبة الانجلو المصرية، ١٩٧٨، ص ١٨٨.

(٧٨) ارسطو طاليس، فن الشعر، ترجمة و تحقيق عبدالرحمن بدوي، دار الثقافة، بيروت، ١٩٧٣، ص ١٥-١٦.

(79) Maurice Grammont, Petit Traite de Versification Francaise, Librairie Armond Colin, 1965, p.6.

(80) R. H. Blyth, Haiku, Vol.1, The Hokuseido press, Tokyo, 1981, p.328.

(٨١) گوران، نه و كيشه بر كه بيانهي ئيستا باون، زين، ژماره (٢)، ١٩٧٧/٥/٢٧. ل.

موحازره كاني گورانه و به زنجيره له زيني كاكي فه للاح بلاو كراوه ته وه.

(٨٢) سه رجاوهى پيشوو.

(٨٣) سه رجاوهى پيشوو.

(٨٤) الدكتور عز الدين رسول، الواقعية في الادب الكردي، بيروت، (بلا)، ص ١٩٩.

(85) Sapir, language, New York, 1949, p.230.

(86) George Hamphill, Discussions of Poetry, Boston, 1946, p.41.

(87) Ibid.

(٨٨) اوستين وارين و رينية ويليك، نظرية الادب، ترجمة محي الدين صبحي، مطبعة خالد الطرابيشي، ١٩٧٢، ص ٢٠٦.

(٨٩) المصدر السابق، ل ٢٠٧.

(90) Sapir, language, New York, 1949, p.230.

(٩١) د. پرويز نائل خاتري، اوزان الشعر الفارسي، ترجمة الدكتور محمد نور الدين عبدالمنعم، مكتبة الانجلو المصرية، ١٩٧٧، ص ٢٠.

(٩٢) د. محمد صقر خفافة، هوميروس، مطبعة الرسالة، ١٩٥٦، ص ٣٣.

(93) Sapir, language, New York, 1949, p.228-9.

(94) S. H. Burton, The Criticism of Poetry, London, 1965, p. 38.

(95) Sapir, language, New York, 1949, p.229.

(٩٦) الدكتور محمد مندور، في الميزان الجديد، القاهرة، ١٩٧٣، ص ٢٢٠. ماناي شيعره كه بهم جوره يه: (ئهى شازن، توفه رمان به كولاندنه وهى برينيك دهدهى كه به قسه باس ناكري).

(٩٧) البيروني، تحقيق ما للهند، مطبعة مجلس دائرة المعارف العثمانية بحيدر اباد الدكن-الهند، ١٩٥٨، ص ١٠٥-١١٧.
(٩٨) طه باقر، مقدمة في ادب العراق القديم، دار الحرية للطباعة، بغداد، ١٩٧٦، ص ٥٦.

(99) Encyclopedia Britanica, 5th ed . 1975, p71.

(100) Ibid.

(101) Sapir, language, New York, 1949, p.229.

(102) Joli Grover, English literature, longman, 1988, p.55.

(103) Ibid. p.56.

(104) S. H. Burton, The Criticism of Poetry, London, 1965,

p.41. ماناي شيعره كه بهم جوره يه: (گوله ميلاقه له خوار ترؤيكى بووتهن

دهپشكوي).

(١٠٥) د. پرويز نائل خاتلري، اوزان الشعر الفارسي، ترجمة الدكتور محمد نور الدين

عبد المنعم، مكتبة الانجلو المصرية، ١٩٧٧، ص ٢٧.
(١٠٦) د. محمد عوني عبدالرؤف، بدايات الشعر العربي بين الكم والكيف، مطبعة

الغيلانسي، ١٩٧٦، ص ٩.

(١٠٧) المصدر السابق، ص ٩.

(١٠٨) المصدر السابق، ص ١٠.

(١٠٩) المصدر السابق، ص ١٢-١٤.

(110) Fred West, the Way of language, Harcourt Bronce Jovanovich, inc. 1975, p.105.

(111) Ibid. p.103.

(112) Sapir, language, New York, 1949, p.230.

(113) Maurice Grammont, petit, Traite de Versification Francaise , librairie Armond, Colin , 1965 , P.5.

(١١٤) نيم. له. بي. سي. فانسان، نظرية الانواع الادبية، ترجمة وتعليق الدكتور حسن عون،

المجلد الاول، منشأة المعارف بالاسكندرية، ١٩٧٨، ص ٦٢.

(١١٥) المصدر السابق، ص ٦٩.

(116) Maurice Grammond , Petit Traite de Versification Franaise , Librairie Armond – Colin , 1965, P.5 .

(117) Ibid ., P.68.

ماناي شيعره كه بهم جوره دهبي:

(دهبي بروا، دهبي بجوولي، دهبي بيبي):

١١٨- ادوار تركيا، الادب الفرنسي، (بلا)، ١٩٤٣، ص ٢٣٦.

ماناي پارچه شيعره كه بهم جوره يه:

(ئهى مهرگ، وهره ناگزووي سه ختم بيرينه وه،

هاواری کرد شارل ، که له چاره نووسی خوی بیزار بوو .

مه رگ له تاریکایی به تاو هات

لیره بانگیان کردم؟

یان لای پلوتون؟

چیت دهوی؟

ده مهوی ...، شارل کوتی،

ده مهوی، بلی ...

ئی باشه.

(هیچ.)

(۱۱۹) پور داود، گاتها، از سلسله انتشارات انجمن زردشتیان ایرانی، بمبئی و

ایران لیگ، ۱۹۲۷

(۱۲۰) د. پرویز نائل خاتلری، اوزان الشعر الفارسی، ترجمة الدكتور محمد نورالدین

عبدالمعزم، مكتبة الاجلو المصرية، ۱۹۷۷، ص ۳۴.

(۱۲۱) المصدر السابق، ص ۳۴.

(۱۲۲) المصدر السابق، ص ۳۶-۳۷.

به‌شی سییه‌م

پوخته‌ی زانستی عه‌رووز

*رؤشنایی:

-عه‌رووز

-بابه‌تی لیکۆلینه‌وه‌ی عه‌رووز

-دانه‌ری عه‌رووز

-چۆنیه‌تی داھێنانی عه‌رووز

*تیپی وه‌ستاو و تیپی بزواو

*بنه‌رته‌کان:

-سه‌به‌ب

-وه‌ته‌د

-فاسیله

*پێیه‌کان:

-پێی بنچینه‌یی و پێی نابنچینه‌یی

-پێی پێنجی و پێی چه‌فتی

-پێیه‌ پێچه‌وانه‌کان

-پێی ساغ (سالم) و پێی گۆراو (مزاحف)

-چه‌ند سه‌رنجێک

*دێره‌ شیعر:

-زاراوه‌کانی ناو دێره‌ شیعر

-زاراوه‌کانی سه‌ربه‌ دێره‌ شیعر

*کێشه‌کان :

*بازنه‌کان :

*گۆرانی پێیه‌کان:

-زیحاف

-خولانه‌وه‌ی زیحاف له‌ بازنه‌دا

-عیلله

-عیلله‌ی زیحافانه

* رۆشنایی: له بهر ئه وهی کیشی شیعری کلاسیکی کوردی له سهر بناغهی عهرووزی دهسکاری کراوی عه ره بییه وه دامه زراوه، ده بی بنه ماکانی عهرووزی عه ره بی پوون بکه ی نه وه ئینجاله وه دهروازه وه بچینه سهر شیکردنه وهی: کیشهکانی شیعری کلاسیکی کوردی.

عهرووز (العروض):

وشهی عهرووزی عه ره بی به زۆر مانا هاتووه، له وانه: (رینگای سهخت، ناوچه، داری ناوهندی رهشمال، به مهککش گوتراوه عهرووز چونکه دهکه و ئته ناوهراستی ولات، به مانای تهکه هه ور و وشتری سهر سهختیش هاتووه) (١). له فهرهنگهکانی عه ره بیدا وشهی عهرووز به زۆر مانای تریش لیک دراوه ته وه. ههیه چوارده مانای جیاوازی بو داناو (٢)، به لام وهک زاراوه ییکی زانستی، عهرووز بریتیه له (تهرازوی شیعرو شیعری لهنگی پی له شیعری کیشدار جیا دهکرتیه وه) (٣). یان عهرووز (زانستی ئه وه دهستوورانهیه که کیشه دروستهکانی شیعری پی له کیشه ناته واوهکان جیا دهکرتیه وه، له گه ل پوون کردنه وهی ئه وزیحاف و عیلانهی تووشیان دهبن) (٤) یاخود عهرووز ئه وه زانستهیه که (باسی دۆخی کیشهکانی تیدا دهکری) (٥). ههیشه عهرووزی به تهرازوو چواندووه بو هه لسه نگانندی کیشی شیعرو (عهرووز ئه وه تهرازوو هونه ریبهیه که دیره شیعری دهخریته بهر بو ئه وهی دنیا بین کیشه کهی دروسته) (٦). ئه م هه موو پیناسه جوړاو جوړانه له وه یهک دهگر نه وه که عهرووز زانسته و زانسته کهش تایبه ته به کیشی شیعرو. ئه م زانسته سنووری کیشهکان دیار دهکا و زیحاف و عیللهکان پوون دهکاته وه و دروستی و نادروستی شیعرو له پووی کیشه وه دیار دهکا.

بابهتی لیکۆلینه وهی عهرووز: هه زانستیک مهیدانی لیکۆلینه وهی خوی ههیه و بابهتی تایبهتی ههیه لئی دهکۆلینه وه. بابهتی زانستی عهرووز له بنچینه دا (شیعری عه ره بییه که له سهر چه ند کیشیکی تایبه تییه وه هاتووه) (٧). یان بریتیه له (شیعری عه ره بی له باری دروستی و نادروستی کیشهکانه وه) (٨)، واته له بنچینه دا بابهتی عهرووز کیشی شیعری عه ره بییه: کیشهکان دیار دهکا به بازنه و کیش (بحر) و پی (تفعیله) و بنه رت (پوکن) هکان و زیحاف و عیللهکانه وه، به لام که ئیسلام گه بیسته ناو نه ته وه

ناعه ره به کان، نه و نه ته وانه سه باره ت به ئایینه وه که وتنه ژیر کاریگری
 روشنبیری و شارستانی عه ره بی - ئیسلامیه وه. شیعرى زور له و نه ته وانه وه که
 فارس و تورک و کورد و ... که وته ژیر کاریگری شیعره عه ره بی و لایه تکی نه
 کاریگرهش کیشی شیعرى نه و نه ته وانه ی گرتنه وه که شیعره کانیاں که وته ناو
 قالی کیشه عه رووزیه کانی عه ره بی به لام دواى نه ختی ده ستکاری و
 گونجاندن له گهل زمانى خوین. لیره دا مهیدانی لیکولینه وه ی زانستی عه رووز
 له گهل ئهم کاریگره دا فراوانتر بوو. لیکولینه وه ی شیعرى نه و نه ته وانه ییشی
 گرتنه وه که به عه رووز شیعریان نووسیوه.

دانه ری زانستی عه رووز: دانه ر و بناغه دارپتزی عه رووز لای عه ره ب خه لیلی
 کورپی ئه حمه دی ئه زدی فه راهیدی به سربیه که له سه ده ی دووه می کوجینا
 ژیاوه ^(۹). خه لیل زانایه کی گه وره ی سه رده می خو ی بوو. له زانستی نه حرو
 سه رف و موسیقا و زانسته ئایینه کان زور شاره زا بوو. یه که م فه ره نگی
 عه ره بی نه و دایناوه به ناوی (العین). خه لیل هاوچه رخی (ابن المقفع) بوو. که
 یه که م جار (ابن المقفع) و خه لیل پیکه وه دانیشتن، دواى لیک جونا
 بوونه وه، رای (ابن المقفع) له باره ی خه لیل نه وه بوو گوئی: (عه قلی له زانستی
 زیاتره) ^(۱۰). خه لیل کابرایه کی نه فس به رزو زانست پارێز بووه. حه سیره
 شری مالی خو ی به مافووری کاشانی میری نه هواز نه داوه ^(۱۱).

چۆنیه تی داهینانی عه رووز: ئایا خه لیل چۆن گه یشته دۆزینه وه ی ئهم
 زانسته و به و ده ستوره ورده ی بازنه و کیش و عه رووز و زه رب و پی و پوکنه کان
 چه سیاندى و چوار چپوه یه کی پته وی بو دارپشت؟ زور پای جیاواز له م باره یه وه
 هیه ^(۱۲). زانستی ترینی نه و رایانه نه وه یه که ده لی: خه لیل شاره زا یه کی
 گه وره ی ئاواز و موسیقا بووه، دوو کتیبی له باره ی ئاوازه وه هه بووه: (اللحن) و
 (النغم) ... ^(۱۳) له هه مان کاتیشدا زانایه کی که م وینه ی سه رفی سه رده می
 خو ی بووه. جا چۆن له سه رفی عه ره بیدا وشه به ته رازووی (فعل) و جوړه کانی
 ده کیشری، خه لیل هات مه ودای کیشانه که ی له یه ک وشه وه به رز کرده وه بو
 پیه ک و له پی گه یانده یه له ته دیرو ئینجا دیره شیعرى ته واو. هه ر دیرنک دوو
 له ته و هه ر له تیک چه ند پیه که و هه ر پیه که به سه نگیک ده کیشری وه که
 فعولن، فاعلن، فاعلان ... تپپی هه موو پیه کانیش له رسته ی (لمعت سبوتنا)

کۆده بیتته وه. بهم جوړه خه لیل که شاره زای دوو زانست بوو، سه رف و ئاوان، که هه ر دوو کبان سه ر به وشه و ده ننگن، ئهم دوو زانسته ی لیک داو کردی به بناغه بو لیک جیا کردنه وه ی شیعه ر کانی عه ره بی به پی ئاواز وله قالب دانیان به گویره ی کیشی (فعل) و جوړه کانی که له زانستی عه رووزدا پییان ده گویره ی (تفعیلة). خه لیل که وته سه ر لیکو لینه وه ی ئاوازی شیعه ری عه ره بی و چی شیعه ری عه ره بی ده ست که وت هه مووی به پی ئاوازه کانیان دابه ش کرد و کومه ل کومه ل جیا ی کردنه وه. هه ر کومه لیک ی ناونا کیشیک. ئینجا سه یری کرد ئه و کیشانه هه ر یه که چه ند ئاوازیکی جیاوازی هه یه. ئه و حاله ته جیاوازان ه ی به عه رووز و زه رب لیک داپراند که به هوی عیله وه دروست ده بن. بوورده جیاوازی سووکی پییه کانی ناوه وه ی دیره کان چه ند گوپرانیک ی ده ست نیشان کرد به ناوی زیحاف. دوا ی ئه وه ی پییه کانی هه ر کیشیک ی دیار کرد، سه یری کرد ئه گه ر بنه رته کان پاش و پیش بکرن هه ر کومه ل کیشیک به جیا جیا لیک وه ره گیرین و به ده وری یه کتردا ده خولینه وه و بازنه یه کی داخراو پیک دینن. له هه موو کیشه کان پینج بازنه ی ده ست نیشان کرد. ئیستاش نقیشکیکی ئه و زانسته باس ده کین وله تیپه وه ده ست پی ده کین و به ره و بازنه هه لده کشین.

* تیپی وه ستاو و تیپی بزواو (متحرك): (۱۴) کولیبه وه و ریزه کانی گوپی خه لیل زور به وردی له تیپه کانی عه ره بی و به جوړیک ی تر پیزی کردن. پیشتر تیپی عه ره بی به گویره ی (ابجد هوز حطی...) ریز کرابوون، که ئه ویش له بنچینه دا بو عیبری ده گه رپته وه (۱۵). پاشان ئهم ریز کردنه گوپا و به گویره ی شکلی تیپه کان، سی سی و دوو دوو و یه ک یه ک خزانه پال یه ک: ب ت ث، ج ح خ، د ذ، ر ز ئه مه زیاتر بو مه به ستی فی کردن (دیداکتیک ی) بوو. خه لیل ئهم هه ر دوو جوړه ریز کردن ه ی رت کرده وه و به گویره ی سازگه (مخرج) ی ده نگی تیپه کانه وه ریزی کردن. له سازگه ی هه ره دواوه، له گه رووه وه، پیدا هات. یه که م تیپی (ع) بوو ئینجا حی، هی، حی هه ر بویه ش فه ره ننگه که ی خو ی ناونا (العین) (۱۶). خه لیل تیپی بزوین (العله) و نه بزوین (الصحيح) ی لیک جودا کرده وه. سی تیپی به بزوین دانا (و، ی، ی). له باره ی حه ره که کانیش ده لی: (سه ر و بوور و ژیر زیاده ن و به دوا ی تیپی

ترهوه دین بۆئوهوی بشی گۆبکرین (۱۷). ئه و تپیهی حهره که ی به دوا دا بی، سهرو بۆروژئر، پیی ده گوتری بزواو (متحرک) و ئه وهی هیچ حهره که یه کی له مانه به دوا دا نهیی پیی ده گوتری وه ستاو (ساکن). ئه مهش چه ند سه رنجیک له باره ی تپی بزواو و وه ستاوی عه ره بییه وه:

- حهره که له عه ره بییدا سییانن، سهرو بۆروژئر، که به رامبه ر ئه لف و واو و بی ده وه ستان. له زانستی عه رووز دا هه موو حهره که کان یه ک به های کیشانه بیان هه یه. له رووی کیشه وه ئه وه نده به سه تپیه که بزواو بی، گرنگ نییه حهره که که ی هه ر کامه بیان بی.

- له عه ره بییدا دوو تپی وه ستاو به ده گمه ن، ئه گه رنا به دوا ی یه که وه نایین. هه ر کاتیک دوو وه ستاو بکه ونه ته ک یه ک یه کیکیان حهره که یه ک وه ره گری بۆئوهوی بشی گۆبکری. له شیعر دا به زوری له کۆتایی له ته دیردا دوو وه ستاو له ته نیشته یه ک دین، ئه وه یش بۆ وه ستانه و به زوری تپی یه که میان بزوینئیکی درئزه وه کو: سلام، غفور، رحیم.

- تپی وه ستاو له سه ره تای وشه ی عه ره بییه ی نایی.

خه لیل بناغه ی عه رووزی له سه ر تپی بزواو و تپی وه ستاو دارشت. نیشانه ی تپی وه ستاو زه ننه یه (ه) و نیشانه ی تپی بزواو به گویره ی جوری بزواوه که (، ، ،) یه. ئه م حهره که نه له عه رووز دا یه ک به های سه نگیان هه یه. خه لیل دوو نیشانه ی بۆ تپی بزواو و تپی وه ستاو دا ناوه بۆئوهوی پییه کانیا ن پی دیار بکا و لیکیا ن جیا بکاته وه. دوو نیشانه که ئه مانه ن: (۱) بۆ تپی وه ستاو و (ه) بۆ تپی بزواو (۱۸). ئه گه ر به راوردیکی نیشانه ی تپیه کان بکه ین له سه رف و له عه رووز دا به م جوړه ی لیدی:

نیشانه ی سه رفی	نیشانه ی عه رووزی	تپی وه ستاو
ه	ا	تپی بزواو
، ، ،	ه	

نمونه بۆ نیشانه کانی عه رووزی وه کو: (جاعتی - ۱۵۵۱۵)، که له ته رازووی پییه کانی به رامبه ر (فاعله ن) ده وه ستی. یان وه کو: (إن لم تکن - ۱۵۵۱۵)، که به رامبه ر (مستفعلن) ده وه ستی. به م جوړه به دوا ی یه کدا هاتنی چه ند

تیبینکی بزواو و وهستاو به گویره ی یاسای تایبه تی ده بیته هوی دروست بوونی
بنه رته کان.

* بنه رته کان: به دوا ی یه کدا هاتنی دوو تیپ یان زیاتر به پنی بزواوی و
وهستاوی بنه رته دروست ده کا. بنه رته تیش یه که (وحده) ی پیک هاتنی
پنیه کانه. بنه رته کان نه مانه ن:

۱- سه به ب: له زماندا به مانای رسته که ی ره شمال دی و وهک زاراوه یه کی
عه روونی به و یه که یه ده گوتری که له دوو تیپ پیک دی. سه به ب دوو جو ره:
أ- سه به بی سووک: بریتیه له تیبینکی بزواو و تیبینکی وهستاو. وه کو هب.
بویه پنی ده گوتری سووک چونکه پاش بزواوه که وهستاو دی و نه مهش
سووکیه کی تیدا یه.

ب- سه به بی گران: بریتیه له دوو تیپی بزواو به سه ر یه که وه، وه کو: لم.
بویه پنی ده گوتری گران چونکه کو بوونه وهی دوو تیپی بزواو له سه ر زمان
گرانه.

۲- وته د: له زماندا به مانای سنگی دار دی که له زهوی ده گوتری و
رسته که ی ره شمالی لی قایم ده کری. بویه وای پی ده گوتری چونکه نه م یه که یه
ناکه و تته بهر گورانی زحاف که به زوری لازم نییه، به لکو ده که و تته بهر
گورانی عیله که به زوری لازمه. بنه رته و گوران که ی وه کو سنگله شوین
خوی چه قیوه و نابزوی. وهک زاراوه یه کی عه روونی و ته د ناوه بو سی تیپ که به
سه ر یه که وه بن. نه مهش دوو جو ره:

أ- وته دی کو: بریتیه له دوو تیپی بزواو و تیبینکی وهستاو له دوا ی یه ک
وه کو: (نغم). له بهر نه وه پنی ده گوتری (کو) چونکه دوو بزواوه که ی کو بوونه ته وه
سه ر یه ک.

ب- وته دی بلاو: بریتیه له تیبینکی بزواو و یه کی وهستاو و یه کینی تری
بزواو. وه کو (مات). بویه پنی ده گوتری (بلاو) چونکه دوو بزواوه که تیبینکی
وهستاویان که و تته بهرین و لیک بلاو کردونه ته وه.

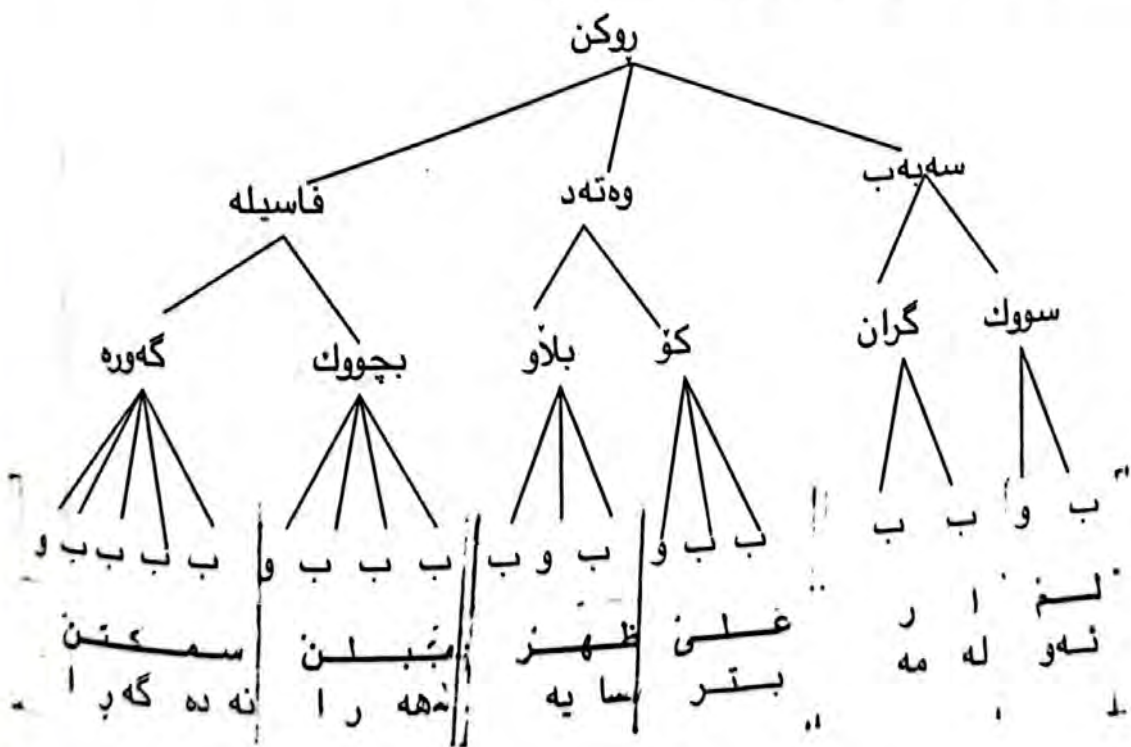
۳- فاسیله: (۱۹) له زماندا به و په ته درنزه ده گوتری که له پنشه وه و له
پاشه وه ره شمالی پی قایم ده کری بو نه وهی (با) هلی نه ته کینی. وهک زاراوه ی

عه روزیش به و یه که یه ده گوتری که له سی، یان چوار تیپی بزواو و تیپکی وه ستاو دروست ده بی. فاسیله دوو جووره:

أ- فاسیله بیچووک: له سی تیپی بزواو و تیپکی وه ستاو له دوا یهک پیک دی. وه کو (ولهم). بویه پیی ده گوتری (بچووک) چونکه ژماره ی تیپه کانی له فاسیله گه و ره که متره. جگه له وهش له یهک جوړ پیک هاتووه که سه به به. چونکه نه گه ر فاسیله بیچووک که رت بکه ی ده بی به دوو سه به ب: سه به بی گران + سه به بی سووک.

ب- فاسیله گه و ره: برتیبه له چوار تیپی بزواو و یهک تیپی وه ستاو به سه ریه که وه. وه کو (قلهم). بویه پیی ده گوتری (گه و ره) چونکه تیپ و حه ره که کانی له فاسیله بیچووک زیاتره و له دوو جوړی جیا وازیش پیک دی: سه به بی گران + وه ته بی کو.

خه لیل لهم هه ر شهش بنه ره ته ی له وه شه کانی لهم رسته به دا کو کر دونه وه: (لم از علی ظهر جبل سمكة) (٢٠).

هیلکاری بنه ره ته کان

ره مزه کان:

- ١- ب = بزواو (متحرك)
- ٢- و = وه ستاو (ساكن)

ئەم بىنەپەتەنە دوو دوويان سى سى دەكە ونە پال يەكترو يەكە يەكى لە
 خۇيان گەورە تر پىك دىنن پىي دەگوتىرى پى (تفعيلة).
 * پىيە كان: پى يەكە يەكى دەنگى پىوانە يى سنووردارە، ھەر پىيەك لە
 چەند بىنەپەتەك پىك دى. پىيە بىنچىنە يىە كان و دروست بوونىان لە بىنەپەتە كان
 بەم جۇرە يە:

۱- فعولن = فعو- وەتەدى كۆ + لن- سەبەبى سووك.

۲- فاعلن = فا- سەبەبى سووك + علن- وەتەدى كۆ.

۳- مستفعلن = مس- سەبەبى سووك + تف- سەبەبى سووك + علن-

وەتەدى كۆ.

۴- مستفع لن = مس- سەبەبى سووك + تفع- وەتەدى بلاو + لن- سەبەبى

سووك.

۵- فاعلاتن = فا- سەبەبى سووك + علا- وەتەدى كۆ + تن- سەبەبى سووك.

۶- فاع لاتن = فاع- وەتەدى بلاو + لا- سەبەبى سووك + تن- سەبەبى

سووك.

۷- مفاعيلن = مفا- وەتەدى كۆ + عي- سەبەبى سووك + لن- سەبەبى

سووك.

۸- مفاعلتن = مفا- وەتەدى كۆ + علتن- فاسىلەى بچووك (عل- سەبەبى

گران + تن- سەبەبى سووك).

۹- متفاعلن = متفا- فاسىلەى بچووك (مت- سەبەبى گران + فا- سەبەبى

سووك) + علن- وەتەدى كۆ.

۱۰- مفعولات = مف- سەبەبى سووك + عو- سەبەبى سووك + لات-

وەتەدى بلاو.

پىي بىنچىنە يى و پىي نابىنچىنە يى: لەبەر ئەو ەى لە بىنەپەتە كان وەتەد لە

سەبەب بە ھىزترە، ئەو پىيانە ەى سەرەتايان وەتەدە پىي بىنچىنە يىن (أصلي) و

ئەوانە ەى سەرەتايان سەبەبە پىي نابىنچىنە يىن (فرعي) (۲۱):

أ- پىيە بىنچىنە يىە كان: فعولن، مفاعيلن، مفاعلتن، فاع لاتن.

ب- پىيە نابىنچىنە يىە كان: متفاعلن، فاعلاتن، مستفع لن، مستفعلن، فاعلن،

مفعولات.

پینی پینجی و پینی حهفتی: پنیه کان به گویرهی ژمارهی نیبه کانان
ده کرینه دوو بهش:

أ- پینجی: فاعلن، فعولن.

ب- حهفتی: مفاعیلن، مفاعلتن، متفاعلن، فاعلاتن، فاع لاتن، مستفعلن،
مستفع لن، مفعولات (۲۲).

پنیه پیچه وانه کان: هه ندی له پنیه کان له بارهی ئه و بنه په تانهی لیبان
پیک هاتوون پیچه وانه ی به کترن. ئه وانیش ئه مانه ن (۲۳):

فعولن به فاعلن

مفاعیلن به مستفعلن

مفاعلتن به متفاعلن

مفعولات به فاع لاتن

پینی ساغ و پینی گوراو: پنیه کان وا ده بی له شیعر دا به ساغی و بی گوران و
دهستکاری وه کو خویان به کار بین، وایش ده بی هه ندی گورانیان بیته سه ر. ئه و
گورانان ه دابه شی دوو جور کراون: زحاف و عیله، که هه ر یه که جیگا و ئه رکی
تایبه تی خوی هه یه. بو نموونه پینی (فاعلاتن) ده شی تووشی هه ندی زحاف
بی و بهم جورانه ی لی بی: فعلاتن، فعلات، فاعلات، هه ر وه کو ده شی عیله ی
بیته سه ر و بهم جورانه ی لی بی: فاعلات=فاعلان، فاعلا=فاعلن. ژماره ی پنیه
ساغه کان ده یه و ژماره ی ئه و پنیانه ی له ئه نجامی گورانی پنگه دراوه وه په یبا
ده بن ده گاته (۷۳) و هه مووی ده کاته (۸۳)، به ساغ و گوراوه وه (۲۴).
چه ند سه رنجیک:

- پینی به کار هاتوو و پینی پشت گوی خراو (مهمل): هه ندی عه رووزان
دوو فاسیله ی (گه وره و بچووک) به لیک دراوی دوو سه به ب یان سه به پیک و
وته دیک ده زانن، بویه به لای ئه وان ه وه بنه په ته کان ئه گه ر به قانوونی
(الهینه) لیک بدرین ژماره ی ئه و پنیانه ی له چوار بنه په ته که ی تر دروست
ده بی ده کاته (۲۴) پی. (۲۴=۴×۳×۲×۱) به لام له م (۲۴) ه ته نیا ده بیان
به کار هاتوون و چواره که ی تر پشت گوی خراون (۲۵).

- ژماره ی پنیه ساغه کان: زور زانای عه رووزی ژماره ی پنیه کان به (۸)
داده نین، نه ک (۱۰) (۳۶). ئه وان ه (مستفع لن) و (فاع لاتن) به دوو باره

بوونه وهی (مستفعلن) و (فاعلاتن) ده زانن و هیچ جیاوازیان له نیاواندا نابینن. راستی هرچه نده (مستفعلن) و (مستفعلن) یان (فاعلاتن) و (فاع لاتن) ژماره و جوړو پریز بوونی تیپی بزواو و نه بزواویان یه ک شته، به لام له گه ل نه وه شدا یه ک شت نین. هر یه که پییه کی سه ربه خویه و ده بی حسییی سه ربه خوئی بو بکری چونکه:

أ- پیک هاتنیان له جوړی بنه په ته کان جیایه:

مستفعلن = مس- سه به بی سووک + تف- سه به بی سووک + علن- وه ته دی

کو

مستفعلن = مس- سه به بی سووک + تفح- وه ته دی بلاو + لن- سه به بی

سووک

له یه که مدا دوو سه به بی سووک به دواى یه که وه هاتوون ئینجا وه ته دیکى کو. له دووه مدا وه ته ده که بووه به وه ته دی بلاو و که وتوت ته به ینی دوو سه به به که. هر وه هایش به گویره ی پیى دووه م:

فاعلاتن = فا- سه به بی سووک + علا- وه ته دی کو + تن- سه به بی سووک

فاع لاتن = فاع- وه ته دی بلاو + لا- سه به بی سووک + تن- سه به بی سووک

یه که میان له دوو سه به بی سووک دروست بووه که وه ته دیکى کو یان که وتوت ته به ین، که چی دووه میان له دوو سه به بی سووک دروست بووه که له دواى وه ته دیکى بلاو هاتوون.

ب- له ناو بازنه و کیشه کاندای که کیشه کان به گواستنه وه ی بنه په تیک له سه ره تای دیره وه بو کو تایی لیک وهر ده گیرین، هر یه که له م پییا نه تایبه تی ده بی به کیشی خوئی:

مستفعلن — به سیت، په جهن، سه ریح، مونسه ریح، موقت ه زه ب.

مستفعلن — موجته س، خه فیف.

فاعلاتن — مه دید، په مه ل، خه فیف.

فاع لاتن — موزاریح.

ج- نه م پییا نه له قبول کردنى جوړی زیحاف و عیله دا جیان:

مستفعلن = له زیحاف (خه بن و ته ی و خه بل) و له عیله (قه تح)

وهر ده گری. مستفعلن = له زیحاف (خه بن و که ف) و له عیله (قه سرو

حه زف) وهر ده گری.

فاعلاتن = زحافى (خه بن و كهف و شه كل) و عيللهى (قه سر) قبول
 ده كا. فاع لاتن = زحافى (كهف) و عيللهى (قه سر) و (حه زف) قبول ده كا.
 د- له بهر ئه وهى رېتمى وه ته د له رېتمى سه به ب به هيزتره، له كاتى
 خوئندنه وه دا نه گه ر سه به ب و وه ته د ره چاو بكرين، جياوازى رېتمى نه م پېيانه
 زور چاك به ر ده كه وى.

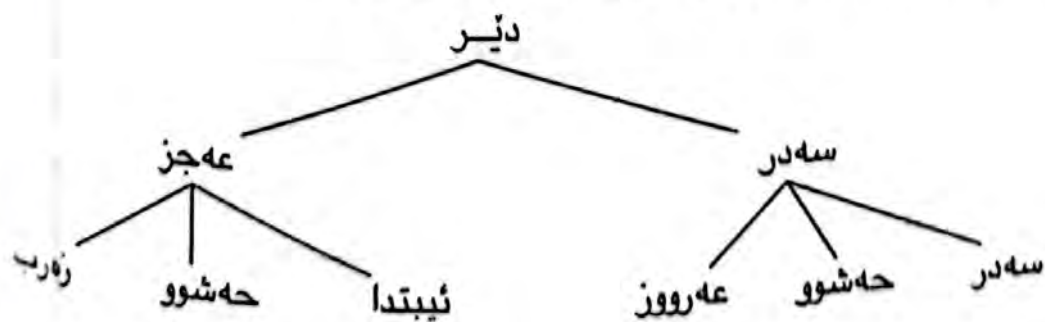
نه م (۱۰) پييه هه ر سى سى يان چوار چوار (هه مان پى دووباره بيته وه
 يان جياواز بن) ده چنه پال يه كتر و بناغهى له تى ديريك دا به رينژن. هه مان
 له ت دووباره ده بيته وه بو دروست كردنى يه ك دييره شيعر.

* دييره شيعر: له هونينه وهى هونراوهى ستوونيدا، له (هه) پييه كه. دووباره
 يان سى سى، يان چوار چوار به زحاف و عيللهى جياوازه وه له ته دير دروست
 ده كهن و به دوولت ديريك پيك دينن. نه مه ش هه ندى زاراوهى تايبه تى به
 دييره شيعر:

• زاراوه كانى ناو دييره شيعر:

- ۱- سه در (الصدر): له تى يه كه مى دييره شيعره.
 - ۲- عه جز (عجز): له تى دووه مى دييره شيعره.
- هه ر يه كه له سه در و عه جز له بنچينه دا له سى، يان چوار، پى دروست ده بى
 نه وانيش زاراوهى خويان هه يه:

- ۱- سه در (الصدر): يه كه م پى له تى يه كه م (۲۷)
- ۲- ئيبتيدا (الابتداء): يه كه م پى له تى دووه م (۲۸)
- ۳- عه ر روز (العروض): دوا پى له تى يه كه م.
- ۴- زه رب (ضرب): دوا پى له تى دووه م.
- ۵- حه شوو (الحشو): پييه كانى نيوان سه در و عه جز، يان ئيبتيدا و زه رب
 به شه كانى دييره شيعر به م هيلكاريه روونتر ده بيته وه:

زاراوه کانی سەر به دیره شیعر:

- ۱- دیری ته‌واو (التام): ئەو‌هیه که له بازنه‌ی کێشه‌که‌یدا به‌چه‌ند پێ هاتبێ، هه‌موو پێیه‌کانی تێدا بێ و هه‌یچی که‌م نه‌بوو پێته‌وه‌ با پێیه‌کانیشی تووشی زحاف و عیله‌ هاتن، گرنگنیه‌.
 - ۲- دیری مه‌جزوء (المجزوء): ئەو‌هیه که‌ عه‌رووز و زه‌ری لێ فری درابی ئە‌گه‌ر دیره‌که‌له‌ بنچینه‌دا هه‌ر له‌تێکی سێ پێ بێ، دوو پێی ده‌مینی و ئە‌گه‌ر چوار پێ بێ، سێ پێی ده‌مینی.
 - ۳- دیری مه‌شتوور (المشطور): ئەو‌هیه که‌ دێرێکدا له‌تێکی فری بده‌ی و به‌ک له‌تی به‌ دیری ته‌واو دا‌بته‌ی.
 - ۴- دیری مه‌نه‌ووک (المنهوک): ئەو‌هیه هه‌ر له‌تێکی دیره‌ شیعرێک سێ پێ بێ، له‌م سێ پێیه‌ دوویان لادرابی و به‌ک ما‌پێته‌وه‌. ئینجا دوو پێیه‌که‌ی ئە‌م له‌ت و ئە‌وله‌ت لێک بدرێن و بکێرن به‌ دێرێکی سه‌ریه‌خۆ.
 - ۵- دیری مو‌به‌ووهر (المذوور): ئەو‌هیه وشه‌یه‌ک به‌ سه‌ر هه‌ر دوو له‌ته‌ دێردا دا‌به‌ش بووبی، واته‌ هه‌ندی تپیی پێشه‌وه‌ی به‌ر عه‌رووز و ئە‌وانی تری به‌ر ئیبتدا که‌وتبێ.
 - ۶- دیری مو‌سه‌مه‌ت (المسمط): ئە‌و دیره‌یه‌ عه‌رووز و زه‌ری له‌ (روی) جیا بن (۲۹).
 - ۷- دیری مو‌قه‌ففا (مقفی): ئەو‌هیه هه‌ر دوو له‌ت له‌ سه‌روادا به‌ک شت بن.
 - ۸- دیری مو‌سه‌ره‌ع (مصراع): ئە‌و دیره‌یه‌ کێشی عه‌رووزه‌که‌ی بگۆردری بوو ئە‌وه‌ی وه‌کو کێشی زه‌ریه‌که‌ی لێ بێ. هه‌ر دوو کیشیان به‌ک سه‌روایان هه‌بێ. گۆرانی عه‌رووزه‌که‌ ده‌شی به‌ زیاده‌بێ یان به‌ که‌م.
- * کێشه‌کان: جو‌ری پێ و شیوه‌ی ریز بوونی پێیه‌کان له‌ دیره‌ شیعر دا ده‌پێته‌ ما‌یه‌ی دروست بوونی کێشی جیا جیا که‌ له‌ عه‌ره‌بیدا ژماره‌یان (۱۶) کێشه (۴۰). هه‌ر کیشێک به‌ هۆی عه‌رووز و زه‌ری جیاوازه‌وه‌ چه‌ند شیوه‌ و قالیکی جیاوازه‌ ده‌گری. ئە‌مه‌ش هه‌ر (۱۶) کیش و پێیه‌کانیان: (۳۱)
- ۱- ته‌ویل (الطویل): (فعولن مفاعیلن فعولن مفاعیلن) ۲x به‌ک عه‌رووز و سێ زه‌ری هه‌یه‌.

- ۲- مهديد (المدید): (فاعلاتن فاعلن فاعلاتن فاعلن) ۲x .
 ته نيا به مه جزوئی به کار هاتووہ. سی عه رووز و شہش زہری ھہیہ.
- ۳- به سبت (البسب): (مستفعلن فاعلن مستفعلن فاعلن) ۲x .
 به تہ واوی و به مه جزوئیش به کار هاتووہ. سی عه رووز و شہش زہری ھہیہ.
- ۴- وافیر (الوافر): (مفاعلتن مفاعلتن مفاعلتن) ۲x .
 به تہ واوی و به مه جزوئی به کار هاتووہ. دوو عه رووز و سی زہری ھہیہ.
- ۵- کامیل (الکامل): (متفاعلن متفاعلن متفاعلن) ۲x .
 به تہ واوی و به مه جزوئی به کار هاتووہ، سی عه رووز و سی زہری ھہیہ.
- ۶- ھہزج (الھزج): (مفاعیلن مفاعیلن مفاعیلن) ۲x .
 ته نيا به مه جزوئی به کار هاتووہ، یهك عه رووز و دوو زہری ھہیہ
- ۷- رھجہز (الرجز): (مستفعلن مستفعلن مستفعلن) ۲x .
 به تہ واوی و به مه جزوئی و به مہشتووری و به مہ نہووی به کار هاتووہ،
 چوار عه رووز و پینج زہری ھہیہ.
- ۸- رھمہل (الرمہل): (فاعلاتن فاعلاتن فاعلاتن) ۲x .
 به تہ واوی و به مه جزوئی به کار هاتووہ. دوو عه رووز و شہش زہری ھہیہ.
- ۹- سہریع (السریع): (مستفعلن مستفعلن مفعولات) ۲x .
 به تہ واوی و به مہشتووری به کار هاتووہ. چوار عه رووز و شہش زہری ھہیہ.
- ۱۰- مونسہریع (المنسرح): (مستفعلن مفعولات مستفعلن) ۲x .
 به تہ واوی و به مہ نہووی به کار هاتووہ. سی عه رووز و سی زہری ھہیہ.
- ۱۱- خہفیف (الخفیف): (فاعلاتن مستفعلن فاعلاتن) ۲x .
 به تہ واوی و به مه جزوئی به کار هاتووہ. سی عه رووز و پینج زہری ھہیہ.
- ۱۲- موزاریع (المضارع): (مفاعیلن فاعلاتن مفاعیلن) ۲x .
 ته نيا به مه جزوئی به کار هاتووہ، یهك عه رووز و یهك زہری ھہیہ.
- ۱۳- موقتہزہب (المقتضب): (مفعولات مستفعلن مستفعلن) ۲x .
 ته نيا به مه جزوئی به کار هاتووہ. یهك عه رووز و یهك زہری ھہیہ.
- ۱۴- موجتہس (المجتث): (مستفعلن فاعلاتن فاعلاتن) ۲x .
 ته نيا به مه جزوئی به کار هاتووہ، یهك عه رووز و یهك زہری ھہیہ.

۱۵- مۆتەقاریب (المتقارب): (فعولن فعولن فعولن فعولن) ۲x.

به ته واوی و به مه جزوئی به کار هاتوو، دوو عه رووز و شهش زهری هه یه.

۱۶- مۆتە دارەك (المتدارك): (فاعلن فاعلن فاعلن فاعلن) ۲x.

به ته واوی و به مه جزوئی به کار هاتوو، دوو عه رووز و چوار زهری هه یه.

ئەم (۱۶) کیشه چهك چهك دابهش چەند کۆمه له یهك دەبن. هەر

کۆمه له یهك پئی دهگوتری بازنه.

* بازنه کان: هەر پئی بهك له چەند بنه پهتیک دروست دهبی. ئەگەر جیگای

بنه پهتەکان بگۆرئ پئی نوئ دروست دهبی و پئی نوئکان کیشی نوئ دروست

دهکن. بهم جورە گواستنهوی بهك بنه پهت له شوئنی خوئ بوشوئنی تر

دهبیته هوی گۆرانی سهراپای کیشه که. بیری دروست بوونی بازنه کان له وه وه

هاتوو. بۆرپون کردنه وهی بازنه کان، با ئەم نموونه یه وه ریگرین که بازنه که به

کیشی هه زهج دهست پی دهکات، داخوئا بازنه که دا به خری چەند کیشی لی

دهبی. پئی بهکانی هه زهج بریتین له:

[مفا]	عیلن	مفاعیلن	مفاعیلن	[مفا]
[ب-]	--	ب	--	ب
		--		
		ب		
		--		
		ب		
		--		
		ب		

بنه پهتی به کهم که وه ته دی کۆیه (مفاب -)، له سه ره تا وه بگوازه وه دوا وه و

هه موو پئی بهکان بهك بنه پهت بۆ پئشه وه بخزئنه، بهم جورە لی دی:

عیلن	مفا	عیلن	مفا	عیلن	مفا
--	ب	--	ب	--	ب
		--			
		ب			
		--			
		ب			
		--			
		ب			

ئەم پئی به نوئیانهش (عیلن مفا، -- ب -) هه ره که بریتیه له دوو

سه به بی سووک و وه ته دیکی کۆ که ئەمانه بنه پهتەکانی پئی (مستفعلن) ن.

واته (عیلن مفا = مستفعلن). هه موو پئی بهکان بریتین له مستفعلن و کیشه که

دهبیته ره جهز. ئەگەر هه مان شت له گه ل پئی (مستفعلن) دووباره بکه ینه وه،

بهم جورە لی دی:

[مس]	تفعلن	مس	تفعلن	مس	تفعلن
[ب-]	--	ب	--	ب	--
		--			
		ب			
		--			
		ب			
		--			
		ب			

بنه پرتی یه کهم که سه به بی سووکه ببه دواوه و پییه کان یه که و بنه پرت بو
 پییشه وه بگوازه وه، بهم جورهی لی دی:

تفعّلن مس	تفعّلن مس	تفعّلن مس
-ب-	-ب-	-ب-

ئهم پییه نوئیانهش هر یه که بریتییه له سه به بیکی سووک و وه ته دیکی کو
 و سه به بیکی سووک. ئه مانهش ره گهن بو دروست کردنی (فاعلاتن) و کیشیه
 ده بی به ره مهل:

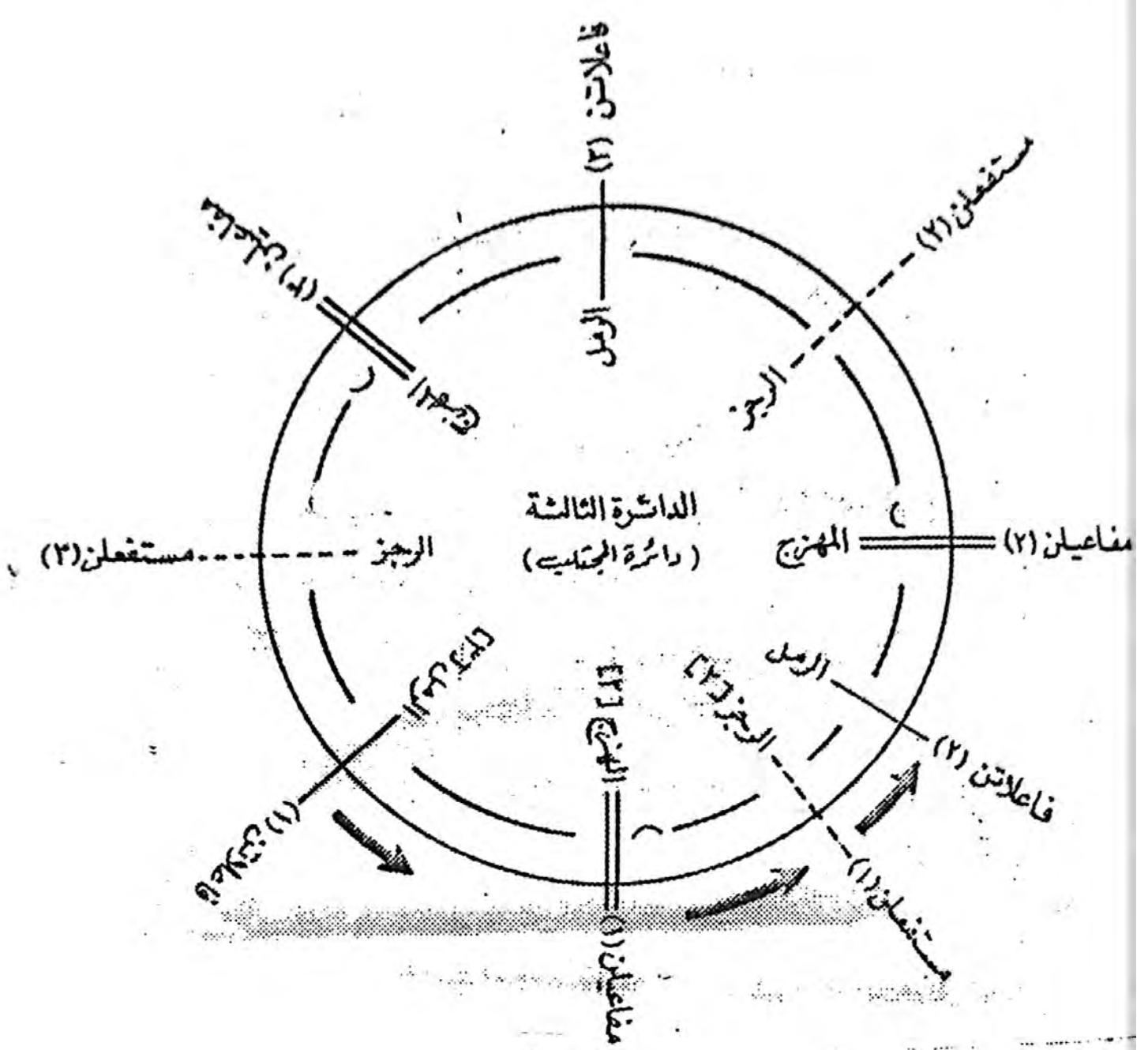
تفعّلن مس	تفعّلن مس	تفعّلن مس
--ب--	--ب--	--ب--
فاعلا تن	فاعلا تن	فاعلا تن

ئه گهر هه مان شت له گهل (فاعلاتن) دوویاره بکه یینه وه ده گه پینه وه سه ر
 (مفاعیلن) که پی هه زه جه. بویه ئهم بازنه یه له دوا ی ره مهل دا ده خری. ئهم
 بازنه یه ته نیا سی کیشی تیدا یه. هر سیکیان کیشی سا فن و له دوویاره
 بوونه وه ی یه ک پی دروست ده بن، پییه کانیش هر یه که سی بنه پرت ته. له هر
 بنه پرتیکه وه ده ست پی بکه ی جوره کیشیک ده ست ده که ویت.

چه ند سه رنجیک:

- هر بازنه یه ک به و پییه ده ست پی ده کا که سه ره تاکه ی وه ته ده چونکه
 وه ته ده له سه به ب به هیز تره.

- نه ک هر پیی کیشیه کان ده سو رین و کیشی نوی دروست ده کن به لکو
 زحافی پییه کانی هر کیشیکیش له گهل زحافی پییه کانی کیشیه کانی تر
 ده خولینه وه. پی ساغ له گهل پی ساغ و پی ساغ له گهل پی
 موا حه ف ده سو ری. بو نمونه (فاعلات) ی مه کفووف له کیشی ره مه لدا
 له گهل (مفاعلن) ی مه خبوون له ره جه زدا و له گهل (مفاعلن) ی مه قبوون
 له هه زه جدا ده سو رین.

ئەمەش بازنە کە بە وینە

- کە وانه گه و ره کانی ناوه وه سه ره تاي کيشه کائن

- کە وانه بچوو کە کانی دەر وه ریزی پێیه کائن

[د. صفاء الخلوصي، فن النقطيع الشعري و القافية، ل ۱۳۹]

پنج بازنه: هر (۱۶) کیش له ناو پینج بازنه دا ده خولینه وه. بازنه کان
نه مانه ن:

۱- بازنه ی موخته لیف (المختلف): بویه پیسی نه گوتری
موخته لیف (جیاواز) چونکه پییه کانی کیشه کانی له پوی ژماره ی تیپه وه
جیان، پیسی پینجی (فعولن، فاعلن) و پیسی حهفتی (مفاعیلن، فاعلاتن،
مستفعلن) ی تیدایه. سهره تای نه م بازنه یه له کیشی ته ویل ده ست پی دا کا:
- ته ویل: فعولن مفاعیلن فعولن مفاعیلن [فعو]
- مه دید: فاعلاتن فاعلن فاعلاتن فاعلن [فا]
- موسته تیل: مفاعیلن فعولن مفاعیلن فعولن [مفا]. (پشت گوی خراو).
- به سیت: مستفعلن فاعلن مستفعلن فاعلن [مس]
- مومته د (الوسیم): فاعلن فاعلاتن فاعلن فاعلاتن [فا]. (پشت
گوی خراو).

نه گهر له مه ی دواپی بنه ره تیک بگوازینه وه دواوه ده چینه وه سهر کیشی
یه که م که ته ویله، بویه بازنه که لیله دا دا ده خری. تیپینی نه وه ش ده کری که
کیشی موسته تیل و مومته د له عه ره بیدا شیعریان پی دانه ندراوه. نه مانه کیشی
پشت گوی خراو (مهمل) ن.

۲- بازنه ی موخته لیف (المؤتلف): موخته لیف مانای ریک و ته بایه، بویه نه م
بازنه یه وای پی نه گوتری چونکه پییه کانی کیشه کانی هه موویان حهفتین
(مفاعلاتن، متفاعلن). سهره تای نه م بازنه یه به کیشی و افیر ده ست پی ده کا:
- و افیر: مفاعلاتن مفاعلاتن مفاعلاتن [مفا].
- کامیل: متفاعلن متفاعلن متفاعلن [مت].
- موته و فیر (موته مه د): فاعلاتک فاعلاتک فاعلاتک. کیشی موته و فیر
له عه ره بیدا له کیشه پشت گوی خراوه کانه.

۳- بازنه ی موجته له ب (المجتلب): موجته له ب واته هیئراو. بویه وای پی
نه گوتری چونکه پییه کانی کیشه کانی هه مووله بازنه ی موخته لیفه وه هیئراون.
مفاعیلن له ته ویل، فاعلاتن له مه دید، مستفعلن له به سیت.
سهره تای نه م بازنه یه کیشی هه ره جه.
- هه ره ج: مفاعیلن مفاعیلن مفاعیلن [مفا].

-رهجهز: مستفعلن مستفعلن مستفعلن [مس].

-رهمهل: فاعلاتن فاعلاتن فاعلاتن [فا].

۴-بازنه‌ی موشته‌بهه (المشتهه): موشته‌بهه به مانای پیک چوون یان تیکه‌لاو بوون دی. بویه وای پی گوتراوه چونکه ئیشتباهی تیدایه له نیوان (فاعلاتن، فاع لاتن). هه‌روهه‌ها له نیوان (مستفعلن، مستفعلن). سه‌ره‌تاکه‌ی کیشی سه‌ریعه.

-سه‌ریع: مستفعلن مستفعلن مفعولات [مس].

-موتته‌ئید: فاعلاتن فاعلاتن مستفعلن [فا]، (پشت گوی خراو).

-مونسه‌رید: مفاعیلن مفاعیلن فاع لاتن [مفا]، (پشت گوی خراو).

-مونسه‌ریح: مستفعلن مفعولات مستفعلن [مس].

-خه‌فیف: فاعلاتن مستفعلن فاعلاتن [فا].

-موزاریع: مفاعیلن فاع لاتن مفاعیلن [مفا].

-موقته‌زه‌ب: مفعولات مستفعلن مستفعلن [مفا].

-موجته‌س: مستفعلن فاعلاتن فاعلاتن [مس].

-موتته‌رهد: فاع لاتن مفاعیلن مفاعیلن [فاع]، (پشت گوی خراو).

کیشی موتته‌ئید (غه‌ریب) و مونسه‌رید (قه‌ریب) و موتته‌رهد

(موشاکل) له عه‌ره‌بیدا کیشی پشت گوی خراون.

۵-بازنه‌ی موتته‌فییق (المتفق): موتته‌فییق یانی ریک و ته‌با- بویه وای پی

گوتراوه چونکه پییه‌کانی کیشه‌کانی له‌وه ریکن که هه‌موویان پینجین.

سه‌ره‌تای ئه‌م بازنه‌یه کیشی موته‌قاریبه .

-موتته‌قاریب: فعولن فعولن فعولن [فعو].

-موتته‌داره‌ک: فاعلن فاعلن فاعلن [فا].

چه‌ند سه‌رنجیک :

۱- دابه‌ش بوونی کیشه‌کان به‌سه‌ر بازنه‌کاندا له ئه‌نجامی گواستنه‌وه‌ی

جینگه‌ی بنه‌ره‌ته‌کانه‌وه هاتوو، بویه هیچ په‌یوه‌ندی به ویک چوونی ریتم و

ئاوازی کیشه‌کانی ناو بازنه‌که نییه . وا ده‌بی یه‌ک بازنه دوو کیشی تیدا بی

له ره‌وی ئاوازو ریتمه‌وه ته‌واو جودا بن. به پیچه‌وانه‌ش ده‌شی دوو کیشی له

یه‌ک نزیک له ریتم و ئاوازه‌وه که وتبینه ناو دوو بازنه‌ی جیاوازه‌وه. بو‌نموونه

تهویل و مهید له یهك بازنه دان كه چى ئاوازیان زقر جیایه - تهویل
گرانی و سهنگینی تیدایه، مهید نهرمى و داكشان. له لایهكى تریشهوه
مهید و په مهل پتیم و ئاوازیان له یهك نزیكه كه چى كه وتوونه ته ناو دوو
بازنهى جیاوازهوه (٣٢).

٢- به پئی سیسته می وردی بازنهكانی خهلیل، له کاتی له یهك وهرگرتنى
كیشهكانی ناویهك بازنه، ههندی كیش سهریان ههلاوه كه له عه ره بیدا باو
نه بوون و خهلیل شیعرى پى نه دیون. ناوی ناون كیشی پشت گوی
خراو (المهل). وه كو كیشی (موسته تیل و مومته دو مونسه ریدو مومته ئیدو
مومته رهد).

٣- له و بازنانهى خهلیل، ههندی كیش به جورىكى وا بهرچوون كه له
شیعرى عه ره بیدا قهت به و جوره به كار نه هاتوون. له کاتی به كار هیناندا
ژمارهى پئییه كانیان له وهى ناو بازنه كه متره. خهلیل ئه مانهى ناو ناوه (مجزووه)
وه كو موزاربع و هه زهج و مومته زهب و مومته س. ئه مانه له بازنهى
خویناندا هه ره كه به شهش پى هاتوو كه چى هیچ شیعرى عه ره بى نییه له سه
ئه م كیشانه بى و به شهش پى هاتبى. هه ره به چوار پئی هاتوون.

* گورانی پئییه كان: ئه و (١٠) پئییهى كه ده بنه بناغهى دروست بوونى
كیشه كان، له کاتی به كار هینانى شیعر داناندا مه رج نییه كت و مت وه كو
خوینان به ساغى به كار بین. ده شى هه ندی گورانیان به سه ردا بى. ئه و
گورانیان له شیعردا ریگه دراون. گورانه كان دوو جورن: زحاف و عیله.

به كه م زحاف: زحاف زیاتر په یوه ندی به پئییه كانه وه هه یه تا به
كیشه كان. زحاف ده چینه سه ر پئی تایبه تی جا ئه و پئییه له هه رچى كیشی كدا
بى. وشه ی زحاف له زماندا به مانای خیرایى (٣٣) دى هه روه ها به مانای
بؤشتنى له سه ر سمت و به مانای بیه زى و به مانای خلیسكان دى یان به وه
ده گوترى كه وشتر ماندوو بى سمى له دواى خو ی رابكیشى (٣٤). بؤیه واى پى
گوتراوه چونكه ئه گه ر بچینه سه ره ره پئییه ك بى هیزى ده كات. پئییه كه
تپییه كانى، یان هه ره كه كانى كه متره بى. وه كو زاره وهش، زحاف، بریتیه له و
گورانهى به زقرى دینه سه ر پئییه كانى هه شوو و تایبه ته به دووم تپییه سه به ب
و ناچینه سه ر وه ته د. زحاف لازم نییه، واته كه له دیرىك چوو ه سه ر پئییه ك

مەرج نىيە لە ھەموو دىرەكانى ھۆنراو ھەدا بچىتە سەر ھەمان پى. ئاراستەى
 زىحاف ھەمىشە بەرەو خوارەو ھە ^(٣٥)، چونكە پىيەكە بەرەو كەمى و بى ھىزى
 دەبا. يان وەستاندى تىپى بزواو يان فرىدانى تىپى دووھى سەبەبە، جاچ
 وەستاوبى (لە سەبەبى سووك) وچ بزواوبى لە (سەبەبى گران). زىحاف
 دووجۆرە: زىحافى تاك و زىحافى لىكدراو.

أ- زىحافى تاك: ئەو ھەيەك گۆران بچىتە سەر ھەك پى. ئەوانىش
 ئەمانەن:

١- خەبن (الخبين): وشەى خەبن لە زمانى عەرەبىدا ئەو ھەيە دامىنى كراس
 (كراسى شوپ) كۆيكەيتەو بەر سىنگت بۆ ئەو ھى شتى تى بکەى، واتە (كۆش
 گرتنەو ھەيە). وەك زاراو ھىتە لە فرىدانى دووھى تىپى وەستاوبى لە سەبەبەدا
 . خەبن تووشى ئەم پىيانە دەبى (فاعلن ← فعلن)، (فاعلاتن ←
 فعلاتن)، (مستفعلن ← متفعلن)، (مستفعلن ← متفعلن)، (مفعولات ←
 معولات (فعلوات)).

٢- غىزار (الاضمار): لە زماندا بە ماناى شاردنەو ھەيە. وەك زاراو ھىتە
 لە وەستاندى دووھى تىپى بزواوبى پى. تەنبا دەچىتە سەر (متفاعلن) دەيكا بە
 (متفاعلن) و دەگۆرى بۆ (مستفعلن).

٣- وھقس (الوقص): لە زماندا ماناى مل شكاندنە. وەك زاراو ھىتە لە
 فرىدانى تىپى دووھى بزواوبى پى. تەنبا دەچىتە سەر (متفاعلن) دەبى بە
 (مفاعلن).

٤- تەھى (الطي): لە زماندا بە ماناى پىچان و كۆكردنەو سەر ھەك دى.
 وەك زاراو ھىتە لە فرىدانى چوارەم تىپى وەستاوبى پى لە سەبەبەدا. دەچىتە
 سەر (مستفعلن) دەيكا بە (مستعلن) و دەگۆرى بۆ (مفتعلن) ھەر ھە
 دەچىتە سەر (مفعولات) دەبى بە (مفعولات) و دەگۆرى بۆ (فاعلات).

٥- قەبز (القبض): لە زماندا ماناى گوشىن و گرتن دى. وەك زاراو ھىش
 ھىتە لە فرىدانى تىپى پىنجەمى وەستاوبى پى كە دووھى بى لە سەبەبەدا.
 دەچىتە سەر (فعولن) دەيكا بە (فعول) و (مفاعيلن) دەيكا بە (مفاعيلن).

٦- عەسب (العصب): لە زماندا بە ماناى قەدەغەكردن و بەستن دى. وەك
 زاراو ھىتە لە وەستاندى تىپى پىنجەمى پى كە دووھى سەبەب بى.
 دەچىتە سەر (مفاعيلن) دەيكا بە (مفاعيلن) و دەگۆرى بۆ (مفاعيلن).

۷- عهقل (العقل): له زماندا بهستنه وهیه. له عهرووزدا فریدانی تیبی پینجه می بزواوه. ته نیا دهچیته سه (مفاعلتن) دهیکا به (مفاعلتن) و دهگورئ بو (مفاعلتن).

۸- كهف (الكف): له زماندا مانای واز هینانه. له عهرووزدا فریدانی چهفته م تیبی وهستاوه له سه به بدا دهچیته سه ر ئهم پئیانه: (مفاعیلن مفاعیلن)، (فاع لاتن فاعلاتن)، (فاع لاتن فاعلاتن)، (مستفع لن مستفع ل).
ب- زیحافی لیکدراو: نه وهیه دوو زیحاف پیکه وه له یهك پیدا کو بینه وه. زیحافی لیکدراو نه مانه ن:

۱- خهبل (الخبيل): مانای بزینی نه ندای له شه له زماندا. له عهرووزدا بریتیه له کو بونه وهی (خه بن و تهی). خه بل دهچیته سه ر ئهم دوو پئیانه: (مستفع لن) دهیکا به (متعلن) و دهگورئ بو (فعلتن)، (مفعولات) دهیی به (معلات) و دهگورئ بو (فعلات).

۲- خهزل (الخرزل): له زماندا بریتیه له دونگی سه ر پشستی و شتر. وهك زاراوه به کو بونه وهی (ئیزمارو تهی) دهگوتری. دهچیته سه ر (متفاعلتن) دهیکا به (متفع لن) و دهگورئ بو (مفتعلن).

۳- شهكل (الشكل): له زماندا بهستنه وهی ئازه له به گریدانی هر چوار په لی به په تیک. وهك زاراوهی عهرووزی (خه بن و كه ف) دهگرئته وه. دهچیته سه ر (فاعلاتن) دهیکا به (فعلات). (مستفع لن) دهیکا به (متفع ل).

۴- نهقس (النقص): له زماندا به مانای که می هاتووه. له عهرووزدا کو بونه وهی (عه سب و كه ف) ه. ته نیا دهچیته سه ر (مفاعلتن) و دهیکا به (مفاعلتن) و دهگورئ بو (مفاعیلن).

سه رنج:

هه موو زیحافه کان ریگهی به کار هینانیان دراوه، به لام له بارهی کاریگه رییان له سه ر ئاوازی گشتی پئیانه کان، هه موویان وه کویهك نین. هه ندیکیان زور ئاسایین وله گهل ئاوازی دیره شیعره که دا دهگونجین، هه ندیکیان ئاوازه که سووکترو خوشتر دهکن. هه ندیکی تریش ئاوازه که قورستر دهکن، نه مانهی دواوه هه ر چه نده ریگیان دراوه به لام په سند نین. به گشتی زیحافی تاک له زیحافی لیکدراو زیاتر به کار دی و سووکتريشه، چونکه (فریدانی

دوو تیپی پی، یان وهستاندننی تیبیک و فریدانی تیبیکی ترله یهک پئیدا
موسیقی دیره که بی هیز دهکا) (۳۶).

خولانهوهی زحاف: هاتنی زحاف له ههندی پی و دیره شیعدا
یاسایه کی زورودی ههیه که بهم سی دهستوره دیار کراوه (۳۷):

۱- موراقه به یان تهراقوب (المراقبة او التراقب): له زماندا به مانای نوره
هاتوه. له عهرووزدا ئهوهیه دوو سهبهبی سووکی ته نیشته یهک له یهک پئیدا به
نوره زحافیان بیته سهر، به جووری که نابی ههر دووکیان ساغ بن و ناشبی
ههر دووکیان پیکه وه زحافیان بچیتته سهر. دهبی هه میشه یهکیان ساغ و ئهوهی
تر مزاحه ف بی. موراقه به ته نیا له (مفاعیلن) ی موزاریع و (مفعولات) ی
موقتته زهدا دهبی.

۲- موعاقه به یان تهعاقوب (المعاقبة او التعاقب): موعاقه به چاوه دیری
کردنه. وهک زاراهه ئهوهیه دوو سهبهبی ته نیشته یهک له یهک پئیدا، یان له دوو
سی پی ته نیشته یهکدا به نوره توشی زحاف بن، ئهوه دوو سهبهبه دهشی
پیکه وه به ساغی بین به لام ناشی پیکه وه موزاحه ف بن. موعاقه به له یهک پئیدا
له پینج کیش دی: (مفاعیلن) ی ههزهج و تهویل و وافیر (له وافیردا دوا
عهسب)، له (مستفعلن) ی مونسهریح و کامل (له کاملدا دوا ئیزمار).
موعاقه بهی له پییهک زیاتر له مه دید و ره مهل و خه فیف و موجتهس دی،
موعاقه بهی نیوان زیاتر له یهک پی سی جوړه:

أ- سهدر (الصدر): ئهوهیه پییهک سهره تاکه ی زحافی بیته سهر تا پی
پیش خوئی به ساغی بمینیتته وه. وه کو (فاعلاتن فاعلن) ی مه دید دهبی
به (فاعلاتن فعلن). (فا) (فاعلن) خه بنی هاتوته سهر بوئه وهی (تن) ی
(فاعلاتن) که ف وهر نه گری.

ب- عهجز (العجز): ئهوهیه کو تایی پی زحافی بیته سهر بوئه وهی
سه ره تای پی دوا خوئی به ساغی بمینیتته وه، وه کو (فاعلاتن فاعلن) ی
(مه دید) بی به (فاعلاتن فاعلن). (تن) ی (فاعلاتن) که فی هاتوته سهر بو
ئه وهی (فا) ی (فاعلن) خه بن وهر نه گری.

ج- تهره فان (الطرفان): ئه مه یان له نیوان سی پئیدا کار ده کات. پی
ناوه راست دوو زحاف وهر نه گری (زحافی لیکدراو). زحافیک ده چیتته سهر

یەكەم بنەرەتی بۆئەوێ پێی پێش خۆی بە ساغی بمینتەوێ و زحافیکی كەش دەچێتە سەر دوا بنەرەتی بۆئەوێ پێی پاش خۆی بە ساغی بمینتەوێ، وەكو (فاعلاتن فاعلاتن فاعلن) ی پەمەل دەبێ بە (فاعلاتن فاعلاتن فاعلن). پێی ناوێ راست، یەكەم بنەرەتی (فا) خەبێ هاتۆتە سەر بۆئەوێ (تن) ی (فاعلاتن) ی پێش خۆی كەف وەر نەگرتی، لە هەمان كاتدا پێی كۆتایی (تن) كەفێ هاتۆتە سەر بۆئەوێ (فا) ی (فاعلن) ی دوا ی خۆی خەبێ وەر نەگرتی

۳- موكانەفە (المكانفە): بە مانای هاوکاری دێ لە زماندا و لە عەرەزدا ئەوێ دوو سەبەبی سووكی تەنیشت یەك، لە یەك پێدا پێكەوێ ساغ بن، یان پێكەوێ موزاحەف بن، یان بە نۆرە زحافیان بیتە سەر. موكانەفە لە چوار كێشدا دێ: سەریع و مونسەریع و بەسیت و پەجەز.

دووهم عیللە: عیللە هۆو نەخۆشییە، لە عەرەزدا گۆرانێكە بە سەر عەرەزدا زەربدا دێ. بۆیە زیاتر پەیوهندی بە دێرە شیعرەوێ هەبێ. عیللە دەچێتە سەر سەبەب و وەتەد و لازمیشتە. ئەگەر لە دێری یەكەم هات دەبێ لە هەموو دێرەكانی هۆنراوێ كە بێ. هەر ئەمەشە وای كردووێ جۆرەكانی هەر كێشێك بە عیللەكانی عەرەز زەرب دیار بكری. عیللە دوو جۆرە: عیللە ی زیاد و عیللە ی كەم.

أ- عیللە ی زیاد: بریتییه لە زیاد كردنی تێپێکی وەستاو، یان سەبەبێکی سووك، لە كۆتایی پێدا. ئەمەش سێ جۆرە:

۱- تەرفیل (الترفیل): تەرفیل درێژ كردنی دامەنی كراسە (دامەن شوێری). وەك زاراوێ زیاد كردنی سەبەبێکی سووك بۆ وەتەدی كۆتایی پێ. تەنیا دەچێتە سەر دوا پێی مۆتە دارەك و كامیلی مەجزووء، (فاعلن) دەبێ بە (فاعلاتن) و (متفاعلن) دەبێ (متفاعلاتن).

۲- تەزییل (التزییل): لە زماندا كلك لێنانە. وەك زاراوێ زیاد كردنی یەك تێپێ وەستاو بۆ وەتەدی كۆتایی پێ. تەنیا دەچێتە سەر مەجزوویی كامیل و بەسیت و مۆتە دارەك. (متفاعلن) دەبێ بە (متفاعلان)، (مستفعلن) دەبێ بە (مستفعلان)، (فاعلن) دەبێ بە (فاعلان).

۳- تەسبیخ (التسبیخ): لە زماندا درێژ كردنی كراسە. بە مانای تەواو كردنی دەست نوێژیشتن دێ بە جێبەجێ كردنی هەموو پێویستییهكانی. وەك

زاراوه زیاد کردنی تیپیکى وه ستاوه بو سه به بی سووکی کو تایی پی . ته نیا ده چیته سهر مه جزوئی ره مهل ، (فاعلاتن) ده بی به (فاعلاتن) .

سهرنج:

۱- عیله ی زیاد تایبه ته به مه جزوئی کیشه کان وله عه ره پیدا قهت ناچیته سهر کیشی ته واو. نه مه وه کو پر کردنه وهی نه و کورت کردنه وه یه به که به هوی مه جزوئی وه له کیشه که دا په یدا ده بییت .

۲- زیادیه کی تره هیه پی ده گوتری (خه زم = الخزم) . خه زم له زماندا نه وه یه لووته وانه له که پووی وشتر بکه ی بوئه وهی به رزه فت بیی. وه ک زاراوه بریتیه له زیاد کردنی پینج تیپ که مترو به زوری له سهره تای له تی یه که م دی و وایش ده بی زیاد که له سهره تای له تی دوو هم بی. به لام ته نیا به یه ک دوو تیپ و بهس . خه زم نه نگیه بو شاعر ، تایبه تی نییه به هیچ کیشیکه وه. به هاتنی دیره که بزئو ده بی، بویه شاعیران خوئی لی دوور ده خه نه وه .

ب- عیله ی که م: نه وه یه تیپیک یان چه ند تیپیک له پیدا که م بکرتیه وه یان حه ره که ی بوه ستینری . کیش هیه وه کو و افیر به بی عیله ی که م به کار نایی. عیله که مه کان نه مانه ن:

۱- حه زف (الحذف): له زماندا لادان و به لاهه نانه . له عه رووزدا فریدانی

سه به بی

سووکه له کو تایی پیدا. حه زف ده چیته سهر شهش کیش : ته ویل، مه دید، ره مهل، هه زه ج، خه فیف، موته قاریب. به حه زف (فعولن) ده بی به (فعو- فعل)، (مفاعیلن) ده بی به (مفاعی-فعولن) یان (مفاعل) ، (فاعلاتن) ده بی به (فاعلا-فاعلن) .

۲- قه تف (القطف) : له زماندا رنین و لیکردنه وه یه ، له عه رووزدا به (عه سب و حه زف) ده گوتری پیکه وه. ته نیا ده چیته سهر و افیر ، (مفاعلتن) ده بی به (مفاعل-فعولن) .

۳- قه تع (القطع): قه تع برینه ، به لام وه ک زاراوه بو فریدانی تیپی وه ستاوی وه ته دی کوئی کو تایی پی و وه ستاندنی تیپی بزواوی پیشه وهی به کار دی . قه تع ده چیته سهر کیشی به سیت و ره جه زو کامیل . قه تع ده چیته سهر (فاعلن)

ده یکابه (فاعل-فع لن)، (مستفعلن) ده کابه (مستفعل-مفعولن) و (متفاعلن) ده کابه (متفاعل-فعلاتن).

۴- به تر (البتتر): برینی کلکه له کلینجه را، وهك زاراه بریتییه له (قه تع و چه زف). ده چینه سهر کیشی مه دیدو موته قاریب. به به تر (فعولن) ده بیته (فع)، (فاعلاتن) ده بیته (فاعل-فع لن).

۵- قه سر (القصر): مانای نه هینشتن و قه ده غه یه. له عه رووزدا بریتییه له فریدانی تیپی وه ستاوی سه به بی سووک و وه ستاندنی تیپی پینشه وهی له کو تایی پندا. قه سر له چوار کیشدا دی: په مهل و موته قاریب و مه دید و خه فیف. به قه سر (فعولن) ده بی به (فعولان)، (فاعلاتن) ده بی به (فاعلات-فاعلان).

۶- چه زهن (الحدذ): مانای برینه. به کورت کردنی کلکیش دی. به مانای سووکیش هاتوو. وهك زاراه فریدانی وه ته دی کو به له کو تایی پندا. ته نیا ده چینه سهر کیشی کامیل. (متفاعلن) ده بی به (متفا-فعلن).

۷- سه لم (الصلم): سه لم گوئی برینه. وهك زاراه فریدانی وه ته دی بلاوه له کو تایی پندا. ته نیا ده چینه سهر کیشی سه ریح. (مفعولات) ده بی به (مفعو-فع لن).

۸- وه قف (الوقف): له زماندا مانای وه ستانه. له عه رووزدا بریتییه له وه ستاندنی دوا تیپی وه ته دی بلاوه له کو تایی پندا. ده چینه سهر کیشی سه ریح و مونسه ریح. (مفعولات) ده بی به (مفعولات-مفعولان).

۹- که سف یان که شف (الكسف أو الكشف): که سف له زماندا برینه. له عه رووزدا برینی دوا تیپی بزواوی وه ته دی بلاوه له کو تایی پندا. ده چینه سهر کیشی سه ریح و مه نسه ریح. (مفعولات) ده بی به (مفعولات-مفعولن). جیاوازی زحاف و عیله: جیاوازی زحاف و عیله له هم خشته یه دا ده رده که وی:

عیله	زحاف
۱- ده چینه سهر سه به ب و وه ته د.	۱- ده چینه سهر تیپی دووه می سه به ب.
۲- له بهك تیپ یان زیاتر ده بی.	۲- ته نیا له بهك تیپ ده بی.
۳- ئاراستهی به ره و سه ره وه و خواره وه یه (واته هر کهم بوونه وه یه).	۳- ئاراستهی به ره و خواره وه یه (واته هر کهم بوونه وه یه).
۴- لازم نییه.	۴- لازم نییه.
۵- ته نیا له عه رووزو زه ریدا دی.	۵- له عه رووزو زه رب و چه شوودا دی.

عیللهی زیحافانه: بیجگه له زیحاف و عیلله هه ندی گۆرانی ترهه ن له تیوان ئەم دوانه دان. عیلله ن له بهر ئه وهی ده چنه سهروه ته دو زیحافن له بهر ئه وهی لازم نین و ده چنه سهر پێیه کانی چه شوو. ئەمانه پێیان ده گۆری (العلل الجاریه مجری الزحاف) ئه وانیش ئه مانه ن:

۱- ته شعیس (التشعیث): دابرا ندن و لیک جودا کردنه وه یه. وهک زاراوه بریتیبه له فرێدانی تیپکی بزواوی وه ته دی کۆ له کیشی خه فیف و موجتهس و موته دارهک. (فاعلاتن) ده بی به (فالاتن) یان (فاعاتن) و ده گۆری بو (مفعولن). (فاعلن) ده بی به (فالن) یان (فاعن) و ده گۆری بو (فع لن).

۲- خه رم (الخرم): له زماندا برین و کرتانده. له عه رووزدا فرێدانی به کهم تیپی وه ته دی کۆی سه ره تای پێیه له سه ره تای له تی به که می دیره شیعر دا. ده چینه سهر کیشی هه زه ج و ته ویل و موزاریع و وافیرو موته قاریب. (فعولن) ده بی به (عولن- فع لن)، (مفاعلتن) ده بی به (فاعلتن- مفتعلن)، (مفاعیلن) ده بی به (فاعیلن- مفعولن).

خه رم زۆر جۆری هه یه. جۆره کان ئه مانه ن:

أ- خه رم: جگه له مانا گشتیه که می، تایبه ته به مفاعیلن.

ب- سه لم (الثلثم): شکاندنی لێواری ئامان، یان درزی دیواره. له عه رووزدا بریتیبه له خه رمی (فعولن) که ده بی به (عولن- فع لن).

ج- عه زب (العضب): پارچه پارچه کردن، یهک خستن، کونکردنی گۆی وشتر، ئەمه مانای زمانی. وهک زاراوه ییش بریتیبه له خه رمی (مفاعلتن) که ده بی به (فاعلتن- مفتعلن).

د- سه رم (الثرم): شکاندنی ددانه له بنیرا. له عه رووزدا بریتیبه له (خه رم+قه بز). له (فعولن) دا ده بی به (عول- فعل).

ه- قه سم (القسم): به مانای شکاندن هاتوووه. له عه رووزدا بریتیبه له (خه رم+عه سب). ده چینه سهر (مفاعلتن) ده بی به (فاعلتن) و ده گۆری بو (مفعولن).

و- حه جم (الحجم): واز هینان. له عه رووزدا بریتیبه له (خه رم+عه قل). ده چینه سهر (مفاعلتن) ده یکا به (فاعلتن- فاعلن).

ز- عه قس (العقصر): لـ وول دان. وهك زاراوه بریتیبیه له
(خهرم+عه سب+كهف). دهچیتیه سهر (مفاعلتن) ن دهیكا به (فاعلتن-مفعول).
ح- شهتر (الشتر): به مانای دراندن و پچراندن هاتووه. له عه رووزدا بریتیبیه
له (خهرم+قه بز). (مفاعیلن) دهبی به (فاعلتن).
ظخه رب (الخریب): مانای هه لتلیشاندن یان کونکردنی گوی هاتووه. له
عه رووزدا بریتیبیه له (خهرم+كهف). دهچیتیه سهر (مفاعیلن) دهیكا به
(فاعیلن-مفعول).

په راویزه کای به شی سییه م :

- (۱) محمد اللمنهوری ، الارشاد الشافی، مطبعة مصطفى البانی الحلبي، ۹۵۷ ص ۱۷- ۱۹ .
- (۲) د. عبد الرضا علی، العروض والقافية، الموصل ۹۸۹، ص ۱۰ .
- (۳) ابن عباد، الاقتاع، بغداد، ۱۹۶۰، ص ۳ .
- (۴) محمد اللمنهوری، الارشاد الشافی، مطبعة مصطفى البانی الحلبي، ۹۵۷ ص ۱۹ .
- (۵) د. عبد العزيز عتيق، علم العروض والقافية، بيروت، ۹۷۴، ص ۷ .
- (۶) د. صفاء خلوصی، فن التقطیع الشعري والقافية، بيروت، ۹۶۶، ص ۲۶ .
- (۷) الصبان، شرح الصبان علی منظومته، المطبعة الميمنية، ۱۳۰۶، ص ۵ .
- (۸) معروف الرصافي، الادب الرفيع، بغداد، ۹۶۹، ص ۱۲ .
- (۹) بوژيان و بهرهم و هلوئسته کانی خهليل، بروانه: د. مهدي المخزومي، عبقري من البصرة، بغداد، ۱۹۷۲ .

(۱۰) بيدبا: کليله و دمنه، ترجمه عبد الله ابن المقفع، دمشق، بلا، ص ۳.

(۱۱) ميری ئه هواز قافله يهک و شتری له دیاری گرانبه ها بار کرد و بوخه لیلی ناربه به صره و داوای لی کرد بچی له باره گای میردا بژی و دهرس به منداله کانی بلئی، به لام خهليل هه موو دیاری به کانی رته کرده و و پازی نه بوو بوته ماعی مالی دونیا به یامی زانستی خوی پیشیل بکات .

(۱۲) زؤدراو بوچوونی ترله باره ی چونیته تی دانانی عه رووزله لایهن خهليله وه هه ن. بوژياتر ناگاداری بروانه :

— معروف الرصافي، الادب الرفيع، بغداد، ۱۹۶۹، ص ۱۲ .

-M. Stan Guyar, La Metrique Arabe, Journal Asiatique, Mai-Juin, 1876, P.450

- الزمخشري، القسطاس المستقيم، تحقيق الدكتور بهيجة الحسنی، النجف الأشرف ۹۷۰، ص ۳۲ .

د. عبد العزيز عتيق، علم العروض والقافية، بيروت، ۱۹۷۴، ص ۹ .

(۱۳) الزمخشري، القسطاس المستقيم، النجف الأشرف، ۹۷۰، ص ۳۲ .

(۱۴) شيعرو کيشی شيعر ده چنه وه سه رئاوازو ده بی حسنی نهنگيان بو بکری .

خهليل هه رچه نده تارا ده يهک ئه مهی ره چاو کرده وه به لام له شيکردنه وه دا هه ر ناوی تيب دینی که ده بی بگوتری (دهنگ)، چونکه تيب ته نیا ره مزی نووسراوی دهنگه .

(۱۵) د. محمد التونجی، اللغة العبرية وآدابها، مطبعة جامعة عين شمس، ۹۷۵، ص ۴۷ .

(۱۶) د. مهدي المخزومي و د. ابراهيم السامرائی، کتاب العين، بغداد، ج ۱، ۹۸۰، ص ۸، ۸۵ .

(۱۷) مهدي المخزومي، عبقري من البصرة، بغداد، ۹۷۲، ص ۴۹ .

(۱۸) زاناکانی عه رووز دواي خهليل زؤد جار له باتی نيشانهی (۱۵) ی خهليل، نيشانهی تریان داناوه وهک :

ا- (-) بو بزواوو (ه) بو وه ستاو. بروانه : عبد العليم ابراهيم، صفوه المـرروض، مکتبه

غريب، (بلا)، يان بدير متولي حميد، ميزان الشعر، دار المعرفه، ۹۶۷ .

ب- (۱) بو بزواوو (ه) بو وه ستاو. واته پيچه وانهي خهليل. بروانه د. عبد الرضا

علي، المـرروض والقافية، الموصل، ۹۸۹. يان د. عبد العزيز عتيق، علم المـرروض والقافية.

بیروت، ۹۷۴. له کوردیشدا عبد الرزاق بیمار له باسی بازنه کاننا ئەم بە مزانی به کارهیناوه، عبد الرزاق بیمار، کیش و موسیقی ههلبهستی کوردی، بغداد، ۹۹۲.

ج- (Δ) بۆ تیبی بزواوو (۱) بۆ تیبی وهستاو. ابن عباد، الاقناع، بغداد، ۹۶۰.

د- (ب) بۆ تیبی بزواوو (-) بۆ تیبی (بزواوو+وهستاو). ئەم بە مزانه له بە مزنی بێرگی ئهرووییهوه وهرگیراون. د صفاء خلوصی، فن القطع الشعري والقافية بیروت ۹۶۶. مصفى جمال الدين، الايقاع في الشعر العربي، النجف، ۹۷۰. له کوردیدا زۆریه ئهوانهی له سه ره روزیان نووسیوه ئەم بە مزانه یانه یان به کارهیناوه.

ه- (۱) بۆ تیبی بزواوو (۲) بۆ (بزواوو+وهستاو) و (۲) بۆ (بزواوو+وهستاو+وهستاو) الشیخ جلال الحنفي، العروض مقذیه واعاده تدوینه، بغداد، ۹۷۷.

و- (۰) بۆ بێرگی کورت و (-) بۆ بێرگی درێژ. بوشکور: Chales Henri de Fouch, Elements de Persan, Paris, 1957.

ز- (-) بۆ بێرگی کورت و (-) بۆ بێرگی درێژ، شیخ نووری شیخ صالح له زنجیره وتارهکی بۆ زانامهی ژبانه به کارهیناون.

(۱۹) هه ندی عه روزان ئەم بنه ره ته به (فاضله) ده زانن نهك (فاصله). بروانه: محمد المنهوی، الارشاد الشافي، مطبعة مصطفى الباني الحلبي، ۹۵۷، ص ۲۲، هه ندی عه روزان باسی فاسیله یان هه ره نه کره وه وه کو خواوه نی (الخرجیه) که هه ره وه فاسیله فری ناوه چونکه لای وایه فاسیله کان له سه به ب وه ته د پیک هاتون.

بیروت: شرح لصبن علی منظومه، المطبعة الميمانية، ۱۳۰۶، ص ۶.

(۲۰) علاء الدين سجادي هه موو بنه ره ته کانی له م وشه کوردیانه نا کۆکره بۆ ته وه: (سه رکه من که چه ل خورده، به ردی که له بهر، وه ره باوان). بروانه: علاء الدين سجادي، نرخ سناسی، به غدا، ۹۷۰، ج ۱، ۱۰۳. (په راوینز). ئەم وشانه وه کوشه ش بنه ره ته که ده زانچن. من ئەم رسته یه پێشخیا رکه م بۆ شه ش بنه ره ته که (به ریزیک له نوای یهك) (ئه وله مه بترسایه له هه را نه ده گه را).

(۲۱) لصبن، شرح لصبن علی منظومه المطبعة الميمانية، ۱۳۰۶، ص ۷.

(۲۲) المصدر السابق، ۷.

(۲۳) د. عبد العزيز عتيق، علم العروض والقافية، بیروت، ۹۷۴، ص ۲۱.

(۲۴) لصبن، شرح لصبن علی منظومه، المطبعة الميمانية، ۱۳۰۶، ص ۷۳.

(۲۵) حکمة فرج البكري، العروض، ۹۶۹، ص ۱۵-۱۶.

(۲۶) هه ندی لهوانهی پێیه کانیان به (۱۰) داناوه: احمد الهاشمي، د. عبد العزيز

عتیق، عبد الحميد الراضي. هه ندی لهوانهی به (۸) یان داناوه: الصبان، ابن جنی، ابن عباد، طارق الکاتب. ته نانهت (ابن جیش) رای وایه که ژماره ی پێیه کان (۷) ه. ئه وله سه ر پای الجوهری (مفعولات) له پێیه کان ده باته به ره وه.

(۲۷) و (۲۸). زقريه عه روز زانه كان سه درو ئيبتداس هه ربه چه شوو دابه نين
به لام زه مخشري ثم دوو زاراهي بو داناون . بروانه : الزمخشري، القسطاس السقيم، النجف
الاشرف، ۹۷۰، ص ۸۵.

(۲۹) موسه مهت وه كو هونه رنكي ره وانبيژي نه وه يه هه رديرنك به سه رچار
پارچهي يه كساندا دابهش بيي. سي به شي پيشه وه هاوسه روا بن، كه چي به شي چوارهم
و كو تايي سه روا كه ي له گه ل سه رواي گشتي هونراوه كه يه ك بگرتنه وه .

(۳۰) زقريه عه روز زانه كان دوو باره ي نه كه نه وه كه خه ليل ته نيا (۱۵) كيشي
داهيناوه و كيشي شازده هه مين له داهيناني نه خفه شه. ثم قسه يه له راستييه وه دووره،
چونكه خه ليليك نه و سيسته مه ورده ي بازنه و كيش و زحاف و عيلله كان بزاني،
ته نانه ت له بازنه ي يه كه م و چواره مدا چهند كيشنكي پشتگوي خراو ده ست نيشان
بكا، ماقول نيبه به گونره ي هه مان سيسته مي ليك وه رگرتني كيشه كان نه يزانيبي كه
موته قاريب كيشنكي تري لي به ربي . د. مهدي المخزومي نو اي شي كردنه وه ي بازنه كان
ده لي: كو نينه كان (نه وه له يان له ميشك چه سپابوو كه نه خفه ش كيشنكي داهيناوه
كه به سه ر خه ليلدا تيبه ري بوو. نه و يش كيشي خه به به كه ناويان ناوه موته داره ك.
ثم كيشه له موته قاريب ده ر هاتوو. نه خفه ش تواني نه وه له يه به سه ر
توزه ره وه كاندا تيبه رني به هه ره زيره كه كانيشيانه وه. هه تا ئيستاش بي ساغ كردنه وه
ثم قسه يه دوو باره نه كه نه وه. نه وه ي ناگاداري خه ليل بي له ليك وه رگرتني
كيشه كان به بي دوو دلي قه ناعه ت ديني كه هه ر (۱۶) كيش له دوزينه وه ي خه ليل
خويه تي)، (د. مهدي المخزومي، عبقرى من البصرة، بغداد، ۹۷۲، ص ۱۰۵).

(۳۱) محمد المنهوري، الإرشاد الشافي، مطبعة مصطفى الباتي الحلبي، ۹۵۷، ص ۵۶-
۱۱۳.

(۳۲) هه ر له كو نه وه زاناکاني عه روز هه ستيان به و راستييه كردوو، ته نانه ت
هه يه هه وليشي داوه سه ر له نوي كيشه كان به گونره ي ريتم و ناواز ريز بكا وه كو
(الجوهري) كه له باسي ريز كردنه وه ي كيشه كاندا به پني ريتم و ناواز ده لي: يه كه م
موته قاريب دي و پاشان هه زه ج ئينجا ته ويل دي كه له مانه بيك هاتوو. پاش هه زه ج
به مه ل دي وله نيوان هه زه ج و به مه لدا موزاربع دي، به م جو ره به به ردا ده چي و به
گونره ي ناوازي پييه كان جيگاي كيشه كان ديار ده كات . بروانه: عبد الحميد
الراضي، شرح تحفة الخليل، بغداد، ۱۹۶۸، ص ۴۱.

(۳۳) بز زحاف و عيلله و ماناكانيان بروانه: محمد المنهوري، الإرشاد الشافي، مطبعة مصطفى
الباتي الحلبي، ۹۵۷، ص ۳۹-۵۵.

(۳۴) د. عبدالهادي الزاهر، عروض الشعر العربي، مكتب السيد رافت، ۱۹۷۴، ص ۸.

(۳۵) حكمة فرج البديري، العروض، بغداد، ۹۶۶، ص ۲۳.

(۳۶) د. عبدالعزيز عتيق، علم العروض والقافية، بيروت، ۹۷۴، ص ۱۷۵.

(۳۷) عبد الحميد الراضي، شرح تحفة الخليل، بغداد، ۹۶۸، ص ۷۱-۷۷.

به‌شی چوارهم

کیشی شیعیری کلاسیکی کوردی

یه‌که‌م: کیشه باوه‌کان :

۱. کیشی هه‌زه‌ج

۲. کیشی ره‌جه‌ز

۳. کیشی ره‌مه‌ل

۴. کیشی سه‌ریع

۵. کیشی خه‌فیف

۶. کیشی موزاریع

۷. کیشی موجته‌س

۸. کیشی موته‌قاریب

۹. کیشی به‌سیت

- کیشه باوه‌کان و ژماره‌ی برگه‌ی قالبه‌کانیان

دووهم: کیشه که‌م به‌کار هاتوو‌ه‌کان:

۱۰. کیشی کامل

۱۱. کیشی ته‌ویل

۱۲. کیشی موته‌داره‌ک

۱۳. کیشی مونسه‌ریع

۱۴. کیشی موته‌زه‌ب

۱۵. کیشی مه‌دید

۱۶. کیشی وافیر

کیشی شیعرى کلاسیکی کوردی :

شیعرى زارى گورانیمان چەند نمونە یەکی دەگمەن نەبى بە کیشی عەرورزیبە ئەوەی تر هەمووی لەسەر کیشی خۆمالی (5+5) نووسراوە. شیعرى لوریشمان، شیعرەکانى بابا تاهیر و چەند نمونە یەکی کەم نەبى بەر عەرورز کە ووتون، ئەوانەى تر هەمووی بە کیشی خۆمالی نووسراون. ئیدی لەوە بترازى هەموو شیعرى کلاسیکیمان هەر لە بابە تاهیر و جزیریەو تاسەر بەمى ئیستامان بە کیشی عەرورزی بەستکاری کراوی عەرەبیەو هۆنراوەتەو. ئوای بەسەر کردنەو و پیشکنینی شیعرى کلاسیکی کوردی لە پووی کیشەو و لیک جودا کردنەو و کیش و قالبانەى بەکارهاتوون، بەرکەوت کە هەندى کیش لە عەرەبیدا بە زۆرى بەکارهاتوون کە چى لە کوردیدا زۆر کەم و بە دەگمەن بە کارهاتوون، وەک: تەویل و مەدید و وافیر و موقتەزەب و مونسەریح و ... کە چى هەندى کیشى تر لە عەرەبیدا کەم بەکارهاتوون کە چى لە کوردیدا زۆر بەکارهاتوون، وەک: هەزەج و موزاریح و موجتەس ... کیشى تریش هەن لە هەر دوو زماندا بە پادە یەکی باش بەکارهاتوون، وەک: پەجەز پەمەل و مۆتە قاریب ...

لەو کیشە عەرورزیانەى لە کوردیدا بەکارهاتوون هەر یە کە چەند قالبیکى هە یە و ئەو قالبانە بە هۆى زیحاف و عیللەو دەرست بووین کە دەچنە سەر هەموو، یان سەر هەندى پئی ئەسلى کیشە کە . زۆر جار عەرورز و زەری قەسیدە یە ک جیاوازیان تی بەکەوی، بەلام وەک بەستوریکى نەگۆر، لە هەموو قەسیدە و غەزەلەکان دیری یە کەم (موسەرپەع) نەبى، واتە لە پووی کیش و سەواو و عەرورزی لە گەل زەری بەگونجیندرى، واتە وەکو زەری لى دى. هەر بۆیەش لە دیار کردنى هەر قالبە کیشیک دیری یە کە ممان بە بنچینە وەرگرتو، چونکە زەری کەى لەسەر تە تا کوتایى ناگۆرئى بەلام عەرورزی گۆرانی دنتە سەر .. جالە بەر ئەو وى (زەرب کە دوا پئی دیره، قەسیدەى لەسەر بینا بەکرى)^(۱) .. ئیمەش هەر ئەو مان کردە بناغە بو دیارى کردنى هەر قالبە کیشیک. کیشە کانمان لیره دا بەسەر دووبەش دابەش کردوو بە پئی پادەى بەکارهاتنیان لە کوردیدا. ئەوانەى باون و ئەوانەى دەگمەن. جالە باتى ئەو وى بە گۆرەى ریزبوونى کیشەکانى عەرەبى باسیان بەکەین، هاتووین یە کەم جار ئەوانە مان نووسیو کە لە کوردیدا زۆر بەکارهاتوون، ئەوانەى زۆر کەم بەکارهاتوون یان هەر بەکار نەهاتوون خستوماننە تە دوو و بە خیرایى بەسەریاندا رۆشتوین.

یه کهم کیشه باوه کان

یهک: کیشی هه زه ج:

وشه ی هه زه ج له زمانى عه ره بیدا به مانای له رینه وهی دهنگ هاتوووه. وهك زار اووه یه کی زانستی عه رووز به و کیشه (به حره) ده گوتری که له سه ره تای باز نهی سینه مینه و پینه کانی له ناو باز نهی خویدا بهم جو ره یه: (مفاعیلن مفاعیلن ۲x) .

خه لیل بویه ئەم کیشی ناوناوه هه زه ج چونکه (وه کوله رینه وهی دهنگ ده له رینه وه) (۲). هه رووه ها ده لاین بویه ئەم کیشه له رینه وهی تیدایه (چونکه سه ره تای پینه کانی وه ته دن و هه ره ته دیک دوو سه به بی سووکی به دوادا دی، ئەمه وا ده کا که دهنگه که دریز بینه وه. دهیشلین له بهر خوشی پینی گوتراوه هه زه ج، چونکه هه زه ج جو ره گوزانیه کی خوشه، له ره ی تیدایه) (۳).

هه رچه نه ئەم کیشه له عه ره بیدا زور به کار نه هاتوووه، ئەگه ر به کاریش هاتیی هه ر به مه جزوئی به کار هاتوووه (چواری له هه ر دیریک)، به لام له کور دیدا هه ر له سه ره تاوه، لای بابا تاهیر و جزیرییه وه بگه ره تا ئیستا هه موو ئەو شاعیرانه ی کیشی عه رووزیان به کار هیناوه، کهم و زور شیعیان به کیشی هه زه ج نووسیوه. ئەم کیشه له کیشه هه ره باو و بلاوه کانه له شیعی کور دیدا. رهنگه هوی بلاویشی له کور دیدا ئەوه بی له گه ل خه سیه تی دهنگی زمانى کور دیدا ده گونجی. (د. ئیحسان فوئاد) له باره ی بلاوه یی ئەم کیشه وه ده لی: (به تایبه تی کیشی هه زه ج زور تر ده گونجی له گه ل خه سایی فونتیکی زمانى کور دیدا) (۴). بیماریش له باره ی هه زه جه وه ده لی: (کیشه که چونکه گورج و سووک و به ئاههنگه په سندکراوه و شاعیران زور به کاریان هیناوه) (۵). ئینجا ده لی: (به لام ئەم کیشه ساف و ئاههنگاره که له دووباره کردنه وهی (مفاعیلن - برگه یه کی کورت و سی برگه ی دریز - پیک هاتوووه له گه ل زهوقی گوزانیی وستی کور دیدا گونجاوه) (۶). ئەم سواری و ناسکی و ئاواز دارییه ی هه زه ج و ئەم گونجانه ی له گه ل دهنگو ئاواز و سه لیه ی کور دیدا، وای کردوووه که نهک هه ر له قه سیده و غه زه ل به زوری به کاری، به لکو بو چیروکی شیعی و بابه تی دوورو دریزو به ره می فیرکاریش به کاری. ئەمانهش هه ندی له و به ره مه دریزانه ی به کیشی هه زه ج نووسراون: -

- مه م وزینی خانی، که به قالبی هه زه جی شه شی نه خره بی مه قبوونی مه حزرف
(یان مه قسوور) نوسراوه (۲۶۵۷) دیره (۷)
- خووشی و ترشی داماو حوزنی موکریانی که به قالبی هه زه جی شه شی مه حزووف
(یان مه قسوور) نوسراوه و (۲۹۰) دیره (۸)
- له یله و مه جنون، وهرگیزانی عه بدولجه بار آغای کانی، که به قالبی هه زه جی
شه شی مه حزووف (یان مه قسوور) نوسراوه و (۱۰۰۰) دیره (۹)
- مه ولود نامه ی مه لا خلیل موخلیس (۲۸۶) دیره .
- مه ولود نامه ی مه لا حوسینی شیخانی له په سندی حه زه تی ره سوولی نه کرم، به
قالبی هه زه جی شه شی مه حزووف نوسراوه و (۵۵۸) دیره (۱۰)
- نه مهش هه ندی قالبی هه زه ج له کوردیدا:-

۱- هه زه جی هه شتی موسه ببه غ:

(مفاعیلن مفاعیلن مفاعیلن مفاعیلان) ۲x. ساییری ده لی:

له تاوی ئاگری عیشقی پهری روویه کی قه د به یداخ

ب --- اب --- اب --- ب --- اب --- ا.

مفاعیلن مفاعیلن مفاعیل مفاعیلن

خودا ئاگاهه یه ک له حزه نیبه جهرگ و دلم و بی داخ (۱۱).

ب --- اب --- ب --- اب --- اب --- .

مفاعیلن مفاعیل مفاعیلن مفاعیلان

عه رووز ره رب هه ردووکیان له سه رکیشی (مفاعیلان) هاتوون.

له له تی یه که م و پی سییه م وله له تی دووهم پنی دووهم که فیان هاتوته سه ر، بوونه ته
(مفاعیلن).

له م قالبه دا، عه رووز له نیوان (موسه ببه غ- مفاعیلان) (وه کو نمونه ی سه ره وه) و

ته واو (مفاعیلن) و مه کفووف (مفاعیلن) ده خولیتته وه:

أ- نمونه بو عه رووزی ته واو: حه مدی ده لی:

و تم راسته قسه ی خه لقی و قه دیمی: پیسی پیس نه یبا

ب --- ب --- اب --- اب --- اب --- ا

مفاعیلن مفاعیلن مفاعیلن مفاعیلن

که له روزی بوجه نابی شیخ بری یه ک کاغذی مه ندووب (۱۲)

ب --- ا ب --- ا ب --- ا ب --- ا
مفاعیلن مفاعیلن مفاعیلن مفاعیلن

بیی یه که می له تی یه که م که فی هاتوته سهر بووه به (مفاعیل) .

ب- نمونه بوعه روزی مه کفووف ، حه مدی دهلی:

که مه ندکیشی زولف خه لوهی له گول زاری جه مالایه

ب --- ا ب --- ا ب --- ا ب --- ا
مفاعیلن مفاعیلن مفاعیلن مفاعیلن

به لی جه ننه ت مه کانی له م دهره ههر که س که بووه مه جزووب (۱۳)

ب --- ا ب --- ا ب --- ا ب --- ا
مفاعیلن مفاعیلن مفاعیلن مفاعیلن

بیی سنیه می له تی دووه م (دهره ههر که س) ده بی حه ره که ی (ر) درنژ بکرته وه ، بیی به (دهره ههر که س) ؛ نه گهر نا کیشه که دهرناچی ، چونکه هیچ زیحاف و عیلله یه ک نییه بی بدا تیپی ساکنی وه ته دی کوفری بدری ، بویه ههر ده بی لی ره (ه) درنژ بکرته وه تا وه ته ده که ی ته واو بیی .

(مفاعیل) ی عه روز ده شی حه ره که ی (ایشباع) بکری و بیی به (مفاعیلن) ، هه ره کو ده شی به مه کفووفی بمینتته وه .

۲- هه زه جی هه شتی ته واو:

(مفاعیلن مفاعیلن مفاعیلن مفاعیلن) ۲x جزیری ده لی :

به ناری فیرقه تی صوه تم ژ فهرقی سهر حه تا پندا

ب --- ا ب --- ا ب --- ا ب --- ا
مفاعیلن مفاعیلن مفاعیلن مفاعیلن

خه ده نگا غه فله تی نوهم ژ به رقالا میعاتیدا . (۱۴)

ب --- ا ب --- ا ب --- ا ب --- ا
مفاعیلن مفاعیلن مفاعیلن مفاعیلن

عه روزه کانی نه م قالبه ، له نیوان ته واو (نمونه ی سهر وه) و موسه بیه غ (مفاعیلان) و مه کفووف (مفاعیل) ده خولینه وه .

۱- نمونه بوعه روزی موسه بیه غ (مفاعیلان) ، حه مدی ده لی :

له په سمی عاشیقی زه حمه تتره مه عشووقه یی ، یاران

ب --- اب --- اب --- اب --- ا .

مفاعیلن مفاعیلن مفاعیلن مفاعیلن
که کهس ساتی به سهر نابا وه کوله یلا له گهل شینتا. (۱۵)

ب --- اب --- اب --- اب --- ا

مفاعیلن مفاعیلن مفاعیلن مفاعیلن

له له تی به کهم، پنی سییه م (تره مه عشوو)، ده بی بخویندرن تته وه (ترا مه عشوو) نه وه ک
کیشه که دهر ناچی.

ب- نمونه بو عه رووزی مه کفووف، (مفاعیل)، حه مدی ده لی:

عه زاب و په حمت و دهر دی سهری من ناره زووی تو یه

ب --- اب --- اب --- اب --- ا

مفاعیلن مفاعیلن مفاعیلن مفاعیلن
له لام وایه به په سمی دل به ری فهرزه له سهر شانت (۱۶)

ب --- اب --- اب --- اب --- ا

مفاعیلن مفاعیلن مفاعیلن مفاعیلن

لیره شدا ده شی (مفاعیل) ی عه رووز حه ره که که هی (اشباع) بکری و بی به (تویا-
مفاعیلن).

۳- هه زه جی هه شتی مه کفووف:

(مفاعیلن مفاعیلن مفاعیلن مفاعیلن) ۲x نالی ده لی:

به مه رگی تو قه سه م زاهید هه موو عومرت عوبووریکه

ب --- اب --- اب --- اب --- ا

مفاعیلن مفاعیلن مفاعیلن مفاعیلن
مه کان و مه نزلت ئاخیر، له کن جه معی قوبووریکه (۱۷)

ب --- اب --- اب --- اب --- ا

مفاعیلن مفاعیلن مفاعیلن مفاعیلن

عه رووزی ئه م قالبه له تیوان مه کفووف (مفاعیل) (نمونه یی سهره وه) و ته واو

(مفاعیلن) و (موسه بیه غ- مفاعیلن) ده خو لی تته وه.

ا- بو عه رووزی ته واو، نالی له هه مان قه سیده دا ده لی:

له خه لوته هاته دهر سوڤي، قور و به ردي به سه رمادا

ب--- اب--- اب--- اب--- ا---ا

مفاعيلن مفاعيلن مفاعيلن مفاعيلن

(۱۸) مه کهن مه نعي، له بهر خه لوته، نه ميش نه وعه غور وورنکه

ب--- اب--- اب--- اب--- ا---ب

مفاعيلن مفاعيلن مفاعيلن مفاعيلن

له له تي دووه مدا، پني دووه م و سييه ميش مه کفووفن (مفاعيلن).

ب- بو عه رووزي موسه ببه غ، نالي ديسان هر له و قه سيده يه دا ده لي:

به زاهير شادمانيمه له بهر که نعي هه موو دهر دان

ب--- اب--- اب--- اب--- ا---ب

مفاعيلن مفاعيلن مفاعيلن مفاعيلن

(۱۹) که نالي گهر بناليني نه ميش نه شنه و سور وورنکه

ب--- اب--- اب--- اب--- ا---ب

مفاعيلن مفاعيلن مفاعيلن مفاعيلن

پني دووه مي له تي يه که ميش که في هاتوته سهر

۴- هه زه جي هه شتبي نه خره ب:

(مفعول مفاعيلن مفعول مفاعيلن) ۲x. نالي ده لي:

گهر بازي نه زه بازي له م راو و شکاره ت چي؟

ب--- اب--- اب--- اب--- ا---ب

مفعول مفاعيلن مفعول مفاعيلن

(۲۰) بوياري يو ده سبازي له م ده ست و نيگاره ت چي؟

ب--- اب--- اب--- اب--- ا---ب

مفعول مفاعيلن مفعول مفاعيلن

ده شي عه رووزه که ي جگه له (مفاعيلن) بي بي به (مفاعيلن) و اته که في بيته سهر

يان بي بي به (مفاعيلن) و اته (ته سبيغي) بيته سهر

۱- نمونه بو عه رووزي مه کفووف، نالي ده لي:

گه نجينه يي نيو سينه ژه نځينه به سه د كينه

--ب اب--ب --ا ب اب--ب ا

مفعولُ مفاعيلُ مفعولُ مفاعيلُ

(۲۱) ئه ي له ككه يي ئايينه ياره ببي به غاره ت چي

---ب اب--ب --ا ب اب--ب ا

مفعولُ مفاعيلُ مفعولُ مفاعيلن

جگه له عه روون، پني دووه مي له تي يه كه م و دووه ميش كه فيان هاتوته سه رو بوونه ته (مفاعيل).

ب- نمونه بو عه روونى موسه ببه غ (مفاعيلان) ، نالي دهلي:

گه ردهن كه چي زولفي بووي ، سا دل مه ده بهر موژگان

--ب اب--ب ---ب اب--ب ا---ب ا

مفعولُ مفاعيلن مفعولُ مفاعيلان

(۲۲) وا خوټ له ته ناف داوه، ئيتر له قه تاره ت چي؟

--ب اب--ب --ا ب اب--ب ا

مفعولُ مفاعيلُ مفعولُ مفاعيلن

پني دووه مي له تي دووه ميش كه في هاتوته سه ر، بووه به (مفاعيل).

۵- هه زجي هه شتيي ئه خره بي مه كفوف:

(مفعولُ مفاعيلن مفعولُ مفاعيلُ) ۲x. نالي دهلي:

سه ودا سه ره كه ي زولفت، ئه زهاري له كن په شمه

--ب اب--ب ---ب اب--ب ا---ب ا

مفعولُ مفاعيلن مفعولُ مفاعيلُ

(۲۳) دوور له و گوله يه عني پووت، گولزاري له كن په شمه

--ب اب--ب ---ب اب--ب ا---ب ا

مفعولُ مفاعيلن مفعولُ مفاعيلُ

دهشي عه رووزه كه ي ته واو (مفاعيلن) يان موسه ببه غ (مفاعيلان) بي.

ا- نمونه بو عه روونى ته واو، وه كو نالي دهلي:

عاشیق که دهکا راوی ، زولماتی شهوه داوی

--ب اب ---ا --ب اب ---ا

مفعولُ مفاعیلن مفعولُ مفاعیلن

(۲۴) موژگانی تهره چاوی، بیزاری لهکن پهشمه.

--ب اب ---ا --ب اب ---ا

مفعولُ مفاعیلن مفعولُ مفاعیل

ب- نمونه بوعه رووژی موسه بیهغ (مفاعیلان)، نالی دهلی:

چاویشی له نالی کرد، دین و دل و جانی برد

--ب اب ---ا --ب اب ---ا

مفعولُ مفاعیلان مفعولُ مفاعیلان

(۲۵) گهر زولفه نه گهر نازه، گهر خه ندهیه گهر چاوه

--ب اب ---ا --ب اب ---ا

مفعولُ مفاعیلُ مفعولُ مفاعیلُ

بئی دووه می له تی به کهم تووشی (تہسیبغ) هاتووه و بئی دووه می له تی دووه م تووشی (که ف) بووه.

۶- هه زه جی هه شتی مه قسوور:

(مفاعیلن مفاعیلن مفاعیلن مفاعیلن) ۲x. خادیم دهلی:

به یادی چاوی مهستی تویه وا په یمانه ره ققاس

---ب اب ---ا ---ب اب ---ا

مفاعیلن مفاعیلن مفاعیلن مفاعیلن

(۲۶) به دهوری شه معی پووتا دل وه کو په روانه ره ققاس

---ب اب ---ا ---ب اب ---ا

مفاعیلن مفاعیلن مفاعیلن مفاعیلن

لهم قالبه دا ، عه رووز له نیوان مه قسوور (مفاعیلن-فعولان) (نمونه هی سه ره وه) و مه حزووف (فعولن) دا ده خولیتته وه. نمونه بوعه رووژی مه حزووف وه کو، هه ر خادیم له هه مان هونراوه دا دهلی:

له مهوجی نووری پوخسارت ، نه ته نها ههر من و دل

ب --- ا ب --- ا ب --- ا ب --- ا

مفاعیلن مفاعیلن مفاعیلن مفاعیلن فعولن

(۲۷) مهی و نهی ، ساقی ووهم موتریب وکاشانه ره ققاس

ب --- ا ب --- ا ب --- ا ب --- ا

مفاعیلن مفاعیلن مفاعیلن مفاعیلن

۷- هه زجی هه شتی مه حزووف:

(مفاعیلن مفاعیلن مفاعیلن فعولن) ۲x. خادیم دهلی:

له به زمی عیشره تی ئیمشه و مهی و مه عشووق جامع

ب --- ا ب --- ا ب --- ا ب --- ا

مفاعیلن مفاعیلن مفاعیلن مفاعیلن فعولن

(۲۸) فیراغولباله عاشیق لهم شه وه کهس نابی مانیع

ب --- ا ب --- ا ب --- ا ب --- ا

مفاعیلن مفاعیلن مفاعیلن فعولن

له له تی یه که مدا ، له وشه ی (مه عشووق) ده بی دهنگی (ق) قورسای بی بخرننه سه رو

به برکه یه کی سه ریبه خو دهریبری ئه گهر نا کیشه که دهرناچی ، هه وه هاله پی سییه می

له تی دووهم (شه وه کهس نا) ، ده بی بخویندرننه وه (شه وا کهس نا) واته له وشه ی

شه وه دا (ه) به (ا) بخویندرننه وه ، چونکه (شه وه) به رامبه روته دی کو ده وه ستی و هیچ

زحاف و عیلله یه کیش نییه ری به فریدانی دوا ساکنی وه ته دی کو بدات.

هه رله م قابله دا ، واده بی عه رووزله باتی مه حزووف ، مه قسوور (مفاعیل-فعولان)

بی، وه کو خادیم له هه مان هونراوه دا دهلی:

موتالای سه فحه یی رووی ئه و موته ووهل هاته به رچاو

ب --- ا ب --- ا ب --- ا ب --- ا

مفاعیلن مفاعیلن مفاعیلن مفاعیلن

(۲۹) که چی وا مووخته سه ر ئه مکا به ناز و عیشوه قانیع

ب --- ا ب --- ا ب --- ا ب --- ا

مفاعیلن مفاعیلن مفاعیلن فعولن

۸- ھەزجى ھەشتى ئىخىرەبى مەكفووفى مەقسوور:

(مفعول مفاعيل مفاعيل مفاعيل) ۲x نالى دەلى:

ساقى وەرە رەنگىن كە بە پەنجە لەبى ئەقداح

-- ب اب --ب اب --ب اب --ب اب --۱۰

مفعول مفاعيل مفاعيل مفاعيل

(۳۰) بەم راحە لەسەر راحە دەلئىن راحەتى ئەرپواح

-- ب اب --ب اب --ب اب --ب اب --۱

مفعول مفاعيل مفاعيل مفاعيل

لە پئى سىيەمى لەتى يەكەم دەبى (پەنجە) بخوئندرىتەو (پەنجا) ، نەوەك پئىبەكە تووشى زىحافى قەبز دەبى ، دەبى بە (مفاعل) ، ئەمەش نايى چونكە قەبزوكەف پئىكەو لەيەك پئىدا كۆنابنەو. بۇيە بۇراگرتنى لەنگەرى كئىشەكە دەبى (پەنجا) بخوئندرىتەو. لەم قالبەدا ، دەشى عەرروز مەرزووف (فعولن) بى لەباتى مەقسوور ، نالى لەھەمان ھۇنراوۋەدا دەلى:

بەو دىن وقەرابەكە دەكا پەششە بە عەنقا

-- ب اب --ب اب --ب اب --ب اب --۱

مفعول مفاعيل مفاعيل فعولن

(۳۱) نەك بەو خومى نىلەكە دەكا باخە بە تىمساح

-- ب اب --ب اب --ب اب --ب اب --۱۰

مفعول مفاعيل مفاعيل مفاعيل

لئىرەش ، لە لەتى يەكەمدا پئى دوووم دەبى بخوئندرىتەو (قەراباكە) ولە لەتى دووومدا ، دەبى پئى دوووم بخوئندرىتەو (مى نىلاكە) ، نە وەك مەكفووفەكان تووشى قەبز دەبن. قەبزوكەفئىش پئىكەو لەيەك پئىدا كۆنابنەو. بۇيە ھەردەبى بۇرپەت كىردنەوۋى قەبزەكە فەتھى ئەم دوووشەيە بەم جۆرە درئز بىكرتەوۋە كە نوسراون.

۹- ھەزجى ھەشتى ئىخىرەبى مەكفووفى مەرزووف:

(مفعول مفاعيل مفاعيل فعولن) ۲x نارى دەلى :

ھەردووغەزەلى تاھىرو عىززەت كەلەبەر كەم

-- ب اب --ب اب --ب اب --ب اب --۱

مفعول مفاعيل مفاعيل فعولن

شایسته یه گهر ئه فسهری عوسمانی له سهر کهم (۲۲)

--ب ب --اب --ب --ب --ب
مفعولُ مفاعیلُ مفاعیلُ مفاعیلُ
فعولن

لهه مان هونراوه دا دهلی: لهه مان هونراوه دا دهلی:
لهه مان هونراوه دا دهلی:

شهرمه نده وو پوو هزه دو سهر ئه فگه نده یی ده رگام

--ب ب --اب --ب --ب --ب
مفعولُ مفاعیلُ مفاعیلُ مفاعیلُ
فعولن

مه نعم مه که له و قبيله ئه گهر سه رفی نه زهر کهم (۲۳)

--ب ب --اب --ب --ب --ب
مفعولُ مفاعیلُ مفاعیلُ مفاعیلُ
فعولن

له له تی یه که مدا ، له کاتی خویندنه وه ی پئی سئیه م (سه ر ئه فگه نده) ده بی
هه مزه که فری بدری (سه ره فگه نده) ، ئه گهر نا کیشه که ی لاسه نگه ده بی.

۱۰- هه زه جی هه شتی مه حزووفی مه قسوور:

(مفاعیلن فعولن مفاعیلن مفاعیلن) ۲ x . خانی ده لی:

هه تا تو ده ورو ده رسان نه کی تیکرارو مه سرووف

---ب ---ب ---ب ---ب
مفاعیلنُ مفاعیلنُ مفاعیلنُ مفاعیلنُ
فعولن

د دونیایی تونابی نه مه شه وورو نه مه عرووف (نوبهاردا ۲۱)

---ب ---ب ---ب ---ب
مفاعیلنُ مفاعیلنُ مفاعیلنُ مفاعیلنُ
فعولن

پئی دووه می له تی یه کهم له باتی مه حزووف مه قسووره.

ده شی عه رووه که ی مه حزووف بی ، خانی ده لی:

هه تا ئه وشه هسوار بت وه گو یا ئومه تا خو

---ب ---ب ---ب ---ب
مفاعیلنُ مفاعیلنُ مفاعیلنُ مفاعیلنُ
فعولن

۱۳- ھهزه جي شھشي مه حزووف :

(مفاعيلن مفاعيلن فعولن) ۲x. جزيري دهلي:

ل ته ختي دل بهري روني بشاهي

ب --- ا --- ب --- ا --- ا

مفاعيلن مفاعيلن فعولن

(۳۷) ل ته شاهي موبارهك بت موبارهك

ب --- ا --- ب --- ا --- ا

مفاعيلن مفاعيلن فعولن

لهم قالبه دا، دهشي عهرووز له باتي مه حزووف، مه قسوور (مفاعيلن) بي، نالي دهلي:

له پيت تالاوه حهلقهي ماري گيسووت

ب --- ا --- ب --- ا --- ا

مفاعيلن مفاعيلن مفاعيلن

(۳۸) عهجايب حهي بي بي جان، قه يدي موتهق

ب --- ا --- ب --- ا --- ا

مفاعيلن مفاعيلن فعولن

۱۴- ھهزه جي شھشي نه خره بي مه قبووزي مه قسوور:

(مفعول مفاعيلن مفاعيلن) ۲x. حاجي دهلي:

نه و پوڙه به نه مري حهي مه ننان

ب --- ا --- ب --- ا --- ا

مفعول مفاعيلن مفاعيلن

(۳۹) نه م عاليه مه پاكي بوو به تو فان

ب --- ا --- ب --- ا --- ا

مفعول مفاعيلن مفاعيلن

لهم قالبه دا، دهشي عهرووز، له باتي مه قسوور، مه حزووف (فعولن) بي، وه كو سالم دهلي:

جي ئاوي حه ياته له على ليوت

ب --- ا --- ب --- ا --- ا

مفعول مفاعيلن فعولن

دوور ئەز لە بی هەر خەببسی دوون باد (٤٠)

-- ب اب ب -- اب -- ا
مفعول مفاعیل مفاعیل

١٥- ههزه جی شه شیبی ئەخره بی مه قبووزی مه حزووف:

(مفعول مفاعیل فعولن) ٢x. حاجی دهلی:

ئیسناکه جزیره بی موحابا

-- ب اب ب -- اب -- ا

مفعول مفاعیل فعولن

مه عموره بی ئەوو له له دونیا (٤١)

-- ب اب ب -- اب -- ا

مفعول مفاعیل فعولن

پیی دووه می له تی دووه م ده بی بخویندر ئته وه (بی ئەوو له)، چونکه ئەگەر (ا)ی کۆتایی به (ه) بخویندر ئته وه پئی به که تووشی که ف ده بی. له قالبه که شدا پئی به که خۆی قه بزێ چۆته سەر، ناشبی قه بز و که ف پئی به که بچنه سەر یه ک پی، بۆیه لیره دا ده بی (ه)ی کۆتایی درئژ بکر ئته وه تا کیشه که دروست بی.

سه رنج:

ئەو به ره مه چه پوکی به درئژانه ی که به کیشی شه شیبی ئەخره بی مه قبووز نووسراون، عه رووز و زه ربیان هه مو له نیوان دوو قالبی (١٤-١٥) واته (مه قسوور و مه حزووف) نا ده خولیتته وه. وه کو مه م وزینی ئەحمه دی خانی و وه رگیرانه که ی هه ژار موکریانی.

١٦- ههزه جی چواری ته واو:

(مفاعیلن مفاعیلن) ٢x. جاهد دهلی:

فوغانی گول له بو بولبول له پاش مردن ده وانادا (٤٢)

ب --- اب --- ا --- ب --- اب --- ا

مفاعیلن مفاعیلن مفاعیلن مفاعیلن

قالبی تری هه زه ج:

بیجگه له م قالبانه ی هه زه ج، قالبیکی تر هه یه تایبه تیبه به چوارین و له فارسی به وه وه رگیراوه. ئەویش هه میشه هه ر له تیکی چوار پئی به و پئی به کانی به م جوړه دا به ش بوونه:

پئی یه کهم ئه خره به (مفعول)، له فارسیدا پئی یه کهم ئه خره ب یان (ئه خره م) ه، به لام
 له کوردیدا پئی (ئه خره م) مان نه دیوه. ئینجا پئی دووه م و سییه م له تیوان
 (مه کفووف- مفاعیل و مه قبووز- مفاعلن) دا ده خولینه وه و پئی چواره میش له تیوان
 (ئه بته رفغ، ئه زهل- فاع، ئه هته م- فعول، محبوب- فعل) دا ده خولینه وه.
 وه کوهه ژار ده لی:

ئای خۆزگه ببایه جینگه بۆسانه وه یهک
 -- ب ا ب - ب - ا ب - -- ب ا ب -
 مفعول مفاعلن مفاعیل فعل
 له م رینگه یه دووره سوور و پیچ دانه وه یهک
 -- ب ا ب - ب - ا ب - -- ب ا ب -
 مفعول مفاعلن مفاعیل فعل
 سه د خۆزگه له پاش نه مان وه کوسه وره گیا
 -- ب ا ب - ب - ا ب - -- ب ا ب -
 مفعول مفاعلن مفاعیل فغ (٤٣)
 بکرایه له گل هومییدی هه لدانه وه یهک
 -- ب ا ب - ب - ا ب - -- ب ا ب -
 مفعول مفاعلن مفاعیل فعل

سه رنج:

له یه شی پینجه مدا به درێژی چوارین و کیشه کانی کراوه.
زحاف و عیله کانی هه زه ج له کوردیدا:

١- ته سبیخ: مفاعیلن ← مفاعیلان. حه مدی ده لی:

له تاجی سه لته نه ت شه ققیکی هه لدا گه بیه سه ر سولتان
 ب -- ب ا ب - ب - ا ب - -- ب ا ب -
 مفاعیلن مفاعیلن مفاعیلن مفاعیلان (٤٤)
 کـه ئادابی گه دایی دی به جئی هیئا دلئ قانبع
 ب -- ب ا ب - ب - ا ب - -- ب ا ب -
 مفاعیلن مفاعیلن مفاعیلن مفاعیلن

عه روز ته سبیعی هاتوته سه ر

۲- کهف: مفاعیلن ← مفاعیل، نالی دهلی:

ئەستێره هه مووی مه حوه له نیو نووری قه مهردا

-- ب اب -- ب اب -- ب اب -- ا

مفعولُ مفاعیلُ مفاعیلُ فاعولن

یا شه مسی جه مالت شه وی گێپراوه به فهردا (۴۵)

-- ب اب -- ب اب -- ب اب -- ا

مفعولُ مفاعیلُ مفاعیلُ فاعولن

پئی دووه می ههردوولهت که فیان هاتۆته سه ر.

۳- قه بز: مفاعیلن ← مفاعلن، خانی دهلی:

ئەسحابی که مالی په رده پۆشن

-- ب اب -- ب اب -- ا

مفعولُ مفاعلن فاعولن

ئەریایی غه ر ز د پـر فروشن (۴۶)

-- ب اب -- ب اب -- ا

مفعولُ مفاعلن فاعولن

پئی دووه می ههردوولهت قه بز یان هاتۆته سه ر.

۴- خه رب: مفاعیلن ← مفعول، خانی دهلی:

ئەوو هل کوته دا ژ عیشقی مه تله ع

-- ب اب -- ب اب -- ا

مفعولُ مفاعلن فاعولن

ئاخیر بده وی تو حوسنی مه قته ع (۴۷)

-- ب اب -- ب اب -- ا

مفعولُ مفاعلن فاعولن

پئی یه که می ههردوولهت (خه رب) یان هاتۆته سه ر.

۵- قه سن: مفاعیلن ← مفاعیل (فعولان). نالی دهلی:

له بت میم و قه دت ئەلف و زولف چیم

ب --- اب --- اب --- ا

مفاعیلن مفاعیلن مفاعیل

(۴۸) ده زانی بهم سیبانه تالیبی چیم

ب --- اب - ب - اب - - ا .

مفاعیلن مفاعلن مفاعیل

پنی سبیه می هه ردوو لهت (قه سر) یان هاتوته سهر جگه له مانه له له تی دووه مدا، پنی

دووه میش تووشی زحافی قه بز هاتوووه بووه به (مفاعلن ب - ب -) .

۶- حه زف: مفاعیلن - (مفاعی - فعولن) . بیخود ده لی:

دلّم بوزولف و پرووی جانانه نه گری

ب --- اب - - - اب - - - ا

مفاعیلن مفاعیلن فعولن

(۴۹) مناله و بوگول و پرخانه نه گری

ب --- اب - - - اب - - - ا

مفاعیلن مفاعیلن فعولن

پنی سبیه می له تی یه کهم و له تی دووه م، حه زفیان هاتوته سهر .

بهم جوړه هه زه ج له کوریدیدا، به هه موو قالبه کان نه م زحاف و عیلالنه و هه ربه گری:

زحاف (کهف و قه بز)، عیلاله: (ته سببخ و قه سر و حه زف)، عیلاله

زحافانه: (خه رب). جگه له (به ترو زه له و هه تم و جوب) که تایبه تن به چوارین و له

فارسیبوه و هه رگیراون .

دووه م: کیشی ره جه ز:

وشه ی ره جه ز (الرجز) له زمانی عه ره بیدا به مانای نه و وشتره هاتوووه که رانه کانی

ده له رنه وه . وهك زار او هه به و کیشه ده گوتری که له بازنه می سبیه مدایه و پبیه کانی له

بازنه می خویدا بریتین له: (مستفعلن مستفعلن مستفعلن) ۲x . بویه بهم کیشه گوتراوه

ره جه ز چونکه له رزینی تیدایه، بویه له رزینی تیدایه چونکه ده شی هه ریه که له پبیه کانی

دوو تیبی لی فری بدری . یان چونکه سهره تای هه ر پبیه کی دوو سه به بی سووکه . (ئیبین

دوره د) گوتویه تی: له بهر نزیک کی پبیه کان و که می تپه کان پنی گوتراوه ره جه ز . ره جه ز

به هه ر شیعرنک ده گوتری که تپه کانی که م و دیره کانی کورت بن . ده یشلین بویه وای

پنگوتراوه چونکه عه ره ب به زوری به مه شتووری به کاری دینن که سی پبیه و له مه وهش

به وشتری راجبز چوینراوه . راجبز نه و وشتریه که ده ستیکی ده به ستیری و به سی پهل

ده مینتیه وه (۵۰)

(۵۵) من دی د حالی غه فله تی هات دهر ژ بورجی وهك قه مهر

--ب- ا--ب- ا--ب- ا--ب- ا

مستفعلن مستفعلن مستفعلن مستفعلن

لهم قابله دا ده شی، عه رووز موززال (مستفعلن) بی. وه کو جزیری له دیری دووه می
هه مان قه سیده دا ده لی:

هات دهر ژ بورج و په نجران، دل گرت و دا بهر خه نجران

--ب- ا--ب- . ا--ب- . ا--ب- ا

مستفعلن مستفعلن مستفعلن مستفعلن

(۵۶) ئه ف پهنکه حالی دل بهران، له و عاشقان خون بوون جگر

--ب- ا--ب- . ا--ب- . ا--ب- ا

مستفعلن مستفعلن مستفعلن مستفعلن

۳- ره جزی هه شتی مه توی مه خبوون:

(مفتعلن مفاعله مفتعلن مفاعله) ۲x. جزیری ده لی:

خون کوژ دل به مه وچ بت ئه شکی ره وان مه تینه خهت

-ب-ب- ا-ب-ب- -ب-ب- ا-ب-ب- ا-ب-ب- ا

مفتعلن مفاعله مفتعلن مفاعله

(۵۷) نیل ژ دیده یان درتت که فتمه نا فی شو بهی بهت

-ب-ب- ا-ب-ب- . ا-ب-ب- . ا-ب-ب- ا

مفتعلن مفاعله مفتعلن مفاعله

۴- ره جزی هه شتی مه خبوون:

(مفاعله مفاعله مفاعله مفاعله) ۲x. ئه سیری ده لی:

و تم به گولشه نی وه تن به کیه ئوی په نگو پووت؟

-ب-ب- ا-ب-ب- -ب-ب- ا-ب-ب- ا

مفاعله مفاعله مفاعله مفاعله

(۵۸) وتی نمود و شیرینیم به یادی شادی سهی ته ها

-ب-ب- ا-ب-ب- -ب-ب- ا-ب-ب- ا

مفاعله مفاعله مفاعله مفاعله

ئەم كېشە لە دووبارە بوونەوهى پىنى (مفاعىلن) دروست بووه. (مفاعىلن) يەككە لە پىيە نابىچىنە يىيە موشىتە بەهەكان، واتە دەشى بېرىتەوه سەر زياتر لە يەك پىنى بىچىنە يى.

(مفاعىلن) دەشى بە ھۆى زىحافى خەبنەوه لە (مستفعلن) ھاتىبى. بە مەش كېشە كە دەبى بە كېشى پەجەزى مەخبوون. ھەروەكودەشى (مفاعىلن) بە ھۆى زىحافى قەبزەوه لە (مفاعىلن) ھاتىبى، بە مەوەش كېشە كە دەبى بە كېشى ھەزەجى مەقبوون، يان بوى ھەيە (مفاعىلن) بە ھۆى زىحافى (وہقس) ھوہ لە (متفاعلن) ھاتىبى، بە مەوەش كېشە كە دەبى بە كامىل، يان دەكرى (مفاعىلن) بە ھۆى زىحافى عەقلەوہ لە (مفاعىلن) ھاتىبى و كېشە كە بەم بۇچوونە دەبى بە وافىر، بە لام لە گەل ئەم ھەموورى تى چوونە شدا، لە عەرەبى و فارسىدا ئەم كېشە براوہ تەوہ سەر پەجەز ئىبن عەبىباد، لە باسى زىحافە كانى پەجەزدا، نموونەى بۇ پەجەزى شەشى مەخبوون ھىناوہ، واتە ئەم پىيەى بردۆتەوہ سەر (مستفعلن) (٥٩). (قەيسى پارىش) لە باسى پەجەزى شەشىدا، (مفاعىلن) دەباتەوہ سەر (مستفعلن) و قالبىكى پەجەزى مەخبوون بە نموونە دىننەوہ. (٦٠). خانلەرىش لە زنجىرەى پىنجەمىدا كە زنجىرەى كېشە (١٦) بىرگە پىيە كانه، يەكەم كېشى، پەجەزى ھەشتى مەخبوونى نووسىوہ، واتە ئەویش (مفاعىلن) بردۆتەوہ سەر (مستفعلن) (٦١). لە كوردىشدا (بىمار) وەك لكىكى پەجەز باسى ئەم كېشەى كردوہ (٦٢). ھەر بۆيە ئىمەش كېشە كە مان بردەوہ سەر پەجەز و بە لای بۇچوونە كانى تردا نەچوون.

٥- پەجەزى شەشى تەواو:

(مستفعلن مستفعلن مستفعلن) ٢x. نامى دەلى:

قورىانى تۆم ئەى سەرورەى زىندوو دلم

--ب- -ا- -ب- -ا- -ب- -ا-

مستفعلن مستفعلن مستفعلن

گيانم فيدات ئەى دل بەرى غونچە گولم (٦٣)

--ب- -ا- -ب- -ا- -ب- -ا-

مستفعلن مستفعلن مفتعلن

زەرب لىرەدا تەى ھاتۆتە سەر و بووہ بە (مفتعلن - ب - ب -).

۶- رەجەزى چواری مورەففەل:

(مستفعلاتن مستفعلاتن) ۲x. فانى دەلى:

ئەى بەختى نووستوو نووستن خەتايە

-- ب -- -- ب --

مستفعلاتن مستفعلاتن
ئەم نووستنەى تۆبۆ من بەلایە (۶۴)

-- ب -- -- ب --

مستفعلان مستفعلان

لەم قابەدا، دەبى عەروروز زەرب ھەردووكيان ھەرەكەى كۆتاييان ئىشباع بکرى:
(خەتايە/ بەلایە).

۷- رەجەزى چواری مەخبوونى مورەففەل:

(مفاعلاتن مفاعلاتن) ۲x. ۋەفایى دەلى:

نەخۆش و مەستى دوچاوى كالم

ب-ب- ب-ب- ا-ب-ب-ا

مفاعلاتن مفاعلاتن

ھەقم بە دەستە ئەگەر بنالم (۶۵)

ب-ب- ب-ب- ا-ب-ب-ا

مفاعلاتن مفاعلاتن

پىيە كەمى لەتى دووھم دەبى (ە) كۆتايى درىژ بکرىتەو، بىي بە (دەستا)، بۆئەوھى
كىشەكەى تەواو دەرىچى.

۸- رەجەزى چواری تەواو:

(مستفعلن مستفعلن) ۲x. فانى دەلى:

ۋەك بولبولى شەيدا دلم

-- ب -- -- ب -- ا-ب-ا

مستفعلن مستفعلن

ئەمشۆ ئەنالى بۆگولم (۶۶)

-- ب -- -- ب -- ا-ب-ا

مستفعلن مستفعلن

له باره. هه بۆیهش مهولوود نامه‌ی باته‌یی^(٧٦) (که ٥٨٣ دیره) و مهولوود نامه‌ی دهشتی (که ٤١٤ دیره) و بروا نامه‌ی دهشتی^(٧٧) (که ١٢٥ دیره) و مهولوود نامه‌ی مهلا خه‌لیلی موخلیس بهم کیشه‌یه دارژاون.

کیشی ره‌مه‌ل له کوردیدا ئەم قالبانه‌ی وه‌رگرتوووه:

١- ره‌مه‌لی هه‌شتیی ته‌واو:

(فاعلاتن فاعلاتن فاعلاتن فاعلاتن) ٢x. جزیری ده‌لی:

پورم — ولانم دیم لیکایی، مامه‌هه‌تتا مولته‌قایی

ب- - - ا- ب- - - ا- ب- - - ا- ب- - - ا

فاعلاتن فاعلاتن فاعلاتن فاعلاتن

(٧٨) من رچی شیرین د دایی، هود هود ئه‌هر مزگین بدایی

ب- - - ا- ب- - - ا- ب- - - ا- ب- - - ا

فاعلاتن فاعلاتن فاعلاتن فاعلاتن

له‌م قالبه‌دا، ده‌شی عه‌رووزیان زه‌رب، یان هه‌ردووکیان تووشی که‌ف (فاعلاتن) بین، جزیری ده‌لی:

ده‌م بده‌م ئه‌وچه‌ه‌قه‌ نیره بیته‌ نیشانه‌ک مه‌ژیره

ب- - - ا- ب- ب- - - ا- ب- - - ا- ب- - - ا

فاعلاتن فاعلاتن فاعلاتن فاعلاتن

(٧٩) دا بیت ئه‌وزینده‌ قیره یاری سادیق بی بوهایه

ب- - - ا- ب- ب- - - ا- ب- - - ا- ب- - - ا

فاعلاتن فاعلاتن فاعلاتن فاعلاتن

بینه‌ جووته‌کانی هه‌ردووله‌ت (٢، ٤، ٦، ٨) که‌فیان هاتوته‌ سه‌ر. ئەم قالبه‌کیشه‌ی ره‌مه‌ل نه‌ختی قورس و درژه، بۆیه‌ که‌م به‌کارهاتوووه.

٢- ره‌مه‌لی هه‌شتیی مه‌قسوور:

(فاعلاتن فاعلاتن فاعلاتن فاعلاتن) ٢x. حه‌مدی ده‌لی:

ه‌ب‌ج که‌سی ناوی شکه‌نجه‌ی په‌رچه‌می دل‌به‌ر نه‌بات

ب- - - ا- ب- - - ا- ب- - - ا- ب- - - ا

فاعلاتن فاعلاتن فاعلاتن فاعلاتن

با چه یای مه جمهر نه چیت و ئابرووی عه نبر نه بات (۸۰)

- ب - - ا - ب - - ا - ب - - ا - ب -
فاعلاتن فاعلاتن فاعلاتن فاعلان

لهم قالبه دا ، عه روز له نیوان مه قسوور (نمونه ی سه ره وه) و مه حزووف (فعولن)
دا ده خولیتته وه . نمونه ی عه روزی مه حزووف وه کو چه مدی ده لی :

به رگی تاقه ی شینی سورمه ی کرده بهر ، ره نگه فه له ک

- ب - - ا - ب - - ا - ب - - ا - ب -
فاعلاتن فاعلاتن فاعلاتن فعلن

روویپووشی ، حورمه تی خووی و مه ه ووئه ختهر نه بات (۸۱)

- ب - - ا - ب - - ا - ب - - ا - ب -
فاعلاتن فاعلاتن فاعلاتن فاعلان

عه روز جگه له چه زف ، خه بنیشی هاتوته سهر

۲- ره مه لی هه شتی مه خبوونی مه قسوور :

(فاعلاتن فاعلاتن فاعلاتن فعولن) ۲x جزیری ده لی :

دهستی قودره ت کوهلا قیت ژبه ژنا ته نیقاب

- ب - - ا - ب - - ا - ب - - ا - ب -
فاعلاتن فاعلاتن فاعلاتن فعولن

ل جه مالا جه به رووتی مه نه مان په ره ، حیجاب (۸۲)

ب - ب - ا - ب - - ا - ب - - ا - ب -
فاعلاتن فاعلاتن فاعلاتن فعولن

لهم قالبه دا ، هه موو پییه کان تووشی خه بن ده بن ، ته نیا پیی به که می هه ر دوولت
نه بی که خه بنی ته وزیمی نییه و ئیختیاریه . هه ر له م قالبه دا ده شی عه روز له باتی
قه سر :

أ- چه زفی بیته سهر ، وه کو جزیری ده لی :

قه هوه یا ته لخ د گهل زه هری هه لا هیل ب ده ری

- ب - - ا - ب - - ا - ب - - ا - ب -
فاعلاتن فاعلاتن فاعلاتن فعلن

وا له تاو زولی فیراقت بی هه وال و بی مه کان

-ب- -ا- -ب- -ا- -ب- -ا- -ب- -ا-

فاعلاتن فاعلاتن فاعلاتن فاعلان

(۸۶) هاتمه دهرگای عه داله ت شاهو سولتانم نه توی

-ب- -ا- -ب- -ا- -ب- -ا- -ب- -ا-

فاعلاتن فاعلاتن فاعلاتن فاعلان

ه- ره مه لی هه شتی مه خبوونی مه حزووف:

(فاعلاتن فاعلاتن فاعلاتن فعلن) ۲ x . سالم دهلی:

سونبولی توپر که په رژینه به په هلووی گولا

-ب- -ا- -ب- -ا- -ب- -ا- -ب- -ا-

فاعلاتن فاعلاتن فاعلاتن فعلن

(۸۷) موو به موو هه ریه که داوئکه له رئی مورغی دلا

-ب- -ا- -ب- -ا- -ب- -ا- -ب- -ا-

فاعلاتن فاعلاتن فاعلاتن فعلن

له م قالبه دا ، واده بی عه رووز جگه له (مه خبوونی مه حزووف - فعلن):

أ- (مه خبوونی مه قسوور - فعلن) بی ، سالم دهلی:

یار گله ی بوو له دلم چونکه نه سووتا له فیراق

-ب- -ا- -ب- -ا- -ب- -ا- -ب- -ا-

فاعلاتن فاعلاتن فاعلاتن فعلن

(۸۸) له قسه ی ناحه قی نه و (سالم) ی مسکین خه جلا

-ب- -ا- -ب- -ا- -ب- -ا- -ب- -ا-

فاعلاتن فاعلاتن فاعلاتن فعلن

لیره دا ، پی یه که می له تی دووه میش خه بنی هاتوته سهر. نه مه ده شی به لام وه کو

خه بنی پییه کانی تر لازم نییه.

ب- هه رووه کو ده شی ، عه رووز ، نه سلهم (اصلم) بی . (فعلن) ، سالم دهلی:

نالہ سوودی نیبہ سالم لہ دلی کافردا

-ب- -ب- اب ب - -ب- اب ب - -ا- -ا-

فاعلاتن فعلاتن فعلاتن فع لن

لہب بدوزہ لہ ئہلہم ئہم ھہ موھاوارہ عہبہس (۸۹)

-ب- باب ب - -ب- اب ب - -ا- ب ب -ا-

فاعلاتن فعلاتن فعلاتن فعلن

لیرہدا، پئی یہ کہ می لہ تی دووہم کہ فی ہاتوۓ سہر (فاعلاتن ← فاعلاتن).

ج- ھہ روہا ہہ شی عہ روز، (ئہ سلہم موسہ ببہغ - فع لان) بی، وہ کوسالم دہ لی:

سیرپی نیکتہ ی دہ ہنت چاکہ نہ زانی قہ نناد

-ب- -ب- اب ب - -ب- اب ب - -ا- -ا-

فاعلاتن فعلاتن فعلاتن فع لان

نمہک ئالووہ نہ کہن بالہ خہ میری نوقلا (۹۰)

ب ب - -ب- اب ب - -ب- اب ب - -ا- ب ب -

فاعلاتن فعلاتن فعلاتن فعلن

پئی یہ کہ می لہ تی دووہم دہ بی ھہ مزہ کہی قووت بدری و بخویندرتہ

(نمہ کالوو = ب ب - - = فعلاتن)، نہ وک کیشہ کہ لاسہ نگ دہ بی. ھہ روہ کوزہ ربہ کہی

(نوقلا) دہ بی ہنگی (ق) ی بہ قورسی بخویندرتہ وہ و بکرتہ برگہ یہ کی کورسی

سہ ربہ خو.

۶- رہ مہ لی ھہ شتی مہ خبوونی ئہ سلہم (أصلم):

(فاعلاتن فعلاتن فعلاتن فع لن) ۲x. زیوہر دہ لی:

کیبہ تا سہر لہ فہ زای دہرد و غہ ما بی، ما بی

-ب- -ب- اب ب - -ب- اب ب - -ا- -ا-

فاعلاتن فعلاتن فعلاتن فع لن

ئوہ ھہر کورہ کہ چاوی لہ ھہ وابی، وابی (۹۱)

ب ب - -ب- اب ب - -ب- اب ب - -ا- -ا-

فاعلاتن فعلاتن فعلاتن فع لن

لہم قالبہ دا، دہ شی عہ روز، لہ باتی ئہ سلہم:

۱- مه خبوونی مه حزووف بی (فعلن) ، زئوهر دهلی:

وه ره مه میدانی هونه ر گهر ئه ته وی به رزی وه ته ن

ب ب - - ا ب ب - - ا ب ب - - ا ب ب - - ا

فعلاتن فعلاتن فعلاتن فعلن

(۹۲) وه سلی مه حبویه به بی رهنج و عیتابی ، نابی

ب - - ا ب ب - - ا ب ب - - ا - - ا

فاعلاتن فعلاتن فعلاتن فعلن

ب- هه ره کو ده شی، عه رووز له باتی ئه سلهم ، مه خبوونی مه قسوور (فعلان) بی، وه کو زئوهر دهلی:

ئهی وه ته ن په روهری ته ن په روهری پر لاف و گه زاف

- ب - - ا ب ب - - ا ب ب - - ا ب ب - - ا

فاعلاتن فعلاتن فعلاتن فعلان

(۹۳) ئه سه ری خزمه تی توچین ، به حیسایی، سایی

ب ب - - ا ب ب - - ا ب ب - - ا - - ا

فعلاتن فعلاتن فعلاتن فعلن

۷- ره مه لی هه شتی مه شکوول:

(فعلات فاعلاتن فعلات فاعلاتن) ۲x. نالی دهلی:

سه ری هه ردوو کولمی داخو گولی نه و به هاره یاخو

ب ب - - ا ب - - ا ب - - ا ب - - ا

فعلات فاعلاتن فعلات فاعلاتن

(۹۴) ته ره فی نه هاره زولفی زوله فون مینه الله یالی

ب ب - - ا ب - - ا ب - - ا ب - - ا

فعلات فاعلاتن فعلات فاعلاتن

۸- ره مه لی شه شی موسه بیه غ:

(فاعلاتن فاعلاتن فاعلاتن) ۲x. به ختیار زئوهر دهلی:

وا گه لا ریزانه گیانه بوچه مه نزار

ب - - ا ب - - ا ب - - ا - - ا

فاعلاتن فاعلاتن فاعلاتن

۱۱- رهمه لی شه شیبی مه خبوونی مه قسوور:

(فاعلاتن فعاتن فعلان) ۲x . سالم دهلی:

غه بغب و خال وله ب و تورپه بی یار

- ب - - - ا ب ب - - - ا ب ب - ۱۰

فاعلاتن فعاتن فعلان

(۹۷) سونبول و سیب و به نه فشه و گوللنار

- ب - - - ا ب ب - - - ا ب ب - ۱۰

فاعلاتن فعاتن فاعلان

دهشی لهم قالبه دا، عه رووز، له باتی مه قسوور، مه حزووف بی. وه کز سالم دهلی:

تاله لای یاره فهره حنا که دلم

- ب - - - ا ب ب - - - ا ب ب - ۱۰

فاعلاتن فعاتن فعلن

(۹۸) جیی له گولزاره به بی فه سلی به هار

- ب - - - ا ب ب - - - ا ب ب - ۱۰

فاعلاتن فعاتن فعلان

۱۲- رهمه لی شه شیبی مه حزووف:

(فاعلاتن فعاتن فاعلن) ۲x . ناری دهلی:

چاوه کهم که ی بی زه مانی زووبه زو

- ب - - - ا ب ب - - - ا ب ب - ۱۰

فاعلاتن فعاتن فاعلن

(۹۹) دابنیشین بی غه می دل دووبه دوو

- ب - - - ا ب ب - - - ا ب ب - ۱۰

فاعلاتن فعاتن فاعلن

لهم قالبه دا، دهشی عه رووز، له باتی مه حزووف، (مه قسوور - فاعلان) بی. ناری له

هه مان هونراوه دا دهلی:

دهفته ری رازی گله ی پوژی فیراق

- ب - - - ا ب ب - - - ا ب ب - ۱۰

فاعلاتن فعاتن فاعلات

(۱۰۰) بیٽه مهيدانی بهیان و ، موو به موو

- ب - - ا - ب - - ا - ب -

فاعلاتن فاعلاتن فاعلن

۱۲- ره مهلی شهشی مهخبوونی مهحزووف:

(فاعلاتن فاعلاتن فعلن) ۲ x نالی دهلی:

بیچهی په رچه می یو پرچی سییا

- ب - - ا - ب - - ا - ب -

فاعلاتن فاعلاتن فعلن

(۱۰۱) هر دهلی مانگه شهوه کولمی تیا

- ب - - ا - ب - - ا - ب -

فاعلاتن فاعلاتن فعلن

بیی دووه می له تی دووه م دهبی بخویندر یته وه (گه شه واکول = ب - - = فاعلاتن)،
واته (ه) ی دواي (شهو) دهبی در یتز بکر یته وه، نه وه ک کیشه که له نگه دهبی.

دهشی له م قالبه دا ، عه روز ، له باتی مهخبوونی مهحزووف:

أ- مهخبوونی مهقسوور (فعلان) بی، وه کو، نالی دهلی:

مهخمه ره هاوی یهیی هه ولی فیراق

- ب - - ا - ب - - ا - ب -

فاعلاتن فاعلاتن فعلان

(۱۰۲) دهستی من دامه نی تو پوژی قیا

- ب - - ا - ب - - ا - ب -

فاعلاتن فاعلاتن فعلن

ب- ههروه کو دهشی، عه روز، بیی به نه سلهم (فعلن)، ههروه کونالی له دیرنکی نری
هه مان هونراوه دا دهلی:

خاتری زاهید و خالی خالی

- ب - - ا - ب - - ا - ب -

فاعلاتن فاعلاتن فعلن

(۱۰۳) نیبه ئهلبهتته لسه بینکی ریا

ب ب -- ا ب ب -- ا ب ب - ا
فاعلاتن فعلاتن فعلن

۱۴- ره مه لی شه شی مه خبوونی ئه سلهم:

(فاعلاتن فعلاتن فع لن) ۲x. جزیری دهلی:

لاتی حوسنی یوشه هی خوویانی

- ب -- ا ب ب -- ا -- ا

فاعلاتن فعلاتن فع لن

(۱۰۴) بخوه هم خانی یوه هم خاقانی

- ب -- ا ب ب -- ا -- ا

فاعلاتن فعلاتن فع لن

لهم قالبه دا ده شی ، عه روز له باتی ئه سلهم:

أ- (مه خبوونی مه حزووف- فعلن) بی ، جزیری دهلی:

بسوروه هه یبه ت و سه همی خوه پوری

ب ب -- ا ب ب -- ا ب ب - ا

فاعلاتن فعلاتن فعلن

(۱۰۵) بته شینت لبوتان سولتانی

ب ب -- ا ب ب -- ا -- ا

فاعلاتن فعلاتن فع لن

ب- ده شی ، عه روز له باتی ئه سلهم ، (مه خبوونی مه قسوور- فعلن) بی وه کو

جزیری دهلی:

کاکولی به ره بسه رخال و خه تان

- ب -- ا ب ب -- ا ب ب - ا

فاعلاتن فعلاتن فعلن

(۱۰۶) کوموسه لسه ل بنومیت ره یحانی

ب ب -- ا ب ب -- ا -- ا

فاعلاتن فعلاتن فع لن

۱۵- ره مه لی چواری ته واو:

(فاعلاتن فاعلاتن) ۲x. لوتفی دهلی:

(۱۰۷) لایه قی زولم وجه فا خوُم غه رقی ده ریایی خه تا خوُم
-ب- -ب- -ب- -ب-
فاعلاتن فاعلاتن فاعلاتن فاعلاتن

زحاف و عیله کانی ره مه ل له کوریددا:

۱- خه بن: فاعلاتن فاعلاتن / فاعلن فعلن (پاش چه زف) نالی دهلی

له جگه رگوشه یی شیعرم مه ده مه عنایی خه راپ

ب-ب- -ب- -ب- -ب- -ب-
فاعلاتن فاعلاتن فاعلاتن فاعلاتن

(۱۰۸) بی خه تا که س نییه رازی که له ئه ولادی درئ
ب-ب- -ب- -ب- -ب- -ب-
فاعلاتن فاعلاتن فاعلاتن فعلن

هه موو پیه کان خه بنیان هاتوته سهر

۲- که ف: فاعلاتن - فاعلاتن فانی دهلی:

ئهم جیهانه هه روه کوو ده ریایه عیرفان که شتیبه

-ب- ب- ا-ب- -ب- -ب- -ب-
فاعلاتن فاعلاتن فاعلاتن فاعلاتن

(۱۰۹) قهومی بی که شتی له به حرا مه حووه پرزگاری نییه
ب-ب- -ب- -ب- -ب- -ب-
فاعلاتن فاعلاتن فاعلاتن فاعلاتن

بئی به که می له تی به که م که فی هاتوته سهر

۳- شه کل: (خه بن + که ف) فاعلاتن فعلات. نالی دهلی:

به مه لاحتی ته که للوم هه موزهم زهم و مه لیچی

ب-ب- ب- ا-ب- -ب- -ب- -ب-
فعلات فاعلاتن فعلات فاعلاتن

جاریش بهم مهشتوورهی سهریع هه ره گوتری ره جهن... (۱۱۹). هه ره ئه م نزیکیبهی سهریع و ره جه زیشه وای له (د. عبدالله الخذرب) کردووه بلی: (سهریع له ره جه زوه رگیراوه) (۱۲۰). سهریع له کوردیشدا به کار هاتوووه به لام به زوری نا، جزیری و خانی و حاجی وه فایی و زیوهر و فانی به کاریان هیناوه. کیشی سهریع له کوردیدا، ئه م قالبانهی ههیه:

۱- سهریعی شه شیبی (مهتوی مهکشووف):

(مستفعلن مستفعلن فاعلن) ۲x. نامی دهلی:

بهیداخی دینم دینی تو، چاوه کهم

--ب- ا--ب- ا-ب-ا

مستفعلن مستفعلن فاعلن

(۱۲۱) گولباخی ژینم ژینی تو، چاوه کهم

--ب- ا--ب- ا-ب-ا

مستفعلن مستفعلن فاعلن

له م قالبه دا، تهی ته نیا ده چیته سهردوا پیی له ته کان، بویه (مهتوی مهکشووف) خراوه ته ناو که وانه.

۲- سهریعی شه شیبی مهتوی مهکشووف:

(مفتعلن مفتعلن فاعلن) ۲x. فانی دهلی:

پووله ته فننون که نه زانیت نهوی

-ب-ب- ا-ب-ب- ا-ب-ا

مفتعلن مفتعلن فاعلن

(۱۲۲) یاری به دوو جاهیلی جانیت نهوی

-ب-ب- ا-ب-ب- ا-ب-ا

مفتعلن مفتعلن فاعلن

له م قالبه دا، ده شی، عه رووز له باتی (مهتوی مهکشووف- فاعلن)، (مهتوی مهتووف فاعلن) بی، وه کو وه فایی دهلی:

جانی عه زیزم! به سهری زولفی خاو

-ب-ب- ا-ب-ب- ا-ب-ا

مفتعلن مفتعلن فاعلن

يوسفی دل چي له زيندان مه که (۱۲۳)

- ب ب - ا - ب ب - ا - ب - ا

مفتعلن مفتعلن فاعلن

زه ربه که به حه ره که کؤتايي هاتووه و حه ره که که ئيشباع کراوه.

۳- سه ريعي شه شيبی مه توی مه وقووف:

(مفتعلن مفتعلن فاعلن) ۲x. جزيري دهلي:

دل ژ عيلاجي کوبده رکه ت ميزاج

- ب ب - ا - ب ب - ا - ب - ا

مفتعلن مفتعلن فاعلن

دي ژ له بي نوش عه تابت عيلاج (۱۲۴)

- ب ب - ا - ب ب - ا - ب - ا

مفتعلن مفتعلن فاعلن

دهشي له م قالبه دا ، عه روز له باتي (مه توی مه وقووف- فاعلن) (مه توی مه کشووف- فاعلن) بي. جزيري له ديري کي تري هه مان هونراوه دا دهلي:

ژاقي حه ياتي بيه دا شه ربه ته ک

- ب ب - ا - ب ب - ا - ب - ا

مفتعلن مفتعلن فاعلن

زينده کرين ما ژعه دوورا نه شاج (۱۲۵)

- ب ب - ا - ب ب - ا - ب - ا

مفتعلن مفتعلن فاعلن

زينحاف و عيلله کاني سه ريع له کورديدا:

۱- ته ي:

مستفعلن ← (مستعلن - مفتعلن)، (مفعولات) دواي وه قف که ده بي به (مفعولات)، ته ي ديتنه سه رو ده بي به (مفعولات) و ده گوړي بو (فاعلن). يان دواي که شف که ده بي (مفعولات)، ته ي ديتنه سه رو ده بي به (مفعولات) و ده گوړي بو (فاعلن). وه کو جزيري دهلي:

من نه زه ره ک حوسن و جه مالا ته کر

- ب ب - ا - ب ب - ا - ب - ا

مفتعلن مفتعلن فاعلن

ثایینه یه ك دی م ژنوورا جه لیل (۱۲۶)

- ب - ب - ا - ب - ا - ب - ا

مفتعلن مفتعلن فاعلان

۲- خه بن: مستفعلن ← (متفعلن-مفاعلن). نامی دهلی:

روحم فیدای نووری زیا، چاوه کهم

-- ب -- ا -- ب -- ا -- ب --

مستفعلن مستفعلن فاعلن

(۱۲۷) له عیشقی تۆ چوومه چیا چاوه کهم

- ب - ب - ا - ب - ا - ب - ا

مفاعلن مفتعلن فاعلن

پئی یه که می له تی دووهم خه بنی هاتوته سهر

۳- که شف:

(مفعولاتُ مفعولا)، له م کیشه دا هه میشه دوا (که شف)، (تهی) دیته سهر و دهبی

به (مفعلا) و دهگوری بۆ (فاعلن). وه کو، فانی دهلی:

ژینی به شهر فه خره له گهل عیلم و فه ن

- ب - ب - ا - ب - ا - ب - ا

مفتعلن مفتعلن فاعلن

(۱۲۸) بولبوله زانا و زه مین وهك چه مهن

- ب - ب - ا - ب - ا - ب - ا

مفتعلن مفتعلن فاعلن

۴- وه قف: مفعولاتُ مفعولاتُ.

(مفعولاتُ) له م کیشه دا هه میشه دوا (وه قف)، (تهی) دیته سهر و دهبی به

(مفعلات) و دهگوری بۆ (فاعلات - فاعلان).

واته: سه ریح له کوردیدا دوو زیحاف (خه بن و تهی) و دوو عیلله (که شف و

وه قف) ده چیته سهر.

۵- کیشی خه فیف:

وشه ی خه فیف (الخفیف) له زمانی عه ره بیدا به مانای سووک هاتووه و وهك

زاراوه یه کی عه رزویش بۆ ئه و کیشه به کاردی که له بازنه ی چواره مدایه و پییه کانی له

بازنه ی خویدا به م جوړه ن:-

(فاعلاتن مستفع لن فاعلاتن) ۲x.

له زاری (خه لیلی) ده گپړنه وه ، گوايه (بویه ئه م کیشه ناوی لی نراوه خه فیف چونکه له هه موو خه فتييه کان سوو کتره) (۱۲۹) . سوو کييه که ييشی له بهر ئه وه ييه که (سی سبه بی تیدا به دواي يه کدا دین ، چونکه تپی يه که م و دووه می وه ته دی بلاویش دهنگی سبه بی سووک دهن که دواي دوو سبه بی سووک دین ، سبه بییش له وه ته د سوو کتره ...) (۱۳۰) . خه فیف يه کیکه له و کیشانه ی له عه ره بیدا جیگایه کی دیاری هه یه (خه فیف کیشیکی به وبقاره و ناسکیشه ، ئه گه روه کو ته ویل سه نگین و به وبقار نه بی ووه کو مونسه ریح نه رم و داشکاو نه بی ، ئه وه له هه ر خه سیه تیکی ئه م دوو کیشه هه ندیکی تیدایه ، بویه چون بوبابه تی دلیری و شانازی و شتی وا دست دها هه رواش بوبابه تی ناسکی وه کو غه زل و شیوه ن و ئه م بابه تانه ده شی) (۱۳۱) .

له کوردیدا ئه م کیشه زور به کارهاتووه و گه لی شاعیر شیعریان پی داناوه وه کو جزیری ، حاجی ، شیخ رها ، حه مدی ، بیخود ، شاهو ، گوران ، ئه سیری ، سالم ، خادم ، شاکه لی ، سه فوه ت ، میرزا غه فوور ، تاهیر فوئاد ، فانی

(حاجی قادری کوی له شاعیرانی دی زیاتر ئه م کیشه ی هه لېزار دووه ، به تایبه تی له هه لېه سته جووت پاشبه نده کاندا . ئه م هه لېزار دنه شی له دووربینی و شاره زایبه وه بووه ، چونکه ئه م هه لېه سته دریزانه زیاتر به م کیشه کورته ، که یازنه برگه بین ، چاکتر هه لنده سن) (۱۳۲) .

ئه م کیشه چ به کورتی بی که (۱۰-۱۱) برگه یه وچ به زوری برگه ی دریز بی ، له کیشی خومالییه وه نزیکه و هه ر ئه وه شه وای کردووه زور به کار بی . ئه مهش هه ندی قالبی خه فیف له شیعی کوردیدا :

۱- خه فیفی شه شی ی مه خبوونی مه قسوور :

(فاعلاتن مفاع لن فعلان) ۲x . سالم ده لی :

غه م وه کو کوه تن زه عیف و نزار

-ب - - ا - ب - ب - ا ب ب - ۱۰

فاعلاتن مفاع لن فعلان

دل یه کی غائیله ی زه مانه هه زار (۱۳۳)

-ب - - ا - ب - ب - ا ب ب - ۱۰

فاعلاتن مفاع لن فعلان

لەم قالبەدا، عەرۆوز لە باتی مەقسوور :

أ- دەشی ئەسلەم (فع لن) بی، سالم لە دێرێکی تری هەمان ھۆنراوەدا دەلی:

واله سەربانی مەیکەدە راھیب

-ب- -ب- -ب- ب- ب- ا- -ا- -ا

فاعلاتن مفاع لُ فاع لن
ئەم کەلامە دەلی بە نالەیی زار (۱۳۴)

-ب- ب- ب- ب- ب- ب- ا- ب- ب- ا- ۱۰

فاعلاتُ مفاع لن فعلان

پێی دوو می لەتی یە کەم خەبن و کە فی ھاتۆتە سەر (نی مەیکەدە = ب- ب- ب = مفاع ل)، کە بە ھەردووکیان (شەکل) دروست دەکەن. پێی یە کە می لەتی دووھ مییش تووشی (کەف) ھاتوو.

ب- ھەروەکو دەشی، عەرۆوز (ئەسلەم موسەببەغ - فع لان) بی، وەکو سالم لە ھەمان ھۆنراوەدا دەلی:

بەحەقیقەت جـ ھانی بی بونیاد

ب- ب- -ب- -ب- ب- ب- ا- -ا- -ا ۱۰

فاعلاتن مفاع لن فع لان
نییەتی بۆ کە سی سوبات و قەرار (۱۳۵)

ب- ب- -ب- -ب- ب- ب- ا- ب- ب- ا- ۱۰

فاعلاتن مفاع لن فعلان

پێی یە کە می لەتی یە کەم و دووھ می تووشی خەبن ھاتوون.

ج- ھەروەھا، دەشی عەرۆوزە کە ی (مەخبوونی مەحزووف - فع لن) بی، خادیم دەلی:

ساقیا لەم شەرابە یەم بەدەری

-ب- -ب- -ب- ب- ب- ا- ب- ب- ا- ۱۰

فاعلاتن مفاع لن فع لن
کەنە کەم فەر قی ھەر نشیوو و فرار (۱۳۶)

ب- ب- -ب- -ب- ب- ب- ا- ب- ب- ا- ۱۰

فاعلاتن مفاع لن فعلان

پئی یه که می له تی دووهم خه بنی هاتوته سهر. بهم جزوره ئه م قالبه ی خه فیف که له
 سه رزه ربی (مه خبوونی مه قسوور- فعلان) دامه زراوه، عه رووزه کانی له تیوان (فعلن،
 فعلان، فع لن، فع لان) دا ده خولیتته وه.

۲- خه فیفی شه شیی مه خبوونی مه حزووف:

فاعلاتن مفاع لن فعلن (۲x). حاجی ده لی:

عوله مامان به قه ولی بی سه روپا

ب ب - - ا ب - ب - ا ب ب - ا

فعلاتن مفاع لن فعلن

(۱۳۷) پاکی خنکاله به حری وشکی هه وا

ب ب - - ا ب - ب - ا ب ب - ا

فاعلاتن مفاع لن فعلن

له م قالبه دا، عه رووز له باتی (مه خبوونی مه حزووف- فعلن):

أ- ده شی (مه خبوونی مه قسوور- فعلان) بی. شیخ ره زای تاله بانی ده لی:

شه و که دیم ده م ده کاته وه وه کوه ار

ب ب - - ا ب - ب ب ا ب ب - ا

فعلاتن مفاع ل فعلان

(۱۳۸) وا ئه زانم سه گه و به من ئه حه پی

ب ب - - ا ب - ب - ا ب ب - ا

فاعلاتن مفاع لن فعلن

پئی دووهم می له تی یه که م شه کل (خه بن + که ف) ی هاتوته سهر. (مستفع لن) بووه

به (متفع ل) و (مفاع ل) ی خراوه ته شوین.

ب- ده شی، عه رووز، ئه سلهم - فع لن) بی، وه کو، بیخود ده لی:

له عل و زمره ووت و گه وه هری ئیمهن

ب ب - - ا ب - ب - ا - - ا

فاعلاتن مفاع لن فع لن

(۱۳۹) زیخ و به ردی که ژوو چیبایی وه تن

ب ب - - ا ب - ب - ا ب ب - ا

فاعلاتن مفاع لن فعلن

ج- دهشی عهرووز (ئهسلهم موسه ببهغ - فع لان) بی، وهکو بیخود دهلی:

دورپرو مهرجان وکاره بای کوردان

- ب - - اب - ب - ا - - ا

فاعلاتن مفاع لن فع لان

(۱۴۰) نیرگسه و لاله یه و گیایی وهتهن

- ب - - اب - ب - اب - ب - ا

فاعلاتن مفاع لن فعلن

ئههم قالبه ی خه فیف که له سه ره زه ربی (مه خبوونی مه حزووف - فعلن) هاتووه،

عهرووزی له نیوان (فعلن، فعلان، فع لن، فع لان) دهخولیتته وه.

۲- خه فیفی شه شیبی مه خبوونی ئه سلهم:

(فاعلاتن مفاع لن فع لن) ۲ x . سالم دهلی:

قهت تهواو نابی ئاره زووی یارم

- ب - - اب - ب - ا - - ا

فاعلاتن مفاع لن فع لن

ئاخیری عومره ئه وه ولی کارم (۱۴۱).

- ب - - اب - ب - ا - - ا

فاعلاتن مفاع لن فع لن

لهم قالبه کیشه دا، عهرووز له باتی ئه سلهم:

أ- دهشی (ئهسلهم موسه ببهغ - فع لان) بی، وهکو سالم دهلی:

گری بهست دل به شه وله نه شه هی پام

ب - ب - - اب - ب - ا - - ا

فاعلاتن مفاع لن فع لان

(۱۴۲) هات و چوو بووله مه ستیبا هه رسوو

- ب - - اب - ب - ا - - ا

فاعلاتن مفاع لن فع لن

ب- ههروه کو دهشی عهرووزه که هی (مه خبوونی مه حزووف - فعلن) بی، سالم دهلی:

شاہ پری دا لہ دل خہ رووسی سہ حہر

-ب- -ب- ا ب- ب- ا ب- ب- ا

فاعلاتن مفاع لن فعلن
وای غوباری کہ د وورہ تم جادوو (۱۴۳)

-ب- -ب- ا ب- ب- ا - - ا

فاعلاتن مفاع لن فع لن

ج- ہر وہا دہشی عہ روزکھی، (مہ خبوونی مہ قسور- فعلان) بی. سالم لہ ہہ مان
ہونراوہ دا دہلی:

باز تہ گہر پی نیبہ بہ توپرہ بی یار

-ب- -ب- ا ب- ب- ا ب- ب- ا

فاعلاتن مفاع لن فعلان
بو دہ مانم بہ بوی موعہ تہر بوو (۱۴۴)

-ب- -ب- ا ب- ب- ا - - ا

فاعلاتن مفاع لن فع لن

پنی دووہ می لہ تی یہ کہم دہ بی بخویندر تہ وہ (نیبا بہ توپر) نہ وہ ک کیشہ کہ
دہر ناچی. لہم قالبہ دا، کہ زہر بہ کہی تہ سلہ مہ، عہ روزہ کانی لہ تیوان (فعلن، فعلان،
فع لن، فع لان) دہ خولینہ وہ.

۴- خہ فیفی شہ شیبی مہ خبوونی تہ سلہ می موسہ ببہ غ:

فاعلاتن مفاع لن فع لان ۲x. قانبع دہلی:

کورہہ پروانہ عالیہ می ئیجاد

-ب- -ب- ا ب- ب- ا - - ا

فاعلاتن مفاع لن فع لان
ہر لہ مہ بدہء ہہ تاوہ کو میعاد (۱۴۵)

-ب- -ب- ا ب- ب- ا - - ا

فاعلاتن مفاع لن فع لان

لہم قالبہ دا، عہ روزہ کہی جگہ لہ (تہ سلہم موسہ ببہ غ):
۱- دہشی تہ سلہم (فع لن) بی، وہ کو قانبع لہ ہہ مان ہونراوہ دا دہلی:

قانیعا به زمی شیخ وه کو ئاگر
 ب - ب - اب - ب - ا - - ۱
 فاعلاتن مفاع لن فع لن
 (۱۴۶) هه لگرا تازه چی ئه که هی فه ریاد
 ب - ب - اب - ب - ا - - ۱۰
 فاعلاتن مفاع لن فع لان

ب- هه روه کو ده شیء عه روزه که هی (مه خبوونی مه حزووف- فعلن) بی.
 خادیم ده لی:

ده وره یی حادیس ووزه مانی قیده م
 ب - - اب - ب - اب - ب - ا
 فاعلاتن مفاع لن فعلن
 (۱۴۷) هه ردوله م به حری نووره یه ک گه ردا ب
 ب - - اب - ب - ا - - ۱۰
 فاعلاتن مفاع لن فع لان

ج- هه روه کو ده شیء، عه روزه که هی مه خبوونی مه قسوور (فعلان) بی.
 حه مدی ده لی:

ئه هلی بالا که پی ئه لین مه له کووت
 ب - - اب - ب - اب - ب - ا
 فاعلاتن مفاع لن فعلان
 (۱۴۸) له به لای لابه لاکه وه ک لابیون
 ب - ب - اب - ب - ا - - ۱۰
 فاعلاتن مفاع لن فع لان

پی یه که می نیوهی دووه م زیحافی خه بنی هاتوته سه ر.
زیحاف و عیلله کانی خه فیف:

۱- خه بن:

فاعلاتن ← فاعلاتن، مستفعلن ← متفعلن (مفاعلن). حاجی ده لی:

حه ز ده که ی تی بگه ی له بی دینی

- ب - - اب - ب - ا - - ا

فاعلاتن مفاع لن فع لن
ببه ده رویشی شیخه کان به هه وهس (۱۴۹)

ب ب - - اب - ب - . اب ب - ا

فاعلاتن مفاع لان فعلن

پنی دووه می هه ردووله ت تووشی خه بن هاتوون. له هه ردووکیاندا (مستفعلن) بووه به (مفاع لن). پنی یه که می له تی دووه م خه بنی هاتوته سهر (فاعلاتن) بووه به (فاعلاتن). پنی کوتاییش پاش چه زف تووشی خه بن بووه (فاعلان) بووه به (فعلن) ۲- قه سر: فاعلاتن -> (فاعلاتن - فاعلان) . خادیم ده لی:

ئهی سه با توش له خاکی ده رگه هی یار

- ب - - اب - ب - اب ب - ۱۰

فاعلاتن مفاع لن فعلان

بینه توژی غوباری سورمه هی ناز (۱۵۰)

- ب - - اب - ب - ا ب ب - ۱۰

فاعلاتن مفاع لن فعلان

عه رووز و زهر ب، هه ردووکیان قه سریان هاتوته سهر (فاعلان)، له گه ل قه سر خه بنیشیان هاتوته سهر (فعلان).

۳- چه زف: فاعلاتن -> (فاعلا - فاعلان) . بیخود ده لی:

بی شریقه هی برایه تی هه رگیز

- ب - - اب - ب - ا - - ا

فاعلاتن مفاع لن فع لن
نی یه چاره ی مه لاریایی وه ته ن (۱۵۱)

ب ب - - اب - ب - اب ب - ا

فاعلاتن مفاع لن فعلن

زه ره ب تووشی چه زف بووه، (فاعلاتن - فاعلان)، ئینجا (فاعلان) خه بنی هاتوته سهر، بووه به (فعلن).

۴- سه لم: (فاعلاتن - فع لن) . حاجی ده لی:

ئەم قسەى ئىستە عەيبى لى دە گرن

-ب - - اب - ب - ا - - ا

فاعلاتن مفاع لن فاع لن
ئەو دەمەش دى كە ئىوہ بۆى دەمرن (۱۵۲)

-ب - - اب - ب - ا - - ا

فاعلاتن مفاع لن فاع لن

عەرۋوز زەرب ، ھەردووكيان تووشى سەلم ھاتوون، بوون بە (فاع لن).

۵-تەسبىخ : لەم كىشەدا ، فاعلاتن دواى ئەوہى سەلى دىتە سەزو دەبى بە (فاع لن)،

(فاع لن) تووشى تەسبىخ دەبى . واتە تىپىكى ۋەستاۋى لە كۆتايى زياد دەكرى ۋ دەبى بە

(فاع لان). حاجى دەلى:

حاكم و ميرەكانى كوردستان

-ب - - اب - ب - ا - - ا

فاعلاتن مفاع لن فاع لان
ھەر لە بۆتانەوہ ھە تا بابان (۱۵۳)

-ب - - اب - ب - ا - - ا

فاعلاتن مفاع لن فاع لان

عەرۋوز زەرب، پاش سەلم (فاع لن) تەسبىغيان ھاتۆتە سەر و بوون بە (فاع لان) .

پىنى دووہ مى لەتى دووہ مىش دەبى بخوئندرتتەوہ (نەوا ھەتا = ب - ب -)، واتە (ە) ى

(نەوہ) درىژ بکرتتەوہ بۆ(ا) نەوہك كىشەكە دروست نايە.

بەمە ديارە زىحاف و عىللەكانى كىشى خەفیف برىتىن لە : يەك زىحاف (خەبن) و

چوار عىللە (قەسر، ھەزف، سەلم، تەسبىخ).

۶- كىشى موزارىع :

ۋشەى موزارىع (مضارع) لە عەرەبىدا بە ماناى پى چوون ھاتوۋە، ۋەك زاراۋە يە كىش

بۆئەو كىشە بە كار دى كە لە بازنەى چوارەمدايە ۋ پىبەكانى لە ناو بازنەى خویدا بەم

جۆرە يە:

(مفاعىلن فاع لاتن مفاعىلن) x ۲.

تەحریری سەد رېوایەت ، ناکەت لبۇکیفایەت (۱۵۹)

--ب - ا - ب -- ا - ب - ا -- ب - ا

مفعول فاع لاتن مفعول فاع لاتن

عەرۆزەکانی ئەم قالدە ، لەنیوان پینی تەواو (فاع لاتن) - نمونە ی سەرەو- و پینی
موسبەغ (فاع لاتان) و پینی مە کفوف (فاع لات) دادەخولینەو.

ا- نمونە بۇ عەرۆزی موسبەغ وەکو ، جزیری لە هەمان هونراو دا دەلی :

حوسن و جەمالی جانان نادیرتن توپیان

--ب - ا - ب -- ۱۰ -- ب -- ۱۰ - ب - ا -- ب - ۱۰

مفعول فاع لاتان مفعول فاع لاتان

هەرچی نەبت بیدایەت ئەسلا نەهن نیهایەت (۱۶۰)

--ب - ا - ب -- ا -- ب - ا -- ب - ا -- ب - ا

مفعول فاع لاتن مفعول فاع لاتن

ب- نمونە بۇ پینی مە کفوف ، وەکو فانی دەلی :

بی کارە دامە نیشە ، وریابە رۆژی نیشە

--ب - ا - ب - ا -- ب - ا -- ب - ا -- ب - ا

مفعول فاع لات مفعول فاع لات

ئازا بژی هەمیشە ، پیویستە پالەوانی (۱۶۱)

--ب - ا - ب - ا -- ب - ا -- ب - ا -- ب - ا

مفعول فاع لات مفعول فاع لاتن

پینی دووهم و چوارەم و شەشەمی کەفیان هاتۆتە سەر ، بوونەتە (فاع لات) .

۲- (موزاریعی هەشتیی ئەخرەبی موسبەغ) :

(مفعول فاع لاتن مفعول فاع لاتان) ۲x . حاجی دەلی :

خاکی جزیرو بوتان ، یەعنی وولاتی کوردان

--ب - ا - ب -- ۱۰ -- ب -- ۱۰ - ب - ا -- ب - ۱۰

مفعول فاع لاتان مفعول فاع لاتان

سەد حەیف و سەد مخابن ، دەیکەن بە ئەرمنستان (۱۶۲)

--ب - ا - ب -- ا -- ب - ا -- ب - ا -- ب - ا

مفعول فاع لاتن مفعول فاع لاتان

عہروزی ئہم قالبہ کیشہ لہ نیوان (تہسیبغ - فاع لاتان) - نمونہی سہرہوہ - و
تہواو (فاع لاتن) و مہکفووف (فاع لات) دا دہخولیتہوہ .

۱- نمونہ بؤ عہروزی (تہواو - فاع لاتن) ، حاجی لہ ہہ مان ہونراوہ دا دہلی:
لہم بہینہ ئیتتیفاقی پیدایا بکہن بہ مہردی .

-- ب - ا - ب -- ا - - ب - ا - ب - - ا

مفعولُ فاع لاتن مفعولُ فاع لاتن

(۱۶۳) فہرقی نہبی شوان و جوتیار و میرو گوان

-- ب - ا - ب -- ا - - ب - ا - ب - - ا

مفعولُ فاع لاتن مفعولُ فاع لاتان

ب- نمونہ بؤرہری مہکفووف و ہکو حاجی لہ ہہ مان ہونراوہ دا دہلی:

وہلاہی سوممہ بیللا ، تہلاہی ئہم بہ لایہ

-- ب - ا - ب -- ا - - ب - ا - ب - - ا

مفعولُ فاع لاتن مفعولُ فاع لات

(۱۶۴) ہہرہیندہ پی دہزانن ئیقلمی کردہ توفان

-- ب - ا - ب -- ا - - ب - ا - ب - - ا

مفعولُ فاع لاتن مفعولُ فاع لاتان

۳- موزاربعی ہہشتی ئہخرہبی مہکفووف:

(مفعولُ فاع لاتن مفعولُ فاع لات) ۲x نالی دہلی:

دہستم لہ گہردہنی خوت ہہلمہگرہ ئہی حہیبہ

-- ب - ا - ب -- ا - - ب - ا - ب - - ا

مفعولُ فاع لاتان مفعولُ فاع لات

(۱۶۵) وہ بزانہ خوینی خومہ یا مننتی رہقیبہ

-- ب - ا - ب -- ا - - ب - ا - ب - - ا

مفعولُ فاع لات مفعولُ فاع لات

عہروزیکانی ئہم قالبہ کیشہ لہ نیوان (مہکفووف - فاع لات) - نمونہی سہرہوہ -
و (موسہببہغ - فاع لاتان) و (تہواو - فاع لاتن) دا دہخولیتہوہ .
۱- نمونہ بؤ عہروزی موسہببہغ ، میرزا غہفوور دہلی:

بی هووده هر چی دهیکه ی پینج وودو روزه نه ییام

--ب - ا - ب - - - ا - ب - - - ا .

مفعول فاعلاتن مفعول فاع لاتان
(۱۶۶) رازی به لوتفی حق به ، قانای هه میشه تیره

--ب - ا - ب - - - ا - ب - - - ا

مفعول فاع لات مفعول فاع لات

ب- نمونه بو عه رووزی ته واو وه کونالی دهلی:

ئه ی چاوی پر نه دامه ت ، دل پر غه م و غه رامه ت

--ب - ا - ب - - - ا - ب - - - ا

مفعول فاع لاتن مفعول فاع لاتن
(۱۶۷) بگره که وشکه سو فی ، له م فه یزه بی نسبه

--ب - ا - ب - - - ا - ب - - - ا

مفعول فاع لاتن مفعول فاع لات

ینی به که می له تی دوووم ده بی بخویندر تته وه (بگراکه) ، واته (ه) ی (بگره) درنژ

بکرنته وه بو (ا) نه وه ک کیشه که لاسه نگه بی.

بوچوونکی تر ده رباره ی ئه م کیشی ئه خره به:

ئه م کیشی موزاربعه ی ئه خره به به هر سی جو ره کانیه وه ، به تایبه تی جو ری

به که می (مفعول فاع لاتن مفعول فاع لاتن) ده شی به جو رکی تر لیک بدرنجه وه وه

بیرنجه وه سه ر کیشی تر:

أ- بو نمونه ده توانین بیبه ینه وه سه ر په جه زی موخله ع. ته خلیع بریتیه له (خه بن

وقه تع). ئه گه ر ته خلیع بچیتته سه ر (مستفعلن) ده یکا به (متفعل) و ده گو ری بو

(فعولن). په جه زی هه شتی موخله ع (ئه گه ر ئه م کیشی بیبه ینه وه سه ر و دابننن که

هه به) بریتی ده بی له :

(مستفعلن فعولن مستفعلن فعولن) ۲x.

با هر نمونه ی به که می ئه خره بی ته واو وه ر بگرین که شیعرکی جزیریبه و به م

جو ری لیره دا ده مانه وی، برکه کانی دابه ش سه ر پییه کان بکه ین:

ئەتواری عیشق و مەستی ، ئەسراری بوئپەرستی
 --ب- اب -- ا --ب- اب -- ا
 مستفعلن فعولن مستفعلن فعولن
 تەحریری سەت ریوایەت ناکەت لبو کیفایەت
 --ب- اب -- ا --ب- اب -- ا
 مستفعلن فعولن مستفعلن فعولن

لێرەدا هیچ گۆرانیک پرووی نەداو ، ئەو نەبی له دابەش کردنی پێیەکانی موزاریعدا ،
 سی برگە بە چوار برگە (--ب- اب -- ا) لیک جیا دەکرنەو ، کەچی لەم رەجەزەدا
 پێیەکان بە چوار برگە بە سی برگە (--ب- اب --) لیک جیا دەکرنەو . ئەم جوړە
 دابەشکردنە پێی برگەکان کێشەکە سووکتر و پەوانتر دەکا .

ب- هەر وەکو دەتوانین ئەم کێشە بە هەمان دابەش بوونی دووهم (کە براوەتەو سەر
 رەجەز) له باتی رەجەز لیکدانەو هی مونسەریحی بو بکەین . چونکە مونسەریح بریتیبە
 له (مستفعلن مفعولات مستفعلن) . مەجزوئە کە هی دەبی بە (مستفعلن مفعولات) .
 ئینجا لەم مەجزوئەدا ئەگەر پێی دووهم خەب و کە شفی بیته سەر دەبی بە (مفعولات)
 دەگۆری بو (فعولن) و کێشەکە بەم جوړە دەردەچی (مستفعلن فعولن) ٢٠ .
 له عەرەبیدا ئیبن عەبیاد (١٦٨) وە له فارسیدا قەیس رازی (١٦٩) باسی ئەم قالبە
 مونسەریحیان کردووە و نمونەیان بو هیناوە . ئیمە دەتوانین وەکو هەر ج و موزاریع ئەم
 چوار پێیە بکەین بە هەشت پێی له هەر دیریکدا .

بینگومان کیشی شیعر بو ئاواز و پیت (ایقاع) دەچیتە ، جا ئەگەر ئیمە بەراوردیک له
 تیوان ئەم دوو ئاوازە بکەین کە لەم دوو جوړە دابەشکردنە پێی برگەکان پەیدا دەبی :

١- مفعول فاع لاتن مفعول فاع لاتن ٢٠ .

٢- مستفعلن فعولن مستفعلن فعولن ٢٠ .

بەو هی له کۆتایی هەر پێیەک هەناسە یەکی کورت بەدین و سەنگرانەو یەک بکەین
 و بە دەنگو ئاواز چەند جارێک هەر دوو دابەش بوونە کە بخوینینەو ، بۆمان دەردەکەوئ
 کە دوو میان زۆر زۆر له یەکەم سووکتر و خۆشتر و نەرم و لووستر و پێک پەوانتره . جا هەر
 چەندە هەموو عەرەوزانە فارس و کوردەکان ئەم کێشەیان هەر بە موزاریع داناوە .
 بەلام من ئاوازی دوو مینم پێی له بارتره کە بردنەو سەر رەجەز یا مونسەریح . له گەل

نہرہ شدا نہ مویست کیشہ کہ بگوارمہ وہ خانہ ی رہ جہ زیان مونسہ ریح ، چونکہ عہ روز
زانانی پیشوو ہر بہ موزاریعیان داناوہ .

۴- موزاریعی ہہشتی ئہ خرہ بی مہ کفووفی مہ قسوور:
(مفعولُ فاعِ لاتُ مفاعیلُ فاعِ لان) ۲x. سالم دہلی:

رہوت نازک وو لہ تیفہ وہ کونہ وگو ئی بہ ہار

--ب-ا-ب-ب-ب-ا-ب-ب-ا-ب-ا-ب-ا

مفعولُ فاعِ لاتُ مفاعیلُ فاعِ لان

(۱۷۰) قہ ددت بہ راستی چوسہ ہی سہ روی جو یبار

--ب-ا-ب-ب-ب-ا-ب-ب-ا-ب-ا-ب-ا

مفعولُ فاعِ لاتُ مفاعیلُ فاعِ لان

لہم قالبہ کیشہ دا ، عہ روز لہ تیوان (مہ قسوور-فاعِ لان) - نمونہ ی سہرہ وہ - و
(مہ حزووف-فاعِ لن) دا دہ خولیتہ وہ.

نمونہ ی عہ روزی مہ حزووف وہ کوسالم لہ ہہ مان قہ سیدہ دا دہلی:

زقرا ورن فیراق وغہ ریبی وو بی کہ سی

--ب-ا-ب-ب-ب-ا-ب-ب-ا-ب-ا-ب-ا

مفعولُ فاعِ لاتُ مفاعیلُ فاعِ لن

(۱۷۱) ئہ زہستی ہہ رسہ تا چہ کونہ د ئین دلی فیگار

--ب-ا-ب-ب-ب-ا-ب-ب-ا-ب-ا-ب-ا

مفعولُ فاعِ لاتُ مفاعیلُ فاعِ لان

۵- موزاریعی ہہشتی ئہ خرہ بی مہ کفووفی مہ حزووف:

(مفعولُ فاعِ لاتُ مفاعیلُ فاعِ لن) ۲x. نالی دہلی:

بنوارہ نہ وہ ہہ ہار و فوتووحا تی گولشہ نی

--ب-ا-ب-ب-ب-ا-ب-ب-ا-ب-ا-ب-ا

مفعولُ فاعِ لاتُ مفاعیلُ فاعِ لن

(۱۷۲) گول زاری کردہ وہ لہ دہ می غونچہ پی کہ نی

--ب-ا-ب-ب-ب-ا-ب-ب-ا-ب-ا-ب-ا

مفعولُ فاعِ لاتُ مفاعیلُ فاعِ لن

پئی دووه می له تی دووه م دهبی بخویندریتته وه (کرده وا له = ب-ب = فاع لات)، واته
 (ه) ی کوتایی (کرده وه) دهبی به درنژی بخویندریتته وه، بؤئه وهی کیشه که راست
 ده ریچی.

له م قالبه کیشه دا، عه رووز له نیوان (مه خزوف - فاع لن) - نمونه ی سه ره وه - و
 (مه قسور - فاع لان) دا ده خولیتته وه.

نمونه بؤعه رووزی مه قسور، وه کونالی له هه مان قه سیده دا ده لی:

ديسان له بگرو و به رده یی گولچین و باغه وان

--ب -ب-ب -ب-ب -ب-ب -ب-ب

مفعول فاع لات مفاعیل فاع لان

(۱۷۳) بولبول که ناری گرت و دلی غونچه راچه نی

--ب -ب-ب -ب-ب -ب-ب -ب-ب

مفعول فاع لات مفاعیل فاع لن

6- موزاریعی چواری ته واو:

(مفاعیلن فاع لاتن) ۲x. نامی ده لی:

(۱۷۴) سه راسیمه م چاوی جوانم به دووری توله ژیانم

---ب -ب-ب -ب-ب -ب-ب

مفاعیلن فاع لاتن مفاعیلن فاع لاتن

پئی دووه می له تی دووه م دهبی بخویندریتته وه (لا ژیانم)، چونکه نه گه ره وه کوخوی
 (له ژیانم) دابندری، مانای وایه پییه که خه بنی چوته سه ر (فاع لاتن) ی وه ته دی
 بلاویش قهت خه بن وه رناگری، چونکه خه بن ده چیتته سه ر تیپی دووه می وه ستاوله
 سه به بدا. لیره دا تیپی دووه می وه ستاوله وه ته د دایه نه ک له سه به ب، بؤیه هه ره ده بی
 (له) درنژیکریتته وه بؤ (لا) تا خه بنه که دوورخریتته وه.

7- موزاریعی چواری نه خه رب:

(مفعول فاع لاتن) ۲x. ساییری ده لی:

نه ی نووری بووی پاکت

--ب -ب-ب -ب-ب -ب-ب

مفعول فاع لاتن

فيكرو خه يالى قه ندى به يانانى تو دهكا (۱۷۷)

--ب-ا-ب-ب-ا-ب-ب-ا-ب-ا

مفعولُ فاعِلاتُ مفاعيلُ فاعِ لَن

۴- قه سر: فاع لاتن - فاع لات - فاع لان. نالى دهلى:

قوربانى خاكي رينگه تم نهى بادي خوش مروور

--ب-ا-ب-ب-ا-ب-ب-ا-ب-ا

مفعولُ فاعِلاتُ مفاعيلُ فاعِ لان

وهى په يكي شاردهزا به هه موو شاري شاره زوور (۱۷۸)

--ب-ا-ب-ب-ا-ب-ب-ا-ب-ا

مفعولُ فاعِلاتُ مفاعيلُ فاعِ لان

پيى دووه مى له تى به كه م، له باتى (تم نهى بادي)، ده بى بخوندر نيته وه (تم نهى بادي) واته ده بى هه مزدي (نهى) قووت بدرى، نه گه رنا كيشه كه ده رنا چى.

۵- ته سبيخ: فاع لاتن - فاع لاتان. حاجى دهلى:

هيج غيره تيك نه ماوه سهد جار قه سهم به قورئان

--ب-ا-ب-ب-ا-ب-ب-ا-ب-ا

مفعولُ فاعِلاتُ مفعولُ فاعِ لاتان

پهيدا بى نه رمه نستان، نامينى بهك له كوردان (۱۷۹)

--ب-ا-ب-ب-ا-ب-ب-ا-ب-ا

مفعولُ فاعِلاتان مفعولُ فاعِ لاتان

پيى دووه مى له تى دوووم و عه رووزو زهر ب، ته سبيغيان هاتوته سهر بهم جوړه، موزاربع له كورديدا بهك زىحاف (كه ف) و سى عيلله (حه زف و قه سرو ته سبيخ) و عيلله بهكى زىحافانه (خه رب) و هره گرى.

۷- موجته س:

وشه مى موجته س (مجنت) له عه ره بييدا به ماناي لپچراو، يان لى كراوه هاتووه، وهك زاراوه يش به و كيشه ده گوتري كه له باز نهى چواره مدايه و پييه كانى له ناو باز نهى خويدا بهم جوړه يه:

(مستفع لَن فاعلاتن فاعلاتن) ۲x.

وجودی ئیمه که رۆزی چه یاتی ئاوا بوو

ب-ب- اب-ب -- اب-ب- ا--ا

مفاع لن فعلاتن مفاع لن فع لن

(۱۸۹) یه قین بزانه که شه ولی گه راو و بهر به بهرین

ب-ب- اب-ب -- اب-ب- اب-ب-ا

مفاع لن فعلاتن مفاع لن فعلان

ج- دهشی عه رۆزی (ئه سه له م موسه ببه غ- فع لن) بی، وه کو حاجی دهلی:

زله و چه یی خه تی مه و زوون و قیتعه یی مه نزووم

ب-ب- اب-ب -- اب-ب- ا--ا

مفاع لن فعلاتن مفاع لن فع لن

(۱۹۰) خه جل شود ئیبنی هیلال و ره وان ئیبن مه تین

ب-ب- اب-ب -- اب-ب- اب-ب-ا

مفاع لن فعلاتن مفاع لن فعلان

بئی یه که می له تی یه که م ده بی بخوئندر ئته وه (خه جل شود بیب) واته هه مزه که
تووت بدری، نه وه ک کیشه که له نگ ده بی.

۳- موجته سسی هه شتی مه خبوونی مه حزووف:

(مفاع لن فعلاتن مفاع لن فع لن) ۲x. بیخود دهلی:

له بورجی سینه که ئه و زهره چاوه پی ئه که نی

ب-ب- اب-ب -- اب-ب- اب-ب-

مفاع لن فعلاتن مفاع لن فع لن

(۱۹۱) فریشته ییکه له عه رشی خودا وه پی ئه که نی

ب-ب- اب-ب -- اب-ب- اب-ب-ا

مفاع لن فعلاتن مفاع لن فع لن

لهم قابله دا که عه رۆزی مه خبوونی مه حزووفه:

ا- دهشی عه رۆز که ی (ئه سه له م- فع لن) بی، وه کو بیخود له هه مان هونراوه دا دهلی:

له خووشی ئه و ده مه زوری نه ما وه بال بگرم

ب-ب- اب-ب -- اب-ب- ا--ا

مفاع لن فعلاتن مفاع لن فع لن

په قیب که نه گری یو نه و شوخی لاوه پی نه که نی (۱۹۲)

ب-ب- اب ب -- اب-ب- اب ب-ا
مفاع لن فعلاتن مفاع لن فعلن

ب-هروه کو ده شی، عه رووزه که ی (نه سلهم موسه بیه غ فع لان) بی، وه کوسه فوه ت ده لی:

وه کو خه ی — الی نه جوو لی مه وه نه گیرم چاو

ب-ب- اب ب -- اب-ب- ا-ا

مفاع لن فعلاتن مفاع لن فع لان (۱۹۳)
له شهش جیهه ت که ببینم یه کی له دوست و که س

ب-ب- اب ب -- اب-ب- اب ب-ا

مفاع لن فعلاتن مفاع لن فعلن

له له تی یه که مدا، ده بی پی دووهم بخویندریته وه (مه وائه گی-مفاع لن) نه وه ک کیشه که ی له نگ ده بی.

ج- ده شی، عه رووزه که ی (مه خبوونی مه قسوور-فعلان) بی، وه کوسه فوه ت ده لی:

وه ره ده به م په — زانه له جی تیلاوه ت و بانگ

ب-ب- اب ب-ب- اب ب-ا

مفاع لن فعلات مفاع لن فعلان (۱۹۴)
له گویت بی قوره یی ناقووس و زیر و هوپی جه په س

ب-ب- اب ب -- اب-ب- اب ب-ا

مفاع لن فعلاتن مفاع لن فعلن

پی یه که می له تی یه که م ده بی بخویندریته وه (وه را ده به م-مفاع لن) نه وه ک له نگ ده بی. تی بی نی نه وه ش ده کری که له هه مان له تدا، پی دووهم سه ره رای خه بن، که فیشی هاتوته سه ر، واته بوته (مه شکوول-فعلات).

۴-موجته سی هه شتی مه خبوونی نه سلهم:

(مفاع لن فعلاتن مفاع لن فع لان) ۲x. خادیم ده لی:

به تاوی ناگری عیشقی توجان و تن سووتا

ب-ب- اب ب -- اب-ب- ا-ا

مفاع لن فعلاتن مفاع لن فع لان

له هه رنه فهس له گری سینه پیره هه ن سووتا (۱۹۵)

ب-ب- اب ب- - اب ب- ا-ا

مفاع لن فعلاتن مفاع لن فاع لن

لهم قابله دا، جگه له عه رووزی ئه سلهم (نموونه ی سهره وه):

أ-دهشی عه رووز (ئه سلهم موسه بیه غ-فاع لان) بی، وه کو خادیم دهلی:

له لایی تریو که بولبول هه تا سه حه رنالان

ب-ب- اب ب- -- اب ب- ا-ا

مفاع لن فعلاتن مفاع لن فاع لان

له به رقی شوعله بی ئاهی گول و چه مه ن سووتا (۱۹۶)

ب-ب- اب ب- -- اب ب- ا-ا

مفاع لن فعلاتن مفاع لن فاع لن

ب-وايش ده بی عه رووزه که ی (مه خبوونی مه حزووف-فعلن) بی، وه کو خادیم دهلی:

له وه سفی پوویی ئه وا عاجزن زویان و قه لهم

ب-ب- اب ب- -- اب ب- ا-ا

مفاع لن فعلاتن مفاع لن فعلن

له به رقی حوسنی ئه وه حوسنی جومله دلداری (۱۹۷)

ب-ب- اب ب- -- اب ب- ا-ا

مفاع لن فعلاتن مفاع لن فاع لن

له تی دووهم، پیی دووهم ده بی بخویندر ئه وه (نی ئه وا حوس- فعلاتن) نه وه ک

کیشه که تیک ده چی.

ج-هه ره وه کو ده شی عه رووزه که ی (مه خبوونی مه قسوور-فعلان) بی، وه کو حاجی

دهلی:

گوپه ی به هاریه ئیستیکه شاخ و داخی ولات

ب-ب- اب ب- -- اب ب- ا-ا

مفاع لن فعلاتن مفاع لن فعلان

پره له لاله و نه سرین و نه رگسی شه هلا (۱۹۸)

ب-ب- اب ب- -- اب ب- ا-ا

مفاع لن فعلاتن مفاع لن فاع لن

پئی یه که می له تی دووهم ده بی بخویندریتته وه (پرا له لا-مفاع لن) نه وه ک کیشه که ی ته واو ده رناچی.

۵- موجته سی هه شتی مه خبوونی نه سلهم موسه ببه غ:
(مفاع لن فعلاتن مفاع لن فع لان) ۲x. شاهو ده لی:

- دوری به قیمة تی تا کی خه زینه یی شا هان
 ب-ب- اب ب -- اب-ب- ا-ا-
 مفاع لن فعلاتن مفاع لن فع لان
 (۱۹۹) فه ریدی عه سره شه هیره به نه حسه نی نه خلاق
 ب-ب- اب ب ب-ب- اب-ب- ا-ا-
 مفاع لن فعلاتن مفاع لن فع لان
 لهم قالبه دا، جگه له عه روزی نه سلهم موسه ببه غ، (نمونه ی سه ره وه):
 ا-ده شی عه روزه که ی (مه خبوونی مه حزووف-فعلن) بی، وه کو شاهو ده لی:
 موجه للی فه خره له بو عورب و کورد و تورک و عه جه م
 ب-ب- اب ب -- اب-ب- اب ب-ا-
 مفاع لن فعلاتن مفاع لن فعلن
 (۲۰۰) میسالی سه ده دی ره کینه به وه عده وو میساق
 ب-ب- اب ب ب-ب- اب-ب- ا-ا-
 مفاع لن فعلاتن مفاع لن فع لان
 ب-ه ره وه کو ده شی عه روزه که ی (نه سلهم-فع لن) بی، وه کو شاهو ده لی:
 له ترسی هه یبه ت و روعی جه ماعه تی دوژمن
 ب-ب- اب ب -- اب-ب- ا-ا-
 مفاع لن فعلاتن مفاع لن فع لن
 (۲۰۱) هه میسه (له ففه) به یه کدا (که) ساقیه ن بالساق
 ب-ب- اب ب -- اب-ب- اب ب-ا-
 مفاع لن فعلاتن مفاع لن فع لان
 ج-ه ره وه کو ده شی عه روزه که ی (مه خبوونی مه قسوور) بی، وه کو شاهو ده لی:

جه مالی نووری سه عادت له نهوجی بورجی عیراق
 ب-ب- اب ب -- اب-ب- اب ب-ا
 مفاع لن فعلاتن مفاع لن فعلان
 (۲۰۲) تلووعی کرد و موقارن به پڙئی چوارهم تاق
 ب-ب- اب ب -- اب-ب- ا-ا-ا
 مفاع لن فعلاتن مفاع لن فع لان
 ۶- موجته سی چواری ته واو:

(مستفع لن فاعلاتن) ۲x. نامی دهلی:
 (۲۰۳) به خنت هه بوو پاله وانی به خنت نه بوو چاله وانی
 --ب- ا-ب- --ب- --ب- ا-ب-
 مستفع لن فاعلاتن مستفع لن فاعلاتن
زحاف و عیله کانی موجته س له کوردیدا:

۱- خه بن:
 مستفع لن ← (متفع لن- مفاع لن)، فاعلاتن ← فعلاتن.
 وه کومه حوی دهلی:

ده فهرمووی که چه کیم و دهوا مهیه و ساقی
 ب-ب- اب ب --ب- اب-ب- ا-ا-ا
 مفاع لن فعلاتن مفاع لن فع لن
 (۲۰۴) دهگرنه وه له نه خووشی بی من که وا حافیز
 ب-ب-ب-ا-ب- --ب- اب-ب- ا-ا-ا
 مفاع لن فاعلاتن مفاع لن فع لن
 بی (۲۰۱، ۲۰۳، ۶، ۷) هه موو خه بنیان هاتوته سهر.

۲- شه کل: فاعلاتن ← فعات. حاجی دهلی:
 سبهینه ههسته مه وهسته خه بهر بگهینه ولات
 ب-ب- اب ب-ا-ب-ب-ا-ب-ب-ا-ب-ا
 مفاع لن فعلات مفاع لن فعلان

دیاره چه نده چه زین و غه ریب و بی کـه یفین (۲۰۵)

ب-ب- اب-ب- اب-ب- اب-ب- ا-ا-ا-

مفاع لن فعلاتُ مفاع لن فع لان

پیی دووه می له تی یه که م و دووه م شه کلیان هاتوته سهر

۳- حه زف: فاعلاتن ← (فاعلا- فاعلان). لییره دا خه بنی له گه لئی و ده بی به

(فعلن). وه کو خادیم ده لئی:

میسالی تالیعی نه حسم نه زهر مه به سته له خه و

ب-ب- اب-ب- اب-ب- اب-ب- ا-ا-ا-

مفاع لن فعلاتن مفاع لن فعلن

له دهوری تویه له هر لاهه ئاهی بییداری (۲۰۶)

ب-ب- اب-ب- اب-ب- اب-ب- ا-ا-ا-

مفاع لن فعلاتن مفاع لن فع لان

عه روون دواى خه بن، تووشی حه زف بووه.

۴- قه سر: فاعلاتن ← (فاعلات- فاعلان). حاجی ده لئی:

خرینگو هوپی قولینگ و قه تاری سی له سهران

ب-ب- اب-ب- اب-ب- اب-ب- ا-ا-ا-

مفاع لن فعلاتن مفاع لن فعلان

ده بییت و که و ده فرییت و شه هین چریکه ده کا (۱۰۷)

ب-ب- اب-ب- اب-ب- اب-ب- ا-ا-ا-

مفاع لن فعلاتن مفاع لن فعلن

عه روز جگه له (قه سر)، خه بنیشی هاتوته سهر.

۵- ئه سه لم: فاعلاتن ← فع لن. بیخود ده لئی:

ئه وه نده مه حوی نیگه هوو خه رامی بالاتم

ب-ب- اب-ب- اب-ب- اب-ب- ا-ا-ا-

مفاع لن فعلاتن مفاع لن فع لن

له هرچی عاله می که ونیته بی موبالاتم (۲۰۸)

ب-ب- اب-ب- اب-ب- اب-ب- ا-ا-ا-

مفاع لن فعلاتن مفاع لن فع لن

٦- ته سببخ: دواى ئه وهى فاعلاتن تووشى سه لم ده بى و ده بئته (فع لن). ته سببخى
دئته سه ر، ده بى به (فع لان). حاجى ده لى:

له شادى وهك سه فى شايى له كئيو و كه ژئه زهار
ب-ب- اب ب -- اب-ب- ا-ا-
مفاع لن فعلاتن مفاع لن فاع لان
هه ژا به خه لعه تى گولگوون و كه وته ره قس و سه ما (٢٠٩)
ب-ب- اب ب -- اب-ب- اب ب-ا-
مفاع لن فعلاتن مفاع لن فع لن

كه واته موجه تهس له كورديدا، دوو زىحاف (خه بن و شه كل) و چوار عيالله (حه زف
و قه سرو سه لم و ته سببخ) وه ره گرى.

٨- كئيشى موته قارىب:

وشه ي موته قارىب (مقارب) له زمانى عه ره بيدا به ماناي نزيكى هاتووه، به لام
وه كوزار اووه يه كى زانستى بوئه و كئيشه به كار دى كه له بازنه ي پئنجه مدايه و پئيه كانى
له بازنه ي خويدا به م جوړه يه:
(فعولن فعولن فعولن) ٢x.

خه ليل له باره ي ناوى ئه م كئيشه وه گوتوويه تى (بوئه واى پى ده گوترى چونكه
پئيه كانى له يه ك نزيكن، هه موويان پئنجين و له يه ك ده چن) (٢١٠). هه يشه ده لى بوئه
واى پئگوتراوه چونكه وه ته ده كانى له سه به به كانه وه نزيكن، له به ينى هه ردوو وه ته دا،
سه به بيك هه يه. يان بوئه واى پئگوتراوه چونكه پئيه كانى له يه ك نزيكن واته له يه ك
ده كهن، نه درئژن و نه له به ك دوورن، هه موو پئنجين و به (زور تپى) درئژ نه بوونه ته وه و
لئك دوور نه كه وتونه ته وه. (٢١١)

ئه م كئيشه له عه ره بيدا، له كئيشه كوئه كان نبيه. ئه م كئيشه پئيشى ئيسلام
نه بووه، (٢١٢)، كه چى له فارسيدا زور كوئه و (كئيشى موته قارىب و په جه زو هه زه ج و
روباعى يان دوو به يت له كئيشه ناسراوه كان بوون به لاي ئيرانبيه كوئه كان...) (٢١٣) و.
ته نانه ت شانامه ي فيرده وسى هه مووى به م كئيشه هوئراوه ته وه.

ئه م كئيشه كئيشكى په تيبه به لام به گوژمه و خير او سووكيشه. په تابه ته كه ي له
به كئيتى پئيه كانيدا يه (فعولن)، گوژم و خيراييه كه شى له كورتى پئيه كه يدايه كه
پئنجيبه و زور جار به قه بز نوونه كه يشى ده روا. له به ر په تابه كه ي بو گبرانه وه ي باسى

در نژدهست دها و له بهر گوژم و ده ریوونه که یشی بو ده ریپینی سۆزی خرۆشاو
له باره. (۲۱۴)

له کوردیدا مۆته قاریب تا پادهیه کی باش به کار هاتوو و زۆر شاعیر لایان لی
کردۆته وه و شیعریان پی نووسیوه، وه کو: مه حوی، سه فوهت، خادیم، که مالی، حاجی،
ناری، چه مدی، شاهو، ئه سیری....

مۆته قاریب له کوردیدا، له م قالبانه دا مه ییوه:-

۱- مۆته قاریبی هه شتی موسه بیهغ:

(فعولن فعولن فعولن فعولان) ۲x. سافی دهلی:

له عیشتت دو چاوم هه موو ده م به گریان

ب-- اب-- اب-- اب-- ا

فعولن فعولن فعولن فعولان

(۲۱۵) له تاوت هه ناوم هه موو بوو یته بریان

ب-- اب-- اب-- اب-- ا

فعولن فعولن فعولن فعولان

۲- مۆته قاریبی هه شتی سالم:

(فعولن فعولن فعولن فعولان) ۲x. سافی دهلی:

که وا خانه ویرانه سافی له د و نیا

ب-- اب-- اب-- اب-- ا

فعولن فعولن فعولن فعولان

(۲۱۶) له تاوی گولی بووت بووه شیت و شه یدا

ب-- اب-- اب-- اب-- ا

فعولن فعولن فعولن فعولان

له له تی دووهم، پی سییه م ده بی بخویندرینه وه (بووا شید- فعولن).

۳- مۆته قاریبی هه شتی مه قیوون:

(فعولن فعولن فعولن فعولان) ۲x. سافی دهلی:

به ئه برۆت کوژاوم دلم پرزوخواه

ب-- اب-- اب-- اب-- ا

فعولن فعولن فعولن فعولان

برینی دەر وونم دوباره کولاره (۲۱۷)

ب--اب--اب-ب-ب-ب-ب-ب
فعولُ فعولنُ فعولُ فعولُ

سهرنج: ئەم سئى قالبەى سەرەوه لە کوردیدا زۆر کەم و دەگمەن هاتوون. لە چەند قەسبەى کەم تێناپەرن. مۆتەقاریب لە کوردیدا بە زۆرى پى چوارەم و هەشتەمى کورت دەکرتتەوه بە حەزف و قەسر.....

۴- مۆتەقارىبى هەشتى مەقسوور:

(فعولنُ فعولنُ فعولنُ فعولُ) ۲x. خادیم دەلى:

بە گەردوش بو چەرخى فەلەك هاتە كار

ب--اب--اب--اب--اب--اب-ا

فعولنُ فعولنُ فعولنُ فعولُ

(۲۱۸) بە جونبوش بو دەریا لە مەوجى کەنار

ب--اب--اب--اب--اب-ا

فعولنُ فعولنُ فعولنُ فعولُ

دەشى لەم قالبەدا، عەرۆز، (مەحزوف - فعو) بى کە (فعل) ی دەخرتتەجى.

خادیم دەلى:

لە مەوجى هەوا قەترە خاکی کەتۆ

ب--اب--اب--اب--اب-ا

فعولنُ فعولنُ فعولنُ فعولُ

(۲۱۹) بە دەریا ئەبى مۆتتەسەیل وەك حویاب

ب--اب--اب--اب--اب-ا

فعولنُ فعولنُ فعولنُ فعولُ

۵- مۆتەقارىبى هەشتى مەحزوف:

(فعولنُ فعولنُ فعولنُ فعو) ۲x. ئەسیری دەلى:

بە خاکی ولاتم، گلم، میللهتم

ب--اب--اب--اب--اب-ا

فعولنُ فعولنُ فعولنُ فعو

که سم ، کومه له لائېبا زلله تم (۲۲۰)

ب-- اب-- اب-- اب-ا

فعولن فعولن فعولن فعو

لهم قالبه دا ، عه رووز جگه له (مه حزووف):

ا-دهشی (مه قسوور-فعول) بی. ئه سیری له هه مان هونراوه دا دهلی:

به باخ و به بیستان و میوهی جوان

ب-- اب-- اب-- اب-ا

فعولن فعولن فعولن فعول

به ئاوی پهوانان ئه بی له ززه تم (۲۲۱)

ب-- اب-- اب-- اب-ا

فعولن فعولان فعولن فعو

پیی دووه می له تی دووه م توشی ته سبیخ هاتوه .

ب-ههروه کوده شی عه رووز ، ئه سلهم (اظم-فع لن) بی. خادیم دهلی:

له چاوم منه ت بو نینگاهم نابهم

ب-- اب-- اب-- ا--ا

فعولن فعولن فعولن فع لن

به دیدهی نیها نیمه چهیرانی توم (۲۲۲)

ب-- اب-- اب-- اب-ا

فعولن فعولن فعولن فعو

زیحاف و عیله کانی موته قاریب له کوردیدا :

۱-قه بز: فعولن ← فعول . ئه ده ب دهلی:

به گهردن مینایه ، به روو به فرو خوینه

ب-- اب-ب اب-ب اب-- اب-ب-ا

فعولن فعول فعولن فعول

به چاوی دهلیی به ورو سه قرو شه هینه (۲۲۳)

ب-- اب-- اب-- اب-ب-ا

فعولن فعولن فعولن فعول

۲- قهسر: فعولن ← فعول. حاجی دهلی:

مه مـاتم حه یاته ، حه یاتم مه مات
ب-- اب-ب اب--اب-ا
فعولن فعولُ فعولن فعولُ
(۲۲۴) که لیم توند ئه بی ئه و ، ده می ئیلتیفات
ب--اب-- اب--اب-ا
فعولن فعولن فعولن فعولُ

۳- ته سبیغ: فعولن ← فعولان. ئه ده ب ده لی:

به بالاً بلندوبه قه د شووش و باریک
ب--اب-- اب--اب-ا
فعولن فعولن فعولن فعولان
(۲۲۵) جه مالی روناکه شهوی هه ورو تاریک
ب--اب-ب اب--اب--اب-ا
فعولن فعولُ فعول فعولان

۴- حه زف: فعولن ← فعو (فعل). ئه سیری ده لی:

هه وایی نه سیمی بـه سه رگولشه نا
ب--اب-- اب--اب-ا
فعولن فعولن فعولن فعو
(۲۲۶) له سه یری رهزان مه حوو ئه کا عیلله تم
ب--اب-- اب--اب-ا
فعولن فعولن فعولن فعو

له له تی دووه مدا ، پیی دووه م و سییه م ده بی بخوئرنرئته وه (رهزان مه د / وه کا عیل) .
واته ده بی هه مزه ی (ئه کا) فری بدری .

۵- نه سه لم: (ائلم) فعولن (عولن فع لن) .
وه کوله نمونه ی موته قاریبی هه شتی مه حزووف (به عه رووزی نه سه لم) ، قالبی
بینجه می موته قاریب ، نمونه ی سییه مدا هاتووه .

کهواته : زحاف و عیلله کانی موته قاریب له کوردیدا بریتین له زحافی (قهبز) و عیللهی (تسبیخ و قه سرو حه زف) و عیللهی زحافانهی (ئه سلهم-اٹلم)، که جورئکه له خه رم .

۹- کیشی به سیت :

وشهی به سیت (البسیط) له عه ره بیدا به مانای کشان و بلاویوونه وه هاتووه ، به لام وهک زاراوویه کی عه رووزی به و کیشه ده گوتری که له بازنه ی به که مدایه و پئییه کانی له ناو بازنه ی خویدا بریتین له : (مستفعلن فاعلن مستفعلن فاعلن) ۲x .

گویه ئهم کیشه له بهر ئه وه پئی گوتراوه به سیت، چونکه له سه ره مه ودای ته ویل راکشاوه (۲۲۷). یان بویه وای پی گوتراوه چونکه سه به به کانی راکشاون ، واته له سه ره تای پئییه حه فته بیه کاندا به دوا ی به کدا هاتوون ، ئاخه ره ر پئییه کی حه وتی له مانه ، دوو سه به بی سووکی له دوا ی به کی تیدا یه ، ده شبی بویه ئه و ناوه ی بو دانرابی چونکه ئه گه ره رووز و زه ربی خه بنیان بیته سه ره حه ره که کانیا ن ده کشین ، واته سی حه ره که به دوا ی به کدا دین (۲۲۸)

ئهم کیشی به سیت له کیشه درئزه کانه و بو زور بابته ی جیا جیا به کار دی. له م رووه وه له ته ویل نزیک ده بیته وه، هه ر بویه شه له عه ره بیدا له راده ی به کار هاتن و بلاویوونه وه دا وه کو ته ویل وایه، یان نه ختی له دوا ی ته ویله وه دی (۲۲۹). ئاشکرایشه ته ویل له کیشه هه ره کون و باوه کانی عه ره بیه .

له کوردیدا زوریه ی ئه وانهی له کیشه عه رووزه کانیا ن کولیوه ته وه ، به سیتیا ن وه کو ته ویل و مه دید و وافیرو کامیل داناوه ، سه جانی ده لی : فارس و کورد به م پینج کیشه شیعریا ن نه وتوه (۲۳۰). هه ردیش کیشی به سیتی به یه کی له و کیشانه داناوه که کورد و فارس فرییا ن داوه، (۲۳۱). (بیمار) هه ر چه نده دوولک (قالب) ی لی ده ست نیشا ن کردووه و نمونه ی بو هینا ون به لام ده لی: (له کوردیدا به چه ند شیوه یه ک به کار هاتووه به لام و بزانه له سنوورئکی که مدا) (۲۳۲) راسته به سیت له کوردیدا له کیشه زور به کار هاتووه کان نییه ، وه کوه هه زه ج و په مه ل و موزاریج، به لام کیشی کی ئه وه نده ده گمه نیش نییه له کوردیدا وه ده ر بنری. زور شاعیر شیعریا ن پی نووسیوه وه کو: (جزیری ، نالی ، سالم ، ئه ده ب، ئه حمه د موختار جاف ، ناری ، وه فایی، سه فوه ت، لوتفی ، ئه سیری). به سیت له کوردیدا ئهم قالبانه ی وه رگرتووه :-

۱- به سیتی هه شتی موزال:

(مستفعلن فاعلن مستفعلن فاعلان) ۲x. ناری دهلی:

مات و په شیوم نه ما سه برو قه راروشه کیب

--ب - ا - ب - ا --ب - ا - ب - ا.

مستفعلن فاعلن مستفعلن فاعلان

(۲۳۳) چونکه عیلاجی نه بوو ده ریدی دلی بی ته بیب

-ب -ب - ا - ب - ا --ب - ا - ب - ا.

مفتعلن فاعلن مستفعلن فاعلان

ئه گه ریزوینه کان به کورتی بچویندرینه وه، ده شی ئه م قالبه بی به به سیتی مه توی

موزال.

ده شی له م قالبه دا عه رووز ته واو (فاعلن) بی، ناری دهلی:

زولفی له دوو لا به لا خه تتی چه لیپا نوما

--ب - ا - ب - ا --ب - ا - ب - ا.

مستفعلن فاعلن مستفعلن فاعلان

(۲۳۴) نافیه بوو ماسیوا، ناهیه بوو هه رسه لیب

-ب -ب - ا - ب - ا -ب -ب - ا - ب - ا.

مفتعلن فاعلن مفتعلن فاعلان

ئه م قالبه ش وه کو ئه وه ی پیشوو، ده شی به به سیتی مه توی لیک بدریته وه.

۲- به سیتی هه شتی ته واو:

(مستفعلن فاعلن مستفعلن فاعلان) ۲x سه فوه ت دهلی:

ئایا وه ها تی ئه گا عاشیق که په نهان ئه نی

--ب - ا - ب - ا --ب - ا - ب - ا.

مستفعلن فاعلن مستفعلن فاعلان

(۲۳۵) حوبی له بهینی دلی شیواو و چاوی به نه م

--ب - ا - ب - ا --ب - ا - ب - ا.

مستفعلن فاعلن مستفعلن فاعلان

له م قالبه دا، ده شی عه رووزه که وهی موزال (فاعلن) بی. وه کو تا هیر ملا عبدولا

به حره که بی، دهلی:

عیشقم به تاو لومه کار لومه ئه که ی کوو به زار

--ب - ا-ب - ا--ب - ا-ب-ا

مستفعلن فاعلن مستفعلن فاعلان

به خنت هه با جار به جار لومه ی منت ناته ده (۲۳۶)

--ب - ا-ب - ا--ب - ا-ب-ا

سه فوهت و تاهیر مءلا عبداللا به حرکه یی هه ره که له لای خو به وه قه سیده ی
بور دیه یان سه راسه ره به کیشی به سیت کردووه به کوردی (۲۳۷)

۳- به سیتی هه شتی مه توی:

(مفتعلن فاعلن مفتعلن فاعلن) ۲x . نالی ده لی:

دووری له من خسته وه بی سه به بی یاری من

-ب-ب - ا-ب - ا-ب-ب - ا-ب-ا

مفتعلن فاعلن مفتعلن فاعلن

باری خودایا که تو بگری سه به ب کاری من (۲۳۸)

-ب-ب - ا-ب - ا-ب-ب - ا-ب-ا

مفتعلن فاعلن مفتعلن فاعلن

پئی دووه می له تی یه که م ده بی بخویندر تته وه (خسته وا) ، واته ده بی (ه) درنژ
بکر تته وه بو (ا) چونکه (فاعلن) به هیچ زحاف و عیلله یه ک نابی به (فاعلن).

۴- به سیتی شه شی مه توی:

(مفتعلن فاعلن مستفعلن) ۲x . ئه ده ب ده لی:

قورسی قه مه رله و روخی ئه نوه رشکا

-ب-ب - ا-ب - ا--ب - ا-ب-ا

مفتعلن فاعلن مستفعلن

سه روی سه هی له و قه دی دل به رشکا (۲۳۹)

-ب-ب - ا-ب - ا--ب - ا-ب-ا

مفتعلن فاعلن مستفعلن

ئه گه ر پئی حه فته می له ته کان به کورتی بخویندر تته وه و دابه ش کردنی بر گه کان بگری
به (۳+۴+۴) کیشه که ده بی به (سه ریح).

زبحاف و عیله کانی ئەم کیشە لە کوردیدا:

١- خەبن: مستفعلن - مفاعلن، فاعلن - فعلن. سه فوهت دهلی:

کئ بۆم بگێریتته وه نه فسم له گو مرییا
--ب- ا-ب- ا--ب- ا-ب-

مستفعلن فاعلن مستفعلن فاعلن
(٢٤٠) وهك ئەسپی سهركهش كهوا لغاوی بكریتته دەم

--ب- ا-ب- ا-ب- ا-ب- ا-ب- ا-ب-
مستفعلن فاعلن مفاعلن فاعلن

پئی سێیه می له تی دووهم (لغاوی بك =ب-ب- =مفاعلن) خه بنی هاتۆته سه ر.
بۆ (خه بن) ی (فاعلن)، تاهیر مه لا. عبدالولا به حرکه یی دهلی:

چاکه و رهوشتی جوان کهسی نیییه ئاوقه ران
--ب- ا-ب- ا-ب- ا-ب- ا-ب- ا-ب-

مستفعلن فاعلان مفاعلن فاعلان
(٢٤١) چاکه ی ده گه ل چاکی دان نابئ بده ی له قه له م

--ب- ا-ب- ا-ب- ا-ب- ا-ب- ا-ب-
مستفعلن فاعلان مستفعلن فعلن

٢- ئیزاله: فاعلن - فاعلان.

دئیری دووهمی سه ره وه ، سی نمونه ی ئیزاله ی تیدا هاتوو ه ، پئی دووهم و چواره می

له تی یه کهم و پئی دووهمی له تی دووهم هه موو بوونه ته فاعلان.

٢- ته ی: مستفعلن - (مستعلن = مفتعلن). نالی دهلی:

شاهیدی عه قل وو سه فا، مه عده نی سیدق وو وه فا
-ب-ب- ا-ب- ا-ب-ب- ا-ب-

مفتعلن فاعلن مفتعلن فاعلن
(٢٤٢) هاتوو ههرمان بکا، قه لیبی برینداری من

-ب-ب- ا-ب- ا-ب-ب- ا-ب-
مفتعلن فاعلن مفتعلن فاعلن

بهم جوړه به سیت له کوردیدا زبحافی (خه بن و ته ی) و عیله ی (ئیزاله) ی دئته
سه ر (٢٤٢).

کیشه باوڊکان و ژماره‌ی برگه‌ی قالبه‌کانییان:

له و کیشانه‌ی له کوردیدا باوو بلاون (۹) کیش و له م (۹) کیش‌ده دا (۶۸) قالبمان دیار کردووه. دیار کردنی قالبه‌کان به پیی زه‌رب بووه چونکه کیشی قه‌سیده و غه‌زه‌ل له سه‌ر زه‌رب بنیات نه‌زیت و دیری به‌که میش له هه‌موو قه‌سیده و غه‌زه‌لیکا هه‌میشه ته‌سریع (تصریح) ده‌بی، واته‌هه‌روونی له پرووی کیش و سه‌رواوه وه‌ک زه‌رب ده‌بی. بو‌یه دیری به‌که‌م ده‌بی به‌ بنچینه بو‌دیار کردنی قالبه‌ کیش. ئیستاش به پیی ژماره‌ی برگه‌ی هه‌ر له‌ته‌ دیرنک، ئەم قالبانه لیک جودا ده‌که‌ینه‌وه:-

آ- قالبه (۱۶) برگه‌ییه‌کان:

- (۱) هه‌زه‌جی هه‌شتی موسه‌بیه‌غ.
- (۲) هه‌زه‌جی هه‌شتی ته‌واو.
- (۳) هه‌زه‌جی هه‌شتی مه‌کفووف.
- (۴) ره‌جه‌زی هه‌شتی موززال.
- (۵) ره‌جه‌زی هه‌شتی ته‌واو.
- (۶) ره‌جه‌زی هه‌شتی مه‌توی مه‌خبون.
- (۷) ره‌جه‌زی هه‌شتی مه‌خبوون.
- (۸) ره‌مه‌لی هه‌شتی ته‌واو.
- (۹) ره‌مه‌لی هه‌شتی مه‌شکوول.
- (۱۰) موجته‌سی هه‌شتی مه‌خبوون.

ب- قالبه (۱۵) برگه‌ییه‌کان:

- (۱) هه‌زه‌جی هه‌شتی مه‌قسوور.
- (۲) هه‌زه‌جی هه‌شتی مه‌حزووف.
- (۳) ره‌مه‌لی هه‌شتی مه‌قسوور.
- (۴) ره‌مه‌لی هه‌شتی مه‌خبوونی مه‌قسوور.
- (۵) ره‌مه‌لی هه‌شتی مه‌حزووف.
- (۶) ره‌مه‌لی هه‌شتی مه‌خبوونی مه‌حزووف.
- (۷) موجته‌سی هه‌شتی مه‌خبوونی مه‌قسوور.
- (۸) موجته‌سی هه‌شتی مه‌خبوونی مه‌حزووف.

ج: قالبه (۱۴) برگه بیه کان:

- (۱) ههزه جی هه شتی ئه خرهب.
- (۲) ههزه جی هه شتی ئه خره بی مه کفووف.
- (۳) ههزه جی هه شتی ئه خره بی مه کفووفی مه قسوور.
- (۴) ههزه جی هه شتی ئه خره بی مه کفووفی مه حزووف.
- (۵) ره مه لی هه شتی مه خبوونی ئه سلهم.
- (۶) موزاریعی هه شتی ئه خرهب.
- (۷) موزاریعی هه شتی ئه خره بی موسه بیه غ.
- (۸) موزاریعی هه شتی ئه خره بی مه کفووف.
- (۹) موزاریعی هه شتی ئه خره بی مه کفووفی مه قسوور.
- (۱۰) موزاریعی هه شتی ئه خره بی مه کفووفی مه حزووف.
- (۱۱) موجته سی هه شتی مه خبوونی ئه سلهم.
- (۱۲) موجته سی هه شتی مه خبوونی ئه سلهم موسه بیه غ.
- (۱۳) به سیتی هه شتی ته واو.
- (۱۴) به سیتی هه شتی موزال.
- (۱۵) به سیتی هه شتی مه توی.
- (۱۶) ههزه جی هه شتی (مه حزووف- مه قسوور).

د- قالبه (۱۳) برگه بیه کان:

- (۱) ههزه جی هه شتی موسه بیه غ.
- (۲) ره جه زی شه شی ته واو.
- (۳) موته قاریبی هه شتی موسه بیه غ.
- (۴) موته قاریبی هه شتی ته واو.
- (۵) موته قاریبی هه شتی مه قبووز.
- (۶) ره مه لی شه شی موسه بیه غ.
- (۷) ره مه لی شه شی مه کفووف.

ه- قالبه (۱۱) برگه بیه کان:

- (۱) ههزه جی شه شی مه قسوور.
- (۲) ههزه جی شه شی مه حزووف.

- (۳) ربه مه لی شه شیبی مه قسوور .
 (۴) ربه مه لی شه شیبی مه خبوونی مه قسوور .
 (۵) ربه مه لی شه شیبی مه حزووف .
 (۶) ربه مه لی شه شیبی مه خبوونی مه حزووف .
 (۷) سه ریبی شه شیبی مه توی (مه توی مه کشوف) .
 (۸) سه ریبی شه شیبی مه توی مه وقووف .
 (۹) سه ریبی شه شیبی مه توی مه کشوف .
 (۱۰) خه فیفی شه شیبی مه خبوونی مه قسوور .
 (۱۱) خه فیفی شه شیبی مه خبوونی مه حزووف .
 (۱۲) موته قاریبی هه شتیبی مه قسوور .
 (۱۳) موته قاریبی هه شتیبی مه حزووف .
 (۱۴) به سیتی شه شی مه توی .
 و- قالبه (۱۰) برگه بیه کان:

- (۱) هه زه جی شه شیبی نه خره بی مه قبووزی مه قسوور .
 (۲) هه زه جی شه شیبی نه خره بی مه قبووزی مه حزووف .
 (۳) ربه جهزی چواری مور هه ففهل .
 (۴) ربه جهزی چواری مه خبوونی مور هه ففهل .
 (۵) ربه مه لی شه شیبی مه خبوونی نه سلهم .
 (۶) خه فیفی شه شیبی مه خبوونی نه سلهم .
 (۷) خه فیفی شه شیبی مه خبوونی نه سلهم موسه بیه غ .
 ز- قالبه (۸) برگه بیه کان:

- (۱) هه زه جی چواری ته واو .
 (۲) ربه جهزی چواری ته واو .
 (۲) ربه مه لی چواری ته واو .
 (۴) موزارعی چواری ته واو .
 (۵) موجته سی چواری ته واو .
 ح- قالبه (۷) برگه بیه کان:
 موزاریبی چواری نه خره ب .

دووهم : كيشه كه م به كار هاتوو هكان :

هه ندى كيش هه ن له عه ره بيدا به كار هاتوون ، چ به زورى وچ به كه مى ، به لام له كورديدا به كار نه هاتوون ، يان كه م به كار هاتوون ، ئه وانيش ئه ، هه ن :

۱- كيشى كاميل :

وشه مى كاميل (الكامل) له عه ره بيدا ماناى ته واو ده گه يه نى ، وهك زار او ههش به و كيشه ده گوتري كه له باز نه مى دووه مدايه و پييه كانى له باز نه مى خويدا برى تين له (متفاعلن متفاعلن) ۲x . ئه م كيشه بويه پنى ده گوتري كاميل چونكه (۳۰) حه ركه مى تيدايه و ئه وه نده حه ره كه يه له كيشه كانى تر دا نين (۲۴۴) ، يان له به ر ئه وه يه كه حه ره كه كانى ته واون ، حه ره كه كانى دي ره شيعرى ده گاته (۳۰) حه ره كه . ئه گه ر چى و افيريش له بنچينه دا هه ر وايه به لام ئه و قه ت به ته واوى به كار نايه (۲۴۵) ، له وا نه شه بويه واى پنى گوترا بى چونكه (زه ريه كانى له زه ريه كيشه كانى تر زياتره ، كاميل نه بى هپچ كيشيك (۹) زه ريه نيبه) (۲۴۶) .

هه ر چه نده كاميل له كيشه باوو بلاوه كانى عه ره بيه به لام له فارسى و كورديدا زور كه م به كار هاتوو هه . (سه جادى) له گه ل چوار كيشى ترى به را بى (باز نه مى يه كه م و دووه م) له كورديدا وه ده رى ناون . (۲۴۷) . (هه ر ديش) به ره ه ق كيشى كاميل و هه ندى كيشى ترى كه م به كار هاتوو ده لى : (شاعيرانى كورد له كو نه وه تا ئيمرو گه لى كيشى عه رووزيان به كار هيناوه . ته نانه ت له سه ر كيشى (كاميل) يش هه لبه ستيان داناوه ، ئه گه ر چى دوو سى هه لبه ستيش بى) (۲۴۸) . ئينجا به ر باره مى كاميل ده لى : (له نه گه ر چى هه تا ئستا دوو سى هه لبه ستىكم له كورديدا ديوه كه له سه ر كيشى كاميل ووتراون) (۲۴۹) به لام هه لبه سته كانى ديار نه كردوو ه كامانه ن ، (ببمار) به ر باره مى كيشى كاميل ده لى : (كيشى كاميل يه كيكه له و كيشه كه مانه مى كه هه لبه سته كوردى كو نيان پنى هونراوه ته وه) (۲۵۰) . ئينجا دوو نمونه مى له كاميل شى كردوه ته وه كه برى تين له شيعرئكى (شاهو) و به كيكى ئه حمه د موختار به گى جاف ، (محمد بكر) له نامه مى ماجستيره كه يدا نمونه يه كى له كاميل (كه شيعرئكى ببخوده) له ده ستنووسى (شيخ نوورى شيخ صالح) وه رگرتوه وه ده لى : (له باره مى كيشى ته ويل و كاميله وه بو هه ر يه كيكيان له نمونه يه ك پترمان له ديوانه كاندا به رچاونه كه وه ت) (۲۵۱) . (مه لاعبدالكرىمى مدرس) له (بديع و عه رووزى نامى) دا بو نمونه مى كاميل هونراوه يه كى (۱۰) دي رى هونيوه ته وه .

ئەم كېشە بۇيە ناۋى نراۋە تەۋىل چۈنكە ھەموو پىيەكانى تەۋاۋن (۲۵۸) ، يان بۇيە
 ۋاى پى گوتراۋە چۈنكە (لە ھەموو كېشەكان زىاتر بە تەۋاۋى بە كارىنى ، تۈۋشى جۈزۋ و
 شەتر و نەھك نايە . ھەندىكىش دەلئىن بۇيە ۋاى پى دەلئىن چۈنكە تىپەكانى لە ھەموو
 كېشەكانى تر زىاترە و ئەگەر تەصرىح بىكرى دەبى بە (۴۸) تىپ و لە مەدا ھىچ كېشەك
 خۇى لە قەرە نادات ..) (۲۵۹) ، يان دەشى بۇيە ئەم ناۋەى پى درابى چۈنكە (لە كېشى
 تەۋىلدا ۋە تەد لە سەرەتەى دىرەكان دى و ئىنجا سەبەبەكان دىن ، ۋە تەدەش لە
 سەبەب درىزترە ، لەبەر ئەو درىزىيەى ۋە تەد پىيى دەگوترى تەۋىل . دەشلىن كاتى خۇى
 (ەرەب بە كېشى تەۋىليان گوتوۋ - الرکوب - چۈنكە شاعىرەكان زۆر . دەيان خستە زۆر
 ركىفى خۇيانەۋە ..) (۲۶۰)

ئەم كېشە ھەر چەندە لە ەرەبىدا زۆر بەكار ھاتوۋە بە تايبەتى لای كۆنەكان و
 (مەعەرى) گوتوۋەتى : (دىۋانى ھەر كەلە شاعىرىك بگرى زۆرىەى شىعەرەكانى لەسەر
 تەۋىل و بەسىتە) (۲۶۱) بەلام لە كورىدا زۆر كەم و بە دەگمەن بەكار ھاتوۋە .
 (سەجەدى) لەبارەى ئەم كېشە و چۈر كېشەكەى تىرى بازنەى يەكەم و دوۋەم دەلى
 (پىنج كېشەكەى تەۋىل ، مەدەد ، بەسىت ، ۋافىر ، كامىل ، لە كېشە تايبەتپەكانى
 زمانى ەرەبىن ، ۋاتە ھەر ەرەب ھۇنراۋەيان لەسەر داناۋە . كوردو فارس نەچۆتە
 نلىانەۋە) (۲۶۲) . بىمار دەلى : (تەۋىل كېشەكە تايبەت بە ھەلبەستى ەرەب ولە
 كوردىدا بى نمونەيە . ئەگەر ھەشېى زۆر كەم و دەگمەنە) (۲۶۳)
 بەم جۆرە كېشى تەۋىل لە كوردىدا زۆر كەم ، ھەر بۇگالتە ۋىارى بە وشە كردن ،
 يان بۇ نمونەى كېش ھاتوۋە . لە ھەر دوو بارىشدا زۆر كەم و ناۋازەيە ، بۇيە ھەر بە
 نەبوۋدەنرى . ئەۋەى تا ئىستا لە كوردىدا بە كېشى تەۋىل ھۇنرايىتەۋە و بەرچاۋى
 ئىمە كەۋتېى لە چۈر شت تى ناپەرى :

۱. شىعەرە ەرەبى ئامىزەكەى نالى (۲۶۴)
 ۲. چۈررىنە ەرەبى ئامىزەكەى قانىچ (۲۶۵)
 ۳. تاكە دىرەكەى ھەسەنى دىلى (۲۶۶)
 ۴. قەسىدەكەى مەلا عبدالكرىمى مدرس كە (۵۲) دىرەۋلە كىتېبى (بدىع و
 عەرىۋى نامى) دا بە تايبەتى بۇ نمونەى تەۋىل دايناۋە . (۲۶۷)
- سېپەكەى بەرايى ھەر دەلئى بۇگالتە گوتراۋن ، چۈنكە ئىكە لاۋىبەكى سەيرن لە
 كوردى و ەرەبى . ئەمانە بە تايبەتى دوۋەكەى پىشەۋە قالبەكەيان زىاتر ەرەبىبە و

به كوردی موتوریه كراون ، چونكه دارشتنی رسته سازیان عه ره بییه و به وشه ی
 كوردی پر كراوه ته وه . ئه وه ی چواره میش هونراوه یه کی ئایینی كوردییه و نه او
 كه وتوته قالبی ته ویله وه .

هونراوه كه ی نالی و ئه وه ی مه لا عبدالكریمی مدرس هه ردووكیان بریتین له
 ته ویلی مه قبووز . عه رووزو زه ربیان تووشی زحافی قه بز بووه ، (مفاعیلن) بووه به
 (مفاعیلن). یه كه م دیری شیعره كه ی نالی ئه مه یه :

دهروونی لیدار یششا ره زووری وه به ردیهی

ب -- اب --- اب -- اب - ب - ا

فعولن مفاعیلن فعولن مفاعیلن

(۲۶۸) كه فرمیسن گه رمین ئیلا ئاوی سه ردیهی

ب -- اب --- اب -- اب - ب - ا

فعولن مفاعیلن فعولن مفاعیلن

له پئی دووه می له تی دووه مدا ، ده بی (س) به گرانی بخوئندریتته وه ، وهك ئه وه ی
 (ژیر - كه سره) یه کی بچووکی له ژیره وه بی و وهك برگه یه کی كورتی سه ره خۆ
 بگوتری ئه گه ر نا كیشه كه دروست نایه . عه رووزو زه رب هه ردووكیان قه بزبان هاتوته
 سه ر ، بونه ته (مفاعیلن). یه كه م دیری شیعره كه ی مه لا عبدالكریمی مدرسیش
 ئه مه یه :

سه لات و سه لامی حه ق له سه رزاتی ئه نوهری

ب -- اب --- اب -- اب - ب - ا

فعولن مفاعیلن فعولن مفاعیلن

(۲۶۹) دل و پۆج و پوخساری سه را سه ر مونه ووهری

ب -- اب --- اب -- اب - ب - ا

فعولن مفاعیلن فعولن مفاعیلن

لیره شدا ، عه رووزو زه رب هه ردووكیان قه بزبان هاتوته سه ر .
 ته ویل له كوریدا ته نیا ئه م تاكه قالبه ی هه یه كه هه شتی مه قبووزه و بنبه كانی
 به م جۆره یه :

(فعولن مفاعیلن فعولن مفاعیلن) ۲۸.

تهیل له کوردیدا زینحافی قه بزوه دهگری و جاروباریش (کهف) ده چیتته سه
(مفاعیلن) دهیکا به (مفاعیل) (۲۷۰)

۳- کیشی موته دارهک:

وشهی موته دارهک به مانا به سه رگرتنه وه و پی راگه یشتن هاتوووه . وهک
زاراوه به کی عه رووزی به و کیشه دهگوتری که له بازنه ی پینجه مدایه و پییه کانی به م
جوړه به : (فاعلن فاعلن فاعلن فاعلن) ۲x .

نه گه موته دارهک بی گوايه بویه وای پی گوترايه چونکه (ئه خفه شی نه حوی له
خه لیلی به سه رگرتوته وه، چونکه خه لیل له گه ل کیشه کانی تر دا ناوی
نه هیناوه) (۲۷۱) . نه گه موته دارهک بی بویه وای پی گوتراوه چونکه به
موته قاریب راگه یشتوه، واته له وه وه ده رها توووه به پینش خستنی سه به ب له سه ر
وته د (۲۷۲) . نه م کیشه به زور ناوی تریش ناوی هاتوووه، وه کو (الخبب ، دق الناقوس
، المحدث ، رکض الخیل ، الشقیق ، المخترع ، المنتسق ، المتدانی ، ضرب الخیل ،
الغریب) (۲۷۳) .

نایا خه لیل نه م کیشه ی زانیوه و پشت گونی خستوووه یان نه یزانیوه و نه خفه ش
دایناوه ؟ هه رچه نده نه م پرسپاره زور مونا قه شه ی له سه ر کراوه به لام نه وه ی
ئاگاداری کاری خه لیل بی له لیک وه رگرتنی کیشه کان داینا به بی ، که هه ر (۱۶)
کیش له دوزینه وه و داینانی خه لیل خو به تی (۲۷۴) . دکتور عبدالله المجذوب رای
وایه خه لیل به نه نقه ست موته داره کی پشت گوی خستوووه، چونکه نمونه ی له
عه ره بی نه بووه، یان زور که م بووه (۲۷۵) . موته دارهک له عه ره بیدا که م به کار هاتوووه .
شاعیران خو یان لی لاداوه (۲۷۶) . له کوردیشدا هه ر زور که م و ده گمه نه . بگره به
نه بوو دانه نری . نمونه یه کی موته دارهک له کوردیدا نه و هونراوه به یه که مه لا
عبدالکریمی مدرس به تایبه تی وه کو نمونه بو کیشی موته دارهک دایناوه . له
سه ره تادا ده لی :

شاهه که م ماهه که م سه ره ورم دل به رم

-ب- ا -ب- ا -ب- ا -ب- ا -ب-

فاعلن فاعلن فاعلن فاعلن (۲۷۷)

بولبولی سه ر چلم عاشقی به وی گولم

-ب- ا -ب- ا -ب- ا -ب- ا -ب-

فاعلن فاعلن فاعلن فاعلن

ئەم كېشە لە كوردیدا تەنھا زىحافى خەبىن وەر دەگرى.

۴- كېشى مونسەرىج:

وشەى مونسەرىج بە ماناى بەرھەلدان ھاتوووولە عەرروردادا بۇئەو كېشەى بازنەى چوارەم بەكار دى كە پىيەكانى بەم جۆرەىە: (مستفعلن مفعولات مستفعلن) ۲x. گواپە ئەم كېشە لە عەرەبیدا لەبەر سووکی و بەرەلایى ئەم ناوہى بەسەردا بپراوہ (۲۷۸). يان بۆيە وای پى گوتراوہ چونكە (بەرھەلدايە و لەسەر زمان سووکه ، يان لە ئاوقووفەكانى خوى جودا بۆتەوہ . لەبەر ئەوہ وای پى دەگوترى چونكە پىنى (مستفعلن) ى وەتەدى كۆلە زەرىدا دەشى بە ساغى بى بەلام لە مونسەرىجدا قەت بە ساغى نايى ھەر دەبى تەى يىتە سەر (۲۷۹). ئەم كېشە بە گشتى ئاوازەكەى ناسكەو ئەوناسكيبەى وای كردووہ عبداللە المجنوب بە سەماكەرنكى بەلەنجە يان سترانبيژنكى ميبينانە بكەوتتە بەرچاوى (۲۸۰). ھەر ئەم ناسكيبەشە لە پەخشان نزيكى دەكاتەوہ. ئەوہى دەيخوونىتەوہ، يان گوئى لى دەگرى وا ھەست دەكا كېشەكە شلەژاوہ.

مونسەرىج لە كوردیدا لە كېشە كەم بەكار ھاتووەكانە . ئەم نمونانەى كە ھەيشن بە تەواوى لە قالبى خويان نەمەييون . زۆر دىريان لەگەل ھەزەج ، يان سەرىع تىكەل دەبى . شىخ ئەحمەدى نۆدى پارچەيەكى (ئەحمەدى) يەكەى بەم كېشە داناوہ (۲۸۱). مەلا عبدالكرىمى مدرسيس لە باسى كېشى مونسەرىجدا ، ھۆنراوہىەكى بۇ نمونە بەم كېشە داناوہ (۲۸۲).

نمونەيەكى مونسەرىج وەكو شىخ مارفى نۆدى دەلى :

ثايل بزى كىوى نىروسەوت دەنگ تووت تووہ شىمەت خوہ لەون رەنگ (۲۸۲)

--ب- ا-ب-ب ا-ب-ب -ب-ب -ب-ب -ب-ب -ب-ب -ب-ب

مستفعلن فاعلاتُ فاعلن مفتعلن فاعلاتُ فاعلن

۵- كېشى موقتەزەب:

وشەى موقتەزەب بە ماناى لىبېرىن ھاتووہ. وەك زاراوہش بەو كېشە دەگوترى كە لە بازنەى چوارەمدايە و پىيەكانى بەم جۆرەىە: (مفعولات مستفعلن مستفعلن) ۲x .

گوايه بويه وای پئی گوتراوه چونکه له بهر کهم به کار هاتن وه کوئوه وایه له
 شاعر دابرا بی^(۲۸۴)، یان دهشی بویه وای پئی گوترابی چونکه له مونسه ریحا
 براوه ته وه، به لام ئه وه نده ههیه (مفعولات) ی پئیش که وتوووه^(۲۸۵).

ئهم کئیشه له عه ره بیدا له کئیشه زور ده گمهن و کهم به کار هاتوووه کانه. (ئهبو
 علاء المعری) وای بو ده چی ئهم کئیشه و کئیشه موزاربع و موجتهس له داهینانی
 خلیل خو یه تی^(۲۸۶). ئه خفه شیش هیچ بایه خیکی وای پئی نه داوه. ئهم کئیشه له
 کوردیدا ئه گهر بو نمونه هاتی ئه گینا به کار نه هاتوووه. له پشکنینی شپعری
 کلاسیکی کوردیدا هیچ دیره شیعریکی موقته زه بمان نه هاته پئیش. له گهل ئه وه شدا
 مه لا عبدالکریمی مدرس له بدیع و عه رووزی نامیدا نمونه یه کی (۲۴) دیری بو ئهم
 کئیشه هونیوه ته وه به لام ئه ویش به ته وای دهسته لاتی به سه ر کئیشه که دا نه شکاوه.
 هه موو دیره کانی دروست و سوارنن. له زور جیگا له نگی تئیدا یه و په ریوه ته وه بو
 کئیشی تر. له دیری یه که مداده لی:

(۲۸۷)	شا گولی باغی گولان	دل بهری من نه وجه وان
	- ب - ا - - ب - .	- ب - ا - - ب - .
	فاعلن مستفعلان	فاعلن مستفعلان

پئیی یه که می هه ر دوو له ت تووشی (تهی و که شف) بووه. مفعولات بووه ته
 (فاعلن). پئیی دووه می هه ر دوو له تیش تووشی ئیزاله بووه، (مستفعلن) بوته
 (مستفعلن).

۶- کئیشی مه دید:

وشه ی مه دید له عه ره بیدا به مانای کشان هاتوووه. له عه رووزیشدا به و کئیشه
 ده گوتری که له باز نه ی دووه مدا دایه و پئیه کانی ئه مانه ن: (فاعلاتن فاعلن
 فاعلاتن فاعلن) ۲x.

گوايه بويه وای پئی گوتراوه چونکه پئیه هه فته کانی به ده وری پئیه
 پئنجیه کانی ده کئیشی^(۲۸۸). زه جاجیش ده لی بویه پئیی گوتراوه مه دید چونکه له
 هه ر لایه کی پئیه هه فته کانی دوو سه به ب کشاون^(۲۸۹). ئهم کئیشه له عه ره بیدا
 (کهم به کار هاتوووه کئیشیکی قورسه)^(۲۹۰). له کوردیدا ئهم کئیشه هیچ لای لی
 نه کراوه ته وه. سه جادی له گهل کئیشه کانی تری دوو باز نه ی به رای ی له فارسی و
 کوردیدا وه ده ری ناون و بیمار له باره ی نمونه ی مه دیده وه ده لی: یان نه مدیتوون و زور

وکه من (۲۹۱) دلزار له پیشه کی (گه نجینه) دا له باسی ئه و کیشی پنی
 وەرگنراوه دهلی:

(چوارینه کانی بابا تاهیر له سهریه ک کیش) هه لستراون که وا کیشی وافیره،
 به لام من هه موویانم له سهره مان کیش نه گوریوه به لکوته نیا (۳۹) چوارینه کانی
 پیشه وهم له سهره مان کیش هیشتوته وهو (۳۶) ی ناوه راستیشم له سهر جۆرنک
 له جۆره کانی مه دید گوریوه که فهردی مه وله وی و زۆریه ی شیعی کوردی به م کیشه
 هونراوه ته وه (۲۹۲) . ئه و چوارینه نه ی دهلی به مه دید هونیومه ته وه هچیان مه دید
 نین . کیشی (۱۰) برگه یی خومالین . سهر اپای شیعی مه وله وی به کیشی (۱۰) ی
 (۵۰۵) هونراوه ته وه وهیچ په یوه ندی به مه دیده وه نییه . چوارینه کانی بابا تاهیر
 له سهر کیشی وافیر نین وه کوئه و دهلی به لکو له سهر کیشی هه زه جی شه شی
 مه قسووریان مه جزووف نووسراون . مه لا عبدالکریمی موده ریس له باسی کیشی
 مه دیدا هونراوه یه کی (۱۷) دیری بۆ نمونه ی مه دید هونیومه ته وه که سهره تاکه ی به م
 دیره دهست پی دهکا :

سیححه تی توچاوجوان هوی سه لامه

-ب- - ا-ب- ا-ب-ب-ا

فاعلاتن فاعلن فاعلات

بوونی زانت بی گومان خیری عامه (۲۹۳)

-ب- - ا-ب- ا-ب-ب-ا

فاعلاتن ا فاعلن ا فاعلات

عه رووز زهره ب که فیان هاتوته سهر (فاعلاتن) بووه به (فاعلات) . له م پارچه
 هونراوه یه دا مه دید زحافی خه بن و که ف و شه کلی وهرگرتوه .

۷- کیشی وافیر:

وشه ی وافیر له عه ره بیدا به مانای (ته واو کردن) هاتوو وه له عه رووز دا به و کیشه
 ده گوتری که له بازنه ی دووه مدایه و پییه کانی به م جۆره یه: (مفاعلاتن مفاعلاتن
 مفاعلاتن) ۲x . به لام ته نیا به مه جزوئی به کار هاتوو (۲۹۴) . گوایه بویه پی گوتراوه
 وافیر چونکه پییه کانی وه ته د به وه ته دیان زۆره و ده شلین له به ر زۆری حه ره که کانی وای
 پی گوتراوه (۲۹۵)

نەم كۆشە لە عەرەبیدا زۆر بەكار ھاتووە ، بگرە (لە ھەموو كۆشەكانی تەزىياتر بەكار ھاتووە) (٢٩٦). وافر كۆشەكى نەرم و لووسەو لە گەل دەست دى ، واتە توندى بگەى توند دەبى ، نەرمى بگەى نەرم دەبى. بە زۆرى بۇ شانازى دەست دەدا ئەگەرچى لە شىن و لاوانەوش بەكار ھاتووە (٢٩٧).

لە كوردیدا وافر بە ھىچ جۆرنك نىيە . چونكە پنى (مفاعلتن) لە كوردیدا نەھاتووە. سەجادی و ھەردى و بيماريش پايان وايە كە وافر لە كوردیدا بەكار نەھاتووە، تەنيا مەلا عبدالكرىمى مودەرىس كە باسى وافر كوردووە نمونەى بۇ داناوە ، بەلام كە پنىەكانى نووسيوە ھەربە مەعسوبى نووسيون (مفاعلتن - مفاعيلن) (٢٩٨). ئەو نمونەى كە بۇ وافر داويەتى ھەمووى لەسەر كۆشى (مفاعيلن مفاعيلن فعولن)ە، بەوش كۆشەكە بوو بە ھەزەجى شەشى مەجزووف. راستە دەشى (مفاعلتن) بە عەسب بىي بە (مفاعيلن) بەلام پنىوستانە لە ھۆنراوەكەدا ھەر ھىچ نەبى يەك پنى بەساعى بىيئەتەو بۇ ئەوھى بتوانين ببەينەو سەر وافر. (ئەگەر قەسىدەيەك يان پارچە ھۆنراوەيەك لەسەر كۆشى (مفاعيلن) بى يەك پنى تيدا بى لەسەر كۆشى (مفاعلتن) بى، ئەو ئەم ھۆنراوەيە لەسەر كۆشى مەجزووفى وافرەو ھەزەج نىە ، خۇ ئەگەر ھەر ھەموو پنىەكان لەسەر كۆشى (مفاعيلن) بوون ئەو لەسەر كۆشى ھەزەجە نەك وافر) (٢٩٩). چونكە (مفاعيلن) لە ھەزەجدا ئەسلەو لە وافریدا موزاحفە. لە كوردیدا ئىمە لە پشكنينى كۆشەكاندا ھىچ پنى (مفاعلتن) مان نەكەوتە پيش، بۆيە ھەرچەندە مەلا عبدالكرىمى مدرس ھۆنراوەكەى لەسەر كۆشى (مفاعيلن مفاعيلن فعولن) بۇ وافر داناوە ، ئىمە بە وافر نازانين..

سەرنج:

* جگە لەو قالبە كۆشە باو و كەم بەكار ھاتووانەى كە لىرەدا بە نمونەو پيشان دران، بۆى ھەيە لىرە و لەوى قالبە كۆشى تروش ھەبن بەلام لەبەر بى بايەخى يان لەبەر ئەوھى لىكدانەوھى قالبە نووسراوەكانيان بۇ دەكرى، نەخراونەتە ناو ئەم نامەيە.

* ھەموو قالبە كۆشەكان (باوەكان و كەم بەكار ھاتووەكان) و ئەوھى لىرەش نەھاتى و ھەر بەرچاوى ئىمە كەوتى، خستوو مانەتە ناو ئەو رابەرەى بۇ كۆشى شيعرى كلاسكى كوردى ئامادەمان كوردووە و لە دەرفەتلكدا بە شىوہەيەكى سەربەخۇو بە ناوى (رابەرى كۆشى شيعرى كلاسكى كوردى) بلاوى دەكەينەو.

بهراویزه کانی به شی چواره م:

- (۱) حکمة فرج البدری، العروض، بغداد، ۱۹۶۶، ص ۵۲.
- (۲) د. مهدي الخزومي، عبقری من البصرة، بغداد، ۹۷۲، ص ۴۹.
- (۳) الصبان، شرح الصبان على منظومته، المطبعة الميمنية، ۱۳۰۶، ص ۴۹.
- (۴) د. ئیحسان فوناد، دوو کیشی عهرووزی له شیعی کوردی تازه دا، گوڤاری کۆلیجی ئەدهبیات، زانستگای به غدا، ژماره (۱۵)، ۱۹۷۲، ل ۳-۴.
- (۵) عبدالرزاق بيمار، کیش و موسیقای ههلبهستی کوردی، به غدا، ۹۹۲، ل ۶۷.
- (۶) سهراوهی پيشوو، ل ۶۸.
- (۷) ئەحمەدی خانى، مه م وزین، ئاماده کردنى ههژار، پاریس، ۹۸۹. ههژار که ئەم مه م وزینهی خانى کردوو به موکریانى هه مان قالبه کیشى خانى به کارهیناوه.
- (۸) داماو حسین حوزنى موکریانى، خووشى و ترشى، چ ۲، ههولیر، ۱۹۷۴.
- (۹) عبدالجبار آغای کانی (وه رگپرو دانەر)، له یله و مه جنون، چ ۳، ههولیر، ۱۹۶۹.
- (۱۰) مه لا حسین شیخانى، مه لود نامه له په سندی هه زه تی په سولی ئە کره م، شنۆ، ۱۳۶۲.
- (۱۱) دیوانى صابری، که رکوک، ۹۶۹، ل ۶۷.
- (۱۲) دیوانى هه مدى، سلیمانى، ۹۸۴، ل ۲۱۴.
- (۱۳) سهراوهی پيشوو، ل ۲۱۴.
- (۱۴) دیوانى جزیری، شه رحى هه ژار، تهران، ۱۳۶۱، ل ۳۸.
- (۱۵) دیوانى هه مدى، سلیمانى، ۹۸۴، ل ۲۱۰.
- (۱۶) سهراوهی پيشوو، ل ۲۲۸.
- (۱۷) دیوانى نالى و فه ره نگی نالى، د. مارف خه زنه دار، به غدا، ۹۷۷، ل ۹۸.
- (۱۸) سهراوهی پيشوو، ل ۹۸.
- (۱۹) سهراوهی پيشوو، ل ۹۸.
- (۲۰) سهراوهی پيشوو، ل ۱۱۹.
- (۲۱) سهراوهی پيشوو، ل ۱۱۹.
- (۲۲) سهراوهی پيشوو، ل ۱۱۹.
- (۲۳) سهراوهی پيشوو، ل ۱۰۱.
- (۲۴) سهراوهی پيشوو، ل ۱۰۱.
- (۲۵) سهراوهی پيشوو، ل ۱۰۴.
- (۲۶) دیوانى خادیم، ب ۱، به غدا، ۹۸۰، ل ۱۴۹.
- (۲۷) سهراوهی پيشوو، ل ۱۴۹.
- (۲۸) سهراوهی پيشوو، ل ۱۵۳.

- (۲۹) سهرچاوهی پیشوو، ل ۱۵۳.
- (۳۰) دیوانی نالی و فهره‌نگی نالی، د. مارف خه‌زنه‌دار، به‌غدا، ۹۷۷، ل ۶۰.
- (۳۱) سهرچاوهی پیشوو، ل ۶۱.
- (۳۲) دیوانی ناری، سلیمانی، ۹۸۴، ل ۳۴.
- (۳۳) سهرچاوهی پیشوو، ل ۳۴.
- (۳۴) عبدالرزاق بیمار، کیش و موسیقای هه‌لبه‌ستی کوردی، به‌غدا، ۹۹۲، ل ۶۹.
- (۳۵) دیوانی نالی و فهره‌نگی نالی، د. مارف خه‌زنه‌دار، به‌غدا، ۹۷۷، ل ۸۵.
- (۳۶) سهرچاوهی پیشوو، ل ۸۵.
- (۳۷) دیوانی جزیری، شهرجی هه‌ژار، تهران، ۱۳۶۱، ل ۳۳۲.
- (۳۸) دیوانی نالی و فهره‌نگی نالی، د. مارف خه‌زنه‌دار، به‌غدا، ۹۷۷، ل ۶۹.
- (۳۹) دیوانی حاجی، به‌غدا، ۹۸۶، ل ۱۹۵.
- (۴۰) دیوانی سالم، چاپی ۲، هه‌ولنیر، ۹۷۳، ل ۵۵.
- (۴۱) دیوانی حاجی، به‌غدا، ۹۸۶، ل ۱۹۵.
- (۴۲) دیوانی برهان آغای هه‌ولنیری، که‌رکوک، ۱۹۵۷، ل ۳۵.
- (۴۳) خه‌یامی هه‌ژار، چاپخانه‌ی عیتانی، بیروت، ۹۶۸، ل ۱۰.
- (۴۴) دیوانی حه‌مدی، سلیمانی، ۹۸۴، ل ۲۷۸.
- (۴۵) دیوانی نالی و فهره‌نگی نالی، د. مارف خه‌زنه‌دار، به‌غدا، ۹۷۷، ل ۴۵.
- (۴۶) نه‌حمه‌دی خانی، مه‌م وزین، ئاماده‌کردنی هه‌ژار، پاریس، ۹۸۹، ل ۳۲.
- (۴۷) سهرچاوهی پیشوو، ل ۲۱۷.
- (۴۸) دیوانی نالی و فهره‌نگی نالی، د. مارف خه‌زنه‌دار، به‌غدا، ۹۷۷، ل ۷۵.
- (۴۹) دیوانی بیخود، محه‌مه‌دی مه‌لا که‌ریم، به‌غدا، ۹۷۰، ل ۱۰۹.
- (۵۰) الصبان، شرح الصبان علی منظومه‌ه، المطبعة المیمنیة، ۱۳۰۶، ص ۵۳.
- (۵۱) عبدالحمید الراضی، شرح تحفة الخلیل، بغداد، ۱۹۶۸، ص ۲۰۳.
- (۵۲) د. صفاء الخلوصی، فن التقطیع الشعری والقافیة، بیروت، ۱۹۶۶، ص ۱۲۳.
- (۵۳) دیوانی جزیری، شهرجی هه‌ژار، تهران، ۱۳۶۱، ل ۱۷۳.
- (۵۴) سهرچاوهی پیشوو، ل ۱۷۵.
- (۵۵) سهرچاوهی پیشوو، ل ۲۳۱.
- (۵۶) سهرچاوهی پیشوو، ل ۲۳۱.
- (۵۷) سهرچاوهی پیشوو، ل ۲۹۲.
- (۵۸) دیوانی نه‌سیری، به‌غدا، ۹۸۷، ل ۱۱۱.
- (۵۹) ابن عباد، الاقناع، بغداد، ۹۶۰، ص ۴۳.

- (٦٠) الرازی، المعجم فی معاییر أشعار العجم، تهران، (بلا)، ص ١٢٩.
- (٦١) د. پرویز ناتل خانلری، اوزان الشعر الفارسی، ترجمة الدكتور محمد نورالدين عبدالمنعم، القاهرة، ١٩٧٧، ص ١٨٥.
- (٦٢) عبدالرزاق بيمار، كيش و موسيقای ههلبهستی كوردی، به غدا، ٩٩٢، ل ٨٥.
- (٦٣) مهلا عه بدولكه ريمی موده رريس، به ديع و عه رووزی نامی، به غدا، ٩٩١، ل ٩٤.
- (٦٤) ديوانی فانی، سلیمانی، ٩٧٦، ل ٦٦.
- (٦٥) ديوانی وه فانی، چاپخانهی كۆری زانیاری كورد، به غدا، ٩٧٨، ل ٦٢.
- (٦٦) ديوانی فانی، سلیمانی، ٩٧٦، ل ١٨٩.
- (٦٧) ديوانی نه سیری، به غدا، ٩٨٧، ل ١١١.
- (٦٨) ديوانی سافی، چ ٣، ههولیر، ٩٧٣، ل ٤٢.
- (٦٩) ديوانی جزیری، شه رحی هه ژار، تهران، ١٣٦١، ل ١٤٢.
- (٧٠) سه رچاوهی پيشوو، ل ١٧٧.
- (٧١) الصبان، شرح الصبان علی منظومته، المطبعة الميمنية، ١٣٠٦، ص ٥٥.
- (٧٢) محمد الدمنهوری، الارشاد الشافي، مطبعة مصطفى الباتي الحلبي، ١٩٥٧، ص ٨٨.
- (٧٣) الصبان، شرح الصبان علی منظومته، مطبعة الميمنية، ١٣٠٦، ص ٥٥.
- (٧٤) د. عبدالله المجذوب، المرشد الى فهم اشعار العرب و صناعتها، ج ١، القاهرة، ١٩٥٣، ص ١٣٤.
- (٧٥) د. نوحسان فوئاد، دوو كيشی عه رووزی له شيعری كوردی تازهدا، گوڤاری كۆلیجی نه ده بیات، زانستگای به غدا، ژماره (١٥)، ١٩٧٢، ل ٩.
- (٧٦) مهولويدا مه لایى باته یی، به غدا، ١٩٨٢.
- (٧٧) مهولود نامه و بروا نامه ی ده شتی، ههولیر، ٩٨٨.
- (٧٨) ديوانی جزیری، شه رحی هه ژار، تهران، ١٣٦١، ل ٤٤٢.
- (٧٩) سه رچاوهی پيشوو، ل ٤٤٣.
- (٨٠) ديوانی حه مدی، سلیمانی، ٩٨٤، ل ٢٢٠.
- (٨١) سه رچاوهی پيشوو، ل ٢٢١.
- (٨٢) ديوانی جزیری، شه رحی هه ژار، تهران، ١٣٦١، ل ٦٢.
- (٨٣) سه رچاوهی پيشوو، ل ٦٤.
- (٨٤) ديوانی سالم، چ ٢، ههولیر، ٩٧٣، ل ٤٥.
- (٨٥) ديوانی سافی، چ ٣، ههولیر، ٩٧٣، ل ١٤.
- (٨٦) سه رچاوهی پيشوو، ل ٧٦.
- (٨٧) ديوانی سالم، چ ٢، ههولیر، ٩٧٣، ل ٢٦.
- (٨٨) سه رچاوهی پيشوو، ل ٧٦.
- (٨٩) سه رچاوهی پيشوو، ل ٧٢.

- (٩٠) سه رچاوهی پیشوو، ل ١٢٦.
- (٩١) دیوانی زبهر، بهرگی ١، بهغدا، ٩٥٨، ل ١٦.
- (٩٢) سه رچاوهی پیشوو، ل ١٦.
- (٩٣) سه رچاوهی پیشوو، ل ١٦.
- (٩٤) دیوانی نالی و فهرهنگی نالی، د. مارف خهزنه دار، بهغدا، ٩٧٧، ل ١٢٢.
- (٩٥) دیوانی سالم، ج ٢، ههولیر، ٩٧٣، ل ٥٤.
- (٩٦) سه رچاوهی پیشوو، ل ٥٤.
- (٩٧) سه رچاوهی پیشوو، ل ٥٧.
- (٩٨) سه رچاوهی پیشوو، ل ٥٧.
- (٩٩) دیوانی ناری، سلیمانی، ٩٨٤، ل ٨٤.
- (١٠٠) سه رچاوهی پیشوو، ل ٨٤.
- (١٠١) دیوانی نالی و فهرهنگی نالی، د. مارف خهزنه دار، بهغدا، ٩٧٧، ل ٥١.
- (١٠٢) سه رچاوهی پیشوو، ل ٥٢.
- (١٠٣) سه رچاوهی پیشوو، ل ٥٢.
- (١٠٤) دیوانی جزیری، شهرحی ههژار، تهران، ١٣٦١، ل ٥٠١.
- (١٠٥) سه رچاوهی پیشوو، ل ٥٠١.
- (١٠٦) سه رچاوهی پیشوو، ل ٥٠١.
- (١٠٧) دیوانی لوتفی، بهغدا، ٩٨٤، ل ٣١.
- (١٠٨) دیوانی نالی و فهرهنگی نالی، د. مارف خهزنه دار، بهغدا، ٩٧٧، ل ١٣٢.
- (١٠٩) دیوانی فانی، سلیمانی، ٩٧٦، ل ١٣.
- (١١٠) دیوانی نالی و فهرهنگی نالی، د. مارف خهزنه دار، بهغدا، ٩٧٧، ل ١٢٢.
- (١١١) دیوانی حاجی، بهغدا، ٩٨٦، ل ٤٤.
- (١١٢) دیوانی ناری، سلیمانی، ٩٨٤، ل ٤٣.
- (١١٣) عبدالحمید الراضی، شرح تحفة الخلیل، بغداد، ١٩٦٨، ص ٥١.
- (١١٤) الرازی، المعجم فی معاییر أشعار العجم، تهران، (بلا)، ص ٥٣.
- (١١٥) دیوانی حاجی، بهغدا، ٩٨٦، ل ١٧٧.
- (١١٦) دیوانی جزیری، شهرحی ههژار، تهران، ١٣٦١، ل ٤٤٤.
- (١١٧) الصبان، شرح الصبان علی منظومته، المطبعة المیمیة، ١٣٠٦، ص ٥٧.
- (١١٨) عبدالحمید الراضی، شرح تحفة الخلیل، بغداد، ١٩٦٨، ص ٣٣٢.
- (١١٩) المصدر السابق، ص ٣٣٣.
- (١٢٠) د. عبدالله المجنوب، المرشد الی فهم اشعار العرب و صناعتها، ج ١، القاهرة، ١٩٥٣، ص ١٥٣.

- (۱۲۱) مه‌لا عه‌بدولکه‌ریمی موده‌رریس، به‌دیج و عه‌رووزی نامی، به‌غدا، ۹۹۱، ل. ۱۰۲.
- (۱۲۲) دیوانی فانی، سلیمانی، ۹۷۶، ل. ۲۹.
- (۱۲۳) دیوانی وه‌فایی، چاپخانه‌ی کۆری زانیاری کورد، به‌غدا، ۹۷۸، ل. ۱۲۹.
- (۱۲۴) دیوانی جزیری، شه‌رحی هه‌ژار، تهران، ۱۳۶۱، ل. ۱۷۰.
- (۱۲۵) سه‌رچاوه‌ی پێشوو، ل. ۲۷۱.
- (۱۲۶) سه‌رچاوه‌ی پێشوو، ل. ۳۴۴.
- (۱۲۷) مه‌لا عه‌بدولکه‌ریمی موده‌رریس، به‌دیج و عه‌رووزی نامی، به‌غدا، ۹۹۱، ل. ۱۰۱.
- (۱۲۸) دیوانی فانی، سلیمانی، ۹۷۶، ل. ۲۹.
- (۱۲۹) د. مه‌هدی الخزومی، عبقری من البصرة، بغداد، ۹۷۲، ص. ۹۷.
- (۱۳۰) محمد الدمنه‌وری، الارشاد الشافی، مطبعة مصطفی البانی الحلبي، ۱۹۵۷، ص. ۹۸.
- (۱۳۱) عبدالحمید الراضی، شرح تحفة الخلیل، بغداد، ۱۹۶۸، ص. ۲۵۹.
- (۱۳۲) عبدالرزاق بیمار، کیش و موسیقای هه‌لبه‌ستی کوردی، به‌غدا، ۹۹۲، ل. ۱۱۶.
- (۱۳۳) دیوانی سالم، ج ۲، هه‌ولێر، ۹۷۳، ل. ۵۹.
- (۱۳۴) سه‌رچاوه‌ی پێشوو، ل. ۵۹.
- (۱۳۵) سه‌رچاوه‌ی پێشوو، ل. ۵۹.
- (۱۳۶) دیوانی خادیم، ب ۱، به‌غدا، ۹۸۰، ل. ۱۴۳.
- (۱۳۷) دیوانی حاجی، به‌غدا، ۹۸۶، ل. ۲۳۶.
- (۱۳۸) دیوانی شیخ ره‌زای طالبانی، به‌غدا، ۹۴۶، ل. ۵۲.
- (۱۳۹) دیوانی بێخود، محه‌مه‌دی مه‌لا که‌ریم، به‌غدا، ۹۷۰، ل. ۷۰.
- (۱۴۰) سه‌رچاوه‌ی پێشوو، ل. ۷۰.
- (۱۴۱) دیوانی سالم، ج ۲، هه‌ولێر، ۹۷۳، ل. ۸۱.
- (۱۴۲) سه‌رچاوه‌ی پێشوو، ل. ۱۱۶.
- (۱۴۳) سه‌رچاوه‌ی پێشوو، ل. ۱۱۶.
- (۱۴۴) سه‌رچاوه‌ی پێشوو، ل. ۱۱۶.
- (۱۴۵) دیوانی قانع، سلیمانی، ۹۷۹، ل. ۷۷.
- (۱۴۶) سه‌رچاوه‌ی پێشوو، ل. ۷۷.
- (۱۴۷) دیوانی خادیم، ب ۱، به‌غدا، ۹۸۰، ل. ۷۲.
- (۱۴۸) دیوانی حه‌مدی، سلیمانی، ۹۸۴، ل. ۱۰۱.
- (۱۴۹) دیوانی حاجی، به‌غدا، ۹۸۶، ل. ۶۶.
- (۱۵۰) دیوانی خادیم، ب ۱، به‌غدا، ۹۸۰، ل. ۱۴۳-۱۴۴.
- (۱۵۱) دیوانی بێخود، محه‌مه‌دی مه‌لا که‌ریم، به‌غدا، ۹۷۰، ل. ۶۹.

- (۱۵۲) دیوانی حاجی، به غدا، ۹۸۶، ل ۲۱۴.
- (۱۵۳) سهرچاوهی پینشو، ل ۲۱۳.
- (۱۵۴) د. مهدي الخزومي، عبقری من البصرة، بغداد، ۹۷۲، ص ۹۷.
- (۱۵۵) محمد المنهوری، الارشاد الشافي، مطبعة مصطفى الباتي الحلبي، ۱۹۵۷، ص ۱۰۲.
- (۱۵۶) حکمة فرج البدری، العروض، بغداد، ۱۹۶۶، ص ۱۰۷.
- (۱۵۷) د. عبدالله المجذوب، المرشد الى فهم اشعار العرب و صناعتها، ج ۱، القاهرة، ۱۹۵۳، ص ۹۲.
- (۱۵۸) له گه ل نه و جياوازيبيهی که (فاعلاتن) له ره مهلدا به وه ته دی کویه (فاعلاتن)، که چی له موزاربعدا به وه ته دی بلاوه (فاع لاتن).
- (۱۵۹) دیوانی جزیری، شهرچی هه ژار، تهران، ۱۳۶۱، ل ۱۳۸.
- (۱۶۰) سهرچاوهی پینشو، ل ۱۳۵.
- (۱۶۱) دیوانی فانی، سلیمانی، ۹۷۶، ل ۵.
- (۱۶۲) دیوانی حاجی، به غدا، ۹۸۶، ل ۸۵.
- (۱۶۳) سهرچاوهی پینشو، ل ۸۶.
- (۱۶۴) سهرچاوهی پینشو، ل ۸۵.
- (۱۶۵) دیوانی نالی و فرههنگی نالی، د. مارف خه زنده دار، به غدا، ۹۷۷، ل ۹۳.
- (۱۶۶) دیوانی میرزا غه فور، عبدالله ناگرین، ۱۹۹۱، ل ۷۵.
- (۱۶۷) دیوانی نالی و فرههنگی نالی، د. مارف خه زنده دار، به غدا، ۹۷۷، ل ۹۳.
- (۱۶۸) ابن عباد، الاقناع، بغداد، ۱۹۶۰، ص ۵۹.
- (۱۶۹) الرازی، المعجم في معايير أشعار العجم، تهران، (بلا)، ص ۱۴۵.
- (۱۷۰) دیوانی سالم، ج ۲، هه ولیر، ۹۷۳، ل ۶۰.
- (۱۷۱) سهرچاوهی پینشو، ل ۶۰.
- (۱۷۲) دیوانی نالی و فرههنگی نالی، د. مارف خه زنده دار، به غدا، ۹۷۷، ل ۱۲۲.
- (۱۷۳) سهرچاوهی پینشو، ل ۱۲۳.
- (۱۷۴) مهلا عه بدولکه ریسی موده رریس، به دیح و عه رووی نامی، به غدا، ۹۹۱، ل ۱۱۳.
- (۱۷۵) دیوانی نه دهب، ج ۳، هه ولیر، ۹۶۶، ل ۶۲.
- (۱۷۶) دیوانی بیخود، محه مه دی مهلا که ریم، به غدا، ۹۷۰، ل ۳۹.
- (۱۷۷) دیوانی ناری، سلیمانی، ۹۸۴، ل ۲۷.
- (۱۷۸) دیوانی نالی و فرههنگی نالی، د. مارف خه زنده دار، به غدا، ۹۷۷، ل ۱۴۰.
- (۱۷۹) دیوانی حاجی، به غدا، ۹۸۶، ل ۸۵.
- (۱۸۰) د. مهدي الخزومي، عبقری من البصرة، بغداد، ۹۷۲، ص ۹۷.
- (۱۸۱) محمد المنهوری، الارشاد الشافي، مطبعة مصطفى الباتي الحلبي، ۱۹۵۷، ص ۱۰۳.

- (١٨٢) عبدالحميد الراضي، شرح تحفة الخليل، بغداد، ١٩٦٨، ص ٢٨١.
- (١٨٣) حكمة فرج البدرى، العروض، بغداد، ٩٦٦، ص ١١٠.
- (١٨٤) عبدالرزاق بيمار، كيش و موسيقاى شهلبهستى كوردى، به غدا، ٩٩٢، ل ١١٩.
- (١٨٥) ديوانى بيخود، محهمه دى مهلا كهريم، به غدا، ٩٧٠، ل ٥٣.
- (١٨٦) سه رچاوهى پيشوو، ل ٥٣.
- (١٨٧) ديوانى حاجى، به غدا، ٩٨٦، ل ٩٦.
- (١٨٨) سه رچاوهى پيشوو، ل ٩٩.
- (١٨٩) سه رچاوهى پيشوو، ل ٩٦.
- (١٩٠) سه رچاوهى پيشوو، ل ٩٨.
- (١٩١) ديوانى بيخود، محهمه دى مهلا كهريم، به غدا، ٩٧٠، ل ١٢٤.
- (١٩٢) سه رچاوهى پيشوو، ل ١٢٤.
- (١٩٣) ديوانى سه فوهت، به غدا، ٩٨٤، ل ٥١.
- (١٩٤) سه رچاوهى پيشوو، ل ٥٠.
- (١٩٥) ديوانى خاديم، ب ١، به غدا، ٩٨٠، ل ١٠٢.
- (١٩٦) سه رچاوهى پيشوو، ل ١٠٣.
- (١٩٧) سه رچاوهى پيشوو، ل ٢٥٦.
- (١٩٨) ديوانى حاجى، به غدا، ٩٨٦، ل ٣١.
- (١٩٩) ديوانى شاهق، سليمانى، ٩٧٦، ل ٩٠.
- (٢٠٠) سه رچاوهى پيشوو، ل ٩١.
- (٢٠١) سه رچاوهى پيشوو، ل ٩٠.
- (٢٠٢) سه رچاوهى پيشوو، ل ٩٠.
- (٢٠٣) مهلا عه بدولكه ريمى موده رريس، به ديع و عه رووزى نامى، به غدا، ٩٩١، ل ١١٢.
- (٢٠٤) ديوانى مه حوى، به غدا، ٩٧٧، ل ١٦٢.
- (٢٠٥) ديوانى حاجى، به غدا، ٩٨٦، ل ٩٧.
- (٢٠٦) ديوانى خاديم، ب ١، به غدا، ٩٨٠، ل ٢٥٧.
- (٢٠٧) ديوانى حاجى، به غدا، ٩٨٦، ل ٣٣.
- (٢٠٨) ديوانى خاديم، ب ١، به غدا، ٩٨٠، ل ١٧٠.
- (٢٠٩) ديوانى حاجى، به غدا، ٩٨٦، ل ٣٢.
- (٢١٠) د. مهدي الخزومي، عبقرى من البصرة، بغداد، ٩٧٢، ص ٩٧.
- (٢١١) محمد الدمهورى، الارشاد الشافى، مطبعة مصطفى الباتى الحلبي، ١٩٥٧، ص ١٠٥.
- (٢١٢) د. پرويز نائل خاتلري، اوزان الشعر الفارسى، ترجمة الدكتور محمد نور الدين عبدالمنعم، القاهرة، ١٩٧٧، ص ٧٣-٧٤.

- (٢١٣) محمد غنيمي هلال، الادب المقارن، مطبعة دار العالم العربي، ٩٧٣، ص ٢٥٠.
- (٢١٤) عبدالحميد الراضي، شرح تحفة الخليل، بغداد، ١٩٦٨، ص ٢٩٣.
- (٢١٥) ديوانى سافى، ج ٣، ههولير، ٩٧٣، ل ٥٠.
- (٢١٦) سهچاوهى پيشوو، ل ٥٠.
- (٢١٧) سهچاوهى پيشوو، ل ٥٠.
- (٢١٨) ديوانى خاديم، ب ١، بهغدا، ٩٨٠، ل ٣١٧.
- (٢١٩) سهچاوهى پيشوو، ل ٣١٥.
- (٢٢٠) ديوانى ئهسيرى، بهغدا، ٩٨٧، ل ٤٩.
- (٢٢١) سهچاوهى پيشوو، ل ٤٩.
- (٢٢٢) ديوانى خاديم، ب ١، بهغدا، ٩٨٠، ل ٣١١.
- (٢٢٣) ديوانى ئهدهب، ج ٣، ههولير، ٩٦٦، ل ١١٥.
- (٢٢٤) ديوانى حاجى، بهغدا، ٩٨٦، ل ٥٥.
- (٢٢٥) ديوانى ئهدهب، چاپخانهى ههولير، ههولير، ٩٩٦، ل ١١٥.
- (٢٢٦) ديوانى ئهسيرى، بهغدا، ٩٨١، ل ٤٩.
- (٢٢٧) د. مهدي الخزومي، عبقرى من البصرة، بغداد، ٩٧٢، ص ٩٧.
- (٢٢٨) محمد الدمنهورى، الارشاد الشافى، مطبعة مصطفى الباتى الحلبي، ١٩٥٧، ص ٦٩.
- (٢٢٩) عبدالحميد الراضي، شرح تحفة الخليل، بغداد، ١٩٦٨، ص ٢٤.
- (٢٣٠) علاءالدين سجادى، نرخ شناسى، بهغدا، ٩٧٠، ل ٩٧.
- (٢٣١) ئهحمده ههردى، كيش له شيعرى كورديدا، گوڤارى (برايهتى)، ژماره (١٠)، ٩٧١، ل ٣.
- (٢٣٢) عبدالرزاق بيمار، كيش و موسيقاي ههلبهستى كوردى، بهغدا، ٩٩٢، ل ١١.
- (٢٣٣) ديوانى نارى، سليمانى، ٩٨٤، ل ٥١.
- (٢٣٤) سهچاوهى پيشوو، ل ٥١.
- (٢٣٥) ديوانى سهفهوت، بهغدا، ٩٨٤، ل ١١٣.
- (٢٣٦) تاهير مهلا عهبدوللا بهحرکهيى، مهركانهى كوردى بۆگولنى بوردى، ههولير، ٩٨٦، ل ٩.
- (٢٣٧) بيجگه له و دووانه مهلا حسين شيخ سهعديش قهسيدهى بوردييهى به شيعر كردوته كوردى، بهلام كيشهكه به پڻك و پهوانى له سهربهسيبت ناروا، شيوان و ئالوزى تيكهوتوو.
- پهوانه: مهلا حسين شيخ سهعدى، قهسيدهى بوردييه، ههولير، ٩٧٩.
- (٢٣٨) ديوانى نالى و فرههنگى نالى، د. مارف خهزنه دار، بهغدا، ٩٧٧، ل ٨٣.
- (٢٣٩) ديوانى ئهدهب، ج ٣، ههولير، ٩٦٦، ل ١١.
- (٢٤٠) ديوانى سهفهوت، بهغدا، ٩٨٤، ل ١١٤.
- (٢٤١) تاهير مهلا عهبدوللا بهحرکهيى، مهركانهى كوردى بۆگولنى بوردى، ههولير، ٩٨٦، ل ١٧.

- (۲۴۲) دیوانی نالی و فەرهنگی نالی، د. مارف خهزنه دار، به غدا، ۹۷۷، ل ۸۴.
- (۲۴۳) ده‌بویه کیشی به‌سیت له پئیشه‌وهی ئەم کیشه باوانه بنووسین چونکه له ریزی بازنه و کیشه‌کان پئیش ئەوانه‌ی تردی به‌لام له‌به‌ر که‌م به‌کار هاتنی خستمانه دواوه.
- (۲۴۴) د. مه‌دی المخزومی، عبقری من البصرة، بغداد، ۹۷۲، ص ۹۷.
- (۲۴۵) الصبان، شرح الصبان علی منظومته، المطبعة الميمنية، ۱۳۰۶، ص ۴۹.
- (۲۴۶) محمد الدمنه‌وری، الارشاد الشافي، مطبعة مصطفى الباتي الحلبي، ۱۹۵۷، ص ۹۷۶.
- (۲۴۷) علاء‌الدین سجادی، نرخ شناسی، به غدا، ۹۷۰، ل ۹۷.
- (۲۴۸) ئەحمەد هەردی، کیش له شیعی کوردیدا، گوڤاری (برایه‌تی)، ژماره (۱۰)، ۹۷۱، ل ۷.
- (۲۴۹) سه‌رچاوه‌ی پئیشوو، ل ۱۳، (په‌راوێز).
- (۲۵۰) عبدالرزاق بیمار، کیش و موسیقای هه‌لبه‌ستی کوردی، به غدا، ۹۹۲، ل ۱۳۰.
- (۲۵۱) محمد بکر، کیش و ریتمی شیعی فولکلوری کوردی، نامه‌ی ماجستین کولجی، ئەدهبیات، زانکوی صلاح‌الدین، ۹۹۰، ل ۱۶۹.
- (۲۵۲) دیوانی بیخود، محه‌مه‌دی مه‌لا که‌ریم، به غدا، ۹۷۰، ل ۱۰۳.
- (۲۵۳) دیوانی شاهۆ، سلیمانی، ۹۷۶، ل ۴۷.
- (۲۵۴) دیوانی ئەحمەد موختار، به غدا، ۹۸۶، ل ۱۴۱.
- (۲۵۵) مه‌لا عه‌بدولکه‌ریمی موده‌رریس، به‌دیج و عه‌رووزی نامی، به غدا، ۹۹۱، ل ۱۲۱.
- (۲۵۶) دیوانی شاهۆ، سلیمانی، ۹۷۶، ل ۴۷.
- (۲۵۷) مه‌لا عه‌بدولکه‌ریمی موده‌رریس، به‌دیج و عه‌رووزی نامی، به غدا، ۹۹۱، ل ۱۲۰.
- (۲۵۸) د. مه‌دی المخزومی، عبقری من البصرة، بغداد، ۹۷۲، ص ۹۷.
- (۲۵۹) الصبان، شرح الصبان علی منظومته، المطبعة الميمنية، ۱۳۰۶، ص ۳۸.
- (۲۶۰) الزمخشري، القسطاس المستقيم، بغداد، ۹۶۹، ص ۹۵.
- (۲۶۱) عبدالحمید الراضي، شرح تحفة الخليل، بغداد، ۱۹۶۸، ص ۱۰۴.
- (۲۶۲) علاء‌الدین سجادی، نرخ شناسی، به غدا، ۹۷۰، ل ۹۷.
- (۲۶۳) عبدالرزاق بیمار، کیش و موسیقای هه‌لبه‌ستی کوردی، به غدا، ۹۹۲، ل ۱۲۳.
- (۲۶۴) دیوانی نالی و فەرهنگی نالی، د. مارف خهزنه دار، به غدا، ۹۷۷، ل ۳۱.
- (۲۶۵) دیوانی قانع، سلیمانی، ۹۷۹، ل ۳۱.
- (۲۶۶) محه‌مه‌د علی قه‌ره‌داغی، که‌شکۆلی که‌له‌پوری کوردی، به غدا، ۹۸۴، ل ۱۰۵.
- (۲۶۷) مه‌لا عه‌بدولکه‌ریمی موده‌رریس، به‌دیج و عه‌رووزی نامی، به غدا، ۹۹۱، ل ۱۰۴.
- (۲۶۸) دیوانی نالی، مه‌لا عه‌بدالکریمی موده‌رریس و فاتح عه‌بدولکریم، به غدا، ۱۹۷۶، ل ۴۰۱.
- (۲۶۹) مه‌لا عه‌بدولکه‌ریمی موده‌رریس، به‌دیج و عه‌رووزی نامی، به غدا، ۹۹۱، ل ۱۰۴.
- (۲۷۰) له‌به‌ر ئەوه‌ی ئەم کیشانه له کوردیدا باو نین به پئوستمان ئەزانی شوونه بۆزحاف و عیله‌کانیان بنووسین.

(٢٧١) محمد الدمنهوري، الارشاد الشافي، مطبعة مصطفى الباتي الحلبي، ١٩٥٧، ص ١٠٧.

(٢٧٢) المصدر السابق، ص ١٠٧.

(٢٧٣) د. پرويز نائل خاتلري، اوزان الشعر الفارسي، ترجمة الدكتور محمد نور الدين عبدالمنعم، القاهرة، ١٩٧٧، ص ١٨٧.

(٢٧٤) د. مهدي الخزومي، عبقرى من البصرة، بغداد، ٩٧٢، ص ١٠٥.

(٢٧٥) د. عبدالله المجذوب، المرشد الى فهم اشعار العرب و صناعتها، ج١، القاهرة، ١٩٥٣، ص ٨٣.

(٢٧٦) عبدالحميد الراضي، شرح تحفة الخليل، بغداد، ١٩٦٨، ص ٣٠٥.

(٢٧٧) مهلا عه بدولكهريمى موده رريس، بهديع وعه رووزى نامى، بهغدا، ٩٩١، ل ١١٨.

(٢٧٨) د. مهدي الخزومي، عبقرى من البصرة، بغداد، ٩٧٢، ص ٩٧.

(٢٧٩) محمد الدمنهوري، الارشاد الشافي، مطبعة مصطفى الباتي الحلبي، ١٩٥٧، ص ٩٥.

(٢٨٠) د. عبدالله المجذوب، المرشد الى فهم اشعار العرب و صناعتها، ج١، القاهرة، ١٩٥٣، ص ١٨٨.

(٢٨١) شيخ مهرووفى نوڊى، نه حمه دى، بهغدا، ٩٨٦، ل ٣٢.

(٢٨٢) مهلا عه بدولكهريمى موده رريس، بهديع وعه رووزى نامى، بهغدا، ٩٩١، ل ١١٧.

(٢٨٣) شيخ مهرووفى نوڊى، نه حمه دى، بهغدا، ٩٨٦، ل ٣٢.

(٢٨٤) د. مهدي الخزومي، عبقرى من البصرة، بغداد، ٩٧٢، ص ٩٧.

(٢٨٥) محمد الدمنهوري، الارشاد الشافي، مطبعة مصطفى الباتي الحلبي، ١٩٥٧، ص ١٠٢.

(٢٨٦) حكمة فرج البدرى، العروض، بغداد، ١٩٦٦، ص ١٠٩.

(٢٨٧) مهلا عه بدولكهريمى موده رريس، بهديع وعه رووزى نامى، بهغدا، ٩٩١، ل ١١٤.

(٢٨٨) د. مهدي الخزومي، عبقرى من البصرة، بغداد، ٩٧٢، ص ٩٧.

(٢٨٩) محمد الدمنهوري، الارشاد الشافي، مطبعة مصطفى الباتي الحلبي، ١٩٥٧، ص ٦٥.

(٢٩٠) المصدر السابق، ص ٦٥.

(٢٩١) عبدالرزاق بيمار، كيش و موسيقاى هه لبهستى كوردى، بهغدا، ٩٩٢، ل ٢٢.

(٢٩٢) دلزار، گه نجينه، بهغدا، ٩٦٠، ل ٢٣.

(٢٩٣) مهلا عه بدولكهريمى موده رريس، بهديع وعه رووزى نامى، بهغدا، ٩٩١، ل ١٠٩.

(٢٩٤) د. مهدي الخزومي، عبقرى من البصرة، بغداد، ٩٧٢، ص ٩٧.

(٢٩٥) محمد الدمنهوري، الارشاد الشافي، مطبعة مصطفى الباتي الحلبي، ١٩٥٧، ص ٧٤.

(٢٩٦) د. عبدالعزيز عتيق، علم العروض و القافية، بيروت، ٩٧٤، ص ٦٩.

(٢٩٧) د. علي جابر المنصوري، النقد الادبي، بغداد، ٩٨٥، ص ١٠٧.

(٢٩٨) مهلا عه بدولكهريمى موده رريس، بهديع وعه رووزى نامى، بهغدا، ٩٩١، ل ١٢٣.

(٢٩٩) د. عبدالعزيز عتيق، علم العروض و القافية، بيروت، ٩٧٤، ص ٦٩.

بهشی پینجه م

هه ندی لایه نی تری عه رووزی له شیعی کلاسیکی
کوردیدا

۱- تیکه ل کردنی کیشه کان:

- شیوهی تیکه ل کردنی کیشه کان.

- جووری کیشه تیکه ل کراوه کان.

۲- موسته زاد:

- بابته و هووی به کار هینانی موسته زاد.

- سیسته می زیاد کردنی تیکه کان.

- کیشی موسته زاد.

۳- موه ششه ح:

- کیشی موه ششه ح.

- بینای موه ششه ح.

- موه ششه ح له شیعی فارسیدا.

- موه ششه ح له شیعی کوردیدا.

- کیشی موه ششه ح له شیعی کوردیدا.

۴- چوارین:

- کیشی روباعی.

- چوارین له شیعی عه ره بیدا.

- چوارین له شیعی کوردیدا.

- نمونهی کیشه عه رووزیه کانی چوارین له کوردیدا.

۵- کیشی عه رووزی شیعی زاری گورانی.

۱- تیکه‌ل کردنی کیشه‌کان :

جگه له و دهستکارییهی کیشه‌کانی عه‌رووزی عه‌ره‌بی که له کاتی به کارهینانیان له فارسی و کوردیدا به سه‌ریاندا هاتوو، هه‌ندی جار شاعیری کورد په‌نای بردۆته به‌ر تیکه‌ل کردنی دوو کیش یان زیاتر بو دارشتنی یه‌ک پارچه هۆنراوه. ئەم کاره بو سی مه‌به‌ست کراوه:

۱- دوور خستنه‌وه‌ی خوینه‌ر له وه‌پرسی و بی‌زاری به ده‌ست یه‌ک تاکه‌ئاوازه‌وه.

۲- ده‌وله‌مه‌ند کردنی ئاوازی هۆنراوه‌که .

۳- پێشان‌دانی توانای شاعیر له زالبوونی به سه‌ر کیشه‌کاندا.

هه‌رچه‌نده لیکدان و تیکه‌ل کردنی دووسی کیش له یه‌ک هۆنراوه‌دا لای عه‌ره‌ب و فارس که‌م که‌وینته به‌رچاو، به‌لام ئەم هونه‌ره هه‌ر له کۆنه‌وه لای یۆنانییه‌کان هه‌بووه (شاعیرانی غه‌زلی یۆنان و پۆمان په‌وشتیان وا بوو دیره شیعریکیان له کیشی یه‌که‌م و دیرنکیان له کیشی دووهم ده‌هینا. ئەم لیکدانه‌ی دوو دیره دوو کیشه پێی ده‌گوتری (distique) وه‌کو دیستیکی پینتامیته‌رو ئیگزامیته‌ر^(۱). کیش تیکه‌ل کردنی کوردی هه‌ر له چوارچۆیه‌ی کیشه عه‌رووزییه‌کان نه‌ماوه‌ته‌وه، به‌لکو کیشی خۆمالیشی گرتۆته‌وه. ئەم دیارده‌یه به‌تایبه‌تی لای شاعیرانی نیوه‌ی دووهمی سه‌ده‌ی نۆزده‌م و سه‌ره‌تای سه‌ده‌ی بیستهم به‌رچاو ده‌که‌وی، وه‌کو: ئەده‌ب، سافی، ناری، ویسالی، شیخ نوری شیخ سالح، گۆران، دلزار. دیارده‌یه‌کی تری ئەم کیش تیکه‌ل کردنه ئەوه‌یه که زۆریه‌ی ئەو کیشانه‌ی تیکه‌ل کراون له‌وانه‌ن که له‌کوردیدا زۆر باون وه‌کو هه‌زه‌ج (مفاعیلن)، په‌مه‌ل (فاعلاتن)، په‌جه‌ز (مستفعلن) له‌گه‌ل موته‌قاریب (فعولن) ئینجا کیشی خۆمالی.

شیوه‌ی تیکه‌ل کردنی کیشه‌کان:

تیکه‌ل کردنی کیشه‌کان زۆر شیوه‌ی جور به‌جۆری هه‌یه وه‌کو:

۱- تیکه‌ل کردنی له‌ت به‌له‌ت، واته له‌تی یه‌که‌می دیره شیعریک له‌سه‌ر کیشیک بی

وله‌تی دووهمی له‌سه‌ر کیشیکی تری و هه‌موو هۆنراوه‌که به‌م جۆره بپرواته خواره‌وه.
ئه‌مه لای سافی ده‌بینری^(۲).

۲- تیکه‌ل کردنی دیر به دیر. له سه رتاوه تا کوتایی هونراوه که دیرنک له سه ر جوره کیشنیک بی و دیرنکی تر له سه ر جوره کیشنیک تری، واته دیره تاکه کان به کیشنیک بن و دیره جووته کان به کیشنیک تر. نمونه‌ی ئەم جوره تیکه‌ل کردنه لای ئە دەب هه‌یه (۳)

(۳) تیکه‌ل کردنی چوار له ت به یه ک له ت له پینجینه‌دا. چوار له تی به رای بی له سه ر کیشنیک و له تی پینجه‌م له سه ر کیشنیک تری بی و ئەم ده‌ستوره له هه‌موو پینجینه‌کان دووباره ببینته‌وه. نمونه‌ی ئەم جوره تیکه‌ل کردنه لای ناری به رچاوه‌که‌وی (۴)

(۴) - تیکه‌ل کردنی بی ده‌ستور. ئەوه‌یه شاعیر له تیکه‌ل کردنی کیشه کان خوی به هه‌چ ده‌ستورنک نه‌به‌ستینته‌وه، چون زه‌وقی بری و تیکه‌لیان بکا. نمونه‌ی ئەم جوره‌ش هه‌ر لای ناری به رچاوه‌که‌وی (۵). ئەمه چونیه‌تی دابه‌ش بوون و تیکه‌ل کردنی ئەو کیشانه‌ی له یه ک هونراوه‌دا به کار هاتوون. ئیستاش بو جوری کیشه‌کان.

جوری کیشه تیکه‌ل کراوه‌کان:

۱- تیکه‌ل کردنی هه‌زه‌ج (مفاعیلن) و ره‌مه‌ل (فاعلاتن): ئەمه‌ش دوو جوره :

أ- یه‌ک قالبی هه‌زه‌ج و یه‌ک قالبی ره‌مه‌ل : هه‌زه‌ج (مفاعیلن) و ره‌مه‌ل (فاعلاتن) له پینجینه‌یه‌کی ناریدا یه‌کیان گرتووه. ئەو شیعره‌ی ناری ده پارچه‌یه. هه‌ر پارچه‌یه‌کی پینج له‌ته. چوار له تی پیشه‌وه له سه‌ر کیشی هه‌زه‌جی هه‌شتی ئەخره‌بی مه‌کفووفی مه‌حزوفه (مفعول مفاعیل مفاعیل فاعولن) و له تی پینجه‌م له سه‌ر کیشی ره‌مه‌لی هه‌شتی مه‌قسووره (فاعلاتن فاعلاتن فاعلاتن فاعلان). هه‌موو پینجیه‌کان له سه‌ره‌تا تا کوتایی به‌م ده‌ستوره هاتوون. ئەمه‌ش نمونه‌ی پینجینه‌ی یه‌که‌م :

مه‌خمووری مه‌ی و غه‌مزه‌یی دوو نیرگسی کالم

پامالی خوماری مه‌یه، ئیدراک و که‌مالم

هه‌زه‌ج - < بی شه‌معی بوخی، شه‌وقی نییه‌ گوشه‌بی مالم

بو میهری وه‌فا شاهیدی مه‌یخانه‌یه حالم

ره‌مه‌ل - < [دیده کال و شه‌معی مال و پوو به خالم بو نه‌هات؟ (۶)

ئەم دوو کیشه ژماره‌ی برگه‌کانیشیان جیا‌یه. چوار له تی پیشه‌وه هه‌ر یه‌که (۱۴) برگه‌یه، له تی پینجه‌م (۱۵) برگه‌یه.

ب- يهك قالبی هه زهج و دوو قالبی ره مهل : ناری له شيعرنکی که بو (حه مه سه عید بهگی سه لیم بهگی جاف) ی نووسیوه و پینج دیره، يهك قالبی هه زهج و دوو قالبی ره مهلی به کار هیناوه. دیری به کهم له سه رکیشی هه زهجی هه شتیبه ئه خره بی مه کفووفی مه حرزوفه (مفعول مفاعیل مفاعیل فعولن). دیری دووهم له سه رکیشی ره مهلی هه شتیبه مه خبوونی مه حرزوفه (فاعلاتن فاعلاتن فاعلاتن فعولن). سی دیره کهی کو تایش له سه رکیشی ره مهلی هه شتیبه مه حرزوفه (فاعلاتن فاعلاتن فاعلاتن فاعلن). ئه مهش سی دیری پارچه که که ههرسی قالبه کیشی تیدا به :

هه زهج - < هه رچه ننه به عیدم، له درؤو لابه به عیدم
بی شوبه به دل مایل و موشتاقی سه عیدم

ره مهلی هه شتیبه - < قیبهلی دل به عهلی سووره تی بابا عه لیه
مه خبوونی مه حرزوفه که له جومله ی سه مه ری باغی له تیفی وه لیه

ره مهلی هه شتیبه - < گه رچی ته قسیری نه هاتن کاری به ندی قاچمه
مه حرزوفه دم به دم داوینی پاکت، پاکی جیگه ی قاچمه (۷)

۲- تیکه ل کردنی ره مهل (فاعلاتن) و هه زهج (مفاعیلن) : ناری شيعرنکی دوازه دیری بو (بابا عهلی له قاهیره) نووسیوه و کردوویه تی به دوو پارچه و هه ر پارچه ی شهش دیره. دوو کیشی جیاوازی تیدا به کار هیناوه: ره مهل (فاعلاتن) و هه زهج (مفاعیلن). له هه ر پارچه یه کدا چوار دیری به رایبی له سه رکیشی ره مهلی هه شتیبه مه حرزوفه (فاعلاتن فاعلاتن فاعلاتن فاعلن)، دوو دیری دواپی له سه رکیش هه زهجی شه شیبه مه حرزوفه (مفاعیلن مفاعیلن فعولن). جگه له تیکه ل کردنی ئه م دوو کیشه جیاوازه، ناری له پارچه ی به کهمدا گورانکی تریشی کردووه به وهی که ره مهله کهی به دوو قالبی جیاوازه به کار هیناوه: هه شتیبه مه حرزوفه و شه شیبه مه حرزوفه. ئه مهش سی دیر له پارچه ی به کهم :

ره مهلی هه شتیبه - < هه ر له بیلوتا له بی نیلی موبارهك دهس به دهس
مه حرزوفه سه د سه لامت بوده نیرم نووری چاوم هه ر نه فهس

ئەربە (با) بى ئەربەبا وئىران ئەبى
(با) نەبى بانە وەكۆرپىزوان ئەبى

رەمەلى شەشى
مەرزوف

بەلى ئەمبۆلە دونىادا مەلايە
بە ئەنواعى موخەببەت موبتەلايە (۸)

ھەزەجى شەشى
مەرزوف

جگە لە جىاوازى كىش وپى، ژمارەى بېرگەكانى دىرەكانىش جودايە. سى دىرى
يەكەم ھەرلەتى (۱۵) بېرگەيە، دىرى چوارەم (لە پارچەئى يەكەم) ھەرلەتتىكى (۱۱)
بېرگەيە و دوو دىرى كۆتايىش ھەرلەتتىكىان (۱۱) بېرگەيە.

۳- تىكەل كۆردنى رەجەز (مستفعلن) و رەمەل (فاعلاتن): نارى لە شىعەرىكى سى
دىرىدا كە بە بۆنەى تەلاقدانى ژنى عەلى زالەوۋە دايىناوۋە، ئەم دوو كىشەى تىكەل كۆردوۋە.
دىرى يەكەم لەسەر كىشى رەجەزى چوارى مەرەفەلە (مستفعلاتن مستفعلاتن) ۲x،
دوو دىرەكەى تر لەسەر كىشى رەمەلى ھەشتى مەرزوفن. ئەمەش دوو دىر بۆ نمونە:

رەجەزى مەرەفەل ← دوو تېر بە ھەر حال نىم تېر مە حالە
دوو تېر ۋە نىم تېر ۋە قەورى زالە

نانى بى پى خۆرۋ قەسرى شوخ و پى شوخ و پەرى
عېللەتى ناچارىيە ھەردوۋ بە قەولى ئەنۋەرى (۹)

رەمەلى ھەشتى
مەرزوف

۴- تىكەل كۆردنى مۆتەقارىب (فعولن) و رەمەل (فاعلاتن): چوار ھۆنراۋەى
كۆردىمان دىۋە كىشى مۆتەقارىب (فعولن) و كىشى رەمەل (فاعلاتن) پان تىكەل
كۆردوۋە. دوو ھۆنراۋەى ئەدەب (۱) و يەكى سافى (۱۱) و يەكى ويسالى (۱۲). لە ھەر
چوار نمونەدا تىكەل كۆردنەكە دىر بە دىرە. دىرىكى مۆتەقارىب و دىرىكى رەمەلى
چوارى. بۆ نمونە ئەدەب لەسەرە تاي ھۆنراۋەكەيدا بەلى:

بە بالا بلىندوبە قەد شووش و بارىك
جەمالى رەوناكە شەۋى ھەورو تارىك

مۆتەقارىب

په مه لی چواری ← بون وه نه وشه زور پی خوشه
 بومه زهی دل ماچی خوشه (۱۳)

جگه له جیاواری پیتم که له کورتی پییه کانی کیشی یه کهم (فعولن) و درنیژی
 پییه کانی کیشی دووهم (فاعلاتن) په یدا بووه، ژماری برکه کانی سه راپای دیره کانیش
 جیا به دیری یه کهم هر له تیکی (۱۲) برکه یه، که چی دووهم هر له تیکی (۸) برکه یه.
 ئەم کورت و درنیژییه ش جوړه گوران تیکی تر به ئاوازی هونراوه که ده به خشی.
 ۵- تیکه ل کردنی موته قاریب (فعولن) و هه زه ج (مفاعیلن) : وا ده بی موته قاریب
 (فعولن) و هه زه ج (مفاعیلن) پیکه وه به کار دین و به سه ر دوو نیوه ی دیره شیعر نکدا
 دابه ش ده بن. نمونهی ئەم تیکه ل کرنه لای سافی هه یه که له هونراوه یه کدا
 موته قاریبی ته واوو هه زه جی شه شی مه حزووفی تیکه ل کردووه. سه ره تای هونراوه که به م
 جوړه ده ست پی ده کا:

مه ته قاریب ← له دوولا کوژاوم، سه راپا سوتاوم
 هه زه جی شه شی ← به ناری پروت، به دوو نه پروت، عه زیم
 مه حزووف

جگه له جیاواری ئاوازی (فعولن) و (مفاعیلن)، ژماری برکه کانی له ته کانیش
 جیا به، له تی یه کهم (۱۲) برکه یه و له تی دووهم (۱۱) برکه یه.
 ۶- تیکه ل کردنی کیشی عه رووزی و کیشی خو مالی : شیخ نووری شیخ صالح، وه کو
 هه نگا ونکی تری نوی کردنه وه ی هوشیارانه له شیعر ی کوردیدا، هه ولی داوه له پارچه
 سروردی ته مسیلی (دلاوه ران) دا کیشی عه رووزی و کیشی خو مالی تیکه ل بکا. هه ردی
 له باره ی کیشی ئەم ته مسیلییه وه ده لی : (شیعر ی دلاوه ران له چه ند به شیک یان چه ند
 کوپله یه ک پیک هاتوو که هه ر یه کیکیان به دوو به یتی عه رووزی ده ست پی ئە کاو به سی
 به یتی هیجایی دوا بی دی که هه ر کوپله یه ک له سه ر زمانی که سیک یان چه ند که سیک
 و تراوه) (۱۴). سیسته می کیشی هه ر پارچه یه ک به م جوړه یه. دیره عه رووزیه کان له سه ر
 کیشی هه زه جی ئە خره بی مه کفووفی مه قسوورن (مفعولن مفاعیل مفاعیل)
 جاروباریش پیی کوتایی ده بی به مه حزووف (فعولن). دیره خو مالیه کانیش له سه ر

کیشی (۷) برڱه یین. ئەمە (شتنکی تازە یەووە لە پێش شیخ نووری و هاوڕێکانیدا هیچ شاعیرێک هەنگاوی وای نەناوە) (۱۵). ئەم تێکەل کردنی کیشی عەرووزی و خۆمالییە لە (ئاواتی دووری) ی گۆرانیشدا هەیه. (ئاواتی دووری) یە کەم جار لە (هاوار) ی (۹۳۲) بلاو کراوە تەووە. گۆران ئەم رۆن کردنە وە یەهێ لە گەل نووسیووە (ئەم شیعرا نە لە سەر ئووسولی (فقره) رێک خراون. هەرفە قەرە یەک عیبارە تە لە چوار بەیت. بەیتی یە کەم و چوارەم لە سەر عەرووز و تراون، دووهم و سێیەم لە سەر وەزنی پەنجە) (۱۶). حسین عەلی شانوقیش پەهێ بەووە بردووە کە گۆران لەم شیعرا دا کیشی عەرووزی و خۆمالی تێکەل کردووە، بە لām ئەو تەنیا دێری یە کە می بە عەرووزی داناو، دێری چوارەمیشی هەروەکو دێری دووهم و سێیەم بە کیشی خۆمالی داناو، دەلی: (کیشی دێری یە کەم موزاریعی تەواوە - مفعول فاعلات مفاعیل مفاعیل - کەچی دێرەکانی تر بە رێگە ی هیجا هۆنراو نە تەووە. واتە شاعیر یەک کیشی عەرووزی بە کار هیناوە کە موزاریعی هەروەکو پیشتر باس کرا، کەچی لە هیجادا سی جووری بە کار هیناوە) (۱۷). حسین عەلی شانوق لە دووشت راستی نە پێکاوە:

۱- ئەو پێیانە ی بو کیشی موزاریعی دێری یە کە می پارچەکانی نووسیووە تەواو نین. ئەو موزاریعی گۆران بە کاری هیناوە بریتی یە لە موزاریعی هەشتی ئەخرەبی مە کفووفی مە حزووف (مفعول فاع لات مفاعیل فاع لن).

۲- هەرسی دێری دوا یی بە کیشی خۆمالی داناو کە لە راستیدا دێری چوارەم وەک گۆران خۆی گوتوو یە تی لە سەر کیشی عەرووزە. ئەمەش شی کردنە وە ی پارچە ی یە کە م:

ئە ی چاوو چە شنی بازی قە فەس هە لوەری پەرت
 کوا بالە تیژەکانی نیگای حوسنی دل بەرت
 -- ب | - ب - ب | - ب - ب | - ب - ب |
 مفعول فاع لات مفاعیل فاع لن

خۆمالی (۸) برڱه یە
 کوانی دووچاوی مەست؟ کوانی؟
 کوانی بزوی پە یووەست؟ کوانی؟
 خۆمالی (۵) برڱه یە
 کوانی زولفی رەش؟

کولی ئال وگهش؟

موزاربع

کوا هه یکه لی جه مال؟

کوا حوسنی بی میسال؟ (۱۸)

ب - ا - ب -

مفعولُ فاع لان

په یوهندی نیوان قالبه کیشی دیری یه کهم و دیری چوارهم زیاتر به لای موسته زا د دا ده شکته وه. له هونه ری موسته زادی ئهم قالبه ی موزاربعدا دوی هه رله تیک پیی یه کهم و پیی کوتایی له تی پیشه وه زیاد ده کری که لیره دا ده بی به (مفعولُ فاع لن). جا له بهر ئه وهی له عه رووزی فارسی و کوردیدا زورجار مه حزووف و مه قسوور جیگهی یه کتر ده گرنه وه (۱۹) ده شی دیری چواره می ئهم پارچه یه تیکه کانی دروست کردنی موسته زاد بن ئه گه ر دیری چواره م ببهینه وه تهک دیری یه کهم پییه کان بهم جوړه نه ده چن:

مفعول فاع لات مفاعیل فاع لن

مفعول فاع لات مفاعیل فاع لن

مفعول فاع لان

مفعول فاع لان

ئینجا له نیوان دیری ئه سلی و تیکه زیاده که دوو دیری به کیشی خو مالی ناواخن کردوه. ئه وهیشی ره چاو کردوه و که دیری یه کهم (۸) و دووهم (۵) برگه بی. که ئه مه له موسته زاد نزیکی ده کاته وه.

ئه مه له باره ی کیشه کانی ئهم شیعره، له باره ی کورت و درئی له ته دیره کانیش ئه گه ر به ژماره ی برگه به راوردیان بکه یین بهم جوړه نه ده چی (۱۴، ۸، ۶، ۵). واته له هه ر پارچه یه کدا چوار قالبه کیشی جیاوازی به کار هیناوه. ئه مه ییش خوئنه ر له وه رسی دوور ده خاته وه و ئاوازی هونراوه که به هیتر ده کا.

دلزاریش له شیعری (له لادیدا) کیشی عه رووزی و خو مالی تیکه ل کردوه. شیعره که ی کردوته (۶) پارچه. هه ر پارچه یه کی (۹) له ته دیره. له هه ر پارچه یه کدا له تی یه کهم و دووهم سی پیی هه زه جی مه حزووفن. له تی سییه م و چواره م هه ریه که دوو

پییه (مفاعیلن فعولن) که هه زه جی چواری مه حزووفه. له تی پینجه م وشه شه م کیشی خۆمالی پینج برگه یین. له تی حه فته م و هه شته م و نۆیه م کیشی خۆمالی چوار برگه یین. دلزار دوو قالبی هه زه ج و دوو کیشی جیاوازی خۆمالی به کار هیناوه که ده کاته چوار ئاوازی جیاواز و ژماره ی برگه کانیا ن به م جوړه یه (٤،٥،٧،١١) (٢٠). وادیاره دلزار وه کو شیخ نووری و گوران به شاره رایبه وه کیشی عه رووزی و خۆمالی تیکه ل نه کردووه، چونکه ئه م سیسته مه ی کیش له هه موو پارچه کان په یره و نه کراوه. له پارچه ی چواره مدا دوو له تی سنیه م و چواره می بوونه ته په مه ل (فاعلاتن فاعلن) وله پارچه ی شه شه م هه مان دوو له ته دیر بوونه ته به سیت (مفتعلن فاعلن).

٧- تیکه ل کردنی دوو قالبی جیاوازی یه ک کیشی عه رووزی :

جاری وا هه یه شاعیر بو ئه وه ی گورانیک به ئاواز و موسیقای شیعره که ی بدا، هونراوه که ی له سه ر یه ک کیش به لام به دوو قالبی جیاواز دا ده پرتی. هه ردی له (شورشی نا ئومیدی) دا گورانیک له م جوړه ی کردووه. شیعره که ی چوار پارچه یه و له سه ر کیشی هه زه جه، به لام هه زه جی چواری و هه شتی. دیری یه که م چوار پییه و دیری دووه م و سنیه م و چواره م هه شت پیین. ده لی :

بناغه و چینی دیواری

ته لاری به رزی دلداری

به سه ر لانه ی دلا رووخا، ته پ و تۆزی خه می هیئا

به دووی دلداری ئاواتی فریوی بی سه رو شوینا

ده سا ئه ی پایزی ماته م! ئه وه نده م تاسه پی ماوه

هه موو ئه و یادگارهی له و ژیا نی عه شقه جی ماوه

به جاری وه ک گه لا سه رو هی خه زانت گشتی رامالی

به ووردی هه رگه لایکی ببا بو قوزین و چالی (٢١)

ئه م جوړه قالب گورینه لای هه ندی شاعیر ده که ویته چوار چپوهی تایبه تی کیش و سه روای واوه که له خانه ی (موه ششه ح) یان (موسته زاد) خوی ده بینیته وه.

هه ر له تیکه ل کردنی دوو قالبه کیشدا، به ختیار زیوه ر ورده کاریبه کی وه ستایانه ی نواندووه له (شه وگاری دلداری) دا. ئه م شیعره (٢٠) له ته دیره و به شیوه ی چوار

خشتهكى به سەر (۵) به ندا دابهش بووه. هەر چوار خشته كيبه كى به دوو قالىبى جياوازى يهك كيش نووسراون. سى لهتى به راى له سەر كيشى ههزه جى نه خه بهى مه كفوفى مه قسووره (مفعول مفاعيل مفاعيل مفاعيل) ، لهتى چواره ميش له سەر كيشى ههزه جى هه شتى نه خه بهى مه قسووره (مفعول مفاعيل مفعول مفاعيل) . چوار خشتهكى يه كه م بهم جوړيه:

ديسانه وه شه و هاته وه بو عاشيقى غه مبار بتلته وه تا رۆژ به جه خارى دلى زامار بيچاره بنالينى وه كو بولبولى گولزار پر سۆزو به ئازار، ناكام و به بى يار (۲۲)	← ههزه جى هه شتى نه خه بهى مه كفوفى مه قسوور ← ههزه جى هه شتى نه خه بهى مه قسوور
---	---

لهتى چواره م برىتييه له دوو جار (مفعول مفاعيل) . نه مانهش برىتين له پنى يه كه م و چواره مى له ته كانى پيشوو، بويه له وه دهكا نه مه موسته زاد بى و نه وهى به لهتى چواره م دانراوه دوو تيكه بى له وتيكانهى له موسته زاد دا بو له ته كانى به راى زياد ده كرين. به گوڤه ي نه م بوچوونه ده شى هه ر پارچه يه كى شيعره كه به م جوړه بنووسرته وه:

ديسانه وه شه و هاته وه بو عاشيقى غه مبار
 بتلته وه تا رۆژ به جه خارى دلى زامار
 بيچاره بنالينى وه كو بولبولى گولزار
 پر سۆزو به ئازار
 ناكام و به بى يار

به تايبه تيش هه ر دوو تيكه كه له ناو خوڤان و له گه ل له ته كانى پيشه وه هاوسه روان.

۲- موسته زاد

به کيکي تر له هونه ره کانی شيعری فارسی و کوردی هونه ری موسته زاده که له عه ره بیدا به وشيوه یه ناکه وئته به رچاو. وشه ی (مستزاد) خوی عه ره بیه و به مانای زیاد کراو دی. له کوردیدا زوریه ی ئه وانه ی باسی ئه م هونه ره یان کردووه هه روشه عه ره بیه که یان بؤ به کار هیناوه، ته نیا علاء الدین سجادی نه بی کردووه به (زیاد کراو) (۲۳) و هه ژاریش (کلکه دار) (۲۴) ی بؤ داناوه.

هونه ری موسته زاد زور کونه و بؤ سه ره می یونانییه کان به چیتته وه. ئه ره ستوله باسی (قوموژیا - کوموژدی -) دا ده لی: (قوموژیا جوره شيعری که کیشیکی تایبه تی هه یه، خراپه و دا شورینی خه لک و ره وشتی خراپ و ره وتی ناپه سنديان باس ده کا. جاری وا هه یه هه ندی ئاواز له به شه کانی زیاد ده کهن و باسی ئه و ره وشته خراپانه ی پی ده کهن که مروقی به دکارو ئاژهل تیدا به شدارن) (۲۵). ئیبن سیناش له باسی شيعری یونانی کوندا، له باسی پنه لسانی مروی زیندوو یان مردوودا، ده لی: (ئه گهر مردوو بوايه دیره که یان ئاوازه که یان چه ند برکه یه ک زیاد ده کرد. ئه مه نیشانه ی ئه وه بوو که شین و لاواندنه وه یه) (۲۶).

موسته زاد له فارسیدا ره گيکي قوولی هه یه و هونه ریکی سه ره به خویه. له سه رچاوه فارسیه کاندای به م جوره پیناسه ی کراوه: (موسته زاد به شيعری که ده لین که به شیک له پییه عه رووژیه کانی له کوتایی هه ره له تیکدا دوویاره ده بیته وه. ئه م به شانیه ی موسته زاد ده شی سه روای جیایان هه بی و ده شی په یه روی سه روای له تی پیش خویان بکه ن) (۲۷). یاخود (موسته زاد بریتیه له چوارینه یه ک یان غه زه لیک یان قه سیده یه ک که له دوای هه ره له تیک له له ته کانی زیاده یه کی کیشدار بی که نه ماناوه نه کیشی شيعره که پیوستیان پی نییه. ئه م زیادانه له گهل په کتردا هاوسه روان و مانایان به جوریکی وا پیکه وه به ستراره که ده توانین به هونراوه یه کی جیاوازی سه ره به خویان دابننن. ده بی ئه وه ش بزانی که ماناوه سه روای هونراوه که بی زیاده که ش هه ره هه ن) (۲۸). ده وله تشا ئه م موسته زاده ی خواره وه ی به کونترین موسته زادی فارسی داناوه. موسته زادی حسامی هه ره وه یه ده لی:

در حضرت شاهی
(۲۹) جز ناله و آهی

-- ب ا ب --

مفعولُ فَعولن

آن کیست که تقریر کند حال گدارا

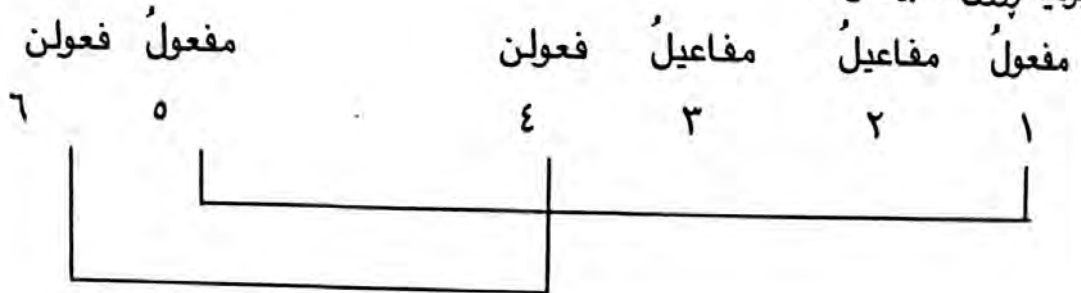
کز غلغل بلبل چه خبر باد صبارا

-- ب ا ب -- ب ا ب --

مفعولُ مفاعیلُ مفاعیلُ فَعولن

موسسه زاده بنچینه دا برتیبه له زیاد کردنی (پی) ی یه که م و دوایی له هه رله ته
دیزنکدا که نه مانهش به زوری پییه بچووکه کانون. وه کوله نمونه ی سه ره وه دا دیاره و به م

شیره یه روون ده بیته وه :

له کوردیدا یه کم کهس باسی موسسه زادی کردبی شیخ نووری شیخ سالحه که زور به
وردی، زور له وانهی (۶۰،۵۰) سال دوا ی خوی باسی موسسه زادیان کردووه، وردترو قولتر
بو پیناسه و هو ی به کارهینانی ئەم هونه ره چوو، دهلی : (بعضا تصادف اکا اگر
منظومه بیکی دریز بنوسین او اهنکه یک نسقه که منظومه که حاصلی اکات لبریک
نسقی کلل اورابی. لبر نه مه بین بین له بعضی جیکای وزنکدا لبرای که تنویعیک بدری
به اهنکی وزنه که له عین وزن بعضی شکل و پارچه علاوه اکری. مثلا وزنیک که هموی
لسر (مفعول مفاعیل فَعولن) بیژری له بینی مصراع که نا شکلی بجوک له م وزنه علاوه
اکری و کو مفعول و فَعولن) (۳۰). پاشان شیعره که ی نالی به نمونه هیناوه. ئەو
پینانه ی شیخ نووری لیره داویه تی (مفاعیلُ) یکی که مه. ده بی به م جو ره بی (مفعولُ
مفاعیلُ مفاعیلُ فَعولن) چونکه موسسه زاده له شیعره ی کلاسیکیدا هه میشه به کیشه
هه شتیبه کان ده بی. جگه له وهی که به گویره ی نمونه که ی نالی کیشه که ده بی دوو جار
(مفاعیلُ) ی تیدا بی نه ک یه ک. شیخ نووری هه رچه نده نه یگوتوو ه ئەم کیشه چ جو ره
کیشیکه، به لام ئەوهی گوتوو که هه رته نیا ئەم کیشه بو موسسه زاده به کار نایی، کیشی
تریش هه م بو موسسه زاده. (له شعرای قدیم وتازه ی کردستان قسم اکثریان بو مستزاد

غیری ام وزنه علاوه نه کراوه، مع مافیہ، ایستالہ اکثری وزنکاندا مستزاد استعمال
اکری) (۳۱). ئینجا نمونہ یه کی شیعی خوی بو موسته زاد داوه که هم ریژهی تیکه
زیاده کان بوله ته کانی پیشوو، هم سهرواو کیشی له وهی نالی جیایه. وردییی شیخ
نووری له ناساندنی موسته زاد، له م خالانه دا دهرده که وی :

۱- هوی پهیدا بوون و به کارهینانی موسته زادی رون کردوته وه که بوئه وه یه (کلال
اور) نه بی و (تنويعك بدری به وزنگه).

۲- باسی کردوو که جگه له و کیشهی نالی به کاری هیناوه کیشی تریش بو موسته زاد
به کار دین به لام کیشه کانی دیار نه کردوو و نمونهی بو نه هیناون.

۳- دیاری کردوو که زیاده که بریتیه له (شکلی بجوک لم وزنه)، به لام دیاری
نه کردوو هم شکله بچووکانه چندن و چین و له کوئی له تی پیشه وه هاتوون.

۴- شیخ نووری خوی له شیعه کانیدا هندی هونه ری تایبه تی نواندوو له سهرواو
قالب و کیشی موسته زاد دا که پاشان رونیان ده که یه وه.

چل سالیک دواي شیخ نووری، علاءالدین سجادی بهم جوره پیناسهی موسته زاد
دهکا: (هونراوهی زیاد کراو نه گوز له چوار خشته کی وه له به ست و چامه دا هه بی، وه
نه مهش بریتیه له وه، له دواي نیوه هونراوئیکه وه تیکه یه کی کورتی ری که وتوو له گهل
چه شنی کیشدا زیاد بگری، به لام نیوه هونراوه بناغه یه کان چ له کیش و چ له سهروادا
هیچ پیوستیان به و زیادانه نییه، ههروه ها هم تیکه کورتانهش له بهینی خویانا
هاوکیش و هواسه روان) (۳۲). سجادی بی ئه وهی تابه تیتی موسته زادی کوردی له بهر
چاو بگری و له و پروانگه یه وه پیناسهی دا بریژی هاتوو ده قوادهق پیناسه فارسیه که ی
وه رگپراوه. که ده لی: (ئه گونجی له چوار خشته کی و چامه دا هه بی)، ئه مه بو فارسی
وایه ئه گه رناله کوردیدا هیچ موسته زادیکمان نییه بو چوارینه کرابی. موسته زادی
چوارینه ته نیا له فارسیدا هه یه، ئه ویش به دوو جور هاتوه: یان دواي هه رله ته دیریک
تیکه که زیاد ده کری یان دواي هه ر دوولت (۳۳). له بارهی تیکه زیاد کراوه کانیس
دیاری نه کردوو چ جوره پییبه ک زیاد ده کری.

د. عزه دین مسته فاهه سوول له بارهی موسته زاده وه ده لی: (شیعی کوردی هه ر
له سه دهی رابردوو وه ته وری نوی کردنه وهی له عه رووزی عه ره بی وه شانددوو. نالی

به حری موسته زادی دهست پی کرد، واته به زیاد کردنی یهك ته فعيله بوئه سلی
 ته فعيله کانی به حره به کار هاتوووه که. سه لامیش ئهم کیشهی به کارهیناوه) (۳۴).
 به کارهینانی هونه ری موسته زاد له لایهن نالییه وه شتیکی نوی نیبه چونکه هر
 له سه دهی یازده مه وه جزیری به کاری هیناوه با به عه ره بیش بیجگه له جزیری
 ئه حمه دی خانی و پرته وی هه کاری و... به کاریان هیناوه. د. عیزه دین موسته زاد به به حر
 ده زانی که له راستیدا موسته زاد به حر نییه، به لکو هونه ریکی شیعریه له پال
 هونه ره کانی تری وه کو غه زهل و قه سیده و ته رجیح به ندو ته رکیب به ندو رویعی و ده شی
 به هر به حرکی عه رووزی یا خو مالی بنوسری. له بارهی تیکه زیاده کیش ده لی (به زیاد
 کردنی یهك ته فعيله). ئه گهر کیشی موسته زاد عه رووزی بی دوو پی بوله تی پیشه وه
 زیاد ده کری نهك یهك، پیی یه که م و چوارم که به زوری له پییه موزاحه فه کورته کانن.
 د. زاهیر له تیف پیناسه ی موسته زادی له ئی. جی. گیب وه رگرتوووه ده لی: (شیوه یه کی
 شیعی بنچینه یی تری فارسی که تا راده یهك له سه ده ی نۆزده دا به کار هاتوووه
 موسته زاده که به وه دروست ده بی له پارچه هونراوه یه کدا بوهر له تیک (میسراعیک)
 تیکه یه کی کورت زیاد بکه ی که پیی ده گوتری زیاده و ده شی بخوینرته وه ده شی فری
 بدری. له هر دوو باریشدا شیعره که وه کو یهك، مانای ته وای خو ی ده گه یینی) (۳۵).
 دوا ی ئهم پیناسه یه شیعره که ی نالی به نمونه هیناوه وه له کو تاییدا ده لی (زیاده کانی ئهم
 چوار شه تره که بخرینه تهك یهك به ییتیکی مه سنه وی سه ره خو پیک دینن) (۳۶).
 له سه راپای هونراوه که دا ئه گهر هه موو تیکه زیاده کان جیا بکه یته وه و پیکه وه کو یان
 بکه یته وه هونراوه یه کی سه ره خو، به کیش و سه روا ی تایبه تی خو یه وه، ده ره چی. (۳۷) و
 دلشاد عه لی پیناسه ی موسته زادی له د. محمد نورالدین عبدالنعم وره گرتوووه و
 باشان رای شیخ نووری شیخ صالحی له بارهی موسته زادوه هیناوه و شی کردوته وه و
 هه مان نمونه کانی ئه ویشی داوه.

محمد فازلش له نامه ی ماجستیره که یدا پیناسه ی موسته زادی له دلشاد
 وه رگرتوووه و نمونه یه کی زیوه ری داوه (۳۸).
 هه ری له وتاری (بنه رته ی کیشیکی عه رووزی و کیشی دوو هونراوه)، له باسی
 شیعریکی گوراندا ئاوپ له هونه ری موسته زاد ده داته وه وه له و روانگه یه وه له هونه رو

کیشی شیعره که دهوی: (ئەگەر شتیکی تازەیی لە ڕووی کیشەو تیاپی، ئەو دوو تەفەیلە یە یە که لە دواى هەر دێرێکەو زیاڤ کراوه و پێی دەوتری (موسستەزاد)، بەلام ئەیین ئەوانیش تازەنین چونکە دووبارە کردنەوهی تەفەیلەى سێیەم و چوارەمی کیشەکن) (٢٩). هەردی تەفەیلە زیانە که بە دووبارە بوونەوهی سێیەم و چوارەم دا دەنی که چی لە موسستەزاد دا پێی یە کهم و چوارەم دووبارە دەبنەوه. بە رێکەوت لە شیعرە کهی گۆران دا پێی یە کهم و سێیەم وە کو یەک وان، بۆیە هەردی وای بۆ چوووە که دووبارە بوونەوه که هی پێی سێیەم و چوارەمە که چی لە ڕووی زانستی و بەراوردکردنەوه لە گەل کیشەکانی موسستەزاد دا نەره کهوی که زیانە که بریتییە لە دووبارە بوونەوهی پێی یە کهم و چوارەم.

سیستەمی هونەری موسستەزاد که زیاد کردنی تیکە یە که بۆ هەر لە تە دێرێک و ئەویش پێی یە کهم و چوارەمی لە تى پێشووه زۆر چاک لای شاعیرە کلاسیکیە کوردەکان رەچاو کراوه، وەکو جزیری و پەرتویی هەکاری و حەمدی و نالی. بەلام لە سەدهی بیستەمدا و لە چوار چۆوهی نوێ کردنەوهی شیعرى کوردیدا، ئەم یاسایە گۆرانی بەسەر داها ت، بە تاییەتی لەسەر دەستی شیخ نووری که هەم تیوریستی هونەرە که و هەم شاعیر بوو. بە هوشیارییەوه ئەم رێچکەى نوێ کردنەوهی موسستەزادی گرتبوو بەر. ئەو مەرجه هەلگیرا که زیانە که هەر تەنیا دواى لە تە دێرێک بێ. دەشی دواى دوولەت یان سێ لە ت بێ و دەشی زیانە که دوویی یان سێ پێ بێ. بۆسەر وایش دەشی تیکە زیانە که لە گەل لە تى پێش خۆی هاوسەر وای بێ، هەر وه کو دەشی لە گەل تیکەى پاش خۆی هاوسەر وای بێ. لەم ڕووهوه نمونەى جۆراو جۆرمان لە بەر دەستدایە.

بابەت و هۆی بەکار هێنانی موسستەزاد

ئەم هونەری موسستەزادە وەك لە بابەتەکانی هونەر و عەرۆزی و خۆماليیەکاندا دیارە زیاتر بۆ دەری پێی بابەتی خەم و خەفەت و شین و بەهی بەکار دێ. ئەم راستییە نەك هەر لە کوردیدا وایە بە لکو لای یۆنانییە کۆنەکانیش موسستەزاد بۆ بابەتی خەم و ناخۆشی بەکار هاتوو. ئێبن سینا لە باسی موسستەزادی شیعرى یۆنانیدا دەلی (بظراغونیا که برتییە لە پەسنی مرویەکی زیندوو، یان مردوو، که گۆران بێیان پێ هەلنەگوت باسی چاکە و پەسنیان نە کردو دەیاندا یە پال کابرا. ئەگەر کابرا

مردوبايه ديره كه، بان ئاوازه كه يان چەند بېرگه يەك زياد دەکرد. ئەمە نيشانەى شين و لاواندنه وەيه) (٥٥). دياره موسته زادى به نيشانەى شين و لاواندنه وە داناوە. له كورديشدا كاكەى فەللاح له باسى شيعرى (بەردە نووسيك) ى گوراندا دەلى: (ئەم چەشنە كيشە كه شيووى موسته زادى پى دەلئين و لەسەر كيشى يازدە بېرگە يى پەنجە ييه، واتە (٦ بە ٥) و لە كوتايى ھەر بە يتىكە وەك پاشكۆيەك چەند بېرگە يەكى (٦) ى بۆ زياد كراو، زياتر لە وە دەچيت كه بۆ بابەتى شيوون و گريان و ھە نيسك دەست بدات و قولپ و ھە ناسەى مرؤفە كه بوەستينى و وچانى پى بگرن (٥٦). واتە ئەويش ھەستى بوە كردووە كه ھونەرى (نەك كيشى) موسته زاد زياتر بۆ شيوون و گريان دەست دەدا.

چاوخشاندىكى خيرا به ديوانە كهى سەلام، ئەو راستيە مان زياتر بۆ دەچەسپينى، چونكە زۆريەى موسته زادەكانى سەلام، ئەگەر نەلئين ھە موويان، بۆ بابەتى خەم و خەفەت وشين ناخوشى بەكار ھاتوون.

ھوى بەكار ھينانى موسته زاد جگە لەوھى كه خەم و شيوون دەيھينى، بۆ ئەو ھەش دەچيتە وە كه ئاوازيكى خەماوى بە ھەواى شيعرە كه دەدا و ريتم و ئاوازي دەولە مەندتر دەكاو خوینەر لە بيزارى دوور دەخاتە وە

سيستەمى زياد كردنى تىكەكان:

ئەمەى خوارووە چەند نموونە يەكى سيستەمى زياد كردنى تىكەكانى موسته زادە:
 ١- دەشى تىكە زيادە كه دواى ھەر لە تە دىرك بى و تىكەكان سەرواى خويان ھەبى،
 وەكو شيعرە كهى نالى كه سەرە تاكەى ئەمە يە:

ئەى تازە جوان پىرم و ئوفتادە و و كە و تووم
 دەستى بدەرە دەستى شكستەم كە لە دەست چووم
 تاماوە حەياتم
 قوربانى وە فاتم (٤٠)

٢- دەشى زيادە كه دواى دوولەت (دىركى تەواو) بى، وەكو زۆر دەلى:

تۆ عيشقى جە مالت وەرە ئەى قاسيدى يەزدان
 نامەم بگە يئنه دەستى مەردى سوخەندان
 يارى شەكەر ئەفشان

ئەو ساكنى ھەوليرە كه شارىكى قەدیمە

ئوتىلى شەرىف مەسكەنە بى يارە نەدىمە

دۇستىكى سەمىمە (۴۱)

لېرەدا سەرۋاي تىكە زىادەكان ھەر يەكە لەگەل دىرى پىش خۇي يەك دەگىرتتەۋە
ھىچ پەيوەندىك لەنئوان سەرۋاي تىكە زىادەكاندا نىيە. دەشى زىادەكان لەنمۇنەھى
تردا خاۋەنى سەرۋاي خۇيان بن و نەچنەۋە سەر دىرەكانى پىشەۋە. شىخ نوورى دەلى:
مەۋەستە، پووكەرە ھىۋا مەپرسە دەشتە يانە كىو
مەترسە تۇلە سەغلەتى فرازوزە حمەتى نشىو

كە ھەۋلە ھەر گەرۋ لەدەھر ئەباتەۋە

بەسە زەمانى غىرەتە، چ ۋەختى خۋابى غەفلەتە

زەمانى ھەۋل ۋ ھەلمەتە، ھەلىكى زۆر بە قىمەتە

نەۋەك فەلەك لەدەستى تۆى بىكاتەۋە (۴۲)

۳-ۋادەبى زىادەكە دۋاي چۋار لەتە دىرى. شىخ نوورى دەلى:

ئىۋە مەدارى غىرەتى ماددى مىللەتن

ئىۋە مودافى ۋەتەن پاك تىنەتن

ئەۋلادى پاكى مىللەتى كوردى بە ھىممەتن

لاى مىللەت ئىۋە تاكو بفرمۇن بە قىمەتن

ساحىب غىرەتن (۴۳)

لېرەشدا تىكە زىادەكان سەرۋايان دەچىتەۋە سەر سەرۋاي لەتەكانى پىش خۇيان و
لەتەكان لە تىو خۇياندا ھاۋسەرۋا نىن.

۴-ۋادەبى تىكە زىادەكان ھەر ناۋ بەناۋ دووبارە بىنەۋە و خۇيان نەدەنە بەر

دەستۋورىكى تايبەتى. ۋەكوشىخ نوورى لە ھۇنراۋەى (بەمناسبەى تىدىلى ناۋى
بىژنامەى ژيانەۋە بۇژيان) (۴۴). زىادەكان ھەندى جار دۋاي پىنج لەت ۋ ھەندى خار

دۋاي شەش لەت ھاتوون. ھەموۋىشان سەرۋايان بۇلەتەكانى پىش خۇيان دەچىتەۋە.
ھەر شىخ نوورى موستەزادىكى تىرى بە ناۋى (من و گەلاۋىژ) (۴۵) داناۋە. لەۋى

زىادەكە دۋاي يەك لەت، يان دوولەت، يان سى لەت ھاتوۋە و سەرۋاي ۋەكوسەرۋاي
لەتەكانى پىش خۇيەتى. گۇرانىش لە (جلۋەى شانۇ) دا (۴۶) ھونەرى موستەزادى

به کار هیناوه، به لأم زیاد کردنی تیکه کانی به هیچ دهستوورنک نه به ستوته وه. جاری وا هه به پاش بهک له ته دیر بهک تیکه، یان دوو تیکه ی زیاد کردووه، جاری واهه به دوا ی دوو لهت (دیرنک) بهک تیکه، یان دووی زیاد کردووه، جاری وایش هه به دوا ی سی لهت، یان حهوت لهت ئینجا بهک تیکه ی زیاد کردووه به لأم له وه دا دهستووری موسته زادی پاراستوه که هه می شه دووی زیاد کردووه، پیی به که م و چواره می له ته دیره ئه سلویه کان.

کیشی موسته زاد :

موسته زاد هونه رنکی کلاسیکیه و له بنچینه دا له سه ر کیشی عه رووزی هاتووه، به لأم دوا ی جهنگی به که می جیهانی، له پهوتی نو ی کردنه وه ی شیعی کوردیدا که چمکیکی گه رانه وه بوو بو کیشی خو مالی، وای لی هات موسته زاد به کیشی خو مالیش بهو نرنه وه (٤٧). له کوردیدا کو نترین موسته زاد ئه وه ی جزیری به هه رچه نده به عه ره بی نووسیوه. له دیری به که مداهلی :-

هی هات نجاتی
من قبل مماتی (٤٨)

یارامی قلبی بسهام اللحظات
ما زال فداء لك روحی و حیاتی

ئه سلی قه سیده که له سه ر کیشی هه زه جی هه شتی ئه خره بی مه کفووفی مه قسووره (مفعول مفاعیل مفاعیل مفاعیل). زیاده کانیش بریتین له پیی به که م و چوارم (مفعول مفاعیل). به لأم ئه وه نده هه به دوا پی له باتی مه قسوور (مفاعیل)، مه حزووفه (فعولن) واته زیاده که بو ته (مفعول فعولن). له تی ئه سلی هه ر دیرنک به برگه ده کاته (١٤) برگه و ژماره ی برگه ی تیکه زیاده کان هه ره به که (٦) برگه به. به مه وه ژماره ی برگه کانی تیکه زیاده که ناگاته نیوه ی ژماره ی برگه کانی له تی پیشه وه.

ئه و کیشه عه رووزیانه ی له شیعی کلاسیکی کوردیدا بو موسته زاد به کار هاتوون ئه مانه ن :

١- هه زه جی هه شتی موسه ببه غ : قالبی موسته زادی ئه م هه زه جه به م جو ره به :

مفاعیلن مفاعیلان

(مفاعیلن مفاعیلن مفاعیلن مفاعیلان)

شیخ نووری دهلی :

گه لاوژی فه لهک په یما، ئه یا خو رشیدی بیداران
نایاهم دهردی غم خواران (٤٩)

۲- ھەزەجى ھەشتىيى ئەخرەبى مەكفووفى مەحرزووف : قالبەكەي بەم جۆرەيە :

(مفعولُ مفاعيلُ مفاعيلُ فعولن) (مفعولُ فعولن)

حەمدى دەلى :

ساقى وەرە مەستانە بدە جامە شەرابى
يەك لوقمە كەبابى
نيزىكە ئەجەل، فورسەتە عومرىكى كە مابى
با سەرفى سەفابى (۵۰)

۳- رەمەلى ھەشتىيى مەقسوور : قالبەكەي بەم جۆرەيە :

(فاعلاتن فاعلاتن فاعلان) (فاعلاتن فاعلان)

حەمدى دەلى :

يار ئەگەر ئەم شەولە مووچەيى من بكا ماچى زياد
دېنە سەر شەوقم عيباد
شمع آسا مصرعم از نور رویش لمعە داد
لمعە باشد مستزاد (۵۱)

۴- موزارەيى ھەشتىيى ئەخرەبى مەكفووفى مەحرزووف : قالبەكەي بەم جۆرەيە :

(مفعول فاع لن) (مفعول فاع لن)

شىخ نوورى دەلى :

تا حەشر ئەبى بنالى لە ژىر بارى زىللەتا
بارى گرانى زىللەت و دەردى ئەسارەتا
عومرى سەرف بکالە مەرارەت، لە مېحنەتا
بى حەق ئەبى بىژى لە حەياتىكى وەحشەتا
قەھرو مەزەللەتا (۵۲)

۵- موجتەسى مەخبوونى ئەسلەم : قالبەكەي بەم جۆرەيە :

(مفاعلتن فاعلتن مفاعلتن فعولن) (مفاعلتن فع لن)

گۆران دەلى :

لەجەرگى پەردەوہ تک تک دلۆپى عود ئەپژا
تەرەب ئەھاتە خرۆش تالیعی سروور ئەپژا
بە نووکی تەئسیری
بە ئاھى دلگیری (۵۳)

گۆران لەم قەسیدەيەدا خۆی بە چۆنیەتى و کاتى دووبارە کردنەوہى تیکە
زیادەکان نەبەستۆتەوہ. ھونەر و وردەکاری خۆی نواندوہو چۆنى لەبار بووبى و چۆنى
خۆش ھاتىبى زیادەكەي بەم جۆرە ھیناوە.

٦- رهجهزی ههشتی مه خبوون : قالبه که ی بهم جوړه یه :

مفاعن مفاعن مفاعن (

مفاعن مفاعن مفاعن)

شیخ نووری دهلی :

مه وهسته رووکه ره هیوا مه پرسه ده شته یانه کیو

مه ترسه توله سه غله تی فرازوه حمه تی نشیو

که هه وله هه رگروه له ده هر نه باته وه (٥٤)

نهم نمونه ی قالبی موسته زاده یه کیکه له داهینان و تازه کردنه وه کانی شیخ نووری له بواری موسته زاد دا. له جیاتی تیکه زیاده که که دوویی یه کهم و چواره می له تی پیشه وده، نه و سی پی زیاد کردوه. نه مه لای شاعیرانی تر ناکه وئته بهرچاو. بهم جوړه موسته زاد له کوردیدا به (٥) کیشی عه رووزی هاتوه. له وانه یه کیکیان که هه زجه دوو قالبی لی به کار هاتوه.

۳- موه ششده

وشه‌ی موه ششده (الموشح) له زمانى عه ره بیدا به زور مانا هاتوو^(۵۷) يهك له وانه
ئه وه يه كه موه ششده له ويشاحه وه هاتوه، ويشاحيش بریتیه له دوو پرشته‌ی
مرواری وگه وه ره كه له تهك يهك ده هونرینه وه به جیاجیا ده كه ونه وه سه ریهك.
ئافره ت خوی پی ده خه ملینی. یان بریتیه له قایشیكى پیسته‌ی گه وه ره به ند كه
ئافره ت به ملیه وه ده كات و تاكه مەری شور ده بیته وه^(۵۸). بویه بهم هونره شیعریه
گوتراوه موه ششده چونكه خه رجه و غوسنه كانی وه كو ویشاح وان^(۵۹).

موه ششده له بنچینه دا هونهریكى ئه نده لوسییه. له ده ورویه ری كۆتایی سه ده‌ی
سییه می كوچی له ئه نده لوس سه ری هه لداوه و گه شه‌ی كردوه و له وئوه به شوینی تردا
بلا و بوته وه. يه كه م كهس كه موه ششده‌ی داناوه كی بووه؟ زور پای جیاواز له م باره یه وه
هه یه، به لام زوریه‌ی هه ره زوریان بریوان وایه كه یه كه م كهس (مقدم بن معافی
القبری) یه (۶۰) موه ششده‌ی داناوه. موقه ده م له شاعیره كانی میر عه بدولای كوری
حه سه نی مه روانی بووه.

هوی په ییدا بوونیشی بو گۆرانی باری شارستانی و په ره سه نندی به زم و گۆرانی و
گه ره لاوژه و رابواردنی خه لکی ئه نده لوس به گشتی و خه لیفه و لیپرسراوان به تایبه تی
ده چینه وه. جگه له کارتیکردنی ئه ده ب و پۆشنیبری پۆژه له لات و پۆژئاوا له ئه نده لوس
پاش بلا و بونه وه‌ی ئاینی ئیسلام له وی، كه ئه مه ده وریكى بالای له چه كه ره كردنی ئه م
هونره نوینییه هه بوو. هه ر چه نده كیشه یه كی به رده وام و نه بر اووه له نیوان توژه ره وه كانی
پۆژه له لات و پۆژئاوا له سه ره ئه وه هه یه ئاخو عه ره ب ئه م هونره یان له (تروبادور) ی
ئه سپانی و (تروفیر) ی فه ره نسی و هر گرتوو كه له شیوه و بابته دا زور له موه ششده
ده كەن، یان ئه وروپییه كان هونهری موه ششده حیان له عه ره بی و هر گرتوو و له شیوه‌ی
تروبادور و تروفیردا دایان پرشتوو و كۆره كانی خویان پی خوش كردوو؟

بی گومان به زم و سه ماو گۆرانی په ره سه ندووی ئه نده لوس پیویستی به جوړه
شیعرنك هه بوو كه له گه ل ئه و بارودوخه دا بگونجی و بو گۆرانی ده ست بدا. ئه مه ش
پیویستی به جوړه ئازادیهك هه بوو له كوئی كیش و سه روای جاران، بویه شاعیران
پیش برکییان بوو شیعرى وا دابنن له و كۆرانه دا بخویندریته وه. ئه مه ش وای ده كرد به
دوای مانای نوئی و بابته تی سه رنجكیش و سه روای جوړ به جوړ و كیشی سووك و له باردا
بگه رین بو ئه وه‌ی شیعره كه یان بو گۆرانی ده ست بدات. له باره‌ی بابته وه موه ششده

هه موو جوړه بابته تیکي پی نووسراوه، وه کو (غه زهل، په سن، لاواندنه وه، داشورین، وه سف، بگره، ته سه ووف و خواناسیش به لام به زوری بو غه زهل و به زم و راپواردن دست دها) (٦١).

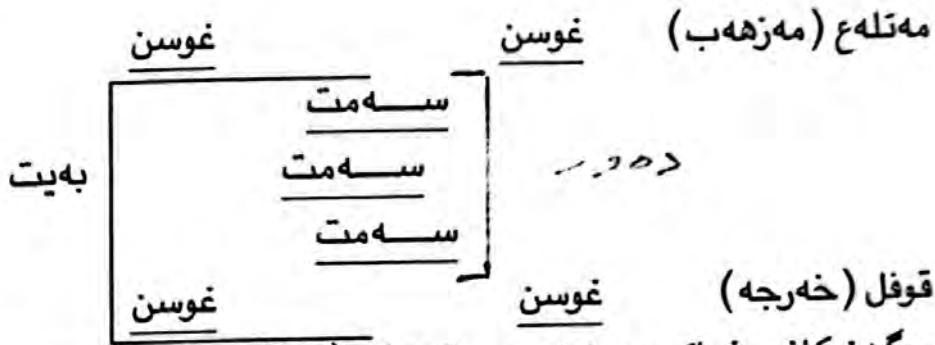
کیشی موه ششحه :

له باره ی کیشی موه ششحه وه زور پای جیاواز هه یه. راسته موه ششحه کیشداره به لام کیشی هه موو موه ششحه حیک ده ق ئه و کیشه عه رووزیانه نییه که له عه ره بییدا ناسراون، (موه ششحه یاخی بوون بوو له هه ندی کووت و چمکیکی یاخی بوونه که ی له سه ر موسمه تی روزه لات هاتبوو. موه ششحه خوی به کیشه عه ره بییه کونه کان نه به سته وه. کیشی نوی وای داهینا که له گه ل په ره سه ندنی گوران ی و موسیقا بگونجی) (٦٢). به مه وه ئه و نوی کردنه وه ی موه ششحه ی هینایه کایه وه کیشه که ی فراوانتر کرد. کیشی عه زووی و ناعه رووزی بو موه ششحه مه یسه ر کرد. بویه موه ششحه له پروی کیشه وه به دوو جور هاتووه: (یه که م به گویره ی دستووری باوی عه ره بی و دووم به غه یری عه رووزی عه ره بی) (٦٣). ئه و موه ششحه حانه ی له سه ر کیشس ناعه ره بین زور له وانه زیاترن که به کیشی عه رووزی نووسراون (جوری دووه می موه ششحه حات ئه وه یه که هیچ په یوه ندی به کیشه کانی عه ره بییه وه نییه، ئه وه زوره که یه. ئه وه نده زوره نایه ته حساب) (٦٤). هه ر بویه ئه گه ر موه ششحه حیک له سه ر کیشی عه ره بی بی پی ده گوتری موه ششحه ی شیعر ی. ته نانه ت ئه و موه ششحه حه شیعر بیانه ی به عه رووزیش هونراونه ته وه ده شی (یه ک موه ششحه دوو کیشی جیاوان، یان زیاتری تیدا به کار بی) (٦٥).

به لام ئه وه ش مانای وانیه نوی کردنه وه ی موه ششحه به ره لایی بی. موه ششحه دستووری خوی هه یه، چ له باره ی کیش و چ له باره ی سه رواوه. ئه وه نده هه یه دستووره کان نه مرتن و وه ششحه سهر به سته جوولانه وه ی زیاتره (شورشی موه ششحه حات له سه ر کیش و سه روای کلاسیکی له سه ر حیسابی ئاواز و موسیقاو ئه ستیتیکای شیعره که نه بووه وه ک هه ندی بو ی ده چن. داوای سه ره سته یه کی به ره لایش ناکا بو تیکشکاندنی هه موو کو تیک، به لکو بریتیه له پیره و کردنی دستووری نوی له باره ی کیش و سه رواوه بو ئه وه ی جوانیه کی زیاده کی بدا به ده قی موه ششحه و موسیقا که ی ده وله مند بکا) (٦٦). ئه م دستووره گوران تیکی وه ستایانه ی وای تیدا یه موه ششحه ده کا به یه ک پارچه موسیقا.

بنياتی موه ششه ح :

موه ششه ح چون خوی له کیشی کون بزگار کرد، هه روایش وازی له سیسته می سه روای شیعرى ستوونی هینا. بنياتی موه ششه ح له سه ر گورانى کیش و سه روا دامه زاروه و گه لی قالبی جیاوازی هه یه، به لام بنياتی سه ره کی و بنچینه یی موه ششه ح ئه وه یه که له م هیلکاریهی خواروه دا ده ره که وی که بریتیه له ئه سه که لتی پارچه ی یه که می موه ششه ح (٦٧):

ده گه زه کانی بنياتی موه ششه ح بریتين له (مه تله ع، غوسن، ده ور، سه مت، قوفل (خرجه)، به يت) (٦٨):

مه رج نییه هه موو جارنك (له هه موو موه ششه ح كدا) له ته دیره کانی مه تله ع و ده ورو قوفل به م جوړه ی سه ره وه بیته. شاعیر سه ره یه سته که م و زیادیان بکا، به لام پارچه ی یه که می چون دامه زرانده بی هه موو پارچه کانی تر به هه مان شیوه بن. به گشتیش ده ورو قوفل بناغه ی سه ره کی هه ر پارچه یه کن و پیکه وه پیمان ده گوتری به يت. موه ششه ح به زوری پینج پارچه یه، به لام ده شی زیاتری تا ده گاته ده به يت و ده شی که متریش بی، به لام له چوار که متر بی په سند نییه. ئه گه موه ششه ح ك وه کوئه و هیلکاریهی سه ره وه به مه تله ع ده ست پی بکا پیی ده گوتری موه ششه ح ته و او (التام)، خوئه گه موه ششه ح به بی مه تله ع یه کسه ر به ده ور ده ست پی بکا ئه وه پیی ده گوتری (الاقرع). مه رجی سه ره کی موه ششه ح خه رجه و قوفله کانه. ئه وان نه بن موه ششه ح دروست نابی (خه رجه و قوفل بنه مای سه ره کین له بنياتی موه ششه ح دا، بی قوفل و خه رجه هونراوه پیی ناگوتری موه ششه ح) (٦٩):

خه رجه دوو جوړه : خه رجه ی عه ره بی و خه رجه ی ئه عجه می، یان زه جه لی. خه رجه ی عه ره بی ئه وه یه وشه کانی عه ره بی په تی بن. خه رجه ی ئه عجه می ئه وه یه وشه کانی عامی، یان بیگانه بن.

موهششەح له شیعری فارسیدا :

موهششەحی فارسی له موهششەحی عەرەبی جیاپە. هونەری موهششەح له فارسیدا ئەوێهێه که (شیعر لە سەر چەند بەشێک بنیات بندریت که کیشیان جیا بی و بەهەموویان یەک هونراوه پێک بینن و که هەر بەشێکیش لهو بەشانه جیا کرایه وه بیی به هونراوه یهکی سەر به خو، به کیشیکی سەر به خو^(۷۰). وه کورە شیدی سه مه رقه ندی دهلی:

بیش از اندازه این طایفه (برینده نهاد)

(جود تو بارگران) زان دو کفی گوهر بار

دیگرانند چومن بندهو (من بنده زشکر)

(عاجزم چون دگران) وز خجلی گشته فکار

عجز یکسونه وانگاریگی (کردستم جرم)

(سوی عفوت نگران) ماندهو دل بر تیمار

تو خداوندی احسان کن و (این جرم بفضل)

(۷۱) (زین رهی در گذران) زانک تویی جرم گزار

لهم هونراوه یه دا ئەگەر پارچه کانی ناو که وانه کان به ربهینرین و بخزینه تهک یهک، ئەم دوو به یته یان لی به ره چی:

برینده نهاد جود تو بارگران من بنده زشکر عاجزم چون دگران

کردستم جرم سوی عفوت نگران این جرم بفضل زین رهی در گذران

ئەم جوړه موهششەحه له فارسیدا پێی به گوتری موهششەحی (المحیز)^(۷۲).

جوړه موهششەحیکی تر له فارسیدا هه یه ئەوهیش ئەوهیه که شاعیر له سه ره تا، یان له ناوه راستدا چه ند وشه یهک، یان چه ند تیبیک دینی که ئەگەر کوپکرینه وه سه ریهک نیرنک، یان به ندیک، یان ناوێک، یان ناز ناوێک، یان هه ر وشه یهکی تری لی پێک دی. بو نمونەیی ئەم جوړه موهششەحه چوارینه که می وه توات دینین که دهلی:

معشوقه دلم بیتر اندوه بخست

حیران شدم کسم نمی گیرد دست

مسکین تن من زیای محنت شد پست

(۷۲) دست غم دوست پشت من خرد شکست

ئەگەر تىپى يەكەمى لەتە دىرەكان وەزىگىرى (م، ح، م، د) وپىكەوہ بيان لكىنى ناوى
(محمد) نەردەچى.

موەششەح لە شىعەرى كوردیدا :

موەششەح وەك ھونەرنكى شىعەرى لە ئەدەبى كوردیدا كەم لىكۆلینەوہى لەسەر
كراوہ. يەكەم كەس لە كوردیدا باسى موەششەحى كردبى (سجادی) يەكەبە (پازاوہ)
ناوى دەباو دەلى :

(ھونراوہى پازاوہ لە بنچینەدا لەداھىنراوى ئەندەلوسىيەكانە) (٧٤). ئىنجاسى
جۆرە موەششەح ديار دەكا كە يەكەمىيان لە موەششەحى ئەندەلوسى نزيك دەبىتەوہ
وسىيەمىيان لەجۆرنكى موەششەحى فارسى، كەچى دووہمىيان ھەرئەوہى لە فارسىدا
ھەيەو پىناسەكەى دووبارە كردۆتەوہ، بەلام خۆشى دەلى ئەم جۆرەيان لەزمانى
كوردیدا نىيە (٧٥). نووسەرى ئەم نامەيەش كاتى خوى لە وتارنىكا كە بۆپیدا چوئەوہ
ھەلسەنگاندنى پاي كوردستان موكرىانى بەرحەق شىعەرنكى دلدار تەرخان كرابوو، لە
موەششەح دووہو نمونەى شىعەرنكى دلدارى بۆ موەششەح داوہ (٧٦).

د.عیزەدین مستەفا رەسول لە پىشەكى ديوانى بەختيار زىوہردا لە بارەى سروودى
پىرەمەگروونەوہ دەلى : (لەبەر ھەمى بەختياردا ھەر لە سروودى پىرەمەگروونەوہ
سەرەتا يەك يان جۆرە موسىقيايەك ديارە كە لە شىعەرى كلاسيكى جيايە. شاعىر لە
دىرنكى چەند بىرگە پيدا سەجەئەك يان قافىيەيەك دروست دەكات، ئەمە لە شىعەرى
لەمەودى بەختياردا ھەر لە سنوورى عەرووزى عەرەبىدا دەبىتە ھەنگاوىك بۆتازە
كردنەوہو چەند موەششەح يان بەحرى (سەرىسەت) ھىنانىك (٧٧). سروودى
پىرەمەگروون لەسەر كىشى خۆمالى ھاتووہو بەر عەرووز ناكەوى. پاشان د.عیزەدین دىتە
سەر پارچەى (خەوړەوئىنەكە) و (پىشكەشى نىشتمان) و پىيە عەرووزەكانىيان ديار
دەكا، بەلام بەلای ئەوہدا ناچىت كە ئەمانە موەششەح بن. لە راستىدا ھەردووكان
نمونەى تەواوى موەششەح، كەچى دلشادەلى لەشى كردنەوہى (خەوړەوئىنەكە) دا
دەلى : (لیرەدا دەبى ئاگادارى ئەوہ بىن كە ئەگەر ئەم ھەلبەستەى بەختيار زىوہردا
پادەيەك لە موەششەحى عەرەبى بچىت ئەوا گەلى ئاسايە) (٧٨). دلشاد لە باسى
موسسەمەتدا جارىكى تر ئاور لە موەششەح دەداتەوہ و لە باسى شىعەرنكى بە كىشى
خۆمالى بەختيار زىوہردا دەلى : (ئەم ھەلبەستەى بەختيار زىوہرىش كە شىوہ
ئاوازەيەكەى ھەر وەكو موەششەحى عەرەبى لە (غصن) يا (دور) ولە (الخرجە) -

(الفعل) پڻڪ هاتووه، بُو خَوِي جُوڙيڪه له جُوڙهه كاني (مسمط...) (٧٩). هه رچه نده له
 عه ره بيش هه به راي وايه موه ششحه ره گيكي ده چي ته وه سهر موسه مه مه تي
 بُوڙه لات (٨٠). به لام ثم هونراوهي به ختيار زتوه موه ششحه به هه موو ده ستوورو
 مه رجهه كانه وه وه كو مه تلعه كه چوار له ته، ده ور كه چوار له ته، قوفل كه ته ويش هه ر چوار
 له ته و سيسته مي سه رواي موه ششحه حيشي به ته واوي پاراستووه.

موه ششحه له كورديدا دوو جوڙي هه يه : به گيكيان ده چي ته وه سهر رنچكه ي
 موه ششحه ي عه ره بي، ته وه ي تر به لاي موه ششحه ي فارسيدا ده شكيتته وه. به كه ميان كه
 باوه كه يه به ماناي ته واوي خوي له چله كانه وه له ته ده بي كورديدا له سهر ده ستي
 به ختيار زتوه و گوران و دلدار و دلزار و هه ردي، وهك ورده كاري و تازه كردنه وه و
 باهينائيڪ سهري هه لدا. ته مهش نمونه يه كه له موه ششحه ي كوردي كه دهق وه كو
 هيلكاري بناغي بي موه ششحه ي عه ره بي داڙاوه، دلدار ده لي :

غوسن [گولي سوور ته ي كچي نه ورڙن، ته ري كام دهس له باغي زين] مه تلعه
 غوسن [له بويهك ده فعه بون كردن به ناكامي ته توي هينا]

دهور	سه مت	ته وئيستاكش به ژاكاوي
	سه مت	وه ها بي قه درو توڙاوي
	سه مت	له سهر ريگا فري دراوي

غوسن [له جه ورو زولي ته و ده سته په ريزا ده ي به بيان له رزين] [قوفل] (٨١)
 غوسن [له ده وري ته م چله ي لتي بووي په پووله ي زه ر دو سوور گريا]

ته مه پارچه يه كه له موه ششحه حيك ي سي پارچه يي و له بهر ته وه ي پارچه ي به كه م
 مه تلعه ي تيدا يه به موه ششحه ي ته واو دا نه دري. له باره ي كيشه وه ته م پارچه يه له سهر
 كيشي هه رجه. ته وه نده هه يه غوسنه كاني مه تلعه و قوفل هه ر يه كه چوار (مفاعيلن) ه و
 سه مه كاني ده ور هه ر يه كه دوو جار (مفاعيلن) ه. له باره ي سيسته مي سه روايشه وه،
 سه رواي له ته كاني مه تلعه و قوفل به رام به ر يه كه ده وه ستن (ا ب، ا ب) و سه رواي
 سه مه كاني ده ور يه يه كه شته (ج، ج، ج). به رام به ر يه كه وه ستاني سه رواي مه تلعه و
 قوفل جوڙه دا خستنيكي هه ر پارچه يه كي موه ششحه به كه كه سه ره تا و كو تايي به سه روا،
 به يه كه وه گري ده دري.

جوڙي دووه مي موه ششحه ي كوردي ته وه يه كه شاعير چهنه تپيڪ له كو تايي له ته
 نيرنڪ يان ديرنڪ ديني كه هه موويان بخرينه سه ر يه كه، وشه يه كي سه ر يه خو پڻڪ

دینن. ئەم وشە یە دەبی بە یە کەم وشە ی سەرەتای لەت، یان دیری پاشتر، وە کوحە ملی دەلی:

نیمە یارایی نیگاہی (غ ، م ، ز ، ه)
غە مزە دل دۆزە لەتم کە، تۆبە (ش ، ی ، ر)
شیری ئە برۆت یە ک ئیشارە ی بۆ منی شەیدا بەسە
تیزە چونکە داویە کوورە ی مە حیببەت (ئا ، ب) (۸۲)

لەتی یە کەم بەم تیبانە کووتایی هاتوو (غ ، م ، ز ، ه) کە پیکە وە ی لکاندوون و وشە ی
(غە مزە) لی دروست کردوون و سەرەتای لەتی دوو می بە وشە ی (غە مزە) دەست پی
کردوو. بە گوێرە ی لەتی دوو می دیری یە کەم و هە موو دیرە کانی تریش هە مان شتە.
کیشی موششە ح لە کوردیدا :

لە کوردیدا موششە ح بە هەردوو جوړە کیشی خو مالی (۸۳) و عەرووزی هە یە. لە
پشکنینی ئەو موششە حە کوردییانە ی بە کیشی عەرووزی نووسراون، بەرکەوت ئەم
کیشە عەرووزیانە لە موششە حدا بە کار هاتوون:

۱- کیشی هە زە ج : موششە ح ی (پشکەشی نیشتمان) ی (۸۴) بە ختیار زێو و
(گۆلی سوور) و (۸۵) (خەندە کە ی بایی) (۸۶) دلدارو (شوێشی نائومیدی) و (۸۷)
(پازی تە نیایی) (۸۸) هە مووی نمونە ی هە زە جن لە موششە ح ی کوردیدا. دلدار
دەلی:

لە ئافاقی ژبانی ناھومئیدیم خەندە کە ی بایی
فریشتە ی پاکی هیوامی نیشان دام وا کە بی دوینم
پریشکی تیشکی ئە ستیرە ی جوان ئیمشە و بە ئە سپایی
بە سوۆی هاتە ئیو کونجی دلی تاریکی پر خـوینم
دەسا دە ی مە سدەری هە ستی
دە خیرا لادەری پـەستی

وەرە تانم بە پازی تۆنە مامی شادی بروینم (۸۹)
هەر لە تیکی مە تلە ع و لە تە کە ی قوفل بریتین لە چوار (مفاعیلن) و لە تە کانی دەرو
بریتین لە دوو جار (مفاعیلن).

۲- کیشی رە مە ل :
(پایزی زستانی) ی بە ختیار زێو کە موششە حیکە لە هە موو پارچە کانبدا
مە تلە ع دوو بارە بۆ تە وە لە سەر کیشی رە مە ل. لە پارچە ی یە کە مە دا دەلی:

واگەلار پىزانە گىيانە بۇچە مە نزار ھاژە ھاژى باى خەزانە پوو بە پووى شار

ئەو درەختانەى كە سەريان زۆر بلندە

ئەو گولانەى پەنگو بۇيان زۆر پەسندە

ئەو مەلانەى جىگەيان كاوو سەھەندە

ھاتنى پايز لە بەر دليان گرانە چونكە توندى و گرژو مۇنى پىر جىھانە (۹۰)

ھەرىكە لە غوسنەكان و مەتلەع و قوفل و سەمتەكان و دەور بىرىتیبە لە سى جار (فاعلان)، بەلام ئەو ھەندە ھەيە لە مەتلەع ەرووزو زەرب تووشى تەسبىغ ھاتوون و لە سەمتەكان و لە غوسنەكان و قوفلدا تووشى كەف ھاتوون.

۳- كىشى پەجەز:

(خەو پەوئىنە كە) ى بەختيار زۆر لە سەركىشى پەجەزە. بەختيار لەم ھۇنراو ھەدا و رەكارىيەكى تىرىشى نواندووه. ھەر پارچە يەك ناپارچە يەك مەتلەعى دووبارە كرىوتەو. ئەمەش واى لە ھەندى توژرەو ە كر دووه كە ھەردوو پارچەى بە يەك پارچە حىساب بكن. پارچەى يەكەم ئەمەيە :

ئەى نەونە مامى پۇژگار

ھەستە لە خەو كوردى ھەژار

پەنجىك بدە بۇيادگار

خۆت گورج كەو ەك مەردى بەكار

تۆدە مەمى

كە مەرخەمى

كوامە رھەمى

زامى نىھان؟ (۹۱)

ھەر لە تىكى مەتلەع دوو (مستفعلن) ەو ھەرىكە لە سەمتەكانى دەور و قوفل يەك لە تەو ئەوئىش يەك جار (مستفعلن) ھاتووه. دەبى تىبىنى ئەوئىش بىرى كە ەرووزو زەربەكانى مەتلەع و پىيەكەى قوفل تووشى ئىزالە ھاتوون، بوونەتە (مستفعلن). لە بارەى سەروايشەو، قوفل و ھەر چوار لەتى مەتلەع يەك سەروايان ھەيە و سەمتەكانى دەور يەك سەروايان ھەيە. پارچەى دوو مەمى ھەمان ھۇنراو بى مەتلەعە. بەم جورە دەست پى دەكات:

با راپه رین
وهك فيل به تین
ببین ئەمین

بۆ نیشتمان

هه ریه که له سه مته کانی دهورو قوفله که یهك پێیه (مستفعلن)، که له قوفلدا
تووشی ئیزاله هاتوووه. هه رسی سه متی دهوریهك سه روایان هه یه و سه روای قوفل
له گه ل قوفله کانی تریهك ده گرێته وه.

چوارین هونه رنکی کونه و تا ئیستایش شاعیران به کاری دینن. چوارین به و پارچه هله به سته ده گوتری که له چوار له ته دیر پیک دی و یهک بیرى ته و اوو سه ربه خوی فیکری، سو فیکه ری، کومه لایه تی، دلداری ... ده گه یینی و سیسته می سه روای جیاواری هیه وه کو (۱۱۱۱ / ا ب ا / ا ب ا / ا ب ج ب ...) به لام له هه موویان باوتر نه مه یانه (۱۱ ب ا). چوارین زیاتر هونه رنکی فارسیبیه و عه رهب و کورد له رینگه ی نه به بی فارسیبیه وه و هریان گرتووه. له فارسیدا (روباعی که زور ناوی بو دان دراوه وه کو (ترانه)، (دوبیتی)، (دوبیت)، (چهاربیتی)، (چهارگائی)، له سه ره گرنه گه کانی شیعی فارسیبیه وه هندی کهس بر وایان وایه که نه مه زه حمه تترین هونه ری شیعیبیه چونکه بیرنکی تایبته تی و مانایه کی نوی به خاته ناو نه م چوار له ته. جگه له وه ی که به کیشکی تایبته تیبه وه به نده، (وهک نه وه وایه شاعیر به ریایهک له ناو ده فرنکی بچوک بکا) (۹۲). له م ناوانه ی بو چوارین دانداراون دوویان وه کوزار او هی شیعی زیاتر به کار دین: روباعی (ترانه) و دوبه یتی (فهلویات). له سه ره تادا دووبه یتی به هه مان ترانه ده گوترا که پاشان به روباعی ناسرا (۹۳) به لام ورده و رده جیاواریان که وته نتوان و هه ربه که له م دوو زار او هیه بو جورنکی تایبته تی چوارین ته رخان کرا که زیاتر به کیش لیک جیا به کرینه وه: (روباعی نه وه یه چوار له ته بی و له سه ر کیشکی بی له (۲۴) لقی هه زه ج که تایبته ته به روباعی. نه گه ر نه و چوار له ته له سه ر کیشکی تر بوون نه واپنی ده گوتری دوبه یتی) (۹۴) له باره ی دوبیتی و کیشی دوبه یتیبه وه خاوه نی (تحول شعر فارسی) ده لی: ورده و رده جیاواری که وته نتوان روباعی و دووبه یتی. دوو به یتی له ناو هونه ره کانی شیعیردا که سیتیبیه کی جیاو سه ربه خوی له روباعی په یدا کرد.

دوبه یتی هه ر له کونه وه به وشه ی تاکی فه هله وی، یان کوی فهلویات ناو ده بری. هوی نه م ناوانه وه کو (مرحوم بهار) ده لی: نه وه یه که نه م دووبه یتانه به زار او هی ناوچه وی سه ر به زمانی فه هله وی نووسراون. نه وهش بر او ته وه که فه هله ویات له ده وره کانی یه که می دوا ی ئیسلام تا سه ده ی حه فته م ره و اجیان زور بووه (۹۵). جیاواریه کی تری روباعی و دووبه یتی نه وه یه که کیشی روباعی بریتیبیه له (۲۴) لقی موزا حه فاتی کیشی هه زه ج و خوشترین و ناسکترینیان نه وه یه له سه ر کیشی (لا حول

ولا قوة الا بالله) بی و تایبته به روباعی و غه زهل و قه سیدهی کهم پی نووسراوه که چی کیشی دووبهیتی که بریتیبه له هه زه جی شه شیبی مه قسوور، یان مه حزووف بو غه زهل و قه سیده ته نانهت مه سنهوی درئیژی وه کووه یس و پامین و خوسرهو و شیرین وشانامه می مه سعوودی رازی به کار هاتووه. ئەم کیشهی دووبهیتی له کیشهکانی سه ره می ساسانییه. له سه ره می ئیسلامیدا دهستکاری کراوه و خراوه ته قالبی عه رووزهوه^(۹۶). قه یسی رازی له باره ی چۆنیه تی داهینانی روباعیه وه به گومانه وه دهیداته پال رووبهکی و چیروکی ئەو منداله باس دهکا که له یاری گوینز گوینزانی به ده م خولانه وه ی گوینزه وه به ئاوازه وه گوئوویه تی: (غلطان غلطان همی رود تا بن کو) و رووبهکی گوئی لی بووه و کیشی روباعی له سه ر بنیات ناوه^(۹۷). که چی هه یه (حفظلة البادغیسی - ۲۰۵ - ۲۰۹ک) به نووسه ری یه کهم روباعی نه زانی که ئەم روباعیه ی داناهه :

یارم سبد اگر چه براتش همی فکند

از بهرچشم تا نرسد مرورا گزند

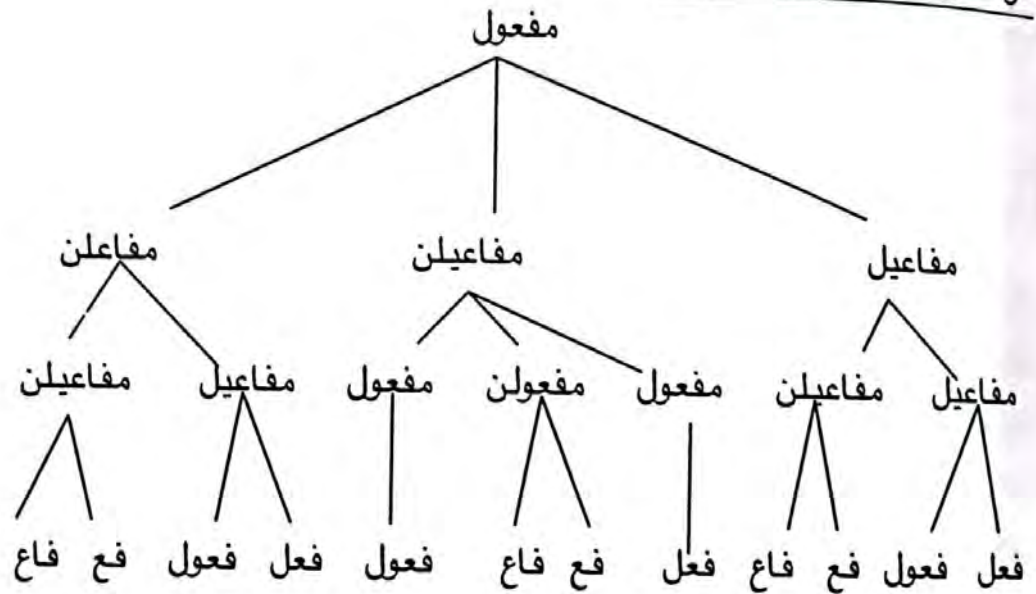
اورا سپندو اتش ناید همی بکار

(۹۸) باروی همچو اتش و باخال جون سپند

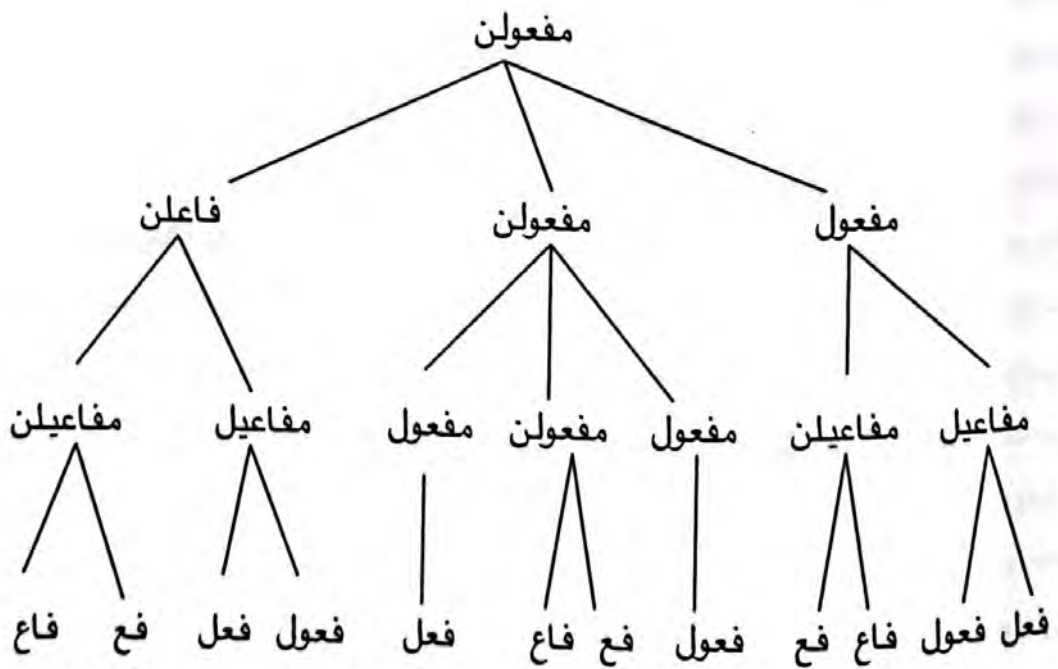
کیشی روباعی :

روباعی له سه ر کیشی هه زه ج ده نووسری و بریتیبه له موزاحه فاتی ئەم کیشه و هه موو لقهکانی به (مفعول یان مفعولن) دهست پی دهکا و دوو پیی ناوه راستبان له نێوان (مفاعیلن ، مفاعیلن ، مفاعیل ، مفعولن ، مفعول ، فاعیلن) و پیی کۆتاییان له نێوان (فعل ، فعل ، فاع) دایه. له روباعیدا مه رج نییه هه موو له ته کان پییهکانیان دهق یهک جوړه پی بی، به لام نابی له سنووری ئەو پییانه ی باس کران ده ریجن. سه ید ئیمام هه سه ن قه تتان عه رووزکی کورت و پوخته ی نووسیوه و کیشهکانی روباعی به سه ر دوو دره خندا دابهش کردووه. دره ختی ئە خه رب و دره ختی ئە خه رم. ئەم دابهش کردنه لای قه یسی رازی و جامیش هاتوه^(۹۹).

درهختی ته خرب (مفعول)

درهختی ته خرهم (مفعولن)

لهم (۲۴) قالبه‌ی روباعی، به‌گشتی قالبه‌کانی نه‌خره‌ب له قالبه‌کانی نه‌خره‌م سووکترو ناسکترو. قورسترین قالبی روباعی ئەم چوارهن :

۱- مفعول مفاعیلن فَعولن فَع

۲- مفعول مفاعیلن مفعولن فاع

۳- مفعولن مفعولن مفعولن فَع

۴- مفعولن مفعولن مفعولن فاع

سووکترین و خوشتترین قالبی روباعیش ئەم چوارهن:

۱- مفعول مفاعیل مفاعیلن فاع (لا حول ولا قوه الا بالله)

۲- مفعول مفاعیلن مفاعیلن فاع

۳- مفعول مفاعیلن مفاعیلن فعل

۴- مفعول مفاعیل مفاعیلن فعل (۱۰۰)

بۆیه ئەم چوارهی نوایی زۆر به‌کار دێن و ئەوانه‌ی تر که‌متر.

چوارین له شیعری عه‌ره‌بیدا :

چوارین له عه‌ره‌بیدا هونه‌رنکی په‌سه‌ن نییه، له فارسییه‌وه وه‌رگیراوه، به‌لام به‌کیش و پێی تایبه‌تی دارژاوه. چوارین (کیشیکه شاعیرانی تازه له فارسه‌کانیان وه‌رگرتووه) (۱۰۱). تۆزه‌ره‌وان له‌سه‌ر ئەوه یه‌ک پان که (چوارین هونه‌رنکی فارسییه‌وه له‌گه‌ل ناسکی زمانی فارسیدا ده‌گونجی. هه‌ندی شاعیری عه‌ره‌ب ئەم هونه‌ره‌یان خواستۆته‌وه و روباعییان داناوه. ئەم هونه‌ره‌ چ له باره‌ی کیش و چ له باره‌ی سه‌رواوه تایبه‌تیی خۆی هه‌یه. کیشه‌که داهینراو (مخترع) نییه. له فارسییه‌وه وه‌رگیراوه. به‌ په‌رسه‌ندنی کیشه‌کانی شیعری عه‌ره‌بی داناندی) (۱۰۲). ئەحمده‌ هاشمی به‌دوو به‌یت ناوه‌که‌ی تۆما رکردووه که له فارسیدا وه‌ک دیمان روباعی و دووبه‌یت جیان. پاش شی کردنه‌وه‌ی مانای وشه‌که، پینج جوهره‌ کیش و قالبی جیاوازی چوارینی عه‌ره‌بی ده‌ست نیشان کردووه و ناوی بۆداناون : (معرج وخالص و منطق و مرفل و مردوف). چوارینی مومه‌نته‌قی عه‌ره‌بی به‌ لای هونه‌ری موسته‌زاده‌ ده‌شکێته‌وه، چونکه له‌تی یه‌که‌م و سییه‌م هه‌ریه‌که چوار پێیه‌وه له‌تی دووهم و چواره‌م هه‌ریه‌که دوو پێیه‌وه ئەم دوو پێیه‌ش بریتین له‌دووباره‌ بوونه‌وه‌ی پێی یه‌که‌م و چواره‌می له‌تی پینج خۆیان. ئەمه‌ش کت و مت ده‌ستووری موسته‌زاده (۱۰۳). هه‌موو قالبه‌کانی روباعی عه‌ره‌بی له‌ ده‌وری (فَع لَن

منفاعن فعولن (فعلن) دا ده خولینه وهو جیاوازی قالبه کانی زیاتر به په گه ز دوزی دیار
 ده کری. که چی (الدمنهوری) وه کو هر کیشیکی عه رووزی مامه لهی له گه ل کیشی
 چوارینی عه ره بی کردووه و پینج عه رووزو هفت زه بی جیاوازی ده ست نیشان کردووه و
 ده ری خستوه که پوباعی له عه ره بیدا به مه جزوئی ومه شتوریش به کار بی (۱۰۴).
 به گشتی چوارین له عه ره بیدا نه وده ودهی چوارینی فارسی نییه.

چوارین له کوردیدا :

زور توره ودهی کورد باسی چوارینیان کردووه. پیناسه یان کردووه و شوونه یان بو
 هیناوه به لام زوریان (که باسی چوارینیان کردووه له گه ل چوار خشته کی تیکه لاویان
 کردووه و هک یه ک جوری هه لبه ست باسیان کردوون) (۱۰۵). نه م دووانه جیان و
 هه ره که هونه رکی سهر به خویه. جیاوازیان نه وه یه که چوارین یه که یه کی سهر به خوئی
 هه یه ، که چی چوار خشته کی سهر به خو نییه. به ندیکه له هونراوه یه کی دوور درنژ که
 به سهر کومه لی پارچه ی چوار له تیدا دابه ش ده بی. نه گه ر چوار خشته کییه کان مانای
 نارادیه ک سهر به خوشیان هه بی، له چوار چپوهی گشتی هونراوه که دا تیکه لاوییه کی
 عه رووزیان هه یه و پیکه وه مانای گشتی هونراوه که ده گه یه نن. بو سه روایش وا ده بی هر
 چوار خشته کییه ک سهر وای خوئی هه بی، وایش ده بی له تی چواره می هه موو چوار
 خشته کییه کانی هونراوه که هاو سه روا بن. زوریه ی نه و توره وده کوردانه ی باسی
 چوارینیان کردووه، له روانگهی پیناسه ی فارسییه وه بوئی چون.

کامیل به سیر له پیشه کی گه نجینه دا ده لی: (چوار خشته کی دوودیره له هه لبه ستدا.
 مه رجی چوار خشته کی نه وه یه که کیشرابی له سهر کیشیکی ده ره هینراو له
 هه زه جدا وه ره ها مه رجی نه وه یه که نه و دوودیره مه به ستیکی ته واو بگه یه نی) (۱۰۶).
 کامیل به سیر لیره دا وه کو فارسه کان کیشی هه زه ج به مه رج ده زانی بو چوارین که
 له کوردیدا نه م مه رجه نییه.

سه جادی له باره ی کیشی چوارینه وه ده لی: (له شیوه ی کوندا وه کو باس کراوه نه بی
 هه ر نیوه هونراونکی له سهر کیشی (لا حول ولا قوه الا بالله) بییت) (۱۰۷). دیاره
 سجادیش هه ر له روانگهی بوچوونی فارسه کانه وه کیشی چوارینی ده ست نیشان
 کردووه. نه و کیشی (حه وقه له) ی نه و باسی کردووه به کیکه له دوازه کیشه که ی
 شه جهره ی نه خره بی فارسی.

د. عه بدوللا محهمه د ئه حمه د حداد له باسى روباى و دووبه يتيدا دلى : (له لايه كى تریشه وه هونراوهى روباى ته نيا به پي هه ندى كيشى تايبه تى ده هوندرنته وه كه لى لادانيان شيعره كه ده كا به دووبه يت) (١٠٨) .

دلى شاد عه لى راى زه نولعابدین دىنى كه كيش ده كا به پيوانه لى لىك جيا كرده وهى روباى و دووبه يت (١٠٩) .

وهك دياره ئه م هه موو توژه ره وانه به بى ليكولینه وه و ديار كرده تايبه تى چوارىنى كوردى يه كسه ر پيناسه ي فارسىيان وه رگرتووه . له راستيدا چوارىنى كوردى به كيشى روباى فارسى و كيشى دوو به يتى و زور كيشى ترى عه روونى و كيشى خوماليش هاتووه . بو به بى ئيمه له پشكنين و شيكرده وهى كيش و تايبه تيبه كانى ترى چوارىنى كوريبه وه بو پيناسه و مهرج و ده ستوره كانى چوارىنى كوردى بچين . بو ئه مهش پيويستمان به پشكنينى زوربه ي چوارىنى كوردى هه يه . له بهر ئه وهى باسه كه ي ئيمه كيشى عه روونيه ، ته نيا له كيشى ئه و چوارىنانه ده كولينه وه كه به عه روون نووسراون .

بو ده ست نيشان كرده تايبه تيبه كانى چوارىنى كوردى ، ديوان و به ره مه ي ئه م شاعيرانه مان پشكنى (بابه تاهيرى هه مه داني ، هه ژار ، بيخود ، كه مالى ، خاديم ، بيكه س ، ئه سعده مه حوى ، حاجى ، شاهو ، نارى ، سه فوه ت ، شوكرى فه زلى ، لوتفى ، تاهير فوئاد ، شيخ ره زا ، ئاوه رحمان به گى بابان ، هه ردى ، زيوهر ، مارف به رزنجى ، بورهان ئاغاي هه وليرى ، قانع ، گوران ، ئه خول ، ميرزا غه فور ، ميهرى ، مه لا وه سمان ، ئه حمه د موختار ..) چوارينه عه روونيه كانى ئه م شاعيرانه هه مووى (٨٨٢) چوارينه بوو ، كه به م جوړه به سه ر كيشه عه روونيه كان دابه ش بوون : هه زه ج (٧٧٤) چوارين . له مه يان (٣٣١) چوارين له سه ر كيشى روباى فارسين ، (٢٨٠) چوارين له سه ر كيشى هه زه جى شه شى مه حزووف يان مه قسوورن نووسراون كه فارس به دووبه يتى يان فهلويات ناوى ده بن . ئه وهى ترىش كه (١٧١) چوارينه به قالبه كانى ترى هه زه ج نووسراون . دواى هه زه ج په مه ل دى كه (٦٥) چوارىنى پى نووسراوه . دواى په مه ل خه فيف (٢٤) چوارين و موجته س (٢) چوارين و (موته قارىب) (١) چوارين . واته مهرج نييه له كورديدا چوارين هه ر به كيشيكى له هه زه ج ده رهيئراو بنووسرى ، ده شى به هه ر كيشيكى ترى .

نمونه‌ی کیشته عه‌رووزییه‌کانی چوارین له‌کوردیدا :

۱- کیشی هه‌زه‌ج :

۱- هه‌زه‌جی شه‌شیی مه‌حزووف یان مه‌قسووره .

هه‌ر له‌تیکئی : (مفاعیلن مفاعیلن فعولن (یان مفاعیل) بابه‌ تاهیر ده‌لی :

منم ان اجرین مرغی که فی الحال

بس—وجم عالی گر پرزنم بال

مصور گر ک—شد نقشم بدیوار

بسوجم عالم از تائیه‌ر تمثال (۱۱۰)

ب---ا ب---ب ---اب--

مفاعیلن مفاعیلن مفاعیلن

سه‌رنج : له‌تی به‌که‌م ودووه‌م و چواره‌م دواپییان مه‌قسووره که‌چی له‌تی سئیه‌م دوا

پئی مه‌حزووفه .

ب- کیشی روباعی فارسی :

له‌ کیشی روباعی فارسیدا ، کورد ته‌نیا به‌ دره‌ختی ئه‌خره‌ب چوارینی نووسیوه

ئه‌ویش زیاتر ئه‌و قالبانه‌ی که‌له‌ فارسیدا سووک و خوشن . هه‌ژار له‌ خه‌یامدا ده‌لی :

۱- تیرپژ که‌ به‌ رۆژو پیل به‌ ده‌ریا دریا

۲- له‌و رۆژه‌وه‌ گول پیکه‌نی، بولبول گریا

۳- خوا نووسی له‌چاره‌ی ره‌شی ئیمه‌ش به‌شمان

۴- ژینیکئی هه‌ژاری پرله‌ خوزیاو بریا (۱۱۱)

کیشی له‌ته‌کان به‌ ریز به‌م جووره‌یه :

۱- --ب ا ب-ب-ب-ا-ا-ا-ا-

مفعولُ مفاعلن مفاعیلن فع

۲- --ب ا ب-ب-ب-ا-ا-ا-ا-

مفعولُ مفاعیلن مفاعیلن فع

۳- --ب ا ب-ب-ب-ا-ا-ا-ا-

مفعولُ مفاعیلن مفاعیلن فاع

۴- --ب ا ب-ب-ب-ا-ا-ا-ا-

مفعولُ مفاعلن مفاعیلن فع

لهم کیشده دا پئی به کهم هه میشه نه خره به (مفعول)، پئی دووهم و سییه م له نئیوان مه قبوورزو مه کفووف دان (مفاعیلن، مفاعیل)، پئی چواره میش له نئیوان به تر (فع) و زله ل (فاع) و هه تم (فعول) و جوب (فعل) دایه.

ج- کیشی هه زه جی هه شتی ته واو:

هه ره له تیکی (مفاعیلن) x ٤ : مه لا وه سمان ده لی:

به چاوی تو قه سه م چاوم هه میشه چاوه پئی ریتم
 له سه یری چاوه یی چاوم وه کو خاشاکی زیر پیتم
 له حیته ی دائیره ی عه قل و مه عاریف قیسه تم ناوی
 له خه تمی مه سحه فی روخساری تو مه علوومه من شیتم (١١٢)
 ب --- ا --- ب --- ا --- ب --- ا --- ب --- ا
 مفاعیلن مفاعیلن مفاعیلن مفاعیلن

د- کیشی هه زه جی هه شتی نه خره بی مه کفووفی مه حزووف : میهری ده لی:

عالم هه موو خه ندانه هه موو مه سته له خووشی
 ده ستیکی له مل یاره و به ویکه مه ی نه نووشی
 له م ساوه که هاتوومه ته نه و کاوله نه مدی
 غه یره نه له م وحه سره ت و گریان و نه خووشی (١١٣)
 --ب ا --ب ا --ب ا --ب ا --ب ا
 مفعول مفاعیل مفاعیل فاعولن

٢- کیشی ره مه ل : نه م قالبانه ی ره مه ل له چوارین به کار هاتوون .

أ- ره مه لی هه شتی مه حزووف : بیخود ده لی :

من که ئیسلام له سایه ی موعجیزه ی پیغه مبه ری
 نه م نه بوو جه هلا نه، بیخود ، پیتم نه لئین تو کافری
 ره بیی روو ره ش بم نه گه ر نئیزیکی نه م بوختانه بم (١١٤)
 خو نه گه ر دوورم ئیلاهی، رووسیا بی، موفته ری
 - ب --- ا --- ب --- ا --- ب --- ا --- ب --- ا
 فاعلان فاعلاتن فاعلاتن فاعلان

ب- ره مه لی هه شتی مه خبوونی مه حزووف : حاجی ده لی :

ئەي رەفيقانى وەتەن زۆر غەزەلم ماوہ لہوئ
 لہکە نارئکەوہ تەقدیرہ وەکوہ لہبکەوئ
 وەک سەفین گەر بگەرئ بیخەنە بەحرى قسم
 (۱۱۵) حەیفە وەک من لہ غەریبى بمریت و نەتەوئ
 - ب - - ا ب ب - - ا ب ب - - ا ب ب -
 فاعلاتن فاعلاتن فاعلاتن فاعلن

ج- رەمەلى شەشئى مەرزووف : شئخ رەزا دەلى :

حاجى عەبدوللە ئادەم فیلترە
 با و جوودى مەرته بەئى پئغە مەبرى
 ئەم بەسەد شەیتان لہ کۆیە دەرنە چوو
 (۱۱۶) ئەو بە شەیتانى لہ جەننەت دەریەرى
 - ب - - ا ب ب - - ا ب ب - - ا ب ب -
 فاعلاتن فاعلاتن فاعلاتن فاعلن

د- تئکەل کردنى رەمەلى (۸) ى مەرزووف و (۶) ى مەرزووف :
 سەلام دەلى :

تف لہ شئخ و تف لہ ئاغا، تف لہ بەگ
 تف لہ جەرە، تف لہ دن، خۆزگەم بە سەگ
 - ب - - ا ب ب - - ا ب ب - - ا ب ب -
 فاعلاتن فاعلاتن فاعلاتن فاعلن

بەچکە دز ھەر دز ئەبئت و بەچکە گورگە گورگ ئەبئ
 (۱۱۷) گيا لہ سەر تۆوى دەروئ یاخود لہ سەر بنجە لہ رەگ
 - ب - - ا ب ب - - ا ب ب - - ا ب ب -
 فاعلاتن فاعلاتن فاعلاتن فاعلن

۳- کئشى خەفیف :

قالبى (فاعلاتن مفاعلن فع لن) خادم دەلى :

دل مە قامئكى خاسى دلدارە
 دوور لہ بئگانە وولە ئەغبارە
 جئگەبى دۇستانى خاسى ئەو

(۱۱۸) وه کوو مه نسووره وا له سه ر داره
ببب ا ب ب ا --

فصلاتن مفاعلن فع لن

سه رنج: ته نيا له تي چوارهم، پئی يه كه مي خه بني وه رگرتووه.
ع- كئيشي موزاريج :

سئ قالبی موزاريج له چوارين به كار هاتوه.

أ- موزاريجی هه شتیی ئه خرهب : تاهير فوناد دهلی :

ساقی فه له ك به كینه، زوو پر كه سا نگینت
موترب دلم غه مینه ، نوایی نه یی چه زینت
ئهی دیده توشه رابی ، ئهی سینه توروبایی
ئهی دل ئه توش كه بابی، به سۆزی ئاته شینت (۱۱۹)
ببب ا ب ب ا --

مفعولُ فاع لاتن مفعولُ فاع لاتن

ب- موزاريجی چواری ئه خرهب : میهری دهلی :

مهستی شه رابی عیشقم
خانه خه رابی عیشقم
وه عزم مه ده ئهی ناسیح
چونكه كه بابی عیشقم (۱۲۰)
ببب ا ب ب ا --

مفعولُ فاع لاتن

ج- موزاريجی هه شتیی ئه خرهبی مه كفووفی مه حزووف : بیخود دهلی :

بیخود له رووی نیازه وه ئهی نازنین ئهلی :
جار جار به چاوی لوتف ده پروانه سووره تم
من بویه سهیری تۆئه كه م و رووم له كهس نییه
تاتی بگهی كه توی هه ده فی تیری حیره تم (۱۲۱)
ببب ا ب ب ا --

مفعولُ فاع لاتن مفاعیلُ فاع لن

سه رنج:

له تی دووهم زۆر سوار نییه، دهنگی (ف) له وشهی (لوتف) دا ده بی به قورسی
بخووندرنته وه بوئه وهی ببی به برگه یه کی کورتی سه ربه خو نه وهك كئیشه كه
داده لهنگی.

۵- رهجهزی مهتوی مهخبوون : میهری دهلی :

ساقی به لوتف و مهرجه مهت هه لسه بگی ره جامی مهی
قوریانی یهك سه عاتی تو ته ختی ره زاووتاجی که ی
له و مهیه نابه بدهری لابهری حوزن و دهر دو غه م (۱۲۲)
به دهر دو میخنه تی وه ته ن ئه سیرو به نند تا به که ی
ب-ب-ا ب-ب-ا ب-ب-ا ب-ب-ا

مفتعلن مفاعلن مفتعلن مفاعلن
۶- کیشی موجته سی مهخبوونی ئه سلهم موسه ببه غ. بیخود دهلی :

که سالی مه غفیره تی حاجی سالحم پرسى
له شاعیرنکی وه کو بیخودی به دیعه نکات
ئه ویش مناسبی ئه و جان فیدایی ساداته
وتی (شهید صحیح محبت سادات) (۱۲۳)
ب-ب-ا ب-ب-ا ب-ب-ا ب-ب-ا
مفاعلن فعلا ت مفاعلن فع لان

عه رووز و زه ره به کانی ئه م چوارینه یه له نیوان (ئه سلهم-فع لن) و (مهخبوونی
مه قسوور-فعلان) و (ئه سلهم موسه ببه غ-فع لان) دایه.
۷- کیشی موته قاریبی مه حزووف : حاجی دهلی :

له سه ر دهشتی میخنه ت په په ی کرده وه
که وانی به لالووکه یی په یکهرم
به لالووکه ده رمانی دهر دم ده لئین (۱۲۴)
به پاره وه گیر ناکه وی بیگرم
ب-ب-ا ب-ب-ا ب-ب-ا ب-ب-ا
فعولن فعولن فعولن فعل

له شی کردنه وه ی سه ره وه دا دهر ده که وی که چوارینی کوردی جگه له کیشی خو مانی
به (۷) کیشی جیاوازی عه رووزی نووسراوه. له وانه ییش هه زه ج به (۴) قالب و به مه ل به
(۴) قالب و خه فیف به (۱) قالب و موزاریع به (۳) قالب و ره جه ز به (۱) قالب و
موجته س به (۱) قالب و موته قاریب به (۱) قالب ، که هه مووی ده کاته (۱۵) قالبی
عه رووزی.

۵- کیشی عهرووزی شیعی زاری گۆرانی :

کۆنترین شیعی زاری گۆرانی کوردی دیوانه کهی (مهلا په ریشانه) (۱۲۵) که هه مووی له سه رکیشی خۆمالی (۵+ ۵) برگه یه. ئیتر زۆربه ی هه ره زۆری شیعی کوردی نه و زا ره له سه ره ئه م تا قه کیشه یه و کاریگه ری عهرووزی زۆر که م نه بی زه فه ری پی نه بر دووه. هه ر بۆیه ش زۆر له وانه ی که به وردی شیعی ئه و زا ره یان نه پشکنیوه جا رو بار پای گشتی وایان داوه که له رووی زانستییه وه دروست نییه. گۆران ده لی : (له باره ی کیشه وه وێژه ی گۆرانی که له ناو کوردی عیرا قدا لقی هه ورامییان زۆر تر ناسراوه به هه له به ستی هونه ری و فۆلکلۆرییه وه له کیشا تا قه جوړیکی هه یه ئه ویش کیشی زانراوی ده بییه (۵+ ۵) که بریتییه له کیشی هه له به ستی نه ته وه یی هه موو کوردان به گشتی) (۱۲۶). وه ک دیاره گۆران حوکمیکی گشتی داوه و هیچ حه قی نه داوه ته ئه و چه ند هۆنراوه ی له زاری گۆرانی به عهرووز هۆنراوه ته وه، با ژماره شیان که بی. د. عیزه دین مسته فا ره سول له باره ی کیشی شیعی مه وله وی ده لی : (زۆر هۆنراوه ی مه وله وی به م هه یجایه (۱۰) هۆنراوه ته وه، شان به شانی هۆنینه وه له سه ر شیوه ی کلاسیکی عهرووزی) (۱۲۷). هه یج هۆنراوه ی مه وله وی له سه ر شیوه ی کلاسیکی عهرووزی نییه. سه ر پای شیعه ره کانی مه وله وی، نه ک (زۆر هۆنراوه ی) : له سه رکیشی خۆمالی (۱۰) برگه ییه. له هه موویان زیاتر مه مه د عه لی قه ره داغی راستی بۆچوو که له باره ی کیشی شیعی گۆرانییه وه ده لی ئه و شاعیرانه ی شیعیان به شیوه ی گۆرانی وتوو به زۆری له سه ره یه ک کیش - واته کیشه که ی دیوانی مه وله وێج و بیسارانی وه لی دیوانه و ... تاد - شیعیان وتوو. ئه وه نده ی من دیتبیتم ئه و شاعیرانه ی له و کیشه لایان دابی به په نجه ی ده ست ده ژمیردین. (سهیدی هه ورامی) یه کیکه له وانه. وه ک لیره ی شدا ده بیینین شه هابیش یه کیکه له و که مانه وه له رچه ی زۆربه ی شاعیرانی ئه و شیوه لای داوه و خۆی بۆ کیشه کانی دیکه ی عهرووز کوتاوه) (۱۲۸).

بۆ دنیایا بوون له کیشی شیعی زاری گۆرانی، ئیمه ئه م دیوان و به ره مه مانه مان پشکنی : (دیوانی مه وله وی، شیرین و خوسره وی خانای قوبادی، دیوانی جه فایی، میرزا ئۆلقادر، دیوانی په نجووری، دیوانی بیسارانی، کۆمه له شیعی فه قی قادری هه مه وه ند، کۆمه له شیعی مه لا عه باس حیلمی کاکه یی، دیوانی خه لیل منه ووهر، دیوانی هۆنراوه کانی ئه مین نه قشبه ندی، دیوانی وه لی دیوانه، دیوانی سهیدی، هه رسی به رگه که ی که شکۆلی که له پوری ئه ده بی کوردی مه مه د عه لی قه ره داغی، میژووی

وڙهي ڪوردي سهديق ٻورهه ڪهي). له ٽه نجامدا ده رڪهوت ڪه هه مووي له سهه رڪيشي
 خومالي ده برگه ييهه (۵+ ۵) ته نيا هه ندي قه سيدهي سهيدي هه ورامي و شيخ شه هابي
 ڪاڪوزه ڪه ربابي و شيخ شه هابي لهوني نه بي ڪه به ڪيشي عه رووڙي هونراونه ته وه .
 ٽه رڪيشه عه رووڙيانهي له زاري هه ورامي به ڪار هاتوون ٽه مانهن :

۱-هه زهج : ٽه م قالبانهي هه زهج به ڪار هاتوون :

ا-هه زهجي هه شتي ته واو. شيخ شه هابه ديني ڪاڪوزه ڪه ربابي دهلي :

جه ما ليوهم ديهن ياران ته عالا سونعي ره بياني

ب --- ا --- ب --- ا --- ب --- ا --- ب ---

مفاعيلن مفاعيلن مفاعيلن مفاعيلن مفاعيلن
 مه لا يك يا په ريزادهن موشه ڪڪه ل شڪلي ٽينساني (۱۲۹)

ب --- ا --- ب --- ا --- ب --- ا --- ب ---

مفاعيلن مفاعيلن مفاعيلن مفاعيلن مفاعيلن

ب-هه زهجي شه شي مه قسوور : سهيدي دهلي :

به بالينه م ٽه گهر تو به ينه ٽه هي حوور

ب --- ا --- ب --- ا --- ب --- ا ---

مفاعيلن مفاعيلن مفاعيلن

نه دارووي نه تاقهت ما ڪنوو دوور

ب --- ا --- ب --- ا --- ب --- ا ---

مفاعيلن مفاعيلن مفاعيلن

ج-هه زهجي شه شي مه حزووف : سهيدي دهلي :

ٽه زوخه م پيو گرتنه نما برابي

ب --- ا --- ب --- ا --- ب ---

مفاعيلن مفاعيلن فعولن (۱۳۱)

نه خه م چيمه نه من چاديم جبابي

ب --- ا --- ب --- ا --- ب ---

مفاعيلن مفاعيلن فعولن

پني به ڪه مي له تي دووهم ڪه في هاتوته سهه.

۲- ڪيشي ره مهل : ٽه م قالبانهي ره مهل به ڪار هاتوون :

ا-ره مه لی هه شتی مه قسوور : شیخ شه هاب ده لی :

نوور دیده م دین و ئیمان روح و قالب گشت جه لات

-ب- -ا- -ب- -ا- -ب- -ا- -ب- -ا-

فاعلاتن فاعلاتن فاعلاتن فاعلاتن فاعلاتن
مه تله بم پارم، نیازم ماوه روون جا ناوه لات (۱۳۲)

-ب- -ا- -ب- -ا- -ب- -ا- -ب- -ا-

فاعلاتن فاعلاتن فاعلاتن فاعلاتن فاعلاتن

ب-ره مه لی هه شتی مه حزووف : شیخ شه هابی لهونی ده لی :

دیده گریان جاییابان هه مچو قه یسی عامری

-ب- -ا- -ب- -ا- -ب- -ا- -ب- -ا-

فاعلاتن فاعلاتن فاعلاتن فاعلاتن فاعلاتن

گول حه نا له و لاوور په یحان شه ست په رو گول جه عفری (۱۳۳)

-ب- -ا- -ب- -ا- -ب- -ا- -ب- -ا-

فاعلاتن فاعلاتن فاعلاتن فاعلاتن فاعلاتن

ج-ره مه لی شه شتی مه حزووف : سهیدی ده لی :

ئه ز قسیوه ت ماچو گو شم داره نی

-ب- -ا- -ب- -ا- -ب- -ا- -ب- -ا-

فاعلاتن فاعلاتن فاعلاتن فاعلاتن فاعلاتن

چون نه کردی دوستی، شو دوژمنم

-ب- -ا- -ب- -ا- -ب- -ا- -ب- -ا-

فاعلاتن فاعلاتن فاعلاتن فاعلاتن فاعلاتن

۳- کیشی ره جه ز : ئه م قالبانه ی ره جه ز له زاری گورانی به کار هاتووون :

ا-ره جه زی هه شتی موززال : سهیدی ده لی :

ئه ی هه منیشان ئه له ده د، ئه ی دوستان ئه لموسته غاٹ

-ب- -ا- -ب- -ا- -ب- -ا- -ب- -ا-

مستفعلن مستفعلن مستفعلن مستفعلن مستفعلن
باشد تر ئه زه خمی بدل دوود بجان ئه لموسته غاٹ (۱۳۵)

-ب- -ا- -ب- -ا- -ب- -ا- -ب- -ا-

مستفعلن مستفعلن مستفعلن مستفعلن مستفعلن

پئی سنیه می له تی دووهم (تهی) هاتوته سهر
ب- ره جهزی هه شتی ته و او : سهیدی دهلی :

دلبر دل ئەستانای جه من شهرت ئی دلستانی نیو

--ب-ا- --ب-ا- --ب-ا- --ب-ا-

مستفعلن مستفعلن مستفعلن مستفعلن
جهورش مه دهی، ره نجش مه کهر، خو کافرستانی نیو (۱۳۶)

--ب-ا- --ب-ا- --ب-ا- --ب-ا-

مستفعلن مستفعلن مستفعلن مستفعلن

بهم جوړه ئەو چهند شیعره که مهی زاری گورانی که ملیان داوه بو عه رووزی عه ره بی
له سهرسی کیش و هه شت قالبی جیاواز هونراونه ته وه. ههرسی کیشه که له بازنه ی
سنیه مدان و له وانن که له کوردیدا زور به کار هاتون.

په راویزه کانی به شی پینجه م :

- (۱) فاسان ، نظریة الامواع الابیة ، ج ۱ ، ترجمة الدكتور حسن عون ، منشأة المعارف بالاسكندرية ، (?) ، ص ۶۵ .
- (۲) دیوانی سافی ، چ ۳ ، چاپخانهی کوردستان ، ههولیر ، ۹۷۳ ، ل ۳۱ .
- (۳) دیوانی نه دهب ، چ ۲ ، چاپخانهی ههولیر ، ههولیر ، ۹۶۶ ، ل ۱۵۱ .
- (۴) دیوانی ناری ، کۆکردنه وهی کاکه ی فلاح ، سلیمانی ، ۹۸۴ ، ل ۵۰ .
- (۵) سه چاوهی پیشوو ، ل ۱۲۲ .
- (۶) سه چاوهی پیشوو ، ل ۵۰ .
- (۷) سه چاوهی پیشوو ، ل ۱۲۴ .
- (۸) سه چاوهی پیشوو ، ل ۱۲۲-۱۲۳ .
- (۹) سه چاوهی پیشوو ، ل ۱۲۴ .
- (۱۰) دیوانی نه دهب ، چ ۳ ، چاپخانهی ههولیر ، ۹۶۶ ، ل ۱۱۵ ، ۱۱۷ .
- (۱۱) دیوانی سافی ، چ ۳ ، چاپخانهی کوردستان ، ههولیر ، ۹۷۳ ، ل ۵۰ .
- (۱۲) دیوانی ویسالی ، جمال محمد امین ، به غدا ، ۹۸۶ ، ل ۷۲ .
- (۱۳) دیوانی نه دهب ، چ ۳ ، چاپخانهی ههولیر ، ۹۶۶ ، ل ۱۱۵ .
- (۱۳ ب) دیوانی سافی ، چ ۳ ، چاپخانهی کوردستان / ههولیر ، ۹۷۳ ، ل ۵۰ .
- (۱۴) نه حمه د ههردی ، دلاوه رهان هی کئییه ، هاوکای ژماره (۹۳۳) ، ۹۸۸/۷/۲۱ .
- (۱۵) سه چاوهی پیشوو .
- (۱۶) د. کمال مه زهر نه حمه د ، تیگه یشتنی راستی ، به غدا ، ۹۷۸ ، ل ۱۵۸ . نه ویش له (هاوار) ی ژماره (۹) ی نه یلولی ۱۹۳۲ ی وهرگرتوو ه. گۆران په نجھی بو ئه وه رانه کیشاوه که کبشه عه روزیبه کان چین و به چ ده ستورنک به کار هاتوون .
- (۱۷) حسین عه لی شانوف ، شعر الشعاع الکریدی المعاصر گۆران ، ترجمه شکر مصطفی ، بغداد ، ۹۷۵ ، ص ۱۷۹ .
- (۱۸) محمدی مه لا که ریم ، دیوانی گۆران ، به غدا ، ۹۸۰ ، ل ۱۳ .
- (۱۹) وه کو چوارینه کانی بابه تاهیر که پنی سئییه میان له نیوان مه قسوورو مه حزوو فدا ده خولینته وه .
- (۲۰) دلزار ، خه بات و ژیان ، به غدا ، ۹۶۰ ، ل ۲۴ .
- (۲۱) نه حمه د ههردی ، رازی ته نیایی ، چ ۲ ، سلیمانی ، ۹۸۴ ، ل ۵۵ .
- (۲۲) دیوانی به ختیار زئوهر ، کۆکردنه وهی مه حموود زئوهر ، به غدا ، ۹۸۱ ، ل ۱۹۷ .

- (۲۳) علاء الدین سجادی، ئەدەبی کوردی و لیکۆلینەوه له ئەدەبی کوردی، بەغدا، ۱۹۶۷، ل. ۱۷۷.
- (۲۴) دیوانی جزیری، شەرحی هەزار، تهران، ۱۳۶۱، ل. ۵۳۰.
- (۲۵) لسطو، فن الشعر، ترجمە عبدالرحمن بدوی، بیروت، ۹۷۳ ص ۱۵۳.
- (۲۶) المصدر السابق، ص ۱۶۹.
- (۲۷) زین العابدین مؤتمن، تحول شعر فارسی، کتابخانەى طهوری، ۱۳۳۵، ص ۱۱۸.
- (۲۸) د. محمد نورالدین عبدالمنعم، دراسات فى الشعر الفارسی، دار الثقافة للطباعة و النشر بالقاهرة، ۹۷۶، ص ۲۳۲.
- (۲۹) المصدر السابق، ص ۲۳۲.
- (۳۰) شیخ نووری شیخ صالح، ادبیات کوردی — مستزاد —، بوژنامەى ژبان، ژما، (۲۲)، (۹) ی ئەیلوولی ۱۹۲۶.
- (۳۱) سەرچاوهى پێشوو.
- (۳۲) علاء الدین سجادی، ئەدەبی کوردی و لیکۆلینەوه له ئەدەبی کوردی، بەغدا، ۱۹۶۷، ل. ۱۷۷.
- (۳۳) د. محمد نورالدین عبدالمنعم، دراسات فى الشعر الفارسی، القاهرة، ۹۷۶، ص ۲۳۳.
- (۳۴) د. عزالدین مصطفى رسول، الواقعة فى الایب الکردی، بیروت، (?)، ص ۱۹۸.
- (35) Dahir Latif Karim. A compative Study of Free Verse In Arabic and Kurdish, University of Glasgow, 1985, P.79.**
- (36) Ibid, p.80.**
- (۳۷) نیشادەلى محەمەد، بنیات له هەلبەستى کوردیدا، نامەى ماجستێر، کۆلیجى ئاداب، زانکۆى سه لاحتە دین، ۱۹۸۸، ل. ۱۳۸.
- (۳۸) محمد فاضل، زێوهر — ژبان و بەرههه مى —، نامەى ماجستێر، کۆلیجى ئاداب، زانکۆى سه لاحتە دین، ۱۹۸۹، ل. ۱۱۶-۱۱۵.
- (۳۹) ئەحمەد هەردى، بنه پەتەى کیشیکى عەرۆزى و کیشى دوو هونراوه، گوڤارى کاروان، ژماره (۵۲)، ۹۸۷، ل. ۱۲.
- (۴۰) دیوانى نالى و فەرهنگى نالى، لیکۆلینەوه و ساغ کردنه وەدى د. مەرف خەزەنە دار، بەغدا، ۱۹۷۷، ل. ۱۶۸.
- (۴۱) محمد فاضل، زێوهر — ژبان و بەرههه مى —، نامەى ماجستێر، کۆلیجى ئاداب، زانکۆى سه لاحتە دین، ۱۹۸۹، ل. ۱۱۶.
- (۴۲) نازاد عبدالواحد، دیوانى شیخ نوورى شیخ صالح، بەغدا، ۱۹۸۹، ل. ۹۹.
- (۴۳) سەرچاوهى پێشوو، ل. ۱۰۰.
- (۴۴) سەرچاوهى پێشوو، ل. ۱۰۷-۱۰۸.

(٤٥) سەرچاوهی پێشوو، ١٠٩ - ١١٠.

(٤٦) دیوانی گۆران، کۆکردنهوهو ئامادکردنی محهمه دی مهلا کهریم، چاپخانهی کۆری زانیاری عیراق، بهغدا، ٩٨٠، ل. ١١٠.

(٤٧) موسستهزاد به کینشی خۆمالی زۆره، زیاتر ئهم کینشانه له موسستهزاد به کار هاتوون:

١- ده برگهیی + ٥ برگه . سهلام دهلی:

گه رمای ته مووزی ئهم سال بۆ گهرمه

ئاسۆگهی شاخان پرتهمی شهرمه

(دیوانی سهلام، ج. ٢، بهغدا، ٩٩١، ل. ١٥٨)

ب- ههشت برگهیی + ٤ برگه . دیلان دهلی:

چنگیکی ئاسنینی رهش

له چوار دیواری قووج وگهش

(محهمه د صالح دیلان، دیوانی شیعر، بهغدا، ٨٧، ل. ١٦٣).

ج- ههشت برگهیی + ٢ برگه . دیلان دهلی:

شه پۆل شه پۆل له گهله بهریای

هاتین، رۆیین، به دووتوونی

(محهمه د صالح دیلان، دیوانی شیعر، بهغدا، ٩٨٧، ل. ٣٦٢)

د- ههشت برگهیی + ٥ برگه . دیلان دهلی:

شیرین بهستهی گولانهی سوور

شیرین گه شهی ئه ستیره ی نوور

(دیلان، دیوانی شیعر، بهغدا، ٩٨٧، ل. ١٢٩)

ه- یازده برگهیی + ٣ برگه . بلزار دهلی:

ئه گهر گهره کته شادو تیرو ته زی

رینگهیی زوو راستی ره ها بوونی گهله

(بلزار، خهبات وژیان، بهغدا، ٩٦٠، ل. ٣٣).

و- یازده برگهیی + ٥ برگه . گۆران دهلی:

له خاکی گلکۆما ئه ی گۆرستان گهله

به کیلی مه رمه رما فرمیسکیکی تهله

(دیوانی گۆران، بهغدا، ٩٨٠، ل. ٢٠٩)

- (٤٨) ديوانى جزيرى، شهر حى هه زار، تهران، ١٣٦١، ل. ٥٣٠.
- (٤٩) ديوانى شيخ نوورى، نازاد عبدالواحد، به غدا، ١٩٨٩، ل. ١٠٩.
- (٥٠) ديوانى حه مدي، ساغ كردنه وهى جمال محمد محمد امين، سليمانى، ١٩٨٤، ل. ١٥٦.
- (٥١) سه رچا وهى پيشوول، ١٥٧.
- (٥٢) ديوانى شيخ نوورى، نازاد عبدالواحد، به غدا، ١٩٨٩، ل. ١٠٢.
- (٥٣) ديوانى گوزان، كو كردنه وهى محه مدي مه لا كريم، به غدا، ١٩٨٠، ل. ١٠.
- (٥٤) ديوانى شيخ نوورى، نازاد عبدالواحد، به غدا، ١٩٨٩، ل. ٩٩.
- (٥٥) رسطوفن الشعر، ترجمه عبدالرحمن بدوى، بيروت، ١٩٧٣، ص ١٥٣.
- (٥٦) كاكهى فهلاح، كاروانى شيعرى نوئى كوردى، به غدا، ١٩٧٨، ل. ٦٤.
- (٥٧) د. محمد رضا القريشى، الموشحات العراقيه، بغداد، ١٩٨١. (له پيشه كيبه كه دا كومه لى مانا و بوجووشى زاناكانى هيناوه له بارهى موه ششه حه وه. بېروانه لاپه ره كانى (١٧-٢٣).
- (٥٨) مصطفى عوض الكريم، فن التوشيح، بيروت، ١٩٥٩، ص ١٨.
- (٥٩) ابراهيم على ابوالخشب، تاريخ الابد العربى فى الاندلس، القاهرة، ١٩٧٠، ص ٢٣٥.
- (٦٠) د. مصطفى الشكعة، الابد الاندلسى، بيروت، ١٩٧٥، ص ٣٧٢.
- (٦١) د. سعيد غازى، فى اصول التوشيح، القاهرة، ١٩٧٨، ص ١٢.
- (٦٢) المصدر السابق، ص ١٠.
- (٦٣) د. باقر سماكة، التجديد فى الابد الاندلسى، بغداد، ١٩٧١، ص ٧٥.
- (٦٤) ابن سناء الملك، دار الطراز فى عمل الموشحات، بيروت، ١٩٤٩، ص ٣٣.
- (٦٥) د. مقداد رحيم، عروض الموشحات الاندلسية، بغداد، ١٩٩٠، ص ١٢.
- (٦٦) المصدر السابق، ص ٢٠.
- (٦٧) د. مصطفى الشكعة، الابد الاندلسى، بيروت، ١٩٧٥، ص ٣٧٩.
- (٦٨) زاراوه كان بهم جوړه به كار دين :

مطلع (مذهب) : دووله ته يان زياتر له سه ره تاى موه ششه حه وه.

(غصن) : برتېبه له هه ريه كه له له ته كانى مه تله ع و قوفل.

(دور) : دوو، سى، چوار، ... له تى هاوسه روان دواى مه تله ع دين.

(سسط) : هه ريه كه له له ته كانى دهوره.

(قفل) : دووله ته يان زياتر له كو تاى موه ششه حه وه دى.

(خرجه) : ناوه بو قوفلى كو تاى موه ششه ح.

- (٦٩) د. مصطفى الشكعة، الادب الاندلسي، بيروت، ١٩٧٥، ص ٣٧٨.
- (٧٠) شمس الدين محمد بن قيس الرازي، المعجم في معايير اشعار العجم، تهران، (بلا)، ل ٤٠٠.
- (٧١) سه رچاوهی پيشوو، ل ٢٢٣ - ٢٢٤.
- (٧٢) سه رچاوهی پيشوو، ل ٢٢٤.
- (٧٣) سه رچاوهی پيشوو، ل ٣٢٥.
- (٧٤) علاء الدين سجادي، ئه دهبي كوردی وليكولينه وه له ئه دهبي كوردی، به غدا، ١٩٦٧، ل ١٧٩.
- (٧٥) سه رچاوهی پيشوو، ل ١٨٠.
- (٧٦) عزيز گهردی، هونراوهی كوردی و عهروزی عه رهبی، هاوكاری، ژماره (٢٥)، ٩٧١/٧/٢٤، هه روه ها: خه نده كهی بايی و هونراوهی ئه مرؤمان، هاوكاری، ژماره (٣٢، ٣٣) رۆژانی ١١، ١٨، ٩/١٩٧١.
- (٧٧) ديوانی به ختیار زيوهر، كۆكر دنه وهی مه محمود زيوهر، به غدا، ٩٨٩، ل ٣٤.
- (٨٧) دلشاد عهلی، بنيات له هه له به ستی كوردیدا، نامه ی ماجستیر، كۆلجی ئاداب، زانكۆی سه لاهه دين، ١٩٨٨، ل ١٦٩.
- (٧٩) سه رچاوهی پيشوو، ل ١٢٣.
- (٨٠) په راوئزی ژماره (٦٢).
- (٨١) دلدار، عبدالخالق علاء الدين، به غدا، ٩٨٥، ل ١٩٥.
- (٨٢) ديوانی حه مدی، سلیمان، ٩٨٤، ل ٣٧٢.
- (٨٣) له و موه ششه حانه ی به كیشی خومالی نووسراون وه كو:
- أ- دلزار موه ششه حیکي (اقرع)ی نووسیوه به ناوی (ئا ههنگی ئوكتۆبه ر) كه هه ر دهوړنکی سئ سه مته وه هه ر قوفلیکی (٢) غوسنه. سئ سه مته كه سه روای خویان هه یه و دوو غوسنه كه ش سه روايان جیايه، به لام سه روای قوفله كان ناچیتته وه سه ر يه ك. به كیشی (٣+٤) هونراوته وه. (دلزار، خه بات وژیان، به غدا، ٩٦٠، ل ٤٠).
- ب- كه ریم شاره زا قالبیکی موه ششه حی له كیشی خومالی (٥+٥) دارشتوو به ناوی (رۆژه لاتن) موه ششه حه كه مه تله عی هه یه، واته موه ششه حی ته واوه. مه تله عه كهی دوو غوسنی هاو سه روايه. دهوړه كهی سئ سه مته هاو سه روايه و قوفله كهی دوو غوسنی هاو سه روا. (كه ریم شاره زا، ئازادی وژیان، به غدا، ٩٦٠، ل ٤٠).
- (٨٤) ديوانی به ختیار زيوهر، به غدا، ٩٨٩، ل ١٤٧.
- (٨٥) دلدار، عبدالخالق علاء الدين، بغداد، ٩٨٥، ل ١٩٥.
- (٨٦) سه رچاوهی پيشوو، ل ١٩٦.

- (٨٧) نه حمەد هەردی، بازی تەنیاپی، ج ٢، سلیمانی، ١٩٨٤، ل ٥٥.
- (٨٨) سەرچاوەی پێشوو، ل ٧٩.
- (٨٩) بلدان، عبدالخالق علاء الدین، بەغدا، ١٩٨٥، ل ١٩٦. وایفیشووود لە مودەششەحدا دەور سێ سەمت بی، دەشی لە سێ زیاتری، بە مەرجی لە هەموو پارچەکاندا بە هەمان ژمارە دووبارە بیتەو. لەم مودەششەحدا لادانێک هەیە، چونکە ژمارە سەمتەکانی دەوری نەگەیشتۆتە سێ، هەردەوری دوو سەمتە.
- (٩٠) دیوانی بەختیار زێوەر، بەغدا، ١٩٨٩، ل ١٩٨.
- (٩١) سەرچاوەی پێشوو، ل ١٤٤.
- (٩٢) د. محمد نورالدین عبدالمنعم، دراسات فی الشعر الفارسی، القاہرہ ١٩٧٦، ص ٢٣٦.
- (٩٣) زین العابدین مؤتمن، تحول شعر فارسی، کتابخانە طہوری، ١٣٣٥، ل ١٠٠.
- (٩٤) د. محمد نورالدین عبدالمنعم، دراسات فی الشعر الفارسی، القاہرہ ١٩٧٦، ص ٢٣٧.
- (٩٥) زین العابدین مؤتمن، تحول شعر فارسی، کتابخانە طہوری، ١٣٣٥، ل ١٠٠.
- (٩٦) سەرچاوەی پێشوو، ل ٩٩.
- (٩٧) قیس الرازی، المعجم فی معاییر اشعار العجم، تہران، بلا، ١١٣.
- (٩٨) د. محمد وصفی ابو مغلی، دراسات فی اللغۃ والشعر والنثر الفارسی، ج ١، البصرۃ، ١٩٨٧، ص ٧٦.
- (٩٩) د. محمد نورالدین عبدالمنعم، دراسات فی الشعر الفارسی، القاہرہ ١٩٧٦، ص ٢٤١.
- (١٠٠) زین العابدین مؤتمن، تحول شعر فارسی، کتابخانە طہوری، ١٣٣٥، ل ٨٧-٩٢.
- (١٠١) معروف الرصافی، الایب الرفیع فی میزان الشعر وقوافیه، بغداد، ١٩٦٩، ص ١١٤.
- (١٠٢) د. ابراهیم ایس، موسیقی الشعر، مکتبۃ الانجلوالمصریہ، ١٩٧٨، ص ٢١٦.
- (١٠٣) السید احمد الهاشمی، میزان الذهب فی صناعۃ شعر العرب، المکتبۃ التجاریۃ الکبری، (بلا) ص ١٤٦.
- (١٠٤) الدمنہوری، الارشاد الشافی، مطبوعۃ مصطفی البانی الحلبی، ١٩٥٧، ص ٥٨.
- (١٠٥) دلشاد عەلی، بنیاتی هەلبەست لە شیعری کوردیدا، نامەێ ماجستێر، کۆلیجی ئاداب، زانکۆی سەلاحەدین، ١٩٨٨، ل ١٣٣.
- (١٠٦) دلزار، گەنجینە، بەغدا، ١٩٦٠، ل ١٣-١٤.
- (١٠٧) علاء الدین سجادی، ئەدەبی کوردی و لیکۆلینەوہ لە ئەدەبی کوردی، بەغدا، ١٩٦٧، ل ١٧١.
- (108) Abdullah Mohammad, Ahmed, Essai sur L'histoire de la Litterature Kurde au kurdistan Meridional (1820-1920), L'Unversite de la Sorbonne, Paris III, 1988, p. 4II.
- (١٠٩) دلشاد عەلی، بنیاتی هەلبەست لە شیعری کوردیدا، نامەێ ماجستێر، کۆلیجی ئاداب، زانکۆی سەلاحەدین، ١٩٨٨، ل ١٣٣.

- (۱۱۰) بابە تاهير، ترانه‌های بابە تاهير، وحيد دستگردي، سازمان چاپ و انتشارات جاويدان، (بلا)، ۲۶ل.
- (۱۱۱) خه يامي هه ژار، چاپخانه‌ی عيتانی، بيروت، (بلا)، ۱ل.
- (۱۱۲) د. امين موتابجی، ديوانی مه‌لا وه‌سمان، النجف الاشرف، ۹۷۳، ۲۶۲ل.
- (۱۱۳) ديوانی ميهري، بژاردن و ئاماده‌کردنی، عزيز گه‌ردی، سلیمانی، ۹۷۷، ۷۹ل.
- (۱۱۴) ديوانی بيخود، کوکوردنه‌وه‌ی مه‌حه‌مه‌دی مه‌لا که‌ريم، به‌غدا، ۹۷۰، ۱۵۲ل.
- (۱۱۵) ديوانی حاجی قادری کۆبی، لیکۆلینه‌وه‌ی سه‌ردار ميران و که‌ريم شاره‌زا، به‌غدا، ۹۸۶، ۲۶۶ل.
- (۱۱۶) ديوانی شيخ رضای طالبانی، علي الطالبانی، به‌غدا، ۹۴۶-۶۴ل.
- (۱۱۷) ديوانی سه‌لام، چ، ۲، به‌غدا، ۹۹۰، ۲۱۶ل.
- (۱۱۸) ديوانی خادیم، ب، ۲، به‌غدا، ۹۸۱، ۳۸۹ل.
- (۱۱۹) ديوانی تاهير فوناد، چاپخانه‌ی کوردستان، هه‌ولنر، ۹۷۰، ۵۵ل.
- (۱۲۰) ديوانی ميهري، سلیمانی، ۹۷۷، ۸۵ل.
- (۱۲۱) ديوانی بيخود، به‌غدا، ۹۷۰، ۱۴۶ل.
- (۱۲۲) ديوانی ميهري، سلیمانی، ۹۷۷، ۷۹ل.
- (۱۲۳) ديوانی بيخود، به‌غدا، ۹۷۰، ۱۴۳ل.
- (۱۲۴) ديوانی حاجی قادری کۆبی، به‌غدا، ۹۸۶، ۲۶۶ل.
- (۱۲۵) ديوانی مه‌لا په‌ریشان، پيشه‌کی زيبا جویی، کرمنشاه، ۱۳۳۵.
- (۱۲۶) گۆران کوردی و کيشی برگه‌یی، پۆژنامه‌ی (ژين)، ژماره (۲۰)، ۱۹۷۷/۴/۲۹.
- (۱۲۷) د. عزالدین رسول، الواقعيه في الادب الكردي، بيروت، (بلا)، ص ۱۹۸.
- (۱۲۸) محه‌مه‌د عه‌لی قه‌ره‌داغی، که‌شکۆلی که‌له‌پووری ئه‌به‌بی کوردی، ب، ۲، به‌غدا، ۹۸۲، ۲۳۹ل.
- (۱۲۹) سيد عبدالصمدی تووداری، چمکێکی ميژووی هه‌ورامان وه‌ريوان، وه‌رگيرانی محه‌مه‌دی مه‌لا که‌ريم، به‌غدا، ۹۷۰، ۲۸ل.
- (۱۳۰) ديوانی سه‌یدی، سلیمانی، ۹۷۱، ۳۷ل.
- (۱۳۱) سه‌رچاوه‌ی پيشوو، ل، ۲۰.
- (۱۳۲) محه‌مه‌د عه‌لی قه‌ره‌داغی، که‌شکۆلی که‌له‌پووری ئه‌به‌بی کوردی، ب، ۲، ۹۸۲، ۲۴۲ل.
- (۱۳۳) صديق بۆره‌که‌یی، ميژووی، وێژه‌ی کوردی، ب، ۱، انتشارات ناجی، بانه، ۱۳۷۰، ۴۴۹ل.
- (۱۳۴) ديوانی سه‌یدی، سلیمانی، ۱۹۷۱، ۲۲ل.
- (۱۳۵) سه‌رچاوه‌ی پيشوو، ل، ۲۵.
- (۱۳۶) سه‌رچاوه‌ی پيشوو، ل، ۹۷.

به شی شہ شہم

به راورد کردنی کیشی شیعی کلاسیکی کوردی
له گهل عه رووزی عه رهبی و کیشی شیعی فارسی

* گه لاله بوون و چه سپانی کیشی شیعی عه رهبی و فارسی و کوردی

- سه ره هلدانی شیعی عه رهبی و چه سپانی کیشه کانی.

- سه ره هلدانی شیعی فارسی و کیشه کانی.

- سه ره تای شیعی کوردی و کیشه کانی.

* کیشی عه رووزی له نیوان عه رهبی و کوردی و فارسیدا.

- عه رووز له نیوان عه رهبی و فارسیدا.

- عه رووز له نیوان فارسی و کوردیدا.

* به راورد کردنی بنه ماکانی کیشی شیعی عه رهبی و فارسی و کوردی.

- ده نگ

- بر گه

- بی

- زحاف و عیلله

- دیره شیعر

- قالبه کیشه کان

* به راورد کردنی کیشه عه رووزیه کانی کوردی له گهل عه رهبی و فارسیدا

- کیشی هه زه ج

- کیشی ره جه ز

- کیشی ره مه ل

- کیشی سه ریع

- کیشی خه فیف

- کیشی موزاربع

- کیشی موجته س

-- کیشی موته قاریب

- کیشی به سبت

* گه لاله بوون و چه سپانی کیشی شیعی عره بی و فارسی و کوردی:

بۇ بهر اورد کردنی شیعی کلاسیکی کوردی له گه ل عه روونی عه ره بی و کیشی شیعی فارسی پیوسته بگه رینه وه سه ره تای پهیدا بوونی شیعی نه و نه ته وانه و چونی ته گه لاله بوونی کیشی شیعی هه ره یه کیکیان، بۇ نه وه ی بزانی له په وتی نهش و نما کردندا چون کاریان له یه ک کردوه.

- سه ره له دانی شیعی عه ره بی و چه سپانی کیشه کانی:

که باسی نه ده ب و شارستانییه تی کونی عه ره بی بکری یه کسه ربیر بوشیعی عه ره بی ده چی، چونکه له سه ره ده می جاهیلیدا (شیعی دیوانی عه ره ب و توماری ژانیان بوو) ^(۱) شاعیر ده مپراستی هۆزه که ی بوو. ده لاین عه ره ب له سی شت پیروز بیان له یه ک ده کرد (نه گه ر کورپان بیایه، یان شاعیرنکیان لی هه لیکه وتایه، یان نه سپنکی په سه نیان ناوی ده ریکردایه) ^(۲). له سه ره ده می جاهیلیدا که عه ره ب ژانیکی کۆچه ری ختله کیان ده برده سه ر، بازارپی مه ککه و حیجازو عوکاز بنکه ی بازارگانی و ئالوگۆپی فیکری و پۆشنییری بوون. شاعیره کان له و بازارانه دا به یه ک ده گه یشتن و نه زموونی شاعیرنکیان به یه ک ده گۆرییه وه. شیعی جاهیلی به یه ک سه ده پیش ئیسلام دوورتر ناروا، به لام ده بی شیعی عه ره بی ماوه یه کی دوورو درنژی بریبی تا گه لاله بووی و نه و قالبه پته وه ی گرتبی که له شیعی (معلقات) دا ^(۳) خوی ده نوینی. هه رچه نده (ته ها حوسین) نه و بیرهی هینایه ناوه وه که بوی هه به موعه لله قات هه لبه ستراو (منتحل) بن و له سه ره ده می عه بیاسیدا نووسرا بینه وه ^(۴). تۆزه ره وه کان بریایان وایه که شیعی عه ره بی سه ره تاله ده سته واژه ی سه روا داره وه سه ری هه لداوه، وه کوسه روا داره ناینییه کان و په نده کانی ناو خه لک ^(۵). نه م سه روا دارانه ورده ورده گه شه یان کردو که وتنه قالبی په جه زی ^(۶) کورت، واته له گه ل سه روا که، کیشیان بۇ په ییدا بوو. نه وره جه زه له سه ره تادا بۇ هه موو بابیه تیک به کار ده هات به لام زیاتر باسه کانی له ده وری نه م شتانه ده سوورایه وه: (الحذاء) ده نگدان و هاژوانی و شتر، (المتح والاستفساء) ئاو هه لئینجان و ئاودانی و شتر (الصید) راو ^(۷). که ژانی کۆچه ری عه ره بی بیابان گۆرا و پیوستییه کانی ژیان زیاد ی کرد، په جه ز به ساکاری خوی نه یده توانی باری نوی ژانی تازه ده ربیری، بویه (ناچار بوون کیشی نوی دابننن که ناوات و نامانجییان ده ربیری. نه وه بوو ورده ورده

کینسه شیعریه کانی تر په یدا بوون که به رامبه ربه په جه زپیان ده گونرا
 (القصید) ..^(۸) زور توژره وه بپوایان وایه که (بینای کینسه عه رهوزیه کان - به دوو
 له ت و سه روای له تی دووه مه وه - له په جه زه وه په یدا بووه)^(۹) . ئیتر له کونه وه
 شیعری عه ربه بی هر ئه م دووه ی لی زاندراره : په جه زوقه سیده. دهوری سیزده سه ده
 پینش ئیستا (الاغلب العجلی) گوتوو په تی :

أرجزا ترید ام قصیدا فقد سألت هینا موجودا^(۱۰)

ئه مه هوکاری ناوه خوئی په ره سه ندنی کیشی شیعریوو. هوکاری دهره وهش دهوری
 خوئی تیدا گنپراوه. عه ربه هر له کونه وه دراوسیی فارس و پوم بوون. ئیمپراتورییه تی
 ساسانی له عیراق و ئیمپراتورییه تی پومی له شام ماوه یه کی زور له شه پرو
 دووبه ره کیدا بوون. له و ماوه یه دا دوو ئه ماره تی عه ربه بی دروست بوون : مه نازیره له حیره ی
 نزیك کوفه ی سه ر فورات و غه ساسینه ی شام. یه که م لای فارسه کان و دووه م لای
 پومه کان بوو. پو شنبیری ئه م دوو ئیمپراتورییه ته له ری ئه م دوو ئیماره ته وه به عه ربه
 گه یشتوو. به تاییه تی فارس که هر له سه رده می کوپشه وه هیلالی به پیتیان داگیر
 کردو هه سته یان له خه لکه که ده سه ند. جگه له حیره یه مه ن و عه مان و به حرینیش له
 ژیرفه رماپه وایی فارسه کاندای بوون. جگه له مانه شه پرو بازرگانیش دوو هوکاری گرنگی
 تر بوون بو تیکه لاو بوون و کار له یه ک کردنی فارس و عه ربه^(۱۱) . ئه م کاریگه ره وه ک له
 ژبانی کومه لایه تی و ئایینی په نگی داوه ته وه، له زمانه وانی و ئه دهب و کیشی شیعرییش
 خوئی ده نوینی. وه ک دهر که وتوو هه ندی له و کیشانه ی خه لیل له شیعری عه ربه پیدا
 ده ست نیشانی کردوون پینش ئیسلام له فارسیدا هه بوون^(۱۲) . که ئیسلام هات
 هه لوئستی ئیسلام به رامبه ربه شیعرو شاعیری له وئایه ته دا دهر که وت که ده لی :
 (الشعراء يتبعهم الغاؤون، الم تر انهم فی کل واد یهیمون وانهم یقولون ما لا یفعلون الا الذین
 امنوا و عملوا الصالحات و ذکرُوا الله کثیرا)^(۱۳) . ئه م هه لوئسته ی ئیسلام وای کرد شیعر
 به گشتی به ره و کزی بچی، ته نیا شیعری لایه نگری ئیسلام مایه وه. دوا ی سه دری
 ئیسلامیش شاعیر جینگایه کی به رزی هه بوو. خه لیفه کان ریزیان ده گرتن و خه لاتیان
 ده کردن. نرخی شاعیر لای خه لیفه کان له قسه ی معاوییه دا دهر ده که وی که گوتوو په تی :
 (پیاو ده بی کوپی خوئی باش په روه ردا بکا، به رزترین پله ی په روه رده ش شیعره)^(۱۴) .
 له و سه رده مه دا ژبانی شارستانیه تی گه شه ی سه ندو باری سیاسی و کومه لایه تی و
 فیکری گورا. له شیعردا وشه و خه یال و بوچوون و په گه زه شیعرییه کانی تری

نه ته وه کانی تر هاتنه ناو شيعری عه ره بی. گه شان هوی بازرگانی و ده وله مه ندی و رابواردن بوو به هوی په یدا بوونی غه زل که قه ره واش له کوری رابواردن ده یان چری. ئەم په یدا بوونی غه زل و گورانیه ش وای ددویست که بو ئاوازو ناسکی دست بدا. ئەوه بوو کیشه سووکه کان په ره یان سه ندو کیشه درنزه کان تووشی ته جزیه و ته شتیر هاتن. له سه ره می عه بیاسیه کان، به رمه کییه کان که مالباتیکی فارس بوون خوین خزانده ناو باره گای خیل افه ت و دهستیان به سه ر ویزاره ت داگرت. بزوتنه وهی وه رگیزان له په هله فی و عیبری و یونانی و هیندی و سریانی دهستی پی کرد. زقر شاعیری به ره گه ز فارس له شيعری عه ره بی هه لکه وتن، وه کوزیادی ئە عجم و ئیسماعیلی کوری یه سارو ئە بو نواس و به ششار... که بابه تی نوی و کیش و ئاوازی نویان هینایه ناو شيعری عه ره بی. کیشی وه کوموته قاریب و هه زج و په مه ل و خه فیف بره ویان سه ند.

کیشی شيعری عه ره بی وه ک بابه تیکی زانستی له سه ره دهستی خه لیلی کوری ئە حمه دی فه راهیدی قالبی خوئی وه رگرت. خه لیل زانایه کی گه وره ی زانستی نه حوو سه رف و زمان و ئاواز بوو، ئاگای له شيعری سنسکریتی و سریانی و یونانیش هه بوو^(۱۵). چی شيعری عه ره بی تا ئە وسه هه بوو کردی به (۱۶) کیشی جیاوازو پییه کانی هه رکیشیکی به ته رازووی (فعل) دیار کردو جیاوازییه کانی قالب و دیره کانی به عیله وزحاف ده ست نیشان کرد و هه ر (۱۶) کیشی خسته ناوینج بازنه ی تیکچرژاوه وه. له و ساوه عه رووی عه ره بی به هه موو لق و زاراوه کانه وه، به و نیزامه ورده وه چه سپاو تا ئیستاش بو هه موونوی کردنه وه یه ک هه ر ده گه رینه وه سه ر یاساکانی خه لیل. سه ره تای شيعری فارسی و کیشه کانی :

فارس هه ر له کونه وه خاوه نی شارسه ستانییه ت و ئیمپراتورییه تی خوین بوون. به لام میژووی شارسه ستانییه تی و فیکرییان دوو که لینی گه وره ی تیدا یه که له ئە نجامی هیرشی ئە سکه نده رو هاتنی عه ره ب په یدا بووه و بوته هوی هارینی زمان و ئە ده ب و روشنبیری فارسی. له گه ل ئە وه شدا هه ندی به ره مه می کونی پیش ئیسلام ماون و له نه خشه دوزراوه کاندایه ست که وتوون و ئە م بابه ته شيعریانه یان تیدا هاتوه:

۱- سه روودی ئایینی به شيعری بره گی بی که به ده نگو ئاواز ده خویندرا یه وه.

۲- داستان یان گفتوگوی نیوان دوو که س یان دوو لا.

۳- مه سنه وی به زم و په زم (شه بو شوپ).

۴- ئە و به سته و گورانیه تی له گه ل سه ماو شایی و ئاهه نگی لادیکان ده گوتران.

د-غره‌لی دیوانی پاشاوخانه‌دانه‌کان که باسی عیشق و نه‌وینداری ده‌کرد (۱۶)
زمانی فارسی به‌زور قوناعی جیا جیا تیپه‌ریوه، له‌وانه : قوناعی پارسی کون،
ه‌خامه‌نشی، قوناعی په‌هله‌قی، ساسانی و نه‌شکانی، قوناعی ده‌ری پاش ئیسلام تا
ده‌ری ۹۰۰ز (۱۷)

پارسی کون زمانی نه‌خشه‌کانی پاشای ه‌خامه‌نشیه‌کانه‌و کونترین نه‌خش
(ناریمانه) به، ئینجا نه‌خشه‌کانی کورپشی مه‌زن و نووسینه‌کانی داریوشی گه‌وره‌و
خشاپاشا و نه‌خشی بیستون (۱۸). سهرده‌می زمانی په‌هله‌قی که‌زوری به‌ره‌مه‌کانی
ئه‌وسه‌رده‌مه ئایین و به‌خه‌تی ئارامی نووسراوه‌نه‌ته‌وه. له‌ به‌ره‌مه‌کانی ئه‌و سهرده‌مه
نه‌خشه‌کانی شاپووری به‌که‌م له (حاجی ئاباد) که‌ زنجیره‌ میسیراعنکی (۸،۷)
برگه‌یین و شوینی قورساییش له‌ناوه‌ندی برگه‌کاندا دیاره. به‌ره‌مه‌کانی (مانی) ش
که‌له (تورفان) دوزراونه‌ته‌وه جوړه کیشیکیان تیدا په‌یره‌و کراوه ژماره‌ی برگه‌کانی
ه‌ریسیراعنکی به‌زوری هه‌شت برگه‌یه‌و (۱۲،۱۱،۱۰،۷،۶،۵) برگه‌ییشی تیدا هه‌یه (۲۰)

به‌ره‌مه‌نکی تری ئه‌و سهرده‌مه (بنده‌شن) یان (بنچینه‌ی گروان) ه‌و له‌چیرۆکی
که‌بقیاددا هه‌ندی شیعره‌هن له‌گه‌ل کیشی هه‌زه‌جی عه‌ره‌بی وه‌ک یه‌ک ده‌ره‌چن (۲۱)

جگه‌ له‌مانه (ئایاتکار زیران) و (درخت ئاسوریک) و (جاماسب نامه) هه‌موو
ه‌ونراوه‌ی برگه‌یین و کیشی شیعی به‌هله‌قی به‌گشتی به‌ ژماره‌ی برگه‌و به‌نه‌بره
نووسراوه (۲۲). سهره‌پای ئه‌م هه‌موو ده‌قه دوزراوانه، گورانی و به‌یت و ته‌رانه‌ی میلی

هه‌ره‌به‌بووه‌و که‌لینی چاخه‌ تاریکه‌کانی پر‌کردوته‌وه. ئه‌وانیش هه‌ر به‌کیشی برگه‌یی
سوزن وه‌ک ئیستا له‌ کیشی شیعی میلی و ناوچه‌ییدا ده‌بینری (۲۳). نابی باسی

(ئه‌ئینستا)ی زه‌رده‌شت له‌ بیر بکه‌ین که‌ به‌ره‌مه‌نکی ئیرانی کونه‌ و ودای هاتنی
عه‌ره‌ب و هیرشی مه‌غول ته‌نیا چوا ریه‌کی ماوه (۲۴). (گاته‌ها) و (یشتها) که‌به‌شه

سهره‌کیبه‌کانی ئه‌ئینستا به‌ ه‌ونراوه‌ نووسراون و کیشی برگه‌ییان تیدا به‌کار
هاتوووه (۲۵) قوناعی سییه‌م فارسی ده‌ری نوییه‌ و ده‌که‌وئته‌پاش ئیسلام. هه‌ر له‌ ورژه‌ی

عه‌ره‌ب له‌ (۶۲۷ز) چوونه‌ ناومه‌دائن وله‌ (۶۴۳ز) له‌ شه‌ری نه‌هاوه‌ند فارس‌ییان
سکاند. زمانی فارسی ده‌وری له‌ نووسین و خویندندا نه‌ماتاله‌ کونایی

سه‌ده‌ی دووم و سه‌ره‌تای سه‌ده‌ی سییه‌می کۆچی سه‌ری هه‌لدایه‌وه، به‌لام به‌ تیپی
عه‌ره‌بی وله‌ ژنیر کاریگه‌ی وشه‌و هونه‌ره‌ ئه‌ده‌بییه‌کانی عه‌ره‌بی. (ئه‌م سه‌ره‌لدانه‌ی

شیعی فارسی له‌گه‌ل بوورانه‌وه‌ی گیانی نه‌ته‌وایه‌تی فارسی هات که‌هه‌ولیان ده‌دا

له خيلافه تي عه بياسي جيا ببنه وه و سه ربه خوئي خويان وه ريگر نه وه. ئيدي كه وتنه ژيانده وه ي زمانى فارسى خويان و توانيان بيگه يئنه ئاستى زمانه ئه ده بييه كانى تر^(۲۶) شيعرى فارسى به كيشى عه رووزى ده ستكارى كراوى عه ره بييه وه ده ركه وت كه بنه ماي دارژانى (چه ندى) بوو و له بنه ماي كيشى نه ته وه يي پيشووى فارس جيا بوو كه بنه ماكه ي برگه بوو. هه ريويه ش كه عه رووزى عه ره بييان وه رگرت (بويان زياد كردو لييان گوڤى و هونه رى نوئى وه كو مه سنه وي و پروبا عيبان دا هينا) (۲۷). له باره ي يه كه م كه س كه پاش ئيسلام به فارسى شيعرى دانايى راي جيا وازه هيه. بپاون ده لى يه كه م كه س شيعرى به فارسى نووسى بى (عه بياس ئه لرووزى) يه كه سالى ۸۰۹ز، كاتى مه ئموونى كوڤى هارون الرشيد چووه مه رو شيعرئكى پى هه لدا^(۲۸). له و ساوه شيعرى فارسى هاته وه مه يدان، به لام له ژير كارى گه رى بابته و ته كنينك و كيشه كانى شيعرى عه ره يي. دواي عه بياس ئه لرووزى (به سامى كرود) دى كه يه كيكه له وان هى سه ره تاي شيعرى فارسىيان نا نا. به لام يه كه م شاعيرى گه وره ي فارس پوده كييه (۳۲۹ ك مردووه) ئينجا شه هيدى به لخي و ده قيقى و فيرده وسى و عونسورى و مه نوچه هرى سه نائى غه زنه وي و نيزامى گه نجه وي وجه لاله دينى پومي و ... له سه ر ده ستى ئه مانه شيعرى فارسى له پوي كيشى عه رووزيه وه قالبى تاييه تى خوئى وه رگرت. وه ك زانستى ليكولينه وه ي كيشيش، له سه ده ي چواره م ده ستى پى كرد. يه كه م كه س باسى عه رووزى نووسيبى ئه بوچه سه نى كوڤى به هرامى سه رخه سييه كه نيزامى عه رووزى له (چهار مقاله) دا دوو كتيبى عه رووزى ده داته پال . غايه العروضية و كنز القافية^(۲۹). محه مه د عوفيش كتيبى (خجسته نامه) ي ده داته پال به لام ئه م كتيبانه هه ر ناويان ماوه و خويان ديار نين. كوئترين و فراوانترين كتيب له باره ي عه رووزى فارسىيه وه (المعجم فى معاير اشعار العجم) ي قه يسى رازيه كه سالى ۶۳۰ك نووسيوه تى و باسى قالبه عه رووزيه كانى شيعرى فارسى و زحاف و عيلله كانى كردووه و له گه ل عه رووزى عه ره بيدايه راوردى كردوون. له و كاته وه عه رووزى فارسى چه سپاو توژه ره وانى پاشتر ئه مه يان كرد به بناغه و تا ئيستا هه ر ده گه رينه وه سه رى.

سه ره تاي شيعرى كوڤى و كيشه كانى :

كوڤى ميژوويه كى كوئى هه يه. چه ند سه ده ينك پيش ئيسلام ناوى له به لگه نامه ميژوويه كانى ئه و ناوچه يه هاتووه^(۳۰)، به لام هه رله كوئنه وه ژير چه پوكى ئه م و ئه و بووه و نه يتوانيووه به ره مه ي فيكرى و شارستانيتى خوئى بپارئزى. (ئه گه ر ميژوو زور به ره مه ي

گریک و پۆمان و عاره‌بی پیش ئیسلامی پاراستی ئه‌وا باری جوگرافی و ئه‌و پهوداوه
مژوو بیانه‌ی به‌سه‌ر کورد هاتوون، ماوه‌یه‌کی زۆر له‌ ده‌وله‌تی تایبه‌تی بی به‌شی کردوون و
ئه‌مه‌ش بوو به‌هۆی له‌ناو چوونی که‌له‌پووری کۆنی کوردی، بۆیشی هه‌یه‌ لیکۆلینه‌وه‌ی
شوئنه‌وار ناسی له‌مه‌ودوا هه‌ندی له‌و که‌له‌پووره‌مان بو‌ده‌ریخات) (٣١).

هه‌ندی تۆژه‌روه‌هه‌ول ده‌ده‌ن سه‌ره‌تای زمان و ئه‌ده‌بی کوردی به‌ ئه‌قێستای
زه‌رده‌شت بگه‌یینن (ئایینی زه‌رده‌شت هه‌ر ئه‌و ئایینه‌یه‌که‌له‌ ئیسلامدا کورد و فارس
بروایان پی هیناوه‌ و له‌سه‌ری پۆیشتوون) (٣٢). به‌لام ئه‌م رایه‌ هینشتا یه‌ک لا نه‌بوته‌وه‌و
پێوستی به‌ لیکۆلینه‌وه‌ی فیۆلۆجی و میژوووی ورد هه‌یه‌. له‌باره‌ی سه‌ره‌تای شیعی
کوردی، ئه‌نوه‌ر مائی باس ده‌کا که‌ پۆژه‌ه‌لات ناسی به‌ناو بانگ‌فیلیا مینۆف
به‌ره‌نووسیکی له‌ ئێران دۆزیوه‌ته‌وه‌، دوو دێری شاعیرێکی له‌سه‌ره‌ به‌ناوی بو‌رابۆژ که
سالی ٣٣٠ پیش زایین له‌ ژياندا بووه‌ (٣٣). حوزنی موکریانانی سالی ٩٣٠ شیعی
له‌زاری کرمانجی با‌و‌کردۆته‌وه‌ که‌ باسی شپیره‌ بوونی شاره‌زور ده‌کا به‌ده‌ست هیرشی
عه‌ره‌به‌کانه‌وه‌ (٣٤). د.عیزه‌دین مسته‌فا ره‌سول باسی خه‌لیل مه‌نده‌لی ده‌کا که‌ سالی
٢٠ ی ک مردوووه‌ له‌مه‌نده‌لی نێژراوه‌ به‌لام هه‌یج به‌ره‌می نه‌ماوه‌ (٣٥). جگه‌ له‌وه‌ بابه
پوخی هه‌مزانی، که‌ له‌سه‌ده‌ی نۆیه‌می زاینیدا ژیاوه‌و له‌ ئابی ٨٤١ مردوووه‌، پارچه
شیعیکی ماوه‌ له‌ کاتی شو‌رشه‌کانی (جعفر بن حسن الکردي) دژی خه‌لیفه‌ی
عه‌باسی (المعتصم بالله) نووسیویه‌تی (٣٦). صدیق بو‌ره‌که‌یی له‌ شاعیره‌ کورده‌کانی
دوای ئیسلام زۆر ناوی هیناوه‌و نموونه‌ی شیعی داون به‌لام بو‌هه‌یج یه‌کیان به‌لگه‌ی
زانستی به‌ده‌سته‌وه‌ نییه‌. شاعیره‌کان وه‌کو بالولی ماهی، بابه‌لوپه‌ی لوپستان، بابه
حاته‌می کوردستان، بابه‌ سه‌ره‌نگی ده‌وران... تا ده‌گاته‌ بابه‌ تاهیری هه‌مه‌دانی (٣٧).

ئه‌وه‌شیعرو شاعیرانه‌ی باس کران تاده‌گاته‌ بابه‌ تاهیر هه‌یج یه‌کیان به‌ره‌مه‌که‌یان
به‌به‌لگه‌ی زانستی نه‌چه‌سپاوه‌، بابه‌ تاهیری که‌م شاعیری کورده‌ دوای ئیسلام که
به‌ره‌میکی زۆری هه‌یه‌وه‌ مووی به‌ کیشی عه‌رووزی نووسراوه‌.
له‌زاری گۆرانی یه‌که‌م شاعیر مه‌لا په‌رئشانه‌ که‌ دیوانێک شیعی به‌ کیشی خۆمالی
(١٠) بره‌گی هه‌یه‌ (٣٨). له‌زاری کرمانجی باکووریش یه‌که‌م شاعیری گه‌وره‌ مه‌لای
جه‌زیرییه‌ که‌له‌ سه‌ده‌ی (١٥) مدا ژیاوه‌وه‌ هه‌موو شیعه‌ره‌کانی له‌سه‌ر کیشی عه‌رووزه‌و
کاره‌گه‌ری کیشی شیعی فارسی پێوه‌ دیاره‌. له‌زاری کرمانجی ناوه‌راستدا
نالی وکوردی وسالم به‌ردی بناغه‌ی شیعی عه‌رووزیان دانا که‌تا ئیستا که‌م و زۆر

بەردەوامە.

كيشى شيعرى پەسەن ئەوھىيە كە مېللەت داھىناوھو مېژووھىيە كۈنى ھەيە، با تۆماریش نەكرابى. ئەم شيعرە مېللىيە لەگەل خواست وئارەزووى مېللەت پۇشتووھو كېشە كەيشى لە خەسىيەتە كانى زمانى كوردیدا ھەلقولاًوھ ھەر ئەوكېشە خۇمالىيە بېرگەيىيە كە ئىستاش شيعرى مېللى پى دەھۆنرئەتەوھ و شاعىرانى ئەم سەدەيە گەپاۋنەتەوھ سەريان، كەچى كيشى عەرووزى دياردەيەكى غەوارەيەو لەئەنجامى تىكەلأو بوونى ئايىنى و ژيانى پۇژانەي كورد لەگەل عەرەب و فارس لە سەردەمى بابا تاھىرەوھ خۇيان خزاندۆتەوھ ناو شيعرى نووسراوى كوردى و لە سەدەيى بېستەمدا وردە وردە جىگەيان بو كيشى خۇمالى چۆل كرد. واتا كيشى عەرووزى لە قۇناغىكى تايبەتیدا ھاتە ناو شيعرى كوردى و ماوھى ھەزار سالىك ماىەوھو دووبارە كىشايەوھ دواوھ. سەجادی لەلىكدانەوھى ئەم دياردەيەدا دەلى: (بەلى لە دەورى ناوھ پاستى ھۆنراوھى كوردیدا، ئەم ھۆنراوھى كوردىيە ئالاً بە كيشى عەرووزەوھ، بەلام ھەرەوھ كوسەير ئەكەين و بۇمان بەرئەكەوى پېش داھاتنى كيشى عەرووز سىروودە كانى (گاتھا) بەو ناوھوھ كە سەرچاۋەيەكن بۇ زمانى ئارى و ھۆنراوھى كوردى تا ئەندازەيەك، گەلى دوور بوون لە كيشى عەرووزى پاش داھاتنى عەرووز ھۆنراوھى كوردى رىچكەي كۈنى لە دەست بەردا. لە گىجى سىھەمى ھۆنراوھەكەيا ئەم ھۆنراوھى كوردىيە ديسان گەپاۋەوھ بۇ گىجى يەكەمى و خۇي رپوت كردهوھ لە كيشى عەرووزى تا وای لىھات ناوى ھۆنراوھى ئازادى بەسەرا چەسپا) (۳۹). شيعرى كوردى ھەرچەندە لە بارەي كيشەوھ كەوتبووھ بەر كارىگەرى عەرووزى عەرەبى و كيشى شيعرى فارسى بەلام داھىنانى خۇيشى لە چوار چىوھى ئەو كيشانەدا ھەر ھەبووھ.

كيشى عەرووزى لە نىوان عەرەبى و فارسى و كوردیدا :

زانستى عەرووز لە بنچىنەدا عەرەبىيە، فارس سووديان لەو عەرووزە وەرگرتووھ و لەگەل زمانى خۇيان گونجانددوويانەو بەكارىان ھىناوھ، كوردىش ئەو عەرووزەي بەكار ھىناوھ، بەلام وەك لە شى كردنەوھى كيشەكاندا ديارە يەكسەر لە عەرەبىيەوھ وەرى نەگرتووھ بەلكو لە رى شيعرى فارسىيەوھ بوى ھاتووھ.

عەرووز لە نىوان عەرەبى و فارسىدا :

كارىگەرى زمان وئەدەبى نەتەوھىيەك لە زمان وئەدەبى نەتەوھىيەكى تر بە تايبەتى نەتەوھى دراوسى دياردەيەكى زۇر ئاسايىيە. ئەم كارىگەرە دەشى زۇر لايەن بگرتتەوھ.

بهك له و لایه نانه کیشی شیعره (کیشی شیعر له مهلبه ندیکی نه ده بیدا به پنی چه شه و
 خسه تهی زمانه وانی خه لکه که سهر هه لده دا له گه ل نه وه شدا نه گه ره هونه ریکی نه ده بی
 له زمانیکه وه بچیته ناو زمانیکی تر بوی هه یه کیشه که یشی له گه ل بچی) (۴۰). هه ره به م
 پنیه کاریگه ری کیشی شیعر له نتوان عه ره بی وفار سیدا هه ره له کونه وه به ره ده وام بووه.
 (نۆزه ره وه کان ده لین کیشی هه زه ج و په جه ز و موته قاریب لای فارسه کونه کان
 هه بووه.. بگره پۆزه له لات ناسی دانیمارکی کرنستنس بو ئه وه ده چی که عه ره ب نه م
 کیشانه بیان له فارسه کان وه رگرتبی) (۴۱). ده قی و اله و لاتسی فارس
 نۆزه ره ته وه که له کونه وه شیعیان به م کیشانه هه بووه، وه کو ئه وه ی خوراسانییه کان به م
 شیعه گالته بیان هاویشته سهر (اسد بن عبدالله القسری) که له سه ره ده می (هشام بن
 عبدالله) ی خه لیفه ی نه مه وی سهر داری خوراسان بوو. به به زیوی له شه ری خاقانی
 تورك (۷۲۶ز) گه رایه وه:

بروتیا ه امدیه

ازختلان امدیه

که له کیشی په جه زی عه ره بییه وه نزیکه (۴۲). هه ره وه کو پۆزه له لاتناسی فه ره نسی
 بنفینست له پارچه گفتوگۆیه کی کونی ئیرانی جو ره کیشیکی دۆزیوه ته وه وه کو
 موته قاریبی عه ره بی وایه (۴۳). پۆزه له لاتناس بیلی باسی چیرۆکی که یقوباد ده کا
 له کتیبی (بندهشن) که هه ندی دیره شیعی تی دایه له سه ره کیشی هه زه جن. بو نمونه
 نه مه له ته دیریکی شیعه کانه:

(قباد اندر کبوه بود) (۴۴)

دوای ئیسلام کیشی شیعی عه ره بی و زانستی عه رووز که وته ناو شیعه ره نه ده بیاتی
 فارسی، به لام فارس ته نیا نه و کیشانه بیان وه رگرت که له گه ل زمانی خو یان ده گونجی و
 نه وانه بیان وه رنه گرت که که متر بو فارسی ده شین وه کو (طویل و بسیط و مدید و وافر و
 کامل) (۴۵). بو گونجاندنی نه وانی تریش هه ندی زیحافیان زیاد کرد و قالبی نوییان بو
 کیشه کان دروست کردو ده ستووری دارشتنی قالبه کیشیان له ده ستووری عه ره بی جیا
 کرده وه. له عه ره بیدا عیلله ده وری سه ره کی له دیار کردنی قالبه کیش هه یه، که چی له
 فارسیدا زیحاف و عیلله پیکه وه. جگه له مهش سی کیشی پشت گوی خراوی خه لیلیان
 زیندو کرده وه: قه ریب (منسرد)، جه دید (متند)، موشاکیل (مطرد). بویه هه رچه نده
 عه رله ندی فارسی له عه ره بییه وه وه رگیراوه به لام تابه تیبه ته ی خو ی وه رگرتووه.

هه‌رچه‌نده هه‌موو ئه‌و شاعیره کوردانه‌ی شیعری کۆنی کلاسیکیان داناوه سه‌ر به‌قوتابخانه‌ی ئایین بوون و پو‌شنییریان عه‌ره‌بی - ئیسلامی بوو و یه‌کێ له‌ماده‌ی خویندنیان زانستی عه‌رۆز بوو، به‌لام زۆریه‌ی تو‌ژه‌ره‌وانی کورد رایان وایه که کورد له‌ پێی شیعری فارسییه‌وه کیشی عه‌رۆزیان وه‌رگرتوووه نه‌ک راسته‌وخۆ له‌ پێی شیعری عه‌ره‌بییه‌وه. لیکۆلینه‌وه‌ی زانستیش هه‌ر ئه‌و رایه‌ ده‌سه‌لینی. کاریگه‌ری شیعره‌ ئه‌ده‌بی فارسی له‌ شیعره‌ ئه‌ده‌بی کوردیدا له‌م شتانه هاتوووه:

- زمانێ کوردی یه‌کێکه له‌ زمانه‌کانی ئه‌وناوچه‌یه‌و له‌ گه‌ل زمانێ فارسیدا ده‌چنه‌وه سه‌ریه‌ک بئه‌ماله‌ که بئه‌ماله‌ی زمانه‌ ئێرانیه‌کانه‌. ئه‌مه‌ش پێگای کاریگه‌ری ئه‌ده‌بی خو‌شتر ده‌کا (کاریگه‌ری عه‌ره‌بی بریتییه له‌و کاریگه‌رانه‌ی که کردویه‌تیه سه‌ر فارسی له‌ پوه‌ی زاواوه‌ی ئایین و زانستی و فه‌لسه‌فی و کیش و قافیه‌ی شیعردا که ئه‌وانه‌ش له‌ پێی فارسییه‌وه به‌ ئیمه‌ گیشتون) (٤٦).

- زمانێ فارسی شان به‌ شانی زمانێ عه‌ره‌بی له‌ ناو حوجره‌ی فه‌قیکانی کوردستان خو‌نراوه‌و هه‌ر له‌ سه‌ره‌تاوه‌ وه‌ک به‌ شێکی خویندنه‌که‌یان گولستانی شێخی سه‌عدی و کتیبی تری فارسییان به‌ فه‌قیان گوتۆته‌وه.

- هاو مه‌زه‌به‌بی و هاو ته‌ریقه‌تیش ده‌وری زۆریان له‌ بلاو بوونه‌وه‌ی شیعره‌کانی سه‌عدی و حافزو جامی به‌ کورد ستاندا هه‌بووه که بوونه‌ته سه‌ر مه‌شق بو‌شاعیرانی کورد.

- زۆر شاعیری کورد ئه‌وه‌نده که وتووونه‌ته ژێر کاریگه‌ری شیعری فارسی که توانیویانه شیعر به‌ فارسی دا بنێن و هه‌یه شیعره فارسییه‌کانی له‌ کوردیه‌کانی به‌ هیزتر نه‌بن بێ هیزتر نین، که چی که متر به‌ لای هۆنینه‌وه‌ی شیعری عه‌ره‌بییدا چوون و ئه‌وه‌ی به‌ عه‌ره‌بیش شیعری گوتیبی شیعره عه‌ره‌بییه‌کانی ئه‌و هیز و پێزه‌یان نییه‌.

- گه‌لی شیاعری کلاسیکیان شیعری فارسییان له‌ گه‌ل شیعری خو‌یان تێه‌لکیش کردوووه، یان شیعری فارسییان کردوووه به‌ پێنج خشته‌کی. ئه‌مه‌ش به‌لگه‌ یه‌کی تری کاریگه‌ری کیشه‌که‌یه، چونکه پێنج خشته‌کی هه‌ر ده‌بی به‌ کیش و سه‌روای شیعره تێه‌لکیشراوه‌که‌ بێ. له‌وانه‌ی شیعری فارسییان تێه‌لکیش کردوووه وه‌کو جزیری ، سالم، حه‌مدی...

- لایه‌تێکی تری کاریگه‌ری شیعری فارسی له‌ کوردیدا به‌ کار هێنانی وشه‌و زاواوه‌ی

فارسیبه، وهکوله شیعرهکانی جزیری، نالی، بیخود، خانی، زئوهر... دهردهکهوی (۴۷).
ئهم هه موو هویانه ریگا خوشکهر بوون بوئه وهی کورد کیشی عهرووی له پئی
فارسیبه وهه ریگری نهک راسته وخوله عه ره بی. ئه مهش لهم خالانهی خواره وهه دا
دهردهکهوی:

۱- ئه وکیشه عهروویانهی که له گهل زمانی فارسیدا نه گونجاون و فارس شیعیان
پیدانه ناون وهکو تهویل و مه دید و بهسیت و وافرو کامیل نریکهی هه ره مان کیشن
که کورد شیعیان پی نه گووتون یان کهم پیمان گووتون.

۲- ئه وکیشانهی له عه ره پیدا کهم به کار دین وهکو هه زهج و موزاریع له فارسیدا له
پیزی هه ره پیشه وهی کیشه به کار هاتوو هکانن. له کوردیشدا ئهم کیشانه وهکو فارسی
له کیشه باوو بلاوه کائن.

۳- له عه ره پیدا عیلله تایبه ته به وه ته د و ده چینه سهر عهروو زهر ب و قالبی
جیاوازی هه رکیشیک دیار ده کا که چی له فارسیدا وایه عیلله ده چینه سهر وه ته د به لام
چون ده چینه سهر عهروو زهر ب ئاواش ده چینه سهر هه موو پییه کانی حه شوو.
له کوردیشدا وهکو فارسیبه که، نهک وهکو عه ره بییه که، عیلله ده چینه سهر هه موو
پییه کانی دیره شیعر.

۴- زحاف له عه ره پیدا لازم نییه بویه هیچ دهوری له دروست کردنی قالبه کیشه کاند
نییه، که چی له فارسیدا به زوری وهکو عیلله لازمه و قالبه کیش دروست ده کا. له
کوردیشدا زحاف وهکو فارسی به زوری لازمه و دهوری خوی له دروست کردنی قالبه
کیشه عهروویبه کان هه یه.

۵- ئه و کیشانهی له باز نهی خه لیلدا هاتوون، وا ده بی به ره و خوار داده کشین، واته
پییه کانی دیره شیعیان کهم ده بیته وه، به لام قهت به ره وهه وراز ناچن، واته ژماره ی
پییه کانیان له دیره شیعر زیاد ناکات. که چی له فارسی و کوردیدا زور جار کیشه شهش
پییه کانی وهکو هه زهج و ره مهل و ره جه زو موزاریع و موجتهس دیره شیعیان ده بی به
ههشت پی.

بهراورد کردنی بنه ماکانی کیشی شیعی عه ره بی و فارسی و کوردی:

۱- دهنگ: کیشی شیعر په یوه ندی به دهنگه وه هه یه. له هه موو زمانیکدا دوو جوړه دهنگ
هه یه: بزوین و نه بزوین. ژماره و سیسته می دابهش بوونی ئهم دوو جوړه دهنگه له
زمانیکه وه بو زمانیکی تر ده گوپی.

- بزوين: له عه ره بى و فارسيدا ژماره يان شه شه، سنى دريژ (و، ا، ي) و سنى كورت (، ، ،) كه نه مانه تپى تايبه تبيان بو نه كراوه به ره مز، به نيشانه له سهر تپى پيش خويانه وه داده ندرين. كورت و دريژى نه دو جوړه بزوينه جياوازه، نزيكه ي دوو به يه كه، واته دريژه كان دوو هينده ي كورته كانن. كورتى و دريژى هه ربه كنيكيشيان به پنى دهنگى پيش خويان و دواى خويان تا راده يه ك ده گورپى. كه چى له كورديدا ژماره ي بزوينه كان له مه زياتره. توژه ره وه كورده كان ژماره ي بزوينه كاننيان به (۱۰، ۹، ۸) داناوه (۴۸). نه م جياوازيه ي ژماره ي بزوين له بناغه وه كارده كاته سهر دارشتنى برگه و ئينجا وشه و دواتریش ئاوازي سهر اپاي ديړه شيعر. هه ر بويسه زورچار له شيعرى عه رووزيدا ناچار ده بين بزوينيكي كورت دريژ بكه ينه وه، يان بزوينيكي دريژ به كورتى ده ربرپين، تا كيشه كه به دروستى بيت. نه وهش هه يه كه بزوين كرؤكى برگه و بنه ماي ئاوازه، چونكه له ده ربرپنى نه م دهنگانه دا جووله ي هه وا سهر به ستى زياتر تيدايه تا له گه ل نه بزوينه كان.

- نه بزوين: ژماره و جوړى نه بزوينى عه ره بى و فارسى و كوردى وه كويه ك نين. ئاشكرايه (ص، ض، ط، ظ، ث، ذ) له فارسى و كورديدا نين. نه گه ر له شيعردا وشه ي واش به كاربى كه نه م تپپانه ي تيدابى خوئندنه وه كه يان وه كو عه ره بى نييه. به رامبه ر به مانه (پ، چ، ف، (۴۹)، گ، ژ) له فارسى و كورديدا هه ن و له عه ره بيديا نين. نه م جياوازيه ي نه بزوينه كان كارده كاته سهر جياوازي ئاوازي دهنگو برگه و وشه و پى و ديړه شيعر.

۲- برگه: جگه له وه ي برگه به گشتى ماناو پيناسه ي خوى هه يه، له سنوورى دهنگسازى هه ر زمانى كيش خه سيه تى تايبه تى و هره گرى. له عه ره بيديا نه م جوړه برگانه هه ن:

۱- نه بزوين + بزوينى دريژ

۲- نه بزوين + بزوينى كورت.

۳- نه بزوين + بزوينى كورت + نه بزوين.

۴- نه بزوين + بزوينى دريژ + نه بزوين.

۵- نه بزوين + بزوينى كورت + نه بزوين + نه بزوين (۵۰).

باوترينى نه م جوړه برگانه (۳، ۲، ۱) يه و پينجه ميان زور كه مه و چواره ميان ئاسايه. له فارسيدا برگه به م جوړانه هاتووه:

- ۱- نه بزوينى + بزوينى دريژ.
 - ۲- نه بزوين + بزوينى كورت.
 - ۳- نه بزوين + بزوينى كورت + نه بزوين.
 - ۴- نه بزوين + بزوينى دريژ + نه بزوين.
 - ۵- نه بزوين + بزوينى كورت + نه بزوين + نه بزوين.
 - ۶- نه بزوين + بزوينى دريژ + نه بزوين + نه بزوين (۵۱).
- له كورديشدا به شيويهه كى سه ره كى ئه م جوړه برځانه هه ن:

- ۱- نه بزوين + بزوينى كورت.
- ۲- نه بزوين + بزوينى دريژ.
- ۳- نه بزوين + بزوينى كورت + نه بزوين.
- ۴- نه بزوين + بزوينى دريژ + نه بزوين.
- ۵- نه بزوين + بزوينى كورت + نه بزوين + نه بزوين.
- ۶- نه بزوين + بزوينى دريژ + نه بزوين + نه بزوين.
- ۷- نه بزوين + نه بزوين + بزوينى دريژ.

ئهم جياوازييهى كه له سيسته مى دابهش بوونى دهنگله ناو برځه كى عه ره بى و فارسى و كورديدا هه به كار به كاته سه ر ئاوازو پيتمى كيشى شيعرو وا ده كا هه ريه كه تا بيه تئى خوى له دروست كړدى جوړى كيشدا بپاريزى.

۳- پى (تفعيله): پييه بنچينه ييه كاني زانستى عه روز (ده) ن. ژماره ي برځه يان له نيوان (۳، ۴، ۵) دايه. ده شى به هوى زحاف و عيلله وه ژماره ي برځه كاني هه ر پييه ك زياتريان كه متر بى. فارس له (۱۶) كيشه كى خه ليل (۵) كيشى به رايان وه رنه گرتوه. ئه گه ر نمونه شيان هه بى زور كه مه. بويه دوو پيى (متفاعلن، مفاعلتن) كه تا بيه تن به (كاميل و وافير) له فارسيدا به كار نه هاتوون. به مه وهش پييه عه روز ييه كاني فارسى ده بن به هه شت پى. له كورديدا جگه له چه ند نمونه ييه كى كه مى كيشى كاميل كه (متفاعلن) ه، كاميل و وافير له كورديدا به رچاو ناكه ون، بويه پيى (متفاعلين، مفاعلتن) وه كو فارسى له كورديدا نين. جگه له مانه له كورديدا (مفعولات) يش به و شيوه ته واوه ي خوى قهت به كار نه هاتووه، بويه ئهم پييه ش له كورديدا ده چيته دهره وه و ژماره ي پييه كان ده بن به هه فت. جى سه رنجه ئه و پييه انه هه ر به سانى به كار نايين. گورانى زحاف و عيلله يان ديته سه ر

۴- زِحاف و عیله: له عه ره بیدا زِحاف و عیله جیان. هه ره که ئه رکینگی جیاواز ده بینن و ده چینه سهر پئی تایبه تییه وه. جیاوازی زِحاف و عیله له عه ره بی و فارسی و کوردیدا له م لایه نانه دا ده ره که وی:

أ- له عه ره بیدا ته نیا عیله لازمه و قالبه کیش دروست ده کا، که چی له فارسی و کوردیدا به زوری زِحاف و عیله ئه وهوره ده گیرن، بویه له فارسیدا گرنگی به جیاوازی نیوان عیله و زِحاف نادهن و به زوری هه موو گۆرانتیک به زِحاف و پئی گۆراو به موزاحه ف ناو ده بن.

ب- له عه ره بیدا (۱۲) زِحاف و (۱۲) عیله و (۲) عیله ی زِحافانه هه یه، که چی له فارسیدا وه ک قه یسی رازی ژماردوو یه تی ژماره یان گه یشتوته (۳۵) که ئه مانه ن ^(۵۲):

(۱- قَبْض، ۲- قَصْر، ۳- حَذْف، ۴- خَبْن، ۵- كَف، ۶- شَكْل، ۷- خَرْم، ۸- خَرَب، ۹- شَتْر، ۱۰- قَطْع، ۱۱- تَشْعِیْث، ۱۲- طَي، ۱۳- وَقْف، ۱۴- كَشْف، ۱۵- صَلْم، ۱۶- مَعَاقِبَة، ۱۷- صَدْر، ۱۸- عَجْز، ۱۹- طَرْفَان، ۲۰- مَرَاقِبَة، ۲۱- اِسْبَاغ، ۲۲- اِذَالَة، ۲۳- جَدْع، ۲۴- هَتْم، ۲۵- جَحْف، ۲۶- تَخْنِیْق، ۲۷- سَلْخ، ۲۸- طَمَس، ۲۹- جَب، ۳۰- نَلْل، ۳۱- نَحْر، ۳۲- رَفْع، ۳۳- رِبْع، ۳۴- بَتْر، ۳۵- حَذْذ).

زَقْر تَوَزَه وه ی فارس وای بو ده چن که عه ره ب (۲۲) زِحاف و عیله یان هه یه و فارس (۱۳) یان زیاد کردوه و بووه به (۳۵) زِحاف و عیله ^(۵۳). ئه م قسه یه شیان له قه یسی رازی وه رگرتوه ^(۵۴). راستییه که ی له عه ره بیدا ژماره ی گۆرانه کان (۲۱) ن، بو ئه وان ه ی تریش هه ندی هه له هه ن ده بی راست بکرنه وه. له و (۳۵) زِحاف و عیله ن ه ی سهر وه، راسته (۱-۲۲) عه ره بین به لام هه موویان زِحاف و عیله نین. (معاقبه و مراقبه) دوو حاله تی دووباره بوونه وه ی زِحافن. (صدرو عجز و طرفان) جووری موعاقبه بن. له (۲۲- ۳۵) هه مووی به زِحافی تایبه تی فارسی داناوه که چی له مانه (بتر و حذذ) له عه ره بیدا هه ن.

هه ندی له و زِحاف و عیله ن ه، وه کوزاراه له عه ره بی و فارسیدا یه ک شت نین. له هه ر یه کینکیاندا جو ره شتی که وه ده چینه سهر جو ره پئی هه ک. بو نمونه (صلم) له عه ره بیدا بریتییه له فریدانی وه ته دی بلاو له کو تایی پی و ته نیا ده چینه سهر مفعولات ده یکا به (مفعو) و (فع لن) ی ده خرینه جی، که چی هه مان زاراه له فارسیدا بریتییه له کو بونه وه ی (حذف و قطع) و ده چینه سهر (فاعلاتن) و ده یکا به (فاعل) و (فع لن) ی ده خرینه جی که ئه مه یان له عه ره بیدا (بتر) ه. به تر له فارسیدا بوه به (جب و خرم) و

دهچيته سهر (مفاعيلن) و دهيكابه (فح). جگه له مانهش رازی ناوی عيللهی
 (ترفیل)ی هه ر نه بردوووه که عيللهیه کی زیادهیه، له کاتیکدا که خووی له کیشی ره جه زدا
 باسی کردوووه (۵۵). ئه و زحاف و عيللانهی فارس زياديان کردوون ئه مانه ن: (شتر،
 جدع، هتم، جحف، تخنيق، سلخ، طمس، جب، ذلل، نحر، رفع، ربیع). (صلم و بتر) ی
 عه ره بيشيان بو مانای تر به کارهیناوه. ئه و زحاف و عيللانهی له شيعری کلاسیکی
 کوردی به کارهاتوون ژمارهيان له هی عه ره بی و فارسی که متره. هه نديکیان له عه ره بيدا
 هه ن و هه نديکیان له وانه ن که له عه ره بيدا نین و فارس دايان هیناون. ئه و انیش
 ئه مانه ن: (قبض ، کف ، خبن، شکل، طی، قصر، قطع، حذف، خرب، اسباغ، اذالة، ترفیل،
 کسف، وقف، صلح (وه کو فارسی)، بتر (وه کو فارسی)، هتم، جب، زلل). له نموونه
 که مه کانی کیشی کامیلیش له کوردیدا (اضمار) و (وقص) هه ن. ده بی ئه وهش بزانیان
 له مانه چواریان (هتم ، جب ، ذلل ، بتر) له کوردیدا ته نیا له پنی چواره می له ته کانی
 ئه و چواریان هاتوون که له سهر کیشی روباعی فارسی هونراونه ته وه و له قه سیده و
 غه زلی کوردیدا زور که م و ده گمه نن.

۵- دیره شيعر: له شيعری کلاسیکی عه ره بی و فارسی و کوردیدا دیر له دوولت پیک
 دی و ژماره ی پنیه کانیان به قه د یه کتره. له عه ره بيدا کیشه کانی بازنه ی یه که م و پینجه م
 هه شت پنین و کیشه کانی بازنه ی دووه م و سنیهم و چواره م شهش پنین. له به کارهیناندا
 ده شی ژماره ی پنیه کانیان که م بکریته وه به لام قه ت زیاد ناگری، که چی له فارسی و
 کوردیدا ده شی ژماره ی پنیه کان زیاد، یان که م بگری. له عه ره بيدا دیره شيعر تووشی
 ته جزیه و ته شتیرو نه هک ده بی، که چی له فارسی و کوردیدا ته نیا ته جزیه هه یه. ته شتیرو
 نه هک به رچاو ناکه ون. له عه ره بيدا عيلله ی زیاده (اسباغ و اذالة و ترفیل) ته نیا ده چنه
 سه ر ئه و دیرانه ی پنیه کانیان که م کراوه ته وه ئه ویش وه کو پرکردنه وه یه ک بو که م
 کردنه وه ی ژماره ی پنیه کان وایه، که چی له کوردیدا جاری و اه یه پاش زیاد کردنی
 ژماره ی پنیه کان ئینجا عيلله ی زیاده شی ده چیته سه ر. ئه مه نیشانه ی پشوودریژی
 شاعیری کورده له شيعر هونینه وه دا. وه کو حه مدی ده لی:

نه عه قلم پی ده مینیت و نه ده مینیت زمانی عه رض

ب --- ا --- ب --- ا --- ب --- ا ---

مفاعیلن مفاعیلن مفاعیلن مفاعیلن

که ده بیبیم بلیم چی نیمه یارایی به یانی عرض (۵۶)

ب - - - ا ب - - - ا ب - - - ا ب - - - ا

مفاعیلن مفاعیلن مفاعیلن مفاعیلن

عه رووژو زه رب تووشی عیله ی (اسباغ) هاتوون، که زیاده کردنی تیپینکی وه ستاوه بو سه به ب له کوتایی پیندا. زور جار به هوی عیله وه دیره شیعیری عه ره بی ده که وینته قالبی واوه که جیاوازی ژماره ی برکه کانی هه ردوو له تی ده گاته سی برکه. ئەم دیارده یه له دیره شیعیری عه ره بیدا زور دووباره ده بیته وه، وه کو ئەم دیره که له سه رکینشی کامیلی مه جزوئه:

قسما بکل مجند فی کف مقدام (۵۷)

ب - ب - ب - ا ب - ب - ا - ب - ا - ا - ا

متفاعلن متفاعلن متفاعلن متفاعلن

له له تی دووه مدا پینی یه که م تووشی (اضمار) بووه و بوته (متفاعلن)، و گۆپاوه بو (متفاعلن). زه ره که یشی تووشی (اضمار و حذذ) بووه و ماوه ته وه (مٹفا) و گۆپاوه بو (فع لن). ئە مانه چه ندگۆپانکی رنگه دراون به لام ده بن به هوی جیاوازی ژماره ی برکه ی هه ردوو له ت. له تی یه که م (۱۰) برکه یه، که چی له تی دووه م (۷) برکه یه. ئەم جیاوازییه ی ژماره ی برکه ی هه ردوو له ته دیر له فارسی و کوردیدا له یه ک برکه تی ناپه ری. له فارسیدا وه کو:

جرم خورشید چواز حوت در ایبجمل

ب - - - ا ب - - - ا ب - - - ا ب - - - ا = (۱۵) برکه

فاعلاتن فاعلاتن فاعلاتن فعلن

اشهب روز کند ادهم شب را ارجل (۵۸)

ب - - - ا ب - - - ا ب - - - ا = (۱۴) برکه

فاعلاتن فاعلاتن فاعلاتن فعلن

له تی یه که م (۱۵) برکه یه و له تی دووه م (۱۴) برکه یه. جیاوازییه که له وه وه هاتووه که عه رووژ تووشی خه بن و چه زف بووه (فاعلاتن) بووه به (فعلن) که (۳) برکه یه، که چی زه رب تووشی سه لم بووه (فاعلاتن) بووه به (فع لن) که (۲) برکه یه. ئەم جیاوازییه یه ک له کوردیشدا هه یه و هه ره له عه رووژو زه ربی مه خبوونی مه جزووف و سه لدا ده بی وه کو نالی ده لی:

به حسی سرری دهه نی نوقته به نوقته بگه رنی

ب - - - ا ب ب - - - ا ب ب - - - ا ب ب - - - ا = (۱۵) برگه

فاعلاتن فاعلاتن فاعلاتن فاعلاتن فعلن

سه ری مووی نیبه بی نوکته له دیواندا (۵۹)

ب ب - - - ا ب ب - - - ا ب ب - - - ا = (۱۴) برگه

فاعلاتن فاعلاتن فاعلاتن فعلن

پنی سبیه می له تی به که م جگه له خه بن، که فیسی هاتوته سهر (خه بن + که ف = شه کل) تووشی شه کل بووه.

۶- قالبه کیشه کان:

هه ر کیشیک له و کیشانه ی له عه ره بی، یان له فارسی و کوردیدا به کارهاتوون چه ندقالبیکان هه یه، به لام بنه مای دروست بوونی قالبه کیش له عه ره بیدا جیا به تاله فارسی و کوردیدا. له عه ره بیدا قالبه کیش به و عیلالنه دروست ده بی که ده چنه سهر عه رووز زهر ب، چونکه که له پنی دیری به که م هاتن له هه موودیره کانی تر دووباره دهبه وه له نگه ری قالبه که راده گرن. بو نمونه نه مه چه ندقالبیک کیشی ره مه له له عه ره بیدا:

- فاعلاتن فاعلاتن فاعلن فاعلاتن فاعلاتن فاعلاتن

- فاعلاتن فاعلاتن فاعلن فاعلاتن فاعلن فاعلن

(۶۰) فاعلاتن فاعلاتن فاعلن فاعلاتن فاعلن فاعلن

وانه ره مه له عه ره بیدا یه ک عه رووز (فاعلن) و سی زهر ب (فاعلاتن فاعلان فاعلن) ی هه یه.

که چی له فارسی و کوردیدا دروست بوونی قالبه کیش، نه ک هه ر به عیلاله ی عه رووز زهر ب ده بی، به لکوبه زحاف و عیلاله ی هه موو پییه کانی دیره شیعر دروست ده بی. بو نمونه نه مه قالبیک کیشی موقته زه به له فارسیدا که به زحاف و عیلاله دروست بووین:

- فاعلاتن مفتعلن فاعلاتن مفتعلن ۲ x

- فاعلاتن مفتعلن فاعلان ۲ x

(۶۱) - مفعول مستفعلن مستفعلن ۲ x

له قالبی یه که مده هه موو پییه کان زیحافی ته بیان هاتۆته سهه. (مفعولات) بووه به (مفعلات) و گوڤراوه بو (فاعلات). (مستفعلن) تهی هاتۆته سهه، بوته (مستعلن) و گوڤراوه بو (مفتعلن). به مهوه دياره زیحاف (تهی) نهك عیله، قالبه کهی دروست کردوووه که له عه ره بیدا شتی وا نابی. له کوردیشدا وه کوفارسی قالبه کیش به زیحاف و عیلهی هه موو پییه کان دروست دهی. ئەمهش نمونهی چهند قالبیکی کیشی موزاربع له کوردیدا:

- مفعولُ فاعِلاتُ مفاعیلُ فاعِ لَن ٢x

- مفعولُ فاعِلاتُ مفاعیلُ فاعِ لَان ٢x

- مفعولُ فاعِلاتِن مفعولُ فاعِ لاتِن ٢x

پیی یه کهم خه ربی هاتۆته سهه، که عیله یه کی زیحافانه یه له عه ره بیدا، پیی دووه م وسییه م له قالبی یه کهم و دووه مده که فی بیان هاتۆته سهه، پیی چواره م له قالبی یه کهم چه زفی هاتۆته سهه، له قالبی دووه م قه سری هاتۆته سهه. به م جوړه له کوردیش وه کوفارسی، نهك وه کوه ره بی، قالب به زیحاف و عیلهی هه موو پییه کان دروست دهی.

به راورد کردنی کیشه عه روو زییه باوه کانی کوردی

له گهل کیشه کانی عه ره بی و فارسی

بو به راورد کردنی قالبه کیشه عه روو زییه کانی شیعی عه ره بی و فارسی و کوردی. له عه ره بی (الارشاد الشافی) ی (الدمهوری) و له فارسی (المعجم فی معاییر اشعار العجم) ی (قیس الرازی) و له کوردی بابتهی (کیشه عه روو زییه باوه کانی شیعی کوردی) ی ئەم نامه یه مان وه رگرتوووه.

١- کیشی هه زه ج:

ئهم کیشه له فارسیدا زۆر کۆنه و له پیش ئیسلامدا نمونهی هه بووه (٦٢). له کوردیشدا له کیشه هه ره باوه کانه، که چی له عه ره بیدا زۆر کهم به کارهاتوووه. هه زه ج له عه ره بیدا دوو قالبی هه یه:

١- مفاعیلن مفاعیلن ٢x

٢- مفاعیلن مفاعیلن مفاعیلن مفاعیلن (٦٣)

له فارسیدا، قه یسی رازی، جگه له کیشی روباعی، (۲۴) قالبی تری بوقه سیده و غه زدل
دست نیشان کردووه که نه مانه ن:

- ۱- مفاعیلن مفاعیلن مفاعیلن مفاعیلن ۲ ×
- ۲- مفاعیلن مفاعیلن مفاعیلن مفاعیل ۲ ×
- ۳- مفاعیل مفاعیل مفاعیل مفاعیل ۲ ×
- ۴- مفاعیل مفاعیل مفاعیل فعولن ۲ ×
- ۵- مفاعیلن مفاعیل مفاعیلن مفاعیل ۲ ×
- ۶- مفعول مفاعیلن مفعول مفاعیلن ۲ ×
- ۷- مفعول مفاعیل مفاعیل مفاعیلن ۲ ×
- ۸- مفعول مفاعیل مفاعیل مفاعیل ۲ ×
- ۹- مفعول مفاعیل مفاعیل فعولن ۲ ×
- ۱۰- مفاعیلن مفاعیلن مفاعیلن ۲ ×
- ۱۱- مفاعیلن مفاعیلن مفاعیل ۲ ×
- ۱۲- مفاعیل مفاعیل مفاعیل فعولن ۲ ×
- ۱۳- مفاعیل مفاعیل مفاعیل ۲ ×
- ۱۴- مفاعیل مفاعیل مفاعیل فعول ۲ ×
- ۱۵- مفعول مفاعیلن مفاعیلن ۲ ×
- ۱۶- مفعول فاعلن مفاعیلن ۲ ×
- ۱۷- مفعول مفاعیلن مفاعیلن فعولن ۲ ×
- ۱۸- مفعول مفاعیل مفاعیل فعولن ۲ ×
- ۱۹- مفعول مفاعیلن مفاعیلن مفاعیلان ۲ ×
- ۲۰- مفاعیلن مفاعیلن مفاعیلن ۲ ×
- ۲۱- مفاعیل فعولن ۲ ×
- ۲۲- مفعول مفاعیلن ۲ ×
- ۲۳- مفعول مفاعیل ۲ ×
- ۲۴- مفاعیلن فعولن ۲ × (۶۴)

-هه زج له كوردیدا وهك له پشكنینی دیوان و كومه له شیعره كاندا ده رده كه وی (١٦) قالبی باوی هه یه، كه ئه مانه ن:

- ١- مفاعیلن مفاعیلن مفاعیلن مفاعیلن مفاعیلان ٢ x
- ٢- مفاعیلن مفاعیلن مفاعیلن مفاعیلن مفاعیلن ٢ x
- ٣- مفاعیلن مفاعیلن مفاعیلن مفاعیلن مفاعیلن ٢ x
- ٤- مفعول مفاعیلن مفعول مفاعیلن ٢ x
- ٥- مفعول مفاعیلن مفعول مفاعیلن ٢ x
- ٦- مفاعیلن مفاعیلن مفاعیلن مفاعیلن مفاعیلن ٢ x
- ٧- مفاعیلن مفاعیلن مفاعیلن مفاعیلن مفعولن ٢ x
- ٨- مفاعیلن مفعولن مفاعیلن مفاعیلن مفاعیلن ٢ x
- ٩- مفعول مفاعیلن مفاعیلن مفاعیلن مفاعیلن ٢ x
- ١٠- مفعول مفاعیلن مفاعیلن مفعولن ٢ x
- ١١- مفاعیلن مفاعیلن مفاعیلن مفاعیلان ٢ x
- ١٢- مفاعیلن مفاعیلن مفاعیلن مفاعیلن ٢ x
- ١٣- مفاعیلن مفاعیلن مفاعیلن مفعولن ٢ x
- ١٤- مفعول مفاعیلن مفعولن مفاعیلن ٢ x
- ١٥- مفعول مفاعیلن مفعولن مفعولن ٢ x
- ١٦- مفاعیلن مفاعیلن مفاعیلن ٢ x

به راورد: له به راورد كردنی قالبه كانی هه زج له عه ره بی و فارسی و كوردیدا ده رده كه وی كه :

- ١- یهك قالبی هاویهش له هه رسی زماندا هه یه. له عه ره بییدا ژماره (١)، له فارسیدا (٢٠)، له كوردیدا (١٦).
- ٢- جگه له وه قالبه ی كه هه رسی زمان تیبدا به شدارن، (٩) قالبی هاویهشی تر له فارسی و كوردیدا هه ن. له فارسیدا ئه مانه ن: (١، ٢، ٦، ٨، ٩، ١٠، ١٢، ١١، ١٧) كه به ریز یهك له دوا ی یهك به رامبه ره به م قالبه كوردییانه ده وهستن: (٢، ٤، ٦، ٩، ١٠، ١٢، ١٣، ١٤، ١٥).
- ٣- عه ره ب یهك قالبی تایبه تی به خوی هه یه (٢)، كه فارس و كورد به کاریبان نه هیناوه.

۴- فارس (۱۴) قالبی سهر به خویان دارشتوووه که له عهره بی و کوردیدا به رامبه ریان نییه: (۳، ۴، ۵، ۷، ۱۳، ۱۴، ۱۵، ۱۶، ۱۸، ۱۹، ۲۰، ۲۱، ۲۲، ۲۳).
 ۵- کورد شهش قالبی تایبته تی به خوی هه یه که له عهره بی و فارسیدا به رامبه ریان نییه: (۱، ۳، ۵، ۷، ۸، ۱۱).

زحاف و عیله کانی ئەم کێشه له ههرسی زماندا:
 له عهره بیدا: کهف و قه بزو خهرم وشه تروخه رب (۶۵)

له فارسیدا: قه بزو کهف و خهرم و ته خنیق و خه رب و چه زف و قه سرو شه ترو ئیسباغ و هه تم و جوب و زه له ل و به تر (۶۶)
 له کوردیدا: کهف و قه بزو خه رب و چه زف و قه سرو ئیسباغ و هه تم و جوب و زه له ل و به تر.

له عهره بیدا: (۵) و له فارسیدا (۱۳) و له کوردیدا (۱۰) زحاف و عیله هه ن. ئەوانه ی کوردی هه ر هه موویان له گه ل ئەوانه ی عهره بی و فارسیدا هاویه شن. ئیستاش نمونه ی شیعری بو قالبه هاویه شه کان:

* ئەو قالبه ی له ههرسی زماندا هاویه شه (مفاعیلن مفاعیلن) ۲x.

له عهره بیدا، وه کو (صفي الدين الحلي) ده لی:
 اذا لم تقض ان اسعد فلا تقض بان اشقى (۱۷)
 له فارسیدا وه کو:

دگر کردی روا باشد دلم غمگین چرا باشد (۶۸)
 له کوردیدا وه کو جا هید ده لی:

ده با لاجی که می زه حمه ت غه ریقی به حری په حمه ت بین (۶۹)
 * قالبه هاویه شه کانی ئیوان فارسی و کوردی:

۱- (مفاعیلن مفاعیلن مفاعیلن مفاعیلن) ۲x.
 له فارسیدا وه کو حافیز ده لی:

اگر آن ترک شیرازی بدست آرد دل مارا
 بخال هندوش بخشم سمرقند و بخارا را (۷۰)

له کوردیدا وه کو جزیری ده لی:

گه لو دیسا ببینم ئەز چرای و هسله تی هل بت
 بسۆژم شبهی په روانی د به روی نوور و شهوقی دا (۷۱)

۲- (مفاعیلن مفاعیلن مفاعیلن مفاعل) ۲x. له فارسیدا وه کو:

نیگارینا اگر با من نداری در دل آزار
بقول دشمنان از من چه کردی خیره بیزار (۷۲)

له کوردیدا وه کو خادیم دهئی:

له سه حرایی جنون وهك حهلقه یی چاوی غه زالان
به زنجیری دوزولفت دل وه کو دیوانه ره ققاس (۷۳)

۳- مفعول مفاعیلن مفعول مفاعیلن ۲x. له فارسیدا وه کو:

گریاری نگارینم درمن نگرانستی بار غم عشق او برمن نه گرانستی (۷۴)

له کوردیدا وه کو نالی دهئی:

سه و داسه ره که ی زولفت نه زهاری له کن په شمه
دور له و گوله به عنی رووت گولزاری له کن په شمه

۴- مفعول مفاعیل مفاعیل مفاعیل ۲x.

له فارسیدا وه کو روده کی دهئیت:

من هست وارم هست و بت لاله رخى هست

(۷۶) غم نیست و گر هست نصیب دل اعد است

له کوردیدا وه کو مه حوی دهئی:

نسبهت بدری حوورو پهری که به له تو چون
بالیده ده بن تا ده گه نه نه وجی له خو چون (۷۷)

۵- مفعول مفاعیل مفاعیل فعولن ۲x.

له فارسیدا وه کو:

(۷۸) وز ملك تو تاملک سلیمان سرمولی

ای ملك ترا عرصه عالم سرکونی

له کوردیدا وه کو تاهیر به گی جاف دهئی:

قوریانی پوخت بيم که شکستی به قه مه ردا
چه پیرانی له بت بيم که ره واجی به شه که ردا (۷۹)

۶- مفاعیلن مفاعیلن مفاعیل ۲x.

له فارسیدا وه کو:

(۸۰) ز آثار کمال الدین خالست

اگر در چیز گیتی کمالست

له کوردیدا وه کو احمد مختار دهئی:

نمونه‌ی چاوو پووتن مانگ و په‌روین نه‌خۆشه دل له لیوت بینه هه‌نگوین (۸۱)
 ۷- مفاعیلن مفاعیلن فعولن × ۲.
 له فارسیدا حافیز ده‌لی:

بتیغم گرزند دستش نگیرم وگرتیرم زند منت پذیرم (۸۲)
 له کوردیدا وه‌کو بیخود ده‌لی:

به‌تاریکی به‌روونم گه‌ربزانی هه‌تا رۆژ وه‌ک چرا په‌روانه ئه‌گری (۸۳)
 ۸- مفعولُ مفاعیلن فعولن × ۲.
 له فارسیدا وه‌کو:

ای جان و جهان من کجائی وی راحت جان من کجائی (۸۴)
 له کوردیدا وه‌کو خانی ده‌لی:

ئهی خامه ته‌ژی گه‌له‌ک درێژ‌کر ئه‌ف نامه به‌سه ته‌ پر‌قرێژ‌کر (۸۵)
 ۹- مفاعیلن مفاعیلن مفاعیلن × ۲.
 له فارسیدا وه‌کو:

نگارینا چرا بر من نسازی بحسن خود چرا چندین منازی (۸۶)
 له کوردیدا وه‌کو:

گه‌لی شوکری خودا که‌ن ئهی گه‌لی کوردان
 که به‌ختی به‌د به‌ری دان و له‌خه‌وه‌لسان (۸۷)
 سه‌رنج: عه‌رووز و زه‌ری له‌ ئیوان مه‌حزوف و مه‌قسوور دان.

۱۰- کیشی ره‌جه‌ن:

ئهم کیشه له‌ عه‌ره‌بیدا کۆنترین کیشه‌وه‌ به‌ بنچینه‌ی په‌یدا بوون و په‌ره‌سه‌ندنی
 قه‌سیده‌ دا‌ه‌ندری. له‌ فارسیدا له‌ کیشه‌ باوه‌کانه‌وه‌ له‌ کوردیشدا زۆر به‌کارهاتوه، به‌لام
زیاتر له‌ گه‌ل‌خه‌سیه‌تی ده‌نگی زاری کرمانجی سه‌روو ده‌گونجی بۆیه له‌ کوردیدا له‌و
زاره‌ زیاتر به‌کارهاتوه تا له‌ زاره‌کانی تر. په‌جه‌ز له‌ عه‌ره‌بیدا (۵) قالبی هه‌یه که
 ئه‌مانه‌ن:

۱- مستفعلن مستفعلن مستفعلن	مستفعلن مستفعلن مستفعلن
۲- مستفعلن مستفعلن مستفعلن	مستفعلن مستفعلن فعولن
۳- مستفعلن مستفعلن مستفعلن	مستفعلن مستفعلن
۴- مستفعلن مستفعلن مستفعلن	

۵- مستفعلن مستفعلن (۸۸)

-له فارسیدا رهجهز (۱۹) قالبی ههیه :

۱- مستفعلن مستفعلن مستفعلن مستفعلن ۲×

۲- مفتعلن مفتعلن مفاعن مفتعلن ۲×

۳- مفاعن مفتعلن مفتعلن مفتعلن مفاعن مفتعلن

۴- مفتعلن مفاعن مفتعلن مفاعن ۲×

۵- مستفعلن مستفعلن مستفعلن ۲×

۶- مستفعلن مستفعلن فعولن ۲×

۷- مفتعلن مفتعلن مفعولن ۲×

۸- مفاعن مفاعن مفاعن ۲×

۹- مفتعلن مفاعن مفاعن ۲×

۱۰- مستفعلن مستفعلن مستفعلن مستفعلن فعولن

۱۱- مستفعلن مستفعلن مستفعلن ۲×

۱۲- مفتعلن مفتعلن مفتعلن مفاعن

۱۳- مستفعلن مفتعلن مفاعن ۲×

۱۴- مفاعن مفتعلن مفاعن

۱۵- مستفعلن مستفعلن مستفعلاتن ۲×

۱۶- مستعلن مستفعلن ۲×

۱۷- مفتعلن مفتعلن مفعولن

۱۸- مستفعلن مستفعلاتن ۲×

۱۹- مستفعلن مستفعلاتان ۲× (۸۹)

-کهچی رهجهزله کوردیدا (۸) قالبی ههیه :

۱- مستفعلن مستفعلن مستفعلن مستفعلن ۲×

۲- مستفعلن مستفعلن مستفعلن مستفعلن ۲×

۳- مفتعلن مفاعن مفتعلن مفاعن ۲×

۴- مفاعن مفاعن مفاعن مفاعن ۲×

۵- مستفعلن مستفعلن مستفعلن ۲×

۶- مستفعلاتن مستفعلاتن ۲×

۷-مفاعلاتن مفاعلاتن ۲ ×

۸-مستفعلان مستفعلان ۲ ×

بهراورد :

- بهراورد کردنی قالبه کانی ره جه ز له م سئ زمانه دا ده ری ده خا که :
- ۱- دوو قالبی هاوبهش له ههرسی زماندا هه یه. له عه ره بیدا (۵، ۱) له فارسیدا (۵ ، ۱۶) ، له کوردیدا (۸، ۵).
- ۲- جگه له م دوو قالبه هاوبه شهی نیوان ههرسی زمان، دوو قالبی تری هاوبهش له نیوان فارسی و کوردیدا هه ن. له فارسیدا (۴، ۱) ، له کوردیدا (۳، ۲).
- ۳- له عه ره بیدا سئ قالبی تایبه تی هه ن که له فارسی و کوردیدا به کار نه هاتوون (۳، ۲) ، (۴).
- ۴- له فارسیدا (۱۵) قالبی تایبه تی هه ن که له عه ره بی و کوردیدا نین (۲، ۳، ۶، ۷، ۸، ۹، ۱۰، ۱۱، ۱۲، ۱۳، ۱۴، ۱۵، ۱۶، ۱۷، ۱۸، ۱۹).
- ۵- له کوردیدا چوار قالبی تایبه تی هه ن نمونه یان له عه ره بی و فارسیدا نییه (۱، ۴، ۶، ۷).

زحاف و عیله کانی ره جه ز له ههرسی زماندا :

له عه ره بیدا : خه بن، تهی، خه بل، قه تح، ته خلیع، ازاله (۹۰)

له فارسیدا : خه بن، تهی، قه تح، ئیزاله، ته رفیل، ته خلیع (۹۱)

له کوردیدا : خه بن، تهی، ئیزاله، ته رفیل.

زحاف و عیله ی ههرسی زمان هه رئه وانه ن که له زانستی عه رووزی خه لیدا به کارهاتوون.

* نمونه ی کیشه هاوبه شه کانی ههرسی زمان :

۱- مستفعلن مستفعلن مستفعلن ۲ ×

له عه ره بیدا وه کو:

فقیر تری آیاتها مثل الزیر (۹۲)

دار لسلمی اذ سلیمی جارة

له فارسیدا وه کو:

جاوید ماندم من درین بیچارگی (۹۳)

دل برگرفت از من بتم یکبارگی

له کوردیدا وه کونامی ده لی:

وجودی واجب هات له سه ر ئیرشادی تو ته وحیدی زاتی حق له سه ر ئیمدادی تو (۹۴)
۲- مستفعلن مستفعلن ۲. له عه ره بیدا وه کو:

قد هاج قلبی منزل من ام عمرو مقفر (۹۵)
له فارسیدا وه کو:

ای بهتر از هر داوری بگشای کارم را دری (۹۶)
له کوردیدا وه کو حه مدی دهلی:

تو ماهی و من ئه ختهرت تو شاهی و من ئه فسه رت (۹۷)

* نمونه‌ی کئیشه هاوبه شه کانی نیوان کوردی و فارسی:

۱- مستفعلن مستفعلن مستفعلن ۲

له فارسیدا وه کو ئه میری معزی دهلی:

ای ساریبان منزل مکن جز بر دیار یار من تایک زمان زاری کنم بر ربع و اطلال و دمن (۹۸)
له کوردیدا وه کو مه لای جزیری دهلی:

من دی سه حه رشاهی مه جهر له بسی دبه ره مه خمور بوو

ئه و دیم زه ری سوڤ موشته ری، یاره ب په ری یا حوور بوو؟ (۹۹)

۲- مفتعلن مفاعلهن مفتعلن ۲

له فارسیدا وه کو:

برشوم از نشاط دل وقت سحر بمنظره

پشت بسوی درکنم روی بسوی پنجره (المعجم ۱۲۸)

له کوردیدا وه کو نالی دهلی:

تووتی بی توله حیرسی دل به ندی ته مه ع ده کاته مل

بولبولی من له عیشقی توله ته غنیه و ته ره ب ده کا (نالی ل. ۵۳).

۳- کئیشی ره مه ل: ئه م کئیشه له هه رسی زمانی عه ره بی و فارسی و کوردیدا باوه له هه ر
یه کئیکیاندا به چهند قالبیکی جیاوازهاتووه.

ره مه ل له عه ره بیدا (۶) قالبی هه یه:

۱- فاعلاتن فاعلاتن فاعلهن فاعلاتن فاعلاتن فاعلاتن

۲- فاعلاتن فاعلاتن فاعلهن فاعلاتن فاعلاتن فاعلهن

۳- فاعلاتن فاعلاتن فاعلهن ۲

فاعلاتن فاعلاتن

۴- فاعلاتن فاعلاتن

۵- فاعلاتن فاعلاتن ۲ ×

(۱۰۰)

۲ ×

۶- فاعلاتن فاعلن

-کہچی کیشی رہمہل لہ شیعری فارسیدا (۲۴) قالبی وەرگرتووہ:

۱- فاعلاتن فاعلاتن فاعلاتن فاعلاتن ۲ ×

۲- فاعلاتن فاعلاتن فاعلاتن فاعلان ۲ ×

۳- فاعلاتن فاعلاتن فاعلاتن فاعلن ۲ ×

۴- فعلاتُ فاعلاتن فعلاتُ فاعلاتن ۲ ×

۵- فاعلاتن فعلاتن فعلاتن فع ۲ ×

۶- فاعلاتن فعلاتن فعلاتن فعلاتن فعلاتن فع لن

۷- فاعلاتن فاعلاتن فاعلاتن فاع ۲ ×

۸- مفعولن مفعولن مفعولن فع لن ۲ ×

۹- فعلاتن فعلاتن فعلاتن فعل ۲ ×

۱۰- فعلاتن فعلاتن فعلاتن فعلاتن فعلاتن فعل

۱۱- فاعلاتن فاعلاتن فاعلاتن ۲ ×

۱۲- فاعلاتن فاعلاتن فاعلان ۲ ×

۱۳- فعلاتن فعلاتن فع لن ۲ ×

۱۴- فاعلاتن فعلاتن فعلان ۲ ×

۱۵- فاعلاتن فعلاتن فع لن فاعلاتن فعلاتن فعلان

۱۶- فاعلاتن فعلاتن فعلياتن فاعلاتن مفعولن فعلياتن

۱۷- فاعلاتن فاعلاتن فع ۲ ×

۱۸- فاعلاتن فاعلاتن فاعلن ۲ ×

۱۹- فاعلاتن فاعلاتن فاعلياتن ۲ ×

۲۰- فعلاتن فاعلاتن فاعلان فاعلاتن مفعولن فعلان

۲۱- فاعلاتن فعلاتن فاعلياتن ۲ ×

۲۲- فعلاتن فعلاتن فاعلن فاعلاتن فعلاتن

۲۳- فاعلاتن فاعلاتن ۲ ×

۲۴- فعلاتن فعلاتن ۲ × (۱۰۱)

-رهمه له کوردیدا (۱۵) قالبی جورا و جوری ههیه:

۱- فاعلاتن فاعلاتن فاعلاتن فاعلاتن ۲ x

۲- فاعلاتن فاعلاتن فاعلاتن فاعلان ۲ x

۳- فاعلاتن فعلاتن فعلاتن فعلان ۲ x

۴- فاعلاتن فاعلاتن فاعلاتن فاعلن ۲ x

۵- فاعلاتن فعلاتن فعلاتن فعلن ۲ x

۶- فاعلاتن فعلاتن فعلاتن فع لن ۲ x

۷- فعلات فاعلاتن فعلات فاعلاتن ۲ x

۸- فاعلاتن فاعلاتن فاعلاتن ۲ x

۹- فاعلاتن فاعلاتن فاعلات ۲ x

۱۰- فاعلاتن فاعلاتن فاعلان ۲ x

۱۱- فاعلاتن فعلاتن فعلان ۲ x

۱۲- فاعلاتن فاعلاتن فاعلن ۲ x

۱۳- فاعلاتن فعلاتن فعلن ۲ x

۱۴- فاعلاتن فعلاتن فع لن ۲ x

۱۵- فاعلاتن فاعلاتن ۲ x

بهراورد: بهراورد کردنی قالبهکانی رهمه له عه ره بی و فارسی و کوردیدا بهری بهخا که:

۱- دوو قالبی هاوبهش له ههرسی زماندا ههیه. له عه ره بییدا (۳، ۵) له فارسییدا (۱۸، ۲۳)، له کوردیدا (۱۵، ۱۲).

۲- جگه لهو دوو قالبه بی له ههرسی زماندا هاوبه شه، فارسی و کوردی له ههشت قالبی تریدا هاوبه شن، له فارسییدا (۱، ۲، ۳، ۶، ۱۰، ۱۲، ۱۳، ۱۵). که له کوردیدا به رامبهریان ئه مانه ن: (۱، ۲، ۴، ۵، ۳، ۱۰، ۱۴، ۱۱).

۳- له عه ره بییدا (۴) قالب هه ن له فارسی و کوردیدا به کار نه هاتوون (۱، ۲، ۴، ۶).

۴- له فارسییدا (۱۴) قالب هه ن له عه ره بی و کوردیدا به رامبهریان نییه (۴، ۵، ۷، ۸، ۹، ۱۱، ۱۶، ۱۷، ۱۹، ۲۰، ۲۱، ۲۲، ۲۴).

۵- له کوردیدا (۵) قالبی تاییه تی هه ن که له عه ره بی و فارسییدا به رامبهریان نییه: (۶، ۷، ۸، ۹، ۱۳).

زبحاف و عیله کانی ره مهل له هه رسی زماندا:

له عه ره بیدا : چه زف ، قه سر ، خه بن ، که ف ، شه کل ، ته شعیس. (۱۰۲)
له فارسیدا : خه بن ، شه کل ، قه سر ، چه زف ، سه لم ، ته شعیس ، جه حف ، ئیس باغ ، ربع ،
(موعا قه بهت ، سه در ، عه جز ، ته ره فان) (۱۰۳).
له کوردیدا : خه بن ، که ف ، شه کل ، چه زف ، قه سر ، سه لم ، ئیس باغ.

* نمونه ی قالبه هاوبه شه کانی ره مهل له هه رسی زماندا:

۱- فاعلاتن فاعلاتن فاعلن x ۲ .

له عه ره بیدا وهك :

لا تقل اصلی و فصلی دایبا انما اصل الفتی ما قد حصل (۱۰۴)

له فارسیدا وه کو جلال الدین الرومی دهلی:

بشنوازی چون حکایت میکند از جد اییها شکایت میکند (۱۰۵)

سه راپای مه سنه وی بهم کیشه هونراوه ته وه به لام عه رووزو زه رب له نیوان مه حزووف و
مه قسووردان. له کوردیدا وه کو جزیری دهلی:

مه ی نه نوشی شیخی سه نغانی غه له ت

ئه و نه چوو نیف ئه ر مه نستانی غه له ت (۱۰۶)

۲- فاعلاتن فاعلاتن x ۲ .

له عه ره بیدا وه کو:

ما لخدیک استعارا حمرة الورد النصیر (۱۰۷)

له فارسیدا وه کو:

من همیشه مستمندم وزغم عشقت نذندم (۱۰۸)

له کوردیدا وه کولو تفی دهلی:

دهسته ئه ژنو و قوریه سه رخوم مال ویران و بهنج خه سه رخوم (۱۰۹)

* نمونه بو کیشه هاوبه شه کانی نیوان فارسی و کوردی:

۱- فاعلاتن فاعلاتن فاعلاتن فاعلاتن x ۲ .

له فارسیدا وه کو:

باز در پوشید گیتی تازه و رنگین قبایی
عالی را کرد مشکین بوی زلفی آشنایی (۱۱۰)
له کوردیدا وه کو جزیری دهلی:

هر دلی سوتی بئولفی یار نه دهرمان که ت بزولفی
تا نه به د ئه و به ندو قولفی عیشق دهردهک بی وه فایه (۱۱۱)
۲- فاعلاتن فاعلاتن فاعلاتن فاعلان × ۲ .
له فارسیدا حافیز دهلی:

گفتم ای سلگان خوبان رحم کن براین غریب
گفت ورنه دل ره گوم کند مسکین غریب (۱۱۲)
له کوردیدا وه کو بیکهس دهلی:

هر دوو گویم پریوو له باسی وه عزو سه رفتزه و زکات
هر ره والی چه شرو نه شرم پی دهلی تا کوو مه مات (۱۱۳)
۳- فاعلاتن فاعلاتن فاعلاتن فاعلان × ۲ .
له فارسیدا وه کو:

حبذا بزمی کزو هر دم دگرگون زینوری اسمان بر عالی بندد زمین بر کشوری (۱۱۴)
له کوردیدا وه کو شاهو دهلی:

کوره ئه مرفو فرسه ته پیاو بن له دهستی دهرمه که ن
پشتی یه کبگرن به فیشالی درو باوهر مه که ن (۱۱۵)
۴- فاعلاتن فعلاتن فعلاتن فعلن × ۲ .
له فارسیدا، وه کو:

جرم خورشید چواز حوت در اید بحمل
اشهب روز کند ادهم شب را ارجل (۱۱۶)
له کوردیدا وه کو سالم دهلی:

رهوشه نی داوه به دل ره وزه نی سینه م له خه بهنگ
دهک ئیلاهی نه پزی دهستی که ماننت له گلا (۱۱۷).
۵- فاعلاتن فعلاتن فعلاتن فعلان × ۲ .
له فارسیدا، وه کو:

خردش بایدا ازاین پیش کی بس بی خرد ست

نکشد عاشق اگر هیچ خرد داری (۱۱۸)

له کوردیدا وهکو فانی دهلی:

بولبولی دل کسه فیراقت وهکو دیوانه یه ئوف

گیان له تاوشه معی جه مالت وهکو په روانه یه ئوف (۱۱۹)

۶- فاعلاتن فاعلاتن فع لن ۲ × .

له فارسیدا، وهکو:

دلم ای دوست توداری دانی جان بیرنیزی توانی (۱۲۰)

له کوردیدا وهکو سالم دهلی:

حارسی گهنجی روخی یارانی (۱۲۱)

راسته ئهی زولفی سیه ه بارانی

۷- فاعلاتن فاعلاتن فاعلان ۲ × .

له فارسیدا، وهکو:

دریناه اعتقادت ملک شاه (۱۲۲)

ای بگوهر تا بادم پادشاه

له کوردیدا، وهکو سالم دهلی:

زاهیره وهک مهی له توی پهردهی زجاج (۱۲۳)

عهکسی پرووت دایم له ناو دیدهی پراو

۸- فاعلاتن فاعلاتن فعلان ۲ × .

له فارسیدا وهکو:

ای پسر دل ببهو بوسه بیار

این همه جنگ و درشتی بچه کار (۱۲۴)

له کوردیدا، وهک سالم دهلی:

غه بغب و خال و لهب و تورپه یی یار

سونبول و سیب و بنه فشه و گوللنار (۱۲۵)

۹- کنشی سه ریع: سه ریع له شیعیری عه ره بیدا ئهم قالبانهی هه یه:

۱- مستفعلن مستفعلن فاعلن مستفعلن مستفعلن فاعلان

۲- مستفعلن مستفعلن فاعلن ۲ ×

۳- مستفعلن مستفعلن فاعلن مستفعلن مستفعلن فع لن

۴- مستفعلن مستفعلن فع لن ۲ ×

۵- مستفعلن مستفعلن فعلن مستفعلن مستفعلن فع لن

۶- مستفعلن مستفعلن مفعولات ۲ × (۱۲۶)

-سهریح له فارسیدا ئەم قالبانهی ههیه:

۱- مفتعلن مفتعلن فاعلان ۲ ×

۲- مفتعلن مفتعلن فاعلن مفتعلن مفعولُ فاعلان

۳- مفتعلن مفعولن فاعلن مفتعلن مفتعلن فاعلن

۴- مفاعلن مفاعلن فاعلن ۲ ×

۵- مفتعلن مفتعلن فع لن ۲ ×

۶- فعلتن فعلتن فاعلن ۲ ×

۷- مستفعلن مستفعلن فعلن ۲ × (۱۲۷)

-کهچی له کوردیدا سهریح ئەم سی قالبهی وەرگرتوو:

۱- مفتعلن مفتعلن فاعلن ۲ ×

۲- مفتعلن مفتعلن فاعلان ۲ ×

۳- مستفعلن مستفعلن فاعلن ۲ ×

بهراورد: له بهراورد کردنی قالبهکانی ئەم کیشه له ههرسی زماندا، دهردهکهوی که:

۱- هیچ قالبی هاوبهش له ههرسی زماندا نییه.

۲- یهک قالبی هاوبهش له نیوان فارسی و کوردیدا ههیه. له فارسیدا (۱)، له کوردیدا (۲).

۳- له عهرهبییدا ههرشهش قالب تایبهته به شیعرى عهرهبی.

۴- له فارسیدا شهش قالب ههن تایبهتین به فارسی و له کوردیدا بهرامبهریان نییه (۲)،
(۷، ۶، ۵، ۴، ۳)

۵- له کوردیدا دوو قالبی تایبهتی ههیه له عهرهبی و فارسیدا بهرامبهریان نییه (۱، ۳).

زیحاف و عیلهکانی سهریح له ههرسی زماندا:

له عهرهبییدا: تهی، کهشف، سهلم، خهبل، وهقف (۱۲۸).

له فارسیدا: خهبن، تهی، قهتغ، خهبل، وهقف، کهشف، چهزهز (۱۲۹).

له کوردیدا: تهی، خهبن، کهشف، وهقف.

*نمونه‌ی قالبه هاوبه‌شه‌کهی نیوان فارسی و کوردی:

له فارسیدا، وه‌کو:

نقش طبیعی سترد روزکار نقشى الهى نتواند سترد (۱۳۰)

له کوردیدا، وه‌کو حاجی ده‌لی:

په‌رچهم و فیسی که‌چی توئه‌ی جوان تاجی که‌یانه‌و‌عه‌له‌می کاویان (۱۲۱)

۵- کیشی خه‌فیف: ئەم کیشەش له هەرسى زماندا هەیه به‌لام قالبه‌کانى ئەوه‌نده‌ی به‌کتر نیبه.

-له‌عه‌ره‌بیدا (۵) قالبی هه‌یه:

۱- فاعلاتن مستفع لن فاعلاتن ۲ x

۲- فاعلاتن مستفع لن فاعلاتن فاعلاتن مستفع لن فاعلن

۳- فاعلاتن مستفع لن فاعلن ۲ x

۴- فاعلاتن مستفع لن ۲ x

۵- فاعلاتن مستفع لن فاعلاتن مستفع ل (۱۳۲)

-که‌چی له فارسیدا، خه‌فیف (۸) قالبی هه‌یه:

۱- فعلاتن مفاع لن فعلاتن ۲ x

۲- فاعلاتن مفاع لن فع لن ۲ x

۳- فاعلاتن مفاع لن فع لان ۲ x

۴- فاعلاتن مفاع لن فعلان ۲ x

۵- فاعلاتن مفاع لن فعلن ۲ x

۶- فاعلاتن مفاع لن فعلاتن فعلاتن مفاع لن مفعولن

۷- فاعلاتن مفاع لن فاع ۲ x

۸- فاعلاتن مفاع لن فاع فاعلاتن مفاع لن فع (۱۳۳)

-خه‌فیف له کوردیدا به‌م چوار قالبه هاتوووه:

۱- فاعلاتن مفاع لن فعلان ۲ x

۲- فاعلاتن مفاع لن فعلن ۲ x

۳- فاعلاتن مفاع لن فع لن ۲ x

۴- فاعلاتن مفاع لن فع لان ۲ x

به‌راورد: له به‌راورد کردنی قالبه‌کانی خه‌فیف له هه‌رسی زماندا بهره‌که‌وی که :

- ۱- هیچ قالبی هاویه‌ش له هه‌رسی زماندا نییه.
- ۲- سی قالبی هاویه‌ش له تیوان فارسی و کوردیدا هه‌یه. له فارسیدا (۲، ۳، ۴) به‌رامبه‌ره (۳، ۴، ۱) له کوردیدا.
- ۳- پینج قالب له فارسیدا هه‌ن، له کوردیدا به‌رامبه‌ریان نییه (۱، ۵، ۶، ۷، ۸).
- ۴- یه‌ک قالب له کوردیدا هه‌یه له عه‌ره‌بی و فارسیدا نییه (۲).
زیحاف و عیله‌کانی ئەم کێشه له هه‌رسی زماندا:
له عه‌ره‌بییدا: چه‌زف، خه‌بن، قه‌سر، که‌ف، شه‌کل، ته‌شعیس (۱۳۴).
له فارسیدا: خه‌بن، قه‌سر، سه‌لم، چه‌زف، ته‌شعیس، جه‌حف، ئیسباغ (۱۳۵).
له کوردیدا: خه‌بن، قه‌سر، چه‌زف، سه‌لم، ئیسباغ.

*نموونه‌ی قالبه‌هاویه‌شه‌کانی تیوان فارسی و کوردی:

- ۱- فاعلاتن مفاع لن فع لن x ۲.
له فارسیدا، وه‌کو:
باغ سرمایه‌دکرد دارد کان شد بس که سیم وزر دارد (۱۳۶).
له کوردیدا، وه‌کو سالم ده‌لی:
- ۲- فاعلاتن مفاع لن فع لان x ۲.
له فارسیدا، وه‌کو:
قه‌ت ته‌واو نابی ئاره‌زووی یارم ئاخیری عومره‌ئه‌وه‌لی کارم (۱۳۷).
ای زرای تو ملک و دین معمور شب این روزو ماتم آن سور (۱۳۸).
له کوردیدا، وه‌کو حاجی ده‌لی:
- ۳- فاعلاتن مفاع لن فعلان x ۲.
له فارسیدا، وه‌کو:
شه‌ه‌سوارن، پیاده‌یان ئازان به‌ردی نیشان و کۆلکی مه‌یدان (۱۳۹).
دوش سلطان چرخ‌اینه‌فام انک دستور شاه راست غلام (۱۴۰).
له کوردیدا، قانع (له‌ته‌ه‌لکیشیکی حافزدا) ده‌لی:
- کاکی چاکی به‌یادی چاوی نیگار (یک دوو ساغر شراب ناب بیار) (۱۴۱)

۶- کیشی موزاریع: ئەم کیشە لە عەرەبیدا لە کیشە کەم بە کارهاتوووە کانه و ته نیا بهک
قالبی ههیه (مفاعیلُ فاع لاتن) (۱۴۲)، که چی له فارسی و کوردیدا له کیشە باوه کانه. -

-موزاریع له فارسیدا ئەم قالبانهی ههیه:

۱- مفاعیلُ فاع لاتُ مفاعیلُ فاع لان ۲ ×

۲- مفاعیلُ فاع لاتُ مفاعیلُ فاع لن ۲ ×

۳- مفعولُ فاع لاتن مفعولُ فاع لاتن ۲ ×

۴- مفعولُ فاع لاتُ مفاعیلُ فاع لاتن ۲ ×

۵- مفعولُ فاع لاتن مفعولُ فاع لان ۲ ×

۶- مفعولُ فاع لاتُ مفاعیلُ فاع لن ۲ ×

۷- مفعولُ فاع لاتن مفعولُ فاع لن

۸- مفعولُ فاع لاتُ مفاعیلُ فاع لان ۲ ×

۹- مفعولُ فاع لاتن مفعولُ فاع لییان

۱۰- مفعولُ فاع لییان مفعولُ فاع لییان ۲ ×

۱۱- مفعولُ فاع لاتُ مفاعیلُ فاع ۲ ×

۱۲- مفعولُ فاع لاتُ مفاعیلُ فاع ۲ ×

۱۳- مفاعیلن فاع لاتن مفاعیلن فاع لاتن ۲ ×

۱۴- مفاعیلُ فاع لاتُ مفاعیلُ ۲ ×

۱۵- مفاعیلُ فاع لاتُ فعولن ۲ ×

۱۶- مفعولُ فاع لاتُ مفاعیلن ۲ ×

۱۷- مفعولُ فاع لاتُ فعولن ۲ ×

۱۸- مفعولُ فاع لاتن مفعولن ۲ ×

۱۹- مفعولُ فاع لاتُ مفاعیلان

۲۰- مفاعیلُ فاع لاتُ فاع ۲ ×

۲۱- مفعولُ فاع لاتن مفعولُ ۲ ×

۲۲- مفاعلن فاع لاتن مفاعلن ۲ ×

۲۳- مفاعیلن فاع لاتن مفاعیلن ۲ ×

۲۴- مفاعیل فاع لان ۲ ×

۲۵- مفاعیل فاع لاتن ۲ × (۱۴۳)

- که چی له کوردیدا، موزاریع (۷) قالبی ههیه:

۱- مفعولُ فاع لاتن مفعولُ فاع لاتن ۲ x

۲- مفعولُ فاع لاتن مفعولُ فاع لاتان ۲ x

۳- مفعولُ فاع لاتن مفعولُ فاع لاتُ ۲ x

۴- مفعولُ فاع لاتُ مفاعیلُ فاع لان ۲ x

۵- مفعولُ فاع لاتُ مفاعیلُ فاع لن ۲ x

۶- مفاعیلن فاع لاتن ۲ x

۷- مفعولُ فاع لاتن ۲ x

بهراورد:

له بهراورد کردنی قالبهکانی موزاریع له ههرسی زماندا، دهردهکهوی که:

۱- هیچ قالبیکی هاوبهش له ههرسی زماندا نییه.

۲- پینج قالبی هاوبهش له نئیوان فارسی و کوردیدا ههیه، له فارسیدا (۶، ۸، ۳، ۹، ۲۵) که له کوردیدا بهرامبهه (۵، ۴، ۱، ۲، ۶) دهوهستن.

۳- له فارسیدا (۲۰) قالب ههن که له کوردی و عهرهبییدا بهرامبهریان نییه : (۱، ۲، ۴، ۵، ۷، ۱۰، ۱۱، ۱۲، ۱۳، ۱۴، ۱۵، ۱۶، ۱۷، ۱۸، ۱۹، ۲۰، ۲۱، ۲۲، ۲۳، ۲۴).

۴- له کوردیدا ته نیا دوو قالب ههیه که له عهرهبی و فارسیدا بهرامبهریان نییه (۳، ۷).
زبحاف و عیلهکانی ئەم کئیشه له ههرسی زماندا:

له عهرهبییدا: کهف، قهبز، خهرب، شهتر (۱۴۴).

له فارسیدا: کهف، خهرم، خهرب، قهسر، چهزف، سهلخ، تهمس، قهبن، بهتر، ئیسباغ، (موراقه بهت) (۱۴۵).

له کوردیدا: خهرب، کهف، چهزف، قهسر، ئیسباغ.

*نمونهی قالبه هاوبه شهکانی نئیوان فارسی و کوردی:

۱- مفعول فاع لات مفاعیل فاع لن ۲ x .

له فارسیدا، وهکو:

ای بارگاه صاحب عادل خود این منم کز قربت تو لاف زمین بوس میزنم (۱۴۶)
له کوردیدا، وهکو سالم دهلی:

جانم فیدائی سروہ کہت ئہی بادہ کہی سہحر
وہی پہیکی شارهزا لہ ہہ مووراہی برخہ تہر (۱۴۷)

۲- مفعول فاع لات مفاعیل فاع لان × ۲.

لہ فارسیدا، وہکو:

گیتی کہ اولش عدم و اخرش فناست درحق وی گمان ثبات و بقا خطاست (۱۴۸)
لہ کوردیدا، وہکونالی دہلی:

سابوونی کہ فی پیٹہ کہ فی زاری چاپلووس

خاسیہ تی رہقی ہہیہ نہرمی زمانی لووس (۱۴۹)

۳- مفعول فاع لاتن مفعول فاع لاتن × ۲.

لہ فارسیدا، وہکو:

ای رایت رفیعت بنیاد نظم عالم وی گوہر شریف مقصود نسل آدم (۱۵۰)

لہ کوردیدا، وہکو خادیم دہلی:

ئہ مشہو چہ موژدہیی بوو بو عاشیقانی ہینا

بادی سہبا لہ دلبر نساوو نیشانی ہینا (۱۵۱)

۴- مفعول فاع لاتن مفعول فاع لاتان × ۲.

لہ فارسیدا، وہکو:

ارایش مدی سرماو برف و باران خاصہ بشہر غزنین و اطراف کابلستان (۱۵۲)

لہ کوردیدا، وہکو سالم دہلی:

ئہی قبیلہیی مرادان ئاخو بہ روزگاران

پرسیوتہ تۆلہ ہیچ کہس حالی غہریبی (تاران) (۱۵۳)

۵- مفاعیلن فاع لاتن × ۲.

لہ فارسیدا، وہکو:

دلم بردان گلستانش زلفین دلستانش (۱۵۴)

لہ کوردیدا، وہکو نامی دہلی:

سہرا سیمہم چاوی جوانم

بہ دووری تۆلہ ژیانم (۱۵۵)

۷- کیشی موجتهس:

ئەم کیشە لە عەرەبیدا لە کیشە کەم بە کارهاتوووه کانه، کهچی له فارسی و کوردیدا له کیشە باوه کانه. موجتهس له عەرەبیدا تەنیا یەک قالبی ههیه: (مستفع لن فاعلاتن x ۲) (۱۵۶).

- موجتهس له فارسیدا (۱۵) قالبی ههیه:

- ۱- مفاع لن فاعلاتن مفاع لن فعلان x ۲
- ۲- مفاع لن فاعلاتن مفاع لن فعلن x ۲
- ۳- مفاع لن فاعلاتن مفاع لن فع لن
- ۴- مفاع لن مفعول مفاع لن فعلن
- ۵- مفاع لن فاعلاتن مفاع لن فع لن x ۲
- ۶- مفاع لن مفعولن مفاع لن فع لان
- ۷- مفاع لن فاعلاتن مفاع لن فع x ۲
- ۸- مفاع لن فاعلاتن مفاع لن فاع x ۲
- ۹- مفاع لن مفعولن مفاع لن فع x ۲
- ۱۰- مفاع لن فاعلاتن مفاع ل فاعلاتن x ۲
- ۱۱- مفاع لن فاعلاتن مفاع لن x ۲
- ۱۲- فاع لن فاعلاتن فاعلاتن
- ۱۳- مستفع لن فاعلاتن فاعلاتن x ۲.
- ۱۴- مفاع لن فاعلاتن x ۲
- ۱۵- مفاع لن فاعلان x ۲ (۱۵۷)

- کهچی موجتهس له کوردیدا (۶) قالبی ههیه:

- ۱- مفاع لن فاعلاتن مفاع لن فاعلاتن x ۲
- ۲- مفاع لن فاعلاتن مفاع لن فعلان x ۲
- ۳- مفاع لن فاعلاتن مفاع لن فعلن x ۲
- ۴- مفاع لن فاعلاتن مفاع لن فع لن x ۲
- ۵- مفاع لن فاعلاتن مفاع لن فع لان x ۲
- ۶- مستفع لن فاعلان x ۲

به‌راورد:

له به‌راورد كردنى كيشى موجته‌س له عه‌ره‌بى و فارسى و كوردیدا ددرده‌كه‌وى كه :

- ۱- هیچ قالبیک له ههرسى زماندا هاوبه‌ش نییه.
- ۲- یه‌ك قالبى هاوبه‌ش له نىوان عه‌ره‌بى و كوردیدا هه‌یه، له عه‌ره‌بیدا (۱) و له كوردیدا (۶).
- ۳- دوو قالبى هاوبه‌ش له نىوان فارسى و كوردیدا هه‌ن. له فارسیدا (۵، ۲)، له كوردیدا (۴، ۳).
- ۴- له فارسیدا (۱۳) قالب هه‌ن له عه‌ره‌بى و كوردیدا به‌رامبه‌ریان نییه: (۱، ۲، ۳، ۴، ۶، ۷، ۸، ۹، ۱۰، ۱۱، ۱۲، ۱۳، ۱۴، ۱۵).
- ۵- سى قالبى تايبه‌تى له كوردیدا هه‌ن كه له عه‌ره‌بى و فارسیدا به‌رامبه‌ریان نییه (۱، ۲، ۵، ۲).

زىحاف و عیله‌كانى ئەم كيشه له ههرسى زماندا:

- له عه‌ره‌بیدا: خه‌بن، كه‌ف، شه‌كل، ته‌شعیس (۱۵۸).
- له فارسیدا: خه‌بن، شه‌كل، قه‌سر، چه‌زف، ره‌ف، جه‌حف، كه‌ف، ئیسباغ، ته‌شعیس، سه‌لم (۱۵۹).
- له كوردیدا: خه‌بن، شه‌كل، كه‌ف، چه‌زف، قه‌سر، سه‌لم، ئیسباغ.

*نموونه‌ی قالبه هاوبه‌شه‌كان:

*قالبه هاوبه‌شه‌كه‌ی نىوان كوردى و عه‌ره‌بى: (مستفح لن فاعلاتن) ۲ x .

له عه‌ره‌بیدا، وه‌كو:

البطن منها خميص والوجه مثل الهلال (۱۶۰)

له كوردیدا، وه‌كو:

به‌ختت هه‌بوو پاله‌وانى به‌ختت نه‌بوو چاله‌وانى (۱۶۱)

* نموونه بۆ قالبه هاوبه‌شه‌كانى نىوان فارسى و كوردى:

۱- مفاع لن فاعلاتن مفاع لن فعلن ۲ x .

له فارسیدا وه کو:

سپهر رفعت و کوه وقار و ابر سخا

علاء دین کی سپهرست از علاوسنا (۱۶۲)

له کوردیدا، وه کو بیخود دهلی:

له بورجی سینه که نه وزوهره چاوه پی نه که نی

فریشته ییکه له عهرشی خواوه پی نه که نی (۱۶۳)

۲- مفاع لن فعلاتن مفاع لن فع لن × ۲ .

له فارسیدا، وه کو:

زهی وعدل تو خلق خدای آسوده

ز خسروان چوتوئی در زمانه نابوده (۱۶۴)

له کوردیدا، وه کو خادیم دهلی:

به تاوی ئاگری عشقی تو جان و تن سووتا

له هه رنه فهس له گری سینه پیره هه ن سووتا (۱۶۵)

۸- کیشی موته قاریب:

موته قاریب له کیشه هه ره کونه کانه له فارسی و نمونه ی ئه و کیشه له نه خشه
دورزاوه کانی پیش ئیسلام هه یه، که چی له عه ره بیدا ئه وه نده کون نیبه و له پیش ئیسلامدا
شیعری عه ره بی به موته قاریب نه نووسراوه. موته قاریب له عه ره بیدا (۶) قالبی هه یه:

۱- فعولن فعولن فعولن فعولن × ۲

فعولن فعولن فعولن فعول

۲- فعولن فعولن فعولن فعولن

فعولن فعولن فعولن فعو

۳- فعولن فعولن فعولن فعولن

فعولن فعولن فعولن فع

۴- فعولن فعولن فعولن فعولن

۵- فعولن فعولن فعو × ۲

فعولن فعولن فع (۱۶۶).

۶- فعولن فعولن فعو

- که چی له فارسیدا، موته قاریب (۹) قالبی وه رگرتووه:

۱- فعولن فعولن فعولن فعولن × ۲

۲- فعولن فعولن فعولن فعو × ۲

۳- فعولن فعولن فعول × ۲

- ۴- فع لن فعولن فعولن فعول ۲ ×
 ۵- فعل فعولن فعولن فعو ۲ ×
 ۶- فعولن فعولن فعولن فع ۲ ×
 ۷- فعولن فعولن فعولن ۲ ×
 ۸- فعولن فعولن فعو ۲ ×
 ۹- فعولن فعولن فعول ۲ × (۱۶۷)
 -به لام له کوردیدا، موته قاریب (۵) قالبی ههیه:
 ۱- فعولن فعولن فعولن فعولن فعولان ۲ ×
 ۲- فعولن فعولن فعولن فعولن فعولن ۲ ×
 ۳- فعولن فعولن فعولن فعولن فعول ۲ ×
 ۴- فعولن فعولن فعولن فعولن فعول ۲ ×
 ۵- فعولن فعولن فعولن فعو ۲ ×

به راورد:

- له به راورد کردنی کیشی موته قاریب له ههرسی زماندا، دهرده کهوی که:
 ۱- له ههرسی زماندا به ک قالبی هاویهش ههیه. له عه ره بیدا (۱)، له فارسیدا (۱)، له کوردیدا (۲).
 ۲- له فارسی و کوردیدا، جگه له و قالبه ی که له گهل عه ره بیدا هاویهشن، دوو قالبی تری هاویهشیان ههیه، له فارسیدا (۲ ، ۳) به رامبه ره به (۵ ، ۴) له کوردیدا.
 ۳- له عه ره بیدا (۵) قالبی تایبهتی ههیه له فارسی و کوردیدا به رامبه ریان نییه (۲ ، ۳ ، ۴ ، ۵ ، ۶)
 ۴- له فارسیدا (۶) قالبی تایبهتی ههیه له عه ره بی و کوردیدا نین: (۴ ، ۵ ، ۶ ، ۷ ، ۸ ، ۹)
 ۵- له کوردیدا (۲) قالبی تایبهتی ههیه له عه ره بی و فارسیدا نین (۱ ، ۳).

زبحاف و عیلله کانی موته قاریب له ههرسی زماندا:

- له عه ره بیدا: قه سر، چه زف، به تر، قه بز، سه لم (ئلم)، سه رم (ئرم) (۱۶۸).
 له فارسیدا: قه بز، قه سر، سه لم (ئلم)، سه رم (ئرم)، چه زف، به تر (۱۶۹).
 له کوردیدا: قه بز، قه سر، چه زف، سه لم (ئلم)، ئیسباغ.

* نمونه‌ی قالبه هاوبه‌شه‌کانی نیوان هه‌رسی زمان:

فعولن فعولن فعولن فعولن x ۲ .

له عه‌ره‌بیدا، وه‌کو:

فها نحن نطلب منك الامانا (۱۷۰)

وكننا نعدك للنانبات

له فارسیدا، وه‌کو:

دو عید ست مارا زروی دوو معشی

خم ازروی دین و هم ازروی دنیا (۱۷۱)

له کوردیدا، وه‌کو شاهۆ ده‌لی:

به ره‌فتاری ئه‌ولادی ئاده‌م به‌سیری (۱۷۲)

ئیلاهی به‌ئوزاعی عالهم خه‌بیری

* دوو قالبه‌هاوبه‌شه‌که‌ی نیوان فارسی و کوردی:

۱- فعولن فعولن فعولن فعولن x ۲ .

له فارسیدا، وه‌کو:

زمشك وزعنبر سرشته نبود (۱۷۳)

فریدون فرخ فرشته نبود

له کوردیدا، وه‌کو حاجی ده‌لی:

مه‌ماتم حه‌یاته، حه‌یاتم مه‌مات

که‌لیم تونده‌بی ئه‌و ده‌می ئیلتیفات (۱۷۴)

۲- فعولن فعولن فعولن فعولن x ۲ .

له فارسیدا، وه‌کو:

بنام خدا وند جان و فرد

کزین برتر اندیش برنگردد (۱۷۵)

له کوردیدا، وه‌کو خادیم ده‌لی:

له غه‌یری توهر کهس نیگاه کا به‌که‌س

له حوسنی سه‌عاده‌ت ئه‌بی بی خه‌به‌ر (۱۷۶)

۹- کیشی به‌سیت :

به‌سیت له عه‌ره‌بیدا له‌کیشبه زۆر به‌کاره‌اتووه‌کانه. له باوی و بابه‌تی جورا و جوره‌وه

شان له شانی ته‌ویل ده‌دا، که‌چی له فارسیدا له‌کیشبه ده‌گمهن و به‌کارنه‌هاتووه‌کانه.

ته نیا بو لاساگردنه وهی شیعرى عه ره بی و پیشاندانی توانای شاعیریتی شاعیره کان به کاریان هیناوه (۱۷۷).

له کوردیدا، به سیت تا راده یه ک به کار هاتوووهو جیگای خوی له ناو کیشه به کار هاتوووه کانی تردا کردو ته وه.

-له عه ره بیدا به سیت ئەم قالبانهی هه یه:

۱- مستفعلن فاعلن مستفعلن فعلن × ۲

۲- مستفعلن فاعلن مستفعلن فعلن مستفعلن فاعلن مستفعلن فعلن

۳- مستفعلن فاعلن مستفعلن مستفعلن فاعلن مستفعلن

۴- مستفعلن فاعلن مستفعلن × ۲

۵- مستفعلن فاعلن مستفعلن مستفعلن فاعلن مفعولن

۶- مستفعلن فاعلن مفعولن × ۲ (۱۷۸)

-قالبه کانی به سیت له فارسیدا ئەمانه ن:

۱- مستفعلن فعلن مستفعلن فعلن × ۲

۲- مستفعلن فاعلن مستفعلن × ۲

۳- فعلتن فعلن فعلتن فعلن × ۲ (۱۷۹)

-به سیت له کوردیدا ئەم قالبانهی هه یه:

۱- مستفعلن فاعلن مستفعلن فاعلان × ۲

۲- مستفعلن فاعلن مستفعلن فاعلن × ۲

۳- مفتعلن فاعلن مفتعلن فاعلن × ۲

۴- مفتعلن فاعلن مستفعلن × ۲

بهراورد:

۱- هیچ قالبی هاوبهش له نئوان هه رسی زماندا نییه.

۲- هیچ قالبی هاوبهش له نئوان عه ره بی و کوردی یان کوردی و فارسیدا نییه.

۳- له کوردیدا چوار قالبی تایبه تی هه ن له عه ره بی و فارسیدا نین.

زیحاف و عیله کانی ئەم کیشه له هه رسی زماندا:

له عه ره بیدا : خه بن، ته ی، خه بل، ئیزاله، قه تع، ته خلیع (۱۸۰).

له فارسیدا: خه بن، خه بل (۱۸۱).

له کوردیدا: خه بن، ته ی، ئیزاله.

په راوړنه کانی به شی شه شه م:

- (۱) د. عزالدین اسماعیل، المكونات الاولى للثقافة العربية، بغداد، ۹۷۲، ص ۱۷.
- (۲) د. عناد غزوان واخرون، الادب العربي، بغداد، ۹۷۷، ص ۳۳.
- (۳) هوی ناونانی هم شیعرا نه به (معلقات) پای جباوازی هه یه: هه یه ده لئی کاتی خوی به شیعراوه گوتراوه (سمط) نه ویش ملوانکه یه و به مله وه ده کری جا له به رته وهی (معلقة) یش هه ر پیوه کراوه ناوه که له (سمط) هوه بووه به (معلقات)، هه یشه ده لئی: هم شیعرا نه بویه وایان پی گوتراوه چونکه له به رگرنگی به دیواری که عبه وه هه لواسراون.
- (۴) طه حسن، فی الادب الجاهلي، دار المعارف، مصر، ۹۶۹.
- (۵) د. عزالدین اسماعیل، المكونات الاولى للثقافة العربية، بغداد، ۹۷۲، ص ۱۸.
- (۶) وشه ی ره جه زله نه خووشی ره جه زه وه هاتووه که تووشی پاشه لئی وشتر ده بی و که ده روا رانه کانی ده له رنه وه.
- (۷) جمال نجم العبيدي، الرجز، بغداد، ۹۷۰، ص ۳۴۷.
- (۸) المصدر السابق، ص ۴۰۰.
- (۹) کارل بروکلمان، تاریخ الادب العربي، ج ۱، ترجمة د. عبدالحلیم النجار، دار المعارف، ۹۷۷، ص ۵۱.
- (۱۰) جمال نجم العبيد، الرجز، بغداد، ۹۷۰، ص ۵۰.
- (۱۱) بوزیاتر ناگاداری په یوه نندی کونی نیوان فارس و عه رب پروانه:
- د. احمد محمد الحوفي، تيارات ثقافية بين العرب والفرس، القاهرة، (بلا).
- (۱۲) د. محمد نورالدین عبدالمنعم، دراسات في الشعر الفارسي، القاهرة، ۹۷۶، ص ۲۳۹-۲۴۰.
- (۱۳) القرآن الکریم، سورة الشعراء، الاية (۲۴۴).
- (۱۴) د. عناد غزوان واخرون، الادب العربي، بغداد، ۹۷۷، ص ۲۷.
- (۱۵) الزمخشري، القسطاس المستقیم، تحقیق الدكتور بهیجة الحسنی، النجف، ۹۶۹، ص ۱۹-۲۷ (پیشه کی).
- (۱۶) عباس مهري شوشتری، تاریخ زبان و ادبیات ایران، انتشارات مانی، ۱۳۵۳، ص ۲۳.
- (۱۷) ادوارد براون، تاریخ الادب في ایران، جا، ترجمه الدكتور احمد کمال الدین حلمی، الكويت، ۹۸۲، ص ۴۱-۴۳.
- (۱۸) د. پرویز ناتل خانلری، اوزان الشعر الفارسي، ترجمه الدكتور محمد نورالدین عبدالمنعم، القاهرة، ۹۷۷، ص ۲۸.
- (۱۹) المصدر السابق، ص ۳۴.
- (۲۰) المصدر السابق، ص ۳۵.

- (٢١) د. محمد غنيمي هلال. الادب المقارن، القاهرة، ٩٧٣، ص ٢٤٩.
- (٢٢) د. محمد نورالدين عبدالمنعم، دراسات في الشعر الفارسي، القاهرة، ١٩٧٢، ص ١٢.
- (٢٣) د. پرويز ناتل خانلري، اوزان الشعر الفارسي، ترجمه الدكتور محمد نورالدين عبدالمنعم، القاهرة، ٩٧٧، ص ٧٣.
- (٢٤) محمد معين، برهان قاطع، ب ١، ص ٥.
- (٢٥) پورداود، گاتها، بومي، ٩٢٧.
- (٢٦) محمد وصفي ابو مغلي، دراسات في اللغة والشعر والنثر الفارسي، ج ١، البصرة، ١٩٨٧، ص ٧٣.
- (٢٧) د. محمد نورالدين عبدالمنعم، دراسات في الشعر الفارسي، القاهرة، ١٩٧٦، ص ١٩.
- (٢٨) ادوارد براون، تاريخ الادب في ايران، ج ١، ترجمه الدكتور احمد كمال الدين حلمي، الكويت، ٩٨٢، ص ٤٩.
- (٢٩) نيزامي عهروزي، چهار مقاله، تهران، (بلا)، ص ٧٥.
- (٣٠) وهكو: زينه فون، كوردستان شونني گه رانه وهى ده هه زار يوناني، وهر گيراني محمد فيدا، به غداد، ١٩٦١.
- (٣١) د. عيزالدين رسول، الواقعيه في الادب الكردي، بيروت، بلا، ص ٥٦.
- (٣٢) المصدر السابق، ص ٥٥.
- (٣٣) انور المائي، الاكراد في بهدينان، بغداد، ٩٦٠، ص ١٩٦.
- (٣٤) رشيد ياسمي، كوردو پيوستگى نژادى و تاريخى او، انتشارات ابن سينا، (بلا)، ص ١١٩-١٢٠.
- (٣٥) د. عيزالدين رسول، الواقعيه في الادب الكردي، بيروت، بلا، ص ٥٦.
- (٣٦) د. كمال فؤاد، چؤن نه گهينه سه ره تابه كي باوه رپى كراو بوئه ده بى كوردى، گوڤارى نوسه رى كورد، ژماره (١٢)، كانونى دووه مى ٩٧٥، چاپخانه ي خه بات، كوردستاني عراق، ل ١٩.
- (٣٧) صديق بؤره كه بى، ميژووى و نژهى كوردى، ب ١، انتشارات ناجي، بانه، ١٣٧٠، ل ٤٧-٤٨.
- ٨٥
- (٣٨) ديواني مهلا پهر نشان، پيشه كي زيبا جويي، كرمانشاه، ١٣٣٥.
- (٣٩) علاء الدين سجادى، نرخ شناسى، به غدا، ٩٧٠، ل ٥٢.
- (٤٠) محمد عبدالمنعم خفاجي، دراسات في الادب المقارن، القاهرة، (بلا)، ص ٥٩.
- (٤١) المصدر السابق، ص ٥٩.
- (٤٢) محمد غنيمي هلال، الادب المقارن، القاهرة، ٩٧٣، ص ٢٤٩.

- (٤٣) المصدر السابق، ص ٢٤٩.
- (٤٤) المصدر السابق، ص ٢٤٩.
- (٤٥) الرازي، المعجم، تهران، (بلا)، ص ٧٨.
- (٤٦) د. ئەمىن موتابجى، شاعيرانى كوردو ئەدەبىياتى فارسى، گۆڤارى كۆليجى ئەدەبىيات، بهغداد، ژماره (١٦)، ٩٧٣، ل ٥.
- (٤٧) د. محەمەد محەمەد نوورى عارف، تەئسىرى زمان و ئەدەبى فارسى لەسەر ئەدەبى كوردى، گۆڤارى كۆليجى ئەدەبىيات، زانستگای بهغدا، ژماره (١٨)، ٩٧٤، ل ٧٦.
- (٤٨) بىروانه: بەرھەمەكانى توفىق وەھبى و نوورى عەلى ئەمىن و د. ووربا عومەر و د. ئاوربەحمانى حاجى مەرف و محەمەد ئەمىن ھەورامى و ...
- (٤٩) تىبى (ق) لە فارسىدا نىيە، بەلام بەنگى (ق) ھەيە. (و) ى نىمچە بزوين لە فارسىدا بە (ق) دەخويندريتەو. لە زارى كرمانجى سەرۆى خووشمان (و) ى نىمچە بزوين بە (ق) دەخويندريتەو.
- (٥٠) د. ابراهيم انيس، الاصوات اللغويه، القاہرہ، ٩٧١، ص ١٦٤.
- (٥١) د. پرويز ناتل خانلري، اوزان الشعر الفارسي، ترجمه الدكتور محمد نورالدين عبدالمنعم، القاہرہ، ٩٧٧، ص ٩٠.
- (٥٢) الرازي، المعجم، تهران، (بلا) ص ٥٠.
- (٥٣) د. پرويز ناتل خانلري، اوزان الشعر الفارسي، ترجمه الدكتور محمد نورالدين عبدالمنعم، القاہرہ، ٩٧٧، ص ٩٠.
- (٥٤) الرازي، المعجم، تهران، (بلا)، ص ٥٠.
- (٥٥) المصدر السابق، ص ١٣١.
- (٥٦) ديوانى ئەحمەد بەگى صاحبقران، چ ١، بهغدا، ٩٥٧، ل ٢٥١.
- (٥٧) الشيخ جلال الحنفي، العروض، بغداد، ٩٧٨، ص ٤٠٦.
- (٥٨) الرازي، المعجم، تهران، (بلا)، ص ١٣٣.
- (٥٩) ديوانى نالى و فەرھەنگى نالى، دكتور مەرف خەزەندار، بهغدا، ٩٧٧، ل ٤٦.
- (٦٠) محمد الدمنهوري، الارشاد الشافي، القاہرہ، ٩٥٧، ص ٨٨-٩٤.
- (٦١) الرازي، المعجم، تهران، (بلا)، ص ١٥٤-١٥٦.
- (٦٢) بىروانه پەراويزەكانى (٤١، ٤٢، ٤٣، ٤٤).
- (٦٣) محمد الدمنهوري، الارشاد الشافي، القاہرہ، ٩٥٧، ص ٨٢.
- (٦٤) الرازي، المعجم، تهران، (بلا)، ص ١٠٢-١١١.
- (٦٥) عبدالحميد الرازي، شرح تحفة الخليل، بغداد، ٩٦٨، ص ١٨٩.
- (٦٦) الرازي، المعجم، تهران، (بلا)، ص ١٠٢.

- (٦٧) بدير متولي حميد، ميزان الشعر، دار المعرفه، ٩٦٧، ص ٧٤.
- (٦٨) الرازي، المعجم، تهران، (بلا)، ص ١٠٣.
- (٦٩) ديوانى برهان آغاي ههوليرى، كهركوك، ٩٥٧، ج ٣٦.
- (٧٠) ديوانى حافظ، چاپ بمبى، (بلا)، ص ١٠٣.
- (٧١) ديوانى جزيرى، شه رحى ههزار، تهران، ١٣٦١، ج ٤٣.
- (٧٢) الرازي، المعجم، تهران، (بلا)، ص ١٠٤.
- (٧٣) ديوانى خاديم، ب ١، به غدا، ٩٨٠، ج ١٤٩.
- (٧٤) الرازي، المعجم، تهران، (بلا)، ص ١٠٩.
- (٧٥) ديوانى نالى وفه رههنگى نالى، دكتور مارف خه زنه دار، به غدا، ١٠٧٧، ج ١٠١.
- (٧٦) عبدالغنى ميرزايبف، ابو عبدالله رودهكى، ستالين آباد، ٩٥٨، ص ٤١.
- (٧٧) ديوانى مه حوى، ملا عبدالكريمى مدرس، به غدا، ٩٧٧، ج ٢٤٤.
- (٧٨) الرازي، المعجم، تهران، (بلا)، ص ١٠٩.
- (٧٩) ديوانى تاهير بهگى جاف، چ ٣، ههولير، ٩٦٦، ج ٩.
- (٨٠) الرازي، المعجم، تهران، (بلا)، ص ١٠٤.
- (٨١) ديوانى نه حمه د موختار بهگى جاف، به غدا، ٩٨٦، ج ١٠٨.
- (٨٢) ديوانى حافظ، چاپ بومبى، (بلا)، ص ١٥٦.
- (٨٣) ديوانى بين خود، محه مدهى ملا كريم، به غدا، ٩٧٠، ج ١١١.
- (٨٤) الرازي، المعجم، تهران، (بلا)، ص ١١٠.
- (٨٥) نه حمه دى خانى، مهم و زين، ناماده كردنى ههزار، پارس، ٩٨٩، ج ٢١٣.
- (٨٦) الرازي، المعجم، تهران، (بلا)، ص ١٠٣.
- (٨٧) عبدالرزاق بيمار، كيش و موسيقاى ههلبه ستى كوردى، به غدا، ٩٩٢، ج ٦٩.
- (٨٨) محمد الدمنهورى، الارشاد الشافى، القايره، ٩٥٧، ص ٨٣-٨٥.
- (٨٩) الرازي، المعجم، تهران، (بلا)، ص ١٢٧-١٣١.
- (٩٠) عبدالحميد الراضى، شرح تحفة الخليل، بغداد، ١٠٦٨، ص ٢٠١-٢٠٢.
- (٩١) الرازي، المعجم، تهران، (بلا)، ص ١٢٧.
- (٩٢) ابن عباد، الاقناع، بغداد، ٩٦٠، ص ٤١.
- (٩٣) الرازي، المعجم، تهران، (بلا)، ص ١٢٧.
- (٩٤) ملا عبدالكريم مدرس، (بديع و عهرووزى نامى)، به غدا، ٩٩١، ج ٩٥.
- (٩٥) ابن عباد، الاقناع، بغداد، ٩٦٠، ص ٤٢.
- (٩٦) الرازي، المعجم، تهران، (بلا)، ص ١٢٨.
- (٩٧) ديوانى حه مدهى، سليمانى، ٩٨٤، ج ١٦٢.

(۹۸) دکنور محمد وصفي ابو مغلي. دراسات في اللغة والشعر والنثر الفارسي، ج ۱، البصرة، ۹۸۷، ص ۴۴.

- (۹۹) ديوانی مه لای جزیری، شهرحی هه ژار، تهران، ۱۳۶۱، ج ۱، ص ۴۰۷.
- (۱۰۰) محمد الدمنه‌وری، الارشاد الشافی، القاہرہ، ۹۵۷، ص ۸۸-۹۰.
- (۱۰۱) الرازی، المعجم، تهران، (بلا)، ص ۱۳۱-۱۳۷.
- (۱۰۲) عبدالحمید الرازی، شرح تحفة الخلیل، بغداد، ۹۶۸، ص ۲۱۶-۲۱۷.
- (۱۰۳) الرازی، المعجم، تهران، (بلا)، ص ۱۳۱.
- (۱۰۴) عبدالمجید الملا، العروض فی اوزان الشعر و قوافیه، بغداد، ۹۴۵، ص ۳۵.
- (۱۰۵) جلال الدین الرومی، مثنوی معنوی، رینولد الن نیکلسون، انتشارات طلوع، ۱۳۶۸،

ص ۳.

- (۱۰۶) دیوانی جزیری، شهرحی هه ژار، تهران، ۱۳۶۱، ج ۱، ص ۲۹۵.
- (۱۰۷) بدیر متولی حمید، میزان الشعر، دار المعرفه، ۹۶۷، ص ۸۵.
- (۱۰۸) الرازی، المعجم، تهران، (بلا)، ص ۱۳۲.
- (۱۰۹) دیوانی لوتفی، به غدا، ۹۸۴، ج ۱، ص ۳۱.
- (۱۱۰) الرازی، المعجم، تهران، (بلا)، ص ۱۳۲.
- (۱۱۱) دیوانی جزیری، شهرحی هه ژار، تهران، ۱۳۶۱، ج ۱، ص ۴۴۰.
- (۱۱۲) دیوانی حافظ، چاپ بومی، (بلا)، ص ۷۰.
- (۱۱۳) دیوانی بی کهس، ج ۲، محه مه دی ملا که ریم، به غدا، ۹۸۰، ج ۱، ص ۱۱۲.
- (۱۱۴) الرازی، المعجم، تهران، (بلا)، ص ۱۴۱.
- (۱۱۵) دیوانی شاهو، ب ۲، سلیمانی، ۹۸۰، ج ۱، ص ۷۰.
- (۱۱۶) الرازی، المعجم، تهران، (بلا)، ص ۱۱۳. ثم قاله عه روزه کهی فعلن و زه ربه کهی (فع لن) ه، واته جورنکه له قاله کنشی (فع لن).
- (۱۱۷) دیوانی سالم، ج ۲، چاپخانهی کوردستان، هه ولیر، ۱۹۷۲، ج ۱، ص ۲۶.
- (۱۱۸) الرازی، المعجم، تهران، (بلا)، ص ۱۳۷. له فارسیدا عه روزه کهی (فعلان) ه و زه ربه کهی بووه به (فعل).

- (۱۱۹) دیوانی فانی، سلیمانی، ۹۷۶، ج ۱، ص ۱۹۶.
- (۱۲۰) الرازی، المعجم، تهران، (بلا)، ص ۱۳۴.
- (۱۲۱) دیوانی سالم، چاپ ۲، هه ولیر، ۹۷۲، ج ۱، ص ۱۴۹.
- (۱۲۲) الرازی، المعجم، تهران، (بلا)، ص ۱۳۳.
- (۱۲۳) دیوانی سالم، ج ۲، هه ولیر، ۹۷۲، ج ۱، ص ۵۴.
- (۱۲۴) الرازی، المعجم، تهران، (بلا)، ص ۱۳۴.

- (۱۲۵) دیوانی سالم، چ ۳، هه‌ولنیر، ۹۱۲، ل ۵۱.
- (۱۲۶) محمد الدمنهوری، الارشاد الشافی، القاہرہ، ۹۵۷، ص ۹۱-۹۴.
- (۱۲۷) الرازی، المعجم، تہران، (بلا)، ص ۱۶۳-۱۶۵.
- (۱۲۸) عبدالحمید الرازی، شرح تحفة الخلیل، بغداد، ۹۶۸، ص ۲۲۵-۲۳۱.
- (۱۲۹) الرازی، المعجم، تہران، (بلا)، ص ۱۶۳.
- (۱۳۰) المصدر السابق، ص ۱۶۳.
- (۱۳۱) دیوانی حاجی قادری کزی، به‌غدا، ۹۸۶، ل ۹۴.
- (۱۳۲) محمد الدمنهوری، الارشاد الشافی، القاہرہ، ۹۵۷، ص ۹۸-۱۰۲.
- (۱۳۳) الرازی، المعجم، تہران، (بلا)، ص ۱۷۰-۱۷۱.
- (۱۳۴) عبدالحمید الرازی، شرح تحفة الخلیل، بغداد، ۹۶۸، ص ۲۵۲-۲۵۶.
- (۱۳۵) الرازی، المعجم، تہران، (بلا)، ص ۱۷۰.
- (۱۳۶) المصدر السابق، ص ۱۰۴.
- (۱۳۷) دیوانی سالم، چ ۳، هه‌ولنیر، ۹۷۲، ل ۸۱.
- (۱۳۸) الرازی، المعجم، تہران، (بلا)، ص ۱۷۰.
- (۱۳۹) دیوانی حاجی قادری کزی، به‌غدا، ۹۸۶، ل ۲۱۱.
- (۱۴۰) الرازی، المعجم، تہران، (بلا)، ص ۱۷۱.
- (۱۴۱) دیوانی قانع، سلیمانی، ۹۷۹، ل ۸۹.
- (۱۴۲) محمد الدمنهوری، الارشاد الشافی، القاہرہ، ۹۷۵، ص ۱۰۲.
- (۱۴۳) الرازی، المعجم، تہران، (بلا)، ص ۱۴۸-۱۵۴.
- (۱۴۴) عبدالحمید الرازی، شرح تحفة الخلیل، بغداد، ۹۶۸، ص ۲۶۷.
- (۱۴۵) الرازی، المعجم، تہران، (بلا)، ص ۱۴۸.
- (۱۴۶) المصدر السابق، ص ۱۵۰.
- (۱۴۷) دیوانی سالم، چ ۳، هه‌ولنیر، ۹۷۲، ل ۶۶.
- (۱۴۸) الرازی، المعجم، تہران، (بلا)، ص ۱۵۰.
- (۱۴۹) دیوانی نالی و فہرہ‌نگی نالی، دکتور مارف خہزنہ‌دار، به‌غدا، ۰۷۷، ل ۶۷.
- (۱۵۰) الرازی، المعجم، تہران، (بلا)، ص ۱۴۹.
- (۱۵۱) دیوانی خادیم، ب ۱، به‌غدا، ۹۸۰، ل ۹۹.
- (۱۵۲) الرازی، المعجم، تہران، (بلا)، ص ۱۵۰.
- (۱۵۳) دیوانی سالم، چ ۳، هه‌ولنیر، ۹۷۲، ل ۸۹.
- (۱۵۴) الرازی، المعجم، تہران، (بلا)، ص ۱۵۴.
- (۱۵۵) مہلا عبدالکریمی مدرس، بیدیغ و عہروزی نامی، به‌غدا، ۹۹۱، ل ۱۱۳.

- (١٥٦) محمد المنهوري، الارشاد الشافي، القاهرة، ٩٥٧، ص ١٠٤.
- (١٥٧) الرازي، المعجم، تهران، (بلا)، ص ١٥٦-١٦٢.
- (١٥٨) عبدالحميد الرازي، شرح تحفة الخليل، بغداد، ٩٦٨، ص ٢٧٩-٢٨٠.
- (١٥٩) الرازي، المعجم، تهران، (بلا)، ص ١٥٦.
- (١٦٠) محمد المنهوري، الارشاد الشافي، القاهرة، ٩٧٥، ص ٤٠٠.
- (١٦١) مهلا عبدالكريمي مدرس، بديع وعهروزي نامي، بهغدا، ٩٩١، ج ١١٢.
- (١٦٢) الرازي، المعجم، تهران، (بلا)، ص ١٥٧.
- (١٦٣) ديوانى بينخود، محه مدهى مهلا كهريم، بهغدا، ٩٧٠، ج ١٢٤.
- (١٦٤) الرازي، المعجم، تهران، (بلا)، ص ١٥٨.
- (١٦٥) ديوانى خاديم، ب ١، بهغدا، ٩٨٠، ج ١٠٣.
- (١٦٦) محمد المنهوري، الارشاد الشافي، القاهرة، ٩٧٥، ص ١٠٥-١٠٧.
- (١٦٧) الرازي، المعجم، تهران، (بلا)، ص ١٧٧-١٧٩.
- (١٦٨) عبدالحميد الرازي، شرح تحفة الخليل، بغداد، ٩٦٨، ص ٢٨٦-٢٩١.
- (١٦٩) الرازي، المعجم، تهران، (بلا)، ص ١٧٧.
- (١٧٠) حكمة فرج البدرى، العروض، بغداد، ٩٦٦، ص ١١.
- (١٧١) الرازي، المعجم، تهران، (بلا)، ص ١٧٨.
- (١٧٢) ديوانى شاهوز، ب ١، سليمانى، ٩٨٠، ج ٦٥.
- (١٧٣) الرازي، المعجم، تهران، (بلا)، ص ١٧٨.
- (١٧٤) ديوانى حاجى قادرى كوزى، بهغدا، ٩٨٦، ج ٥٥.
- (١٧٥) الرازي، المعجم، تهران، (بلا)، ص ١٧٨.
- (١٧٦) ديوانى خاديم، ب ٢، بهغدا، ٩٨١، ج ٣١٣.
- (١٧٧) الرازي، المعجم، تهران، (بلا)، ص ٧٨.
- (١٧٨) محمد المنهوري، الارشاد الشافي، القاهرة، ٩٧٥، ص ٧١-٧٣.
- (١٧٩) الرازي، المعجم، تهران، (بلا)، ص ٨٠.
- (١٨٠) عبدالحميد الرازي، شرح تحفة الخليل، بغداد، ٩٦٨، ص ١١٦-١٣٥.
- (١٨١) الرازي، المعجم، تهران، (بلا)، ص ٨٠.

ئەنجام :

لەم لىكۆلېنە شىكارى و بەراورد كاريپەدا دەگەينە ئەم ئەنجامانەى خوارەوہ:
- كورد وەكو نەتەوہ يەكى زىندو دەورى خۆى لە پەوتى بەرەو پيشەوہ چوونى
مىژووى ئەو ناوچە يەدا گىراوہ و بەشدارى بنيات نانى شارستانىەتى ئەم ناوہى
كردوہ. وەكو ديار دە يەكى ئاسايى لە گەل نەتەوہ دراوسىكانى وەكو عەرەب و فارس و
تورك و ئەرمەن كەوتۆتە ناو جغزى كارلىكى گيانى و ماددىەوہ. سوودى لى
وەرگرتوون و سوودى پى گەياندوون، بەلام لە بەرئەوہى كورد ھەر لە كۆنەوہ ژىر
چەپۆك و بى دەولەت بووہ، نەخۆى و نەخەلكىش ھىچ حسىبيان بوئەو دەورە
شارستانىيەى نەكردوہ. شىعرو ئەدەبىياتى كوردى لە چوارچىوہى ئالوگۆپى ئەم
كارىگەرە فراوانەدا لە گەل شىعرو ئەدەبىياتى نەتەوہكانى تر يەكتريان تەواو كردوہ.
وەكولەم لىكۆلېنەوہ يەدا دەردەكەوى لايەنىكى ئەم كارىگەرە ئەدەبىيە لەكىشى
شىعرى كلاسكى كوردىدا خۆى دەنوونى كە ھەر لە بابە تاهىرى ھەمەدانىيەوہ تا
سەدەى بىستەم كورد لە شىعر ھۆننىنەوہدا بە زۆرى پەيرەوى كىشى عەرۆونى
دەسكارى كراوى عەرەبى كردوہ.

- كىشى پەسەنى شىعرى كوردى بە ژمارەى بىرگە و وەستانى ناو لەتە دىر
ديار دەكرى. ھەر لە كۆنەوہ ئەم كىشە لە بەستەو گۆرانى و بەيت و فۆلكلوردا ھاتوہو
تا ئەمپوش لە شىعرى زار گۆتندا ھەر باوہ چونكە لە جەرگەى خەسپەتە كانى زمان و
دەنگسازى كوردىيەوہ ھەلقولاًوہ. ئەو ھەندە ھەيە لە قۇناغىكى ديارى پەرسەندن و
پيشكەوتنى مىژووى شىعرى كوردىدا، كىشى عەرۆونى سەبارەت بە ھوى ئاينى
وسياسى، خۆى خزانە ناو شىعرى كوردى و ماوہى ھەزار سالىك (سەدەى دەيەم
تا سەدەى بىستەمى زاينى) ماىەوہ و لەسەرەتاي ئەم سەدەيەدا، بە تايبەتى دواى
جەنگى يەكەمى جىھانى، لە ژىرتەوژمى بزوتنەوہى نوئىخووزى شىعرى كوردى
و گەرانەوہى شاعيران بو كىشى خۇمالى، وردە وردە كشايەوہ دواوہ و مەيدانى بو كىشى
پەسەنى خۇمالى چۆل كرد. واتە عەرۆولە شىعرى كوردىدا ديار دە يەكى بيانىيەو
حەرىكە بە تەواوہتى دەوسى دەپرىتەوہ.

- ئەگەر چى شاعىرە كلاسىكىيە كانى كورد لە حوجرە خويندووويانە و زۆر بە يان مەلای دواز دە عىلم بوون و يەكى لە و عىلمانەى بۆ تەواو كردنى پىويستىيە كانى مەلایەتى دەخويندرا (عەرووز) بوو، بەلام ئەوان راستەوخو عەرووزيان لە شىعەرى عەرەبى وەرنەگرتوو بۆ هۆننە وەى شىعەرى كوردى، بەلكو لە رىئى شىعەرى فارسىيە وە وەريان گرتوو كە ئەوان زووتر عەرووزى عەرەبىيان وەرگرتبوو بە گۆنرەى زمانى خويان دەستكارىيان كردبوو و لە گەل شىعەرى فارسىدا گونجابدووويان بۆيە كورد لە فارسىيە وە وەرى گرتوو چونكە زمانى فارسى و كوردى سەر بە يەك بڤنە مالىەى زمانە وانين و زۆر خەسىەتى دەنگىيان دەچىتە وە سەر بەك كە چى لە گەل عەرەبىدا لە دوو بڤنە مالىەى زمانە وانى تەواو جىاوازوليك دوورن.

- لە بەر نزىكى و خزمایەتى زمانى فارسى و كوردى، بڤنە مالى دروست بوونى قالبە كىش لە شىعەرى هەردوو كياندا وە كويەك وایە و لە گەل بڤنە مالى دروست بوونى قالبە كىشى عەرەبى جىايە. لە كوردىدا وەكو فارسىيە كە قالبە كىش بە هۆى زىحاف و عىللە و لە مەوداى هەمو پىيە كانى دىرە شىعەر دروست دەبى كە چى لە عەرەبىدا تەنيا عىللە و ئەويش تەنيا بە هۆى پىي عەرووزو زەرب قالبە كىش دادەرىژى.

- لەم لىكۆلینە وە يەدا دەردە كە وى كە لە (۱۶) كىشە كەى خەلىل تەنيا (۹) كىشيان لە كوردىدا بە پرا دەى جىاجىا بە كار هاتوون و حەفتە كەى تر زۆر كەم و دەگمەن شىعەريان پى نووسراو. كىشە باوە كان ئەمانەن: هەزەج، و پەجە زو پەمەل و سەرىع و خەفیف و موزارىع و موجتەس و مۆتە قارىب و بەسیت.

- لە كوردىدا ئەو (۹) كىشە باوە هەرىە كە كە و تۆتە چەند قالبىكى جورا و جورە وە. ژمارەى قالبە كان دەگاتە (۶۸) و لە هەر كىشىكدا چەند قالبىك هەيە كە تايبەتە بە كورد و لە عەرەبى و فارسىدا بەم شىوەيە بە كار نەهاتوون وەكولە هەزەجدا (۶) قالب و لە پەجەز (۴) و لە پەمەل (۵) و لە سەرىع (۲) و لە خەفیف (۱) و لە موزارىع (۳) و لە موجتەس (۳) و لە مۆتە قارىب (۳) و لە بەسیت (۴) كە هەموى دەكاتە (۲۹) قالبە كىشى عەرووزى تايبەتى بە شىعەرى كوردى وەكولە شوئنى خويدا پىشان دراو.

- جگە لە وەى كە كىشە دەگمەن و كەم بە كار هاتووە كان هەندى جار قالبى وایان گرتوو كە تايبەتە بە كوردى و لە عەرەبى و فارسىدا نىيە. وەكو كىشى كامىلى هەشتى. ئەم ديار دەيە لایەنى داھىنانى شاعىرە كلاسىكىيە كوردە كانمان پىشان دەدا

له بواری به کار هیئانی عه رووزی عه ره بی له هونینه وهی شیعی کوردیدا.
- لایه تیکی تری داهینانی شاعیرانی کورد له به کار هیئانی کیشی عه رووزی ،
له تیکه ل کردنی زیاتر له کیشیک بو هونینه وهی به ک هونراوه خوئی ده نوینی وه کو
تیکه ل کردنی دوو کیشی جیاواز له به ک هونراوه دا وه کو لای شاعیرانی وه ک ئه دهب و
سافی و ناری و ویسالییدا ده ست ده که وی . یان وه کو تیکه ل کردنی
کیشی عه رووزی و کیشی خو مالی له به ک هونراوه دا که ئه مه لای شیخ نووری و گوران و
دلزارا په پیره و کراوه . بی گومان شتی وا له شیعی عه ره بی و فارسیدا که متره .

- چوارین و موسته زاد مهیدان تیکی ترن که شاعیرانی کورد داهینانی
تایبه تییان له به کار هیئانیا ندا کردووه . چوارین له کوردیدا ته نیا به کیشی فه هله ویات و
کیشی پوباعی فارسی نه هاتوو که هه ردووکیان له هه زه ج وه رگیرون ، به لکوله کوردیدا
شان به شانی ئه م دوو جو ره کیشه ، کیشی تریش بو چوارین به کار هاتوون وه کو کیشی
په مه ل و خه فیف و موزاریع و په جه زو موجتهس و موته قاریب . بو موسته زادیش که
له کوردیدا زور کیشی جیاواز به کار هاتوو ، له رووی ته کنیک و سه رواو تیکه زیاده کان
کورد داهینانی وردی خوئی تیدا کردووه ، وه کو له موسته زاده کانی شیخ نووری و گوراندا
ده رده که وی که له شوینی خویدا نیشانمان داوه .

- له بارهی کیشی شیعی زاری گورانی (هه ورامانی) یه وه . له پشکنینی
زوری دیوان و کومه له شیعه کانی ئه و زاره ده رکه وت که عه رووزی عه ره بی زور که م
زه فیری به شیعی ئه م زاره بردوووه . هه ر له مه لا په ریشانه وه که له سه ده ی چوارده مدا
ژیاوه تائستاسه راپای شیعی ئه م زاره به کیشی خو مالی (ده) برگه بی (۵ + ۵)
نووسراوه ، ته نیا چهند پارچه هونراوه یه کی سهیدی هه ورامی و شیخ شه هابی کاکو
زه که ریایی و شیخ شه هابی لهوئی نه بی که چهند نمونه یه کی شیعی عه رووزیان
هه یه و ئه و چهند نمونه یه ش به کیشی هه زه ج و په مه ل و په جه ز نو سراون .

- له عه ره بییدا ئاراسته ی ژماره ی پییه کانی دیره شیعی ته نیا به ره و خواره وه یه ،
وانه ده شی ژماره ی پییه کان به قه د ژماره ی ئه سلی کیشه که بی یان که متر بی ، به لام
قه ت زیاتر نابی . که چی له کوردیدا ئه و ئاراسته یه به ره و سه ره وه و به ره و خواره وه یه . واته
ده شی ژماره ی پییه کانی دیره شیعی له ژماره ی پییه کانی ئه سلی کیشه که زیاتر بی ، یان
وه کو ئه و بی ، یان که متر بی . زیاد کردنی پییه ک له هه ر له ته دیریکی شیعی دا له
کیشه کانی هه زه ج و په مه ل و په جه زو موجتهس و موزاریعدا هاتوووه . به رامبه ر به مه ش له

کوردیدا ئەگەر چی تەجزییە هەیه بە لأم شەترو نە هک نییه. ئەمەش جیاوازییەکی تری
عەرۆزی کوردییە لە گەل عەرۆزی عەرەبی.

- زحاف و عیللەکانی شیعری کلاسیکی کوردی هەر ئەوانەن کە لە عەرەبی
و فارسیدا بە کارهاتوون. ئەوەندە هەیه لە کوردیدا (سەلم) وەکو فارسی بە کارهاتوو
نەک وەکو عەرەبی. بۆ عیللەیی زیادەش کە لە عەرەبیدا بەچیتە سەر مەجزوئی
کیشەکان، لە کوردیدا بەشی بچیتە سەر کیشی مەجزووی و کیشی تەواو و تەنانەت
کیشی زیاد کراویش. جگە لەوەی کە عیللە لە عەرەبیدا تەنیا بەچیتە سەر عەرۆزی
زەرب (عیللەیی زحافانەیی لێ دەرچێ) کەچی لە کوردیدا بەچیتە سەر هەموو
پێیەکان و تاییبەتیش نییه بە هیچ کیشیکەو. ئەمەش تاییبەتییەکی تری کیشی
عەرۆزی کوردییە. لەبەر ئەوەی زحاف بە زۆری لە کوردیدا لازم دەبی و وەکو عیللە
دەوری لە دارشتنی قالبە کیشی جیاوازی هەیه، جیاوازی نیوان زحاف و عیللە کەم
دەبێتەو و لە زۆر حالەتدا یەک خاسیەت هەلدهگرن. ئەمە لە فارسیدا هەیه.

بیبلیۆ گرافیا

یه کهم: به کوردی

۱- دیوان و کۆمهله شیعر:

- (۱) ئەحمەدی خانى، مەم وزین، شەرحى ھەزار، پاریس، ۱۹۸۹.
- (۲) ئەحمەدی خانى، نۆبهار، خرڤه کرن و ل دیڤ چوون و توێژاندنا صادق بهاء الدین ئامیدی، چاپخانهى کۆپى زانیاری کورد، بەغدا، ۱۹۷۹.
- (۳) ئەحمەدی خانى، نۆبهار، تحقیق عبدالسلام ناجى الجزري، دار الطباعة، دمشق، (بلا).
- (۴) ئەحمەدی خانى، نۆبهارا بچوکان، تحقیق حمدي عبدالمجيد السلفی، مطبعة الرشید، بغداد، ۱۹۹۰.
- (۵) ئەحمەد ھەردى، رازى تەنیاىی، چاپخانهى زانکۆى سلیمانى، ۱۹۸۴.
- (۶) ئەمین فەیزى بەگ، ئەنجومەنى ئەدیبان، کۆپى زانیاری عیراق، بەغدا، ۱۹۸۳.
- (۷) برهان جاھد، چوارینەکانى جاھیدی، چاپخانهى دار الحریة، ۱۹۷۹.
- (۸) برهان جاھد، چوارینەکانى جاھیدی، چاپخانهى دار الحریة، ۱۹۸۳.
- (۹) برهان جاھد، فەلسەفە و چوارینەکانى جاھیدی، چاپخانهى رۆشنییری، ھەولێر، ۱۹۸۵.
- (۱۰) باتەیی، مەولوویدا مەلایى باتەیی، خرڤه کرن و توێژاندنا صادق بهاء الدین ئامیدی، چاپخانهى (سمیر امیس)، بەغدا، ۱۹۸۲.
- (۱۱) باتەیی، مەولوودنامەى باتەیی، چاپخانهى ھەولێر، ھەولێر، ۱۹۷۲.
- (۱۲) بى بەش، پێنج خشتەکیبەکانى بى بەش، چاپخانهى رۆشنییری، ھەولێر، ۱۹۸۴.
- (۱۳) حسین حوزنى موکریانى، خوشى و ترشى، ج ۲، چاپخانهى کوردستان، ھەولێر، ۱۹۷۴.
- (۱۴) خەيام، خەيامى ھەزار، چاپخانهى عیقانى، بیروت، (بلا).
- (۱۵) حاجى مەلا خلیل (مخلص)، مەولوودنامەى کوردی، چاپخانهى ھەولێر، ھەولێر، ۱۹۶۸.
- (۱۶) دیوانا ئەحمەدی نالبەندى (مخلص)، ب ۱، لیکدان و کومکرنا، خالد حسین، چاپخانهى دەوکی، ۱۹۷۱.
- (۱۷) دیوانا ئەحمەدی نالبەندى (مخلص)، بەرھەف کرنا خالد حسین یقوب، چاپخانهى (سومر) بەغدا، ۱۹۸۹.
- (۱۸) دیوانى ئەسیری، مستەفا عەسکەرى، چاپخانهى (الحوادث)، بەغدا، ۱۹۷۸.
- (۱۹) دیوانى ئەحمەدی کۆر، کتێفرۆشی سەیدیان، ۱۳۴۳.
- (۲۰) دیوانى (سەید) ئەحمەدی نەقیب، ئامانەکردن و لیکۆلینەوێى محمود احمد محمود، چاپخانهى (الارشاد)، بەغدا، ۱۹۸۵.
- (۲۱) دیوانى ئەدیب، گەردو کۆکەرەوێ گێوموکرى، ۲، چاپخانهى کوردستان، ھەولێر، ۱۹۷۶.
- (۲۲) دیوانى ئەسەد مەحوى (بەشیک)، چاپخانهى راپەرین، سلیمانى، ۱۹۷۰.
- (۲۳) دیوانى ئەحمەد حەمدى بەگ، بەغدا، ۱۹۵۷.
- (۲۴) دیوانا بەکر بەگى ئەرزى، کومکرنا و توێژاندنا عبدالکریم فەندى الدوسکى، چاپخانهى (الحوادث)، بەغدا، ۱۹۸۲.
- (۲۵) دیوانى حەمدى، ساغ کردنەوێ لیکۆلینەوێ لەسەر نووسینی جەمال مەحەمەد مەحەمەد ئەمین، چاپخانهى ئوفسیتی سەرکەوتن، سلیمانى، ۱۹۸۴.
- (۲۶) دیوانى ئەحمەد موختار جاف، ئامانەکردن و بەراوردکردن و لیکدانەوێ پێشەکی بۆ نووسینی پروفیسۆر دکتۆر عیزەدین مستەفا رەسول، چاپخانهى (الادیب)، بەغدا، ۱۹۸۶.
- (۲۷) دیوانى ئەخول، چاپخانهى (الادیب)، بەغدا، ۱۹۸۴.

- (۲۸) دیوانی ئەو پەرحمان بەگی بابان (بەشیک) ، ئامادەکردنی محمداحمد محمد، چاپخانەى زەمان، بەغدا، ۱۹۸۹.
- (۲۹) دیوانی ئەدەب، ج ۲، چاپخانەى ھەولێر، ھەولێر، ۱۹۶۶.
- (۳۰) دیوانی بیخود، کۆکردنەو و ریکخستن و لەسەر نووسینی محمدى مەلا کریم، چاپخانەى (سلمان الاعظمى)، بەغدا، ۱۹۷۰.
- (۳۱) دیوانی بى بەش، (بەشیک)، ب ۱، مەلا مەسعوود، چاپخانەى (اللواء)، بەغدا، ۱۹۷۱.
- (۳۲) دیوانی بەختیار زۆەر، کۆکردنەو و مەحمود زۆەر، چاپخانەى (الزمان)، بەغدا، ۱۹۸۹.
- (۳۳) دیوانی بى کەس، ج ۲، محمدى مەلا کریم رێکی خستوو و سەرەتای بۆ نووسیبوو و سەرەشتی لە چاپدانى کردوو، چاپخانەى (الادیب)، بەغدا، ۱۹۸۰.
- (۳۴) دیوانی برهان آغای ھەولێرى، چاپخانەى (ترقى)، ۱۹۵۷.
- (۳۵) دیوانی جزیری (دیوانى عارفى رەببانی شیخ احمدى جزیری مەشھور بە مەلای جزیری)، ھەزار شەرحى لى کردوو، تەهران، ۱۳۱۱.
- (۳۶) دیوانا پەرتویى ھەکاری، بەرھەف کرن و توێژاندنا صادق بەاء الدین ئامیدی، چاپخانەى دار الحرىه، بەغدا، ۱۹۷۸.
- (۳۷) دیوانی پیرەمێرد، ب ۱، کۆکردنەو و ساغ کردنەو و فائق ھوشیار و ھى تر، چاپخانەى (الزمان)، بەغدا، ۱۹۹۰.
- (۳۸) دیوانی چروستانى، ئامادەکردن و لیکدانەو و عبدالرحیم عبداللہ چروستانى، عبداللہ چروستانى، چاپخانەى ئەورەس، سلێمانى، ۱۹۸۵.
- (۳۹) دیوانى حیلەى، ئومێد کاکە رەش ئامادەى کردوو و پێشەکی بۆ نووسیبوو، چاپخانەى (الارشاد) بەغدا، ۱۹۸۵.
- (۴۰) دیوانى حاجى قادری کۆبى، کۆکردنەو و لیکدانەو و سەردار حمید میران و کەریم مستەقا شارەزا، پێداچوونەو و مەسعود محمد، بەغدا، ۱۹۸۶.
- (۴۱) دیوانى حەریق، چاپخانەى مەریوانى، بەغدا، ۱۹۳۸.
- (۴۲) دیوانى حەریق، ج ۲، لە بلاوکراوەکانى محمود خاکی، چاپخانەى (الجمهوریة)، کەرکوک، ۱۹۶۹.
- (۴۳) مەلا حسین شێخانى، مەلودنامە لە پەسەندى حەزرتى رەسوولى ئەکرەم، شنۆ، ۱۳۶۱.
- (۴۴) دیوانى خادیم، ب ۱، جەمال مەمەد ئەمین ئامادەو ساغى کردۆتەو، چاپخانەى دار الحرىه، بەغدا، ۱۹۸۰.
- (۴۵) دیوانى خادیم، ب ۲، جەمال مەمەد ئەمین ئامادەو ساغى کردۆتەو، چاپخانەى دار الحرىه، بەغدا، ۱۹۸۱.
- (۴۶) دیوانى لێدار، ج ۲، چاپخانەى کوردستان، ھەولێر، ۱۹۷۱.
- (۴۷) دیوانى شیخ رەزای تالەبانى، علی الطالبانى، بەغدا، ۱۹۴۶.
- (۴۸) دیوانى زۆەر (بەشیک - سۆزى نیشتمان)، چاپخانەى مەعارف، بەغدا، ۱۹۵۸.
- (۴۹) دیوانى سەلام، ج ۲، ئامادەکردن و پێداچوونەو و پێشەکی بۆ نووسینی: ئومێد کاکە رەش، چاپخانەى الحوادث، بەغدا، ۱۹۹۰.
- (۵۰) دیوانى سالم، ج ۲، چاپخانەى کوردستان، ھەولێر، ۱۹۷۲.
- (۵۱) -دیوانى سەفوەت، پێشەکی و ئامادەکردن و پەراویز بۆ نووسینی دکتۆر عبزەدین مستەفا رەسول، چاپخانەى دار الحرىه، بەغدا، ۱۹۸۴.
- (۵۲) دیوانى شاھۆ، ب ۱، کۆکردنەو و ریکخستن، مەمەد ئەمین کاربۆخى، چاپخانەى راپەرین، سلێمانى، ۱۹۷۶.
- (۵۳) دیوانى شاھۆ، ب ۲، کۆکردنەو و ریکخستن مەمەد ئەمین کاربۆخى، چاپخانەى کامەرانی، سلێمانى، ۱۹۸۰.

- (۵۴) دیوانی شاکه‌لی، ساغ کردنه‌وهی جه مال محمد محمد نه‌مین، چاپخانه‌ی (الامة)، به‌غدا، ۱۹۷۹.
- (۵۵) دیوانی شیخ نووری شیخ صالح، نازاد عبدالواحد کوی کردنه‌وهو و ساغی کردنه‌وهو له‌سه‌ری نووسیوه، ب ۱، چاپخانه‌ی (الجاحظ)، به‌غدا، ۱۹۸۹.
- (۵۶) دیوانی صهیدی، کۆکردنه‌وهو شی کردنه‌وهی محه‌مه‌د نه‌مین کارنۆخی، چاپخانه‌ی کامه‌رانی، سلیمانی، ۱۹۷۱.
- (۵۷) دیوانی شیعر - محمد صالح دیلان، ئاماده‌کردن و لیکۆلینه‌وهو بپیشه‌کی و به‌راویز نووسینی عه‌بدوللا عه‌زیز خالد، چاپخانه‌ی (سومر)، به‌غدا، ۱۹۸۷.
- (۵۸) دیوانی سافی، ج ۲، چاپخانه‌ی کوردستان، هه‌ولێر، ۱۹۷۳.
- (۵۹) دیوانی صادری، شیخ عبدالرحمن شیخ نجم الدین، چاپخانه‌ی (الجمهوریة)، که‌رکوک، ۱۹۶۹.
- (۶۰) - دیوانی طاهر فؤاد، چاپخانه‌ی کوردستان، هه‌ولێر، ۱۹۷۰.
- (۶۱) دیوانی بابا طاهر، وحید دستگری، چاپخانه‌ی امیر کبیر، ۱۳۳۵.
- (۶۲) دیوانی طاهر به‌گی جاف، ج ۲، چاپخانه‌ی هه‌ولێر، هه‌ولێر، ۱۹۶۶.
- (۶۳) دیوانی فقهی ته‌یران، پرتایه‌کی، سه‌عد دیره‌شی و و بیزانی ئالیخان کۆمکریه‌و توێژاندیه‌ و بپیشگوتن و راقبه‌یف ژیرا نفیسه، چاپخانه‌ی (الحوادث)، به‌غدا، ۱۹۸۹.
- (۶۴) دیوانی فانی، ج ۱، به‌سه‌ره‌رشتی که‌مال میراوه‌لی، چاپخانه‌ی راپه‌رین، سلیمانی، ۱۹۷۶.
- (۶۵) دیوانی قانع، برهان قانع کۆی کردنه‌وهو چاپی کردوه، چاپخانه‌ی زانکۆی سلیمانی، سلیمانی، ۱۹۷۹.
- (۶۶) دیوانی کانی، کۆکردنه‌وهی موه‌فه‌ق نه‌که‌رم کانی، چاپخانه‌ی (الحوادث)، به‌غدا، ۱۹۸۰.
- (۶۷) دیوانی که‌مالی، ئاماده‌کردن و ساغ کردن و بپیشه‌کی نووسینی که‌مال عه‌لی بابین، پێداچوونه‌وهی، مامۆستا شکور مسته‌فا، چاپخانه‌ی (دار الشؤون الثقافية العامة)، به‌غدا، ۱۹۶۴.
- (۶۸) دیوانی کوردی، ج ۲، چاپخانه‌ی کوردستان، هه‌ولێر، ۱۹۷۳.
- (۶۹) دیوانی گۆران، محمدی مه‌لا کریم کۆی کردنه‌وهو ئاماده‌ی کردوهو بپیشه‌کی و به‌راویزی بۆ نووسیوه، چاپخانه‌ی کۆری زانیاری عیراق، به‌غدا، ۱۹۸۰.
- (۷۰) دیوانی لوتفی، ئاماده‌کردنی ئومید حسین کاکه‌ ره‌ش، چاپخانه‌ی (الادیب)، به‌غدا، ۱۹۸۴.
- (۷۱) دیوانی موفقی بێنجونی، کۆکردنه‌وهو ئاماده‌کردنی ئومید ئاشناو عبدالکریم موفقی، چاپخانه‌ی (الشركة العراقية للطباعة الفنية)، به‌غدا، ۱۹۹۰.
- (۷۲) دیوانی مه‌حوی، لیکدانه‌وهو لیکۆلینه‌وهی مه‌لا عبدالکریمی مدرس و محمدی مه‌لا کریم، چاپخانه‌ی کۆری زانیاری کورد، به‌غدا، ۱۹۷۷.
- (۷۳) دیوانی میرزا غه‌فور، کۆکردنه‌وهو لیکۆلینه‌وهو ساغ کردنه‌وهو لیکدانه‌وهو بپیشه‌کی عبدالله ئاگرین، ج ۱، ۱۹۶۱.
- (۷۴) دیوانی میهری، بژاردن و ئاماده‌کردنی عه‌زیز گه‌ردی، چاپخانه‌ی راپه‌رین، سلیمانی، ۱۹۷۷.
- (۷۵) دیوانی مه‌لان، محمد نه‌مین ئوسمان، چاپخانه‌ی دار الحریه، به‌غدا، ۱۹۸۶.
- (۷۶) دیوانی ناری، کۆکردنه‌وهو ساغ کردنه‌وهو له‌سه‌ر نووسین و بپیشه‌کی کاکه‌ی فه‌لاح، چاپخانه‌ی کاکه‌ فه‌لاح، سلیمانی، ۱۹۸۴.
- (۷۷) دیوانی ناطق، به‌سه‌ره‌رشتی ص. هه‌ژار، چاپخانه‌ی راپه‌رین، سلیمانی، ۱۹۷۰.
- (۷۸) دیوانی نالی، لیکۆلینه‌وهو لیکدانه‌وهی مه‌لا عبدالکریمی مدرس و فاتح عبدالکریم، چاپخانه‌ی کۆری زانیاری کورد، به‌غدا، ۱۹۷۶.
- (۷۹) دیوانی نالی و فه‌ره‌ه‌نگی نالی، لیکۆلینه‌وهو ساغ کردنه‌وهو بپیشه‌کی نووسینی دکتۆر مارف خه‌زنه‌دار، چاپخانه‌ی دار الحریه، به‌غدا، ۱۹۷۷.
- (۸۰) دیوانی ورسالی، جمال محمد محمد امین، چاپخانه‌ی (دار الجاحظ)، به‌غدا، ۱۹۸۶.

- (۸۱) دیوانی مهلا وهسمان، لیکدانه وه لیکۆلینه وه له سههر نووسینی دکتۆر ئەمین موتاجبی، چاپخانهی (الاداب)، النجف الاشرف، ۱۹۷۳.
- (۸۲) دیوانی وه فایبی، لیکۆلینه وهی محمه د عهلی قهه داغی، چاپخانهی کۆپی زانیاری کورد، بهغدا، ۱۹۷۸.
- (۸۳) بلداری، شاعیری شوێشگێری کورد، نووسینی عبدالخالق علاء الدین، چاپخانهی (دار آفاق عربیة)، بهغدا، ۱۹۸۵.
- (۸۴) بلزار، خهبات وژیان، چاپخانهی الوفاء، بهغدا، ۱۹۶۰.
- (۸۵) -بلزار، گهنجینه، چاپخانهی (الوفاء) بهغدا، ۱۹۶۰.
- (۸۶) دیاری مهلا محمه دی کۆبی، چ ۴، چاپخانهی ههولێر، ههولێر، ۱۹۶۰.
- (۸۷) زه مبیله فرۆش، چاپخانهی کوردستان، ههولێر، ۱۹۷۵.
- (۸۸) سامی عهونال، چهپکێک له شیعره کانی، چاپخانهی رۆشنییری، ههولێر، ۱۹۸۳.
- (۸۹) صادق بهاء الدین نامیدی، هۆزانه نیت کورد، چاپخانهی کۆپی زانیاری عیراق، بهغدا، ۱۹۸۰.
- (۹۰) طاهر مهلا عبدالله بهحرکهیی، مهرکانهی کوردی بۆ گۆلی بوردی، چاپخانهی رۆشنییری، ههولێر، ۱۹۸۶.
- (۹۱) عهلی کهمال بابیر، گۆلدهسته شوعه رای هاوچه سرم، چ ۲، چاپخانهی، راپهرین، سلیمانی، ۱۹۶۹.
- (۹۲) عبدالجبار ئاغلی کانی، له یلهو مهجنوون، چ ۳، چاپخانهی ههولێر، ههولێر، ۱۹۶۹.
- (۹۳) عبدالله عهزیز خالد، شوکری فهزلی شاعیریکی سیاسی و نهته وهیی کورد، چاپخانهی دار الحریه، بهغدا، ۱۹۸۸.
- (۹۴) سامان مارف بهرزنجی و عومهر مهعروف بهرزنجی، مارف بهرزنجی شههید (سهرحه می بهر هه مهکانی)، ههولێر، ۱۹۹۳.
- (۹۵) عبدالرقيب يوسف، دیوانا کرمانجی، چاپخانهی (الاداب)، النجف الاشرف، ۱۹۷۱.
- (۹۶) عهلی عارف ئاغلا (شاری)، بهر هه می خاویز (دیوانی شیعری)، چاپخانهی (الادیب)، بهغدا، ۱۹۸۴.
- (۹۷) کهریم شارهزا، ئازادی وژیان، بهغدا، ۱۹۶۰.
- (۹۸) کاکه می فهلاح، سهروود، چاپخانهی (سلمان الاعظمی)، بهغدا، ۱۹۶۸.
- (۹۹) محمد دهشتی، مهلولودنامه و پروانامه می دهشتی، چاپخانهی رۆشنییری، ههولێر، ۱۹۸۸.
- (۱۰۰) محمد رشاد المفتی، مهلولودنامه می کوردی، چ ۲، چاپخانهی کوردستان، ۱۳۸۱.
- (۱۰۱) د. مارف خهزندهار، عبدالله بهگی میسباح ددیوان، شاعیری گهوره می خاکی موکریان، چاپخانهی (ئیرشاد) بهغدا، ۱۹۷۰.
- (۱۰۲) شیخ مهعروفی نۆدی، نهحه می، چاپخانهی (دار المثلی)، بهغدا، ۱۹۸۶.
- (۱۰۳) ههزار، مههم و زینی خانی به سۆزانی، چاپخانهی نهجاج، بهغدا، ۱۹۶۰.
- (۱۰۴) ههیمن، تاریک و پوون، بنکه می بێشهوا، (؟).
- ب- لیکۆلینه وهی سههریه خۆ (کتیب):
- (۱۰۵) رفیق حلمی، شیعرو نهه بیاتی کوردی، ب- ۲، ج ۲، ههولێر، ۱۹۸۸.
- (۱۰۶) صدیق بۆزه کهیی، (مفتی زاده)، میژووی وێژه می کوردی، ب- ۲، بانه، ۱۳۷۰.
- (۱۰۷) عبدالرزاق بیمار، کیش و موسیقی ههلبهستی کوردی، چاپخانهی دار الحریه، بهغدا، ۱۹۹۲.
- (۱۰۸) د. عهزه دین مسته فاره سول، شیعری کوردی (ژیان و بهر هه می شاعیرانی)، ب ۱، چاپخانهی (الحوادث)، بهغدا، ۱۹۸۰.
- (۱۰۹) د. عهزه دین مسته فاره سول، شیخ رهزای تاله بانی، چاپخانهی (علاء)، بهغدا، ۱۹۷۹.
- (۱۱۰) د. عهزه دین مسته فاره سول، نهه بیاتی نوێ کوردی، ههولێر، ۱۹۹۰.
- (۱۱۱) سید عبدالصمدی تووداری، چهپکێکی میژووی ههوزمان و مهرویوان، وهرگێرانی محمدی مهلا کریم، چاپخانهی (سلمان الاعظمی)، بهغدا، ۱۹۷۰.

- (۱۱۲) مهلا عبدالکریمی مدرس، به‌دیع و عه‌روزی نامی، چاپخانه‌ی (الحوادث)، به‌غدا، ۱۹۹۱.
- (۱۱۳) علاء الدین سجدی، ته‌دبی کوردی و لیکۆلینه‌وه له ته‌دبی کوردی، چاپخانه‌ی (مه‌عاریف)، به‌غدا، ۱۹۶۷.
- (۱۱۴) علاء الدین سجدی، نرخ شناسی، چاپخانه‌ی مه‌عاریف، به‌غدا، ۱۹۷۰.
- (۱۱۵) علاء الدین سجدی، میژووی ته‌دبی کوردی، چاپخانه‌ی مه‌عاریف، به‌غدا، ۱۹۷۲.
- (۱۱۶) علی فتاح بزهی، نه‌ویه‌هاری خانی و ته‌حمه‌دی شیخ ماری نووی، چاپخانه‌ی رۆشنییری، هه‌ولێر، ۱۹۸۵.
- (۱۱۷) کاکهی فه‌لاح، کاروانی شیعیری نووی کوردی، چاپخانه‌ی کۆری زانیاری کورد، به‌غدا، ۱۹۷۸.
- (۱۱۸) د.کامل حسن البصیر، شیخ نووری شیخ صالح له‌کۆری لیکۆلینه‌وه‌ی وێژه‌یی و په‌خنه‌ سازیدا، چاپخانه‌ی کۆری زانیاری عیراق، به‌غدا، ۱۹۸۰.
- (۱۱۹) معروف خه‌زنه‌دار، کیش و قافیله‌ شیعیری کوردی نا، چاپخانه‌ی (الوفاء)، به‌غدا، ۱۹۶۲.
- (۱۲۰) د. ماری خه‌زنه‌دار، له‌بابه‌ت میژووی ته‌دبی کوردی یه‌وه، چاپخانه‌ی (المؤسسه‌ العرافیه‌ للدعایه‌ والطباعه‌)، به‌غدا، ۱۹۸۴.

ج / گۆفاری و بۆژنامه:

- (۱۲۱) ته‌حمه‌د هه‌ری، کیش له‌ شیعیری کوردیدا، گۆفاری براهه‌تی، ژماره‌ (۱۰)، سالی ۱۹۷۱.
- (۱۲۲) ته‌حمه‌د هه‌ری، پهن کردنه‌وه‌یه‌ک ده‌ریاره‌ی کیش له‌ شیعیری کوردیدا، بۆژنامه‌ی ژین، ژماره‌ (۹)، ۱۹۷۱/۲/۱۱.
- (۱۲۳) ته‌حمه‌د هه‌ری، بنه‌په‌تی کیشیکی عه‌روزی و کیشی نوو هۆنراوه، گۆفاری (کاروان)، ژماره‌ (۵۲)، ۱۹۸۷.
- (۱۲۴) ته‌حمه‌د هه‌ری، دلاوه‌ران هی (شیخ نووری) به، هاوکاری، ژماره‌ (۹۳۳)، ۱۹۸۷/۷/۲۱.
- (۱۲۵) د. ئەمین عه‌ل موئابجی، شاعیرانی کوردی ته‌ده‌بیاتی فارسی، گۆفاری کۆلیجی ته‌ده‌بیات، زانستگای به‌غدا، ژماره‌ (۱۶)، ۱۹۷۳.
- (۱۲۶) ئیبره‌ جی وامیق، کیشی شیعیری کوردی پێش ئیسلام، وه‌رگێڕانی شریفی، گۆفاری (سروه)، ژماره‌ (۵۴)، ۱۳۶۹.
- (۱۲۷) د. ئیحسان فوناد، نوو کیشی عه‌روزی له‌ شیعیری کوردی تازه‌دا، گۆفاری کۆلیجی ته‌ده‌بیات، زانستگای به‌غدا، ژماره‌ (۱۵)، ۱۹۷۱.
- (۱۲۸) تیلی ته‌مین، کیش د مه‌م وزینا خانی نا، گۆفاری (رۆشنییری نووی)، ژماره‌ (۱۰۹)، سالی ۱۹۸۶.
- (۱۲۹) په‌ئووف عوسمان، چه‌ند سه‌رنجێک ده‌ریاره‌ی (کیش له‌ شیعیری کوردیدا)، له‌نووسنی مامۆستا ته‌حمه‌د هه‌ری، گۆفاری براهه‌تی، ژماره‌ (۱)، سالی ۱۹۷۱.
- (۱۳۰) عبدالرزاق بیمار، سنی کیشی عه‌روزی له‌ هه‌لبه‌ستی کوردی نا، گۆفاری (رۆشنییری نووی)، ژماره‌ (۱۱۰)، ۱۹۸۶.
- (۱۳۱) عبدالرزاق بیمار، عه‌روزی له‌ هه‌لبه‌ستی کوردی نا، گۆفاری (رۆشنییری نووی)، ژماره‌ (۱۱۲)، ۱۹۸۷.
- (۱۳۲) عبدالرزاق بیمار، سه‌رنجه‌ به‌ نرخه‌کانی مامۆستا هه‌ری، هاوکاری، ژماره‌ (۸۹۰)، ۱۹۸۷/۵/۷.
- (۱۳۳) عبدالله طاهر عمر، بنه‌ماکانی هونه‌ری به‌ پینج کردن (تخمیس) ی هه‌لبه‌ست، کاروان، ژماره‌ (۶۸)، ۱۹۸۸.
- (۱۳۴) عبدالله طاهر پشده‌ری، سه‌ره‌تایه‌ک ده‌ریاره‌ی کیش له‌ هه‌لبه‌ستی کوردی نا (۲)، گۆفاری (سروه)، رماره‌ (۲۹)، په‌زه‌ری ۱۳۶۸.
- (۱۳۵) عه‌بدوڵلا خه‌رمه‌لوود، کیشه‌کانی دیوانی پازی ته‌نیایی، بۆژنامه‌ی براهه‌تی، ۱۶۵۴، ۱۹۹۳/۵/۲۵.
- (۱۳۶) عزیزگه‌ری، کیش له‌ شیعیری کوردی نا، هاوکاری، ژماره‌ (۲۸، ۲۷، ۳۶)، بۆژانی (۲۱، ۱۶، ۶) ی تشرینی یه‌که‌می ۱۹۷۱.
- (۱۳۷) عزیزگه‌ری، هۆنراوه‌ی کوردی و عه‌روزی عه‌ره‌بی، هاوکاری، ژماره‌ (۲۵)، ۱۹۷۸/۷/۱۲.
- (۱۳۸) عزیزگه‌ری، خه‌نده‌کی بابی و هۆنراوه‌ی ته‌مۆمان، هاوکاری، ژماره‌ (۲۳، ۲۲)، بۆژانی (۱۸، ۱۱) ی ته‌یلوولی ۱۹۷۱.

بغداد، ١٩٧٥.

- (١٧٢) حسن الغرفي، البنية الايقاعية في شعر حميد سعيد، دار الحرية، بغداد، ١٩٨٩.
- (١٧٣) حكمة فرج البدرى، العروض في اوزان الشعر العربي و قوافيه، مطبعة دار البصري، بغداد، ١٩٦٦.
- (١٧٤) حكمة فرج البدرى، التداخل و تبدل الانواع في الشعر العربي، بغداد، ١٩٧٨.
- (١٧٥) د. حكمة الالوسي، فصول في الادب الاندلسي، مكتبة النهضة، بغداد، ١٩٧٤.
- (١٧٦) د. داود سلوم، النقد الادبي، ج ١، مطبعة الزهراء، بغداد، ١٩٦٧.
- (١٧٧) د. داود سلوم، النقد الادبي، ج ٢، مطبعة الارشاد، بغداد، ١٩٦٨.
- (١٧٨) ربيع الشمري، العروض في الشعر الشعبي العراقي، دار الحرية للطباعة، بغداد، ١٩٨٧.
- (١٧٩) د. رجاء عيد، الشعر و النغم، دار الثقافة للطباعة والنشر بالقاهرة، ١٩٧٥.
- (١٨٠) د. رضا محسن القرشي، الموشحات العراقية، دار الحرية، بغداد، ١٩٨١.
- (١٨١) زبير بلال اسماعيل، تاريخ اللغة الكردية، مطبعة الحوادث، بغداد، ١٩٧٧.
- (١٨٢) زهير محمدحسن، موازين الشعر العربي، مطبعة الاديب، بغداد، ١٩٨٣.
- (١٨٣) د. سيد البحر اوي، نحو علم للعروض المقارن - اطار عام - بحث مطبوع على الآلة الكاتبة، القى في المؤتمر الثاني للرابطة العربية للادب المقارن، دمشق، ١٩٨٦.
- (١٨٤) د. سيد غازي، في اصول التوشيح، مؤسسة الثقافة الجامعية، ١٩٧٦.
- (١٨٥) د. شكري محمد عياد، موسيقى الشعر العربي، دار المعرفة، ١٩٦٨.
- (١٨٦) د. صفاء خلوصي، فن الترجمة في ضوء الدراسات المقارنة، ط ٢، دار الحرية، بغداد، ١٩٨٢.
- (١٨٧) د. صفاء خلوصي، فن التقطيع الشعري والقافية، بيروت، ١٩٦٦.
- (١٨٨) طه باقر، مقدمة في ادب العراق القديم، دار الحرية للطباعة، ١٩٧٦.
- (١٨٩) طه حسين، في الادب الجاهلي، دار المعارف بمصر، ١٩٦٩.
- (١٩٠) عبدالحميد الراضي، شرح تحفة الخليل، مطبعة العاني، بغداد، ١٩٦٨.
- (١٩١) د. عبدالرضا علي، العروض والقافية، الموصل، ١٩٨٩.
- (١٩٢) د. عبدالعزيز عتيق، علم العروض والقافية، بيروت، ١٩٧٤.
- (١٩٣) - عبدالعليم ابراهيم، صفوة العروض، مطبعة دار العالم العربي، ١٩٧٣.
- (١٩٤) د. عبدالمنعم أحمد صالح التكريتي، قراءة عروضية في المعلقة العشر، مطبعة الارشاد، بغداد، ١٩٨٦.
- (١٩٥) د. عبدالهادي زاهر، صلة الموشحات والارجال بشعر التروبادو، مكتبة الشباب، ١٩٧٧.
- (١٩٦) ابو الفتح عثمان بن جني، كتاب العروض، تحقيق الدكتور حسن شانلي فرهود، ١٩٧٢.
- (١٩٧) عبداللطيف بندراوغلو، اشارات اولية في الشعر التركي، بغداد، ١٩٨٣.
- (١٩٨) عبداللطيف بندر اوغلو، قصائد مختارة في الشعر التركي المعاصر، بغداد، ١٩٨٦.
- (١٩٩) عبدالمجيد الملا، العروض في اوزان الشعر وقوافيه، مطبعة الصباح، بغداد، ١٩٤٢.
- (٢٠٠) - عبدالمجيد حسين، موازين الشعر بالرياضيات، مطبعة الادب، النجف الاشرف، ١٩٧٢.
- (٢٠١) د. عز الدين اسماعيل، المكونات الاولى للثقافة العربية، بغداد، ١٩٧٢.
- (٢٠٢) د. عز الدين اسماعيل، الشعر العربي المعاصر، دار العودة، بيروت، ١٩٧٣.
- (٢٠٣) د. عز الدين رسول، الواقعية في الادب الكردي، بيروت، (بلا).
- (٢٠٤) د. علي جابر المنصوري، النقد الادبي، مطبعة جامعة بغداد، ١٩٨٥.
- (٢٠٥) د. عناد غزوان واخرون، الادب العربي، بغداد، ١٩٧٧.
- (٢٠٦) الاستاذ العوضي الوكيل، الشعر بين الجمود والتطور، المكتبة الثقافية، ١٩٦٤.
- (٢٠٧) ج. س. فريزر، الوزن والقافية والشعر الحر، ترجمة د. عبدالواحد لؤلؤة، دار الحرية، بغداد، ١٩٨٠.
- (٢٠٨) م. له بي. س. فاتسان، نظرية الانواع الادبية، ج ٢، ترجمة د. حسن عون، منشأة المعارف بالاسكندرية، (بلا).
- (٢٠٩) كارل بروكلمان، تاريخ الادب العربي، ج ١، ترجمة د. عبدالحليم النجار، دار المعارف بمصر، ١٩٧٧.

- (٢١٠) د. كمال ابو ديب، في البنية الايقاعية للشعر، دار العلم للملايين، بيروت، ١٩٧٤.
- (٢١١) د. لويس عوض، نصوص النقد الادبي، دار المعارف بمصر، ١٩٦٥.
- (٢١٢) محسن بهجت شاكر، تاريخ الادب التركي، المطبعة التجارية، كركوك، ١٩٧٥.
- (٢١٣) معروف الرصافي، الادب الرفيع في ميزان الشعر وقوافية، مطبعة المعارف، بغداد، ١٩٦٩.
- (٢١٤) مصطفى جمال الدين، الايقاع في الشعر العربي من البيت الى التفعيلة، مطبعة النعمان، النجف الاشرف، ١٩٧٠.
- (٢١٥) د. مصطفى الشكعة، الادب الاندلسي، دار العلم للملايين، بيروت، ١٩٧٥.
- (٢١٦) مصطفى عوض الكريم، فن التوشيح، دار الثقافة، بيروت، ١٩٥٩.
- (٢١٧) د. مقداد رحيم، عروض الموشحات الاندلسية، دار الشؤون الثقافية العامة، بغداد، ١٩٩٠.
- (٢١٨) ابو الريحان محمد بن احمد البيروني، تحقيق ما للهند من مقولة مقبولة في العقل او مرذولة، حيدر اباد الدكن، ١٩٥٨.
- (٢١٩) د. محمد التونجي، اللغة العبرية وادابها، مطبعة جامعة عين الشمس، ١٩٧٥.
- (٢٢٠) السيد محمد الدمهوري، الارشاد الشافي على متن الكافي في علمي العروض والقوافي لابي العباس احمد بن شعيب القناني، ط ٢، مطبعة مطصفي الباتي الحلبي بمصر، ١٩٧٥.
- (٢٢١) د. محمد زكريا العناني، الموشحات الاندلسية، الكويت، ١٩٨٠.
- (٢٢٢) د. محمد صقر خفاجة، هوميروس، مطبعة الرسالة، ١٩٥٦.
- (٢٢٣) د. محمد طارق الكاتب، موازين الشعر العربي باستعمال الارقام الثنائية، مطبعة مصلحة المواتي العراقية، البصرة، ١٩٧١.
- (٢٢٤) د. محمد غنيمي هلال، النقد الادبي الحديث، دار مطابع الشعب، ١٩٦٤.
- (٢٢٥) د. محمد عوني عبد الرؤوف، بدايات الشعر العربي بين الكم والكيف، مطبعة الكيلاني-بالقاهرة، ١٩٧٦.
- (٢٢٦) د. محمد عوني عبد الرؤوف، القافية و الاصوات اللغوية، مطبعة الكيلاني بالقاهرة، ١٩٧٧.
- (٢٢٧) د. محمد مندور، في الميزان الجديد، مطابع الهيئة المصرية العامة للكتاب، ١٩٧٣.
- (٢٢٨) د. محمد مندور، فن الشعر، الهيئة المصرية العامة للكتاب، ١٩٧٤.
- (٢٢٩) د. محمد نور الدين عبد المنعم، دراسات في الشعر الفارسي، دار الثقافة للطباعة والنشر بالقاهرة، ١٩٧٦.
- (٢٣٠) د. محمد وصفي ابو مغلي، دراسات في اللغة والشعر والنثر الفارسي، ج ١، البصرة، ١٩٨٧.
- (٢٣١) محمد النويهي، قضية الشعر الجديد، مكتبة الخاتجي بالقاهرة، ١٩٧١.
- (٢٣٢) محمد عبد المنعم الخفاجي، دراسات في الادب المقارن، دار الطباعة المحمدية، (٢).
- (٢٣٣) س. مورية، حركات التجديد في موسيقى الشعر العربي الحديث، ترجمة سعد مصلح، مطبعة المدني بالقاهرة، ١٩٦٩.
- (٢٣٤) د. مهدي المخزومي، عبقرى من البصرة، دار الحرية، بغداد، ١٩٧٢.
- (٢٣٥) ناجية مراني، الحب بين تراثين، ط ٢، مطبعة اشبيلية، بغداد، ١٩٨٥.
- (٢٣٦) نازك الملائكة، قضايا الشعر المعاصر، مكتبة النهضة، ١٩٦٧.
- (٢٣٧) د. نعيم حسن الباقي، الشعر بين الفنون الجميلة، المكتبة الثقافية، ١٩٦٨.
- (٢٣٨) الحاج هاشم محمد الرجب، من الشعر العامي المذيل، دار الجمهورية للطباعة والنشر، بغداد، ١٩٦٤.
- (٢٣٩) هوراس، فن الشعر، ترجمة د. لويس عوض، الهيئة المصرية العامة للكتاب، ١٩٧٠.
- (٢٤٠) هيگل، فن الشعر، ترجمة جورج طرابيشي، دار الطليعة، بيروت، ١٩٨١.
- (٢٤١) ياسين حمزة الشهابي البصري، الوجيز في العروض والقافية، تحقيق عبد الحسين علك المبارك، البصرة، ١٩٨٧.

ب- المجلات:

- (٢٤٢) اسعد محمد علي، التلوين الايقاعي بين الادب الموسيقي، مجلة الاقلام، العدد (٣)، ١٩٨٥.

- (۲۴۳) تيلي امين، مرة اخرى الوزن في (مهم و زين) خاني، مجلة الاديب الكردي، العدد الخاص (۲)، ۱۹۸۶.
- (۲۴۴) -درية فهمي، العلاقة بين الموسيقى والشعر، ترجمة سوتياتجا، مجلة عالم الفكر، المجلد (۱۱)، العدد (۴)، ۱۹۸۱.
- (۲۴۵) سليمان احمد ابو ستة، اسس الايقاع العروضي، مجلة (افاق عربية)، السنة الثانية، العدد (۱)، ۱۹۸۲.
- (۲۴۶) عباس عبد جاسم، الايقاع النفسي في الشعر العربي، مجلة الاقلام، العدد (۵)، ۱۹۸۵.
- (۲۴۷) عبدالغفور النعمة، الرباط المقدس بين الموسيقى والشعر، مجلة الاقلام، العدد (۵)، ۱۹۸۸.
- (۲۴۸) عبدالله كنون، عروض ابي الجيش، مجلة (المورد)، المجلد (۸)، العدد (۳)، ۱۹۷۹.
- (۲۴۹) -عبداللطيف بندر اوغلو، الشعر التركماني و اوزانه، مجلة (صوت الاتحاد)، العدد (۴)، ۱۹۷۲.
- (۲۵۰) محمد الاسعد، الايقاع الداخلي في القصيدة الحديثة، مجلة الاقلام، العدد (۶)، ۱۹۸۳.
- (۲۵۱) محمد بيات اوغلو، العروض في الشعر التركي، مجلة (صوت الاتحاد)، العدد (۷)، ۱۹۷۳.
- سببم: به فارسی:
- (۲۵۲) ادوارد براون، زسنايي تا سعدي، تاريخ ادبيات ايران، ترجمه غلام حسين صدري افشار، تهران، ۱۳۵۱.
- (۲۵۳) بديع الزمان بشرويه خراساني، سخن و سخنوران، ج ۱، چاپخانه شرکت طبع کتاب، ۱۳۱۸.
- (۲۵۴) پرويز ناتل خانلري، تحقيق انتقادي در عروض فارسي و چگونگی تحول اوزان غزل، تهران، ۱۳۲۷.
- (۲۵۵) پرويز ناتل خانلري، شاعري، مجلة سخن شماره های (۸/۱۳۳۴، ۱۰، ۱۳۳۴، ۱۳۴۱/۱۱، ۱۳۴۱/۲، ۱۳۴۱/۳، ۱۳۴۱/۴، ۱۳۴۱/۵)
- (۲۵۶) پور داود، گاتها، بومبي، ۱۹۲۷.
- (۲۵۷) جلال الدين الرومي، مثنوي معنوي، رينولد البين نيكلسون، انتشارات طلوع، ۱۳۶۸.
- (۲۵۸) جلال الدين الرومي، برگزیده ديوان شمس تبريزي، چاپ شرکت سهامی چاپ، ۱۳۳۶، شمسی.
- (۲۵۹) حافظ شيرازي، ديوان حافظ، چاپی بومبي، (؟).
- (۲۶۰) خيام، رباعيات خيام، محمد علي فروغی، سازمان انتشارات جاويدان، (؟).
- (۲۶۱) د. ذبيح الله صفاء، تاريخ ادبيات در ايران، ج ۳، انتشارات ابن سینا، ۱۳۵۱.
- (۲۶۲) زين العابدين مؤتمن، تحول شعر فارسي، کتابخانهی طهوري، ۱۳۳۵، خورشیدی.
- (۲۶۳) سعدي شيرازي، گلستان، انتشارات امير كبير، ۱۳۲۹.
- (۲۶۴) عروضي سمر قندي، چهار مقالة، تهران، (؟).
- (۲۶۵) شمس الدين محمد بن قيس الرازي، المعجم في معايير اشعار العجم، تهران، (؟).
- (۲۶۶) عباس مهريں شوشترى، تاريخ زبان و ادبيات ايران از عصر ايلخانان مغول تا كريم خان زند، انتشارات ماني، ۱۳۵۳.
- (۲۶۷) عباس مهريں شوشترى، تاريخ زبان و ادبيات ايران، از زمان طغرل سلجوقي تا عصري هلاکوی جنگيزي، انتشارات ماني، ۱۳۵۲، خورشیدی.
- (۲۶۸) د. عبدالله الرازي، تاريخ کامل ايران، چاپخانه تابش، ۱۳۴۱.
- (۲۶۹) عبدالغني ميرزايف، ابو عبدالله رودکي، تحت نظر براكينسکی، ستالين آباد، ۱۹۵۸.
- (۲۷۰) عبد الرحمن خان شاکر، گلستان مسرت، کانبور، ۱۲۶۷.
- (۲۷۱) علي بن محمد المشتهر بتاج الحلوي، دقايق الشعر، طهران، ۱۹۶۲.
- (۲۷۲) فريد الدين عطار نيشا بوري، منطق الطير انتشارات اکباتان، ۱۳۶۷.
- (۲۷۳) محمد تقی بهار (ملك الشعراء)، سبک شناسي، ج ۱، تهران، ۱۳۲۱.

- (275) Amir Jaladet Bedir Khan et Rogee Lescot, Grammaire Kurde (dialecte Kurmanji), Paris, 1970.
(276) Charles Henri de Fouchcour, Elements de Persan, Paris, 1957.
(277) Georges de Plinval, Histoire de la litterature Francaise, Hachette, 1978.
(278) Guyard, M., Stan., Theorie Nouvelle de la Metrique Arabe, Journal Asiatique, Mai - Juin, 1876.
(279) Maurice Gramont, Petit Traite de Versification Francaise, Librairie Armont Colin, 965.

پینجه م: به ئینگلیزی:

- (280) Blyth, R., H., Haiku, V. I, Tokyo, 1981.
(281) Burton, S. H., The Criticism of Poetry, London, 1965.
(282) Coombes, H., Literature and Criticism, Penguin Books, 1972.
(283) Cudon J., A., A Dictionary of Literary Terms, Penguin Books, 1979.
(284) Edward Sapir, Language, New York, 1974
(285) Fraser, G. S., Metre, Rhyme and Free Verse, London, 970.
(286) Fred West, The way of Language, Harcourt Brace Jovanovich inc, 1975.
(287) George Hamphill, discussions of Poetry, Boston, 1969.
(288) Julie Grover, English Literature, Long man, 1988.
(289) Jones, R. T., Studying Poetry, London, 1986.
(290) Lynn Altenbernd, and leslie L., Lewis, A Hand Book for the Study of Poetry, New York, 1967.
(291) Plato, The Republic, Pneguin Books, 1982.
(292) Soane, E. B., Grammar of Kuramanji or Kurdish Language, London, 1913.

شه شه م: تیزی دکتورا و نامهی ماجستیز:

- (۲۹۳) نیشاد علی محمەد، بنیاتی هه لبه ست له هونراوهی کوردیدا، نامهی ماجستیز، کۆلیجی ئەهه بیات، زانکۆی سه لاهه دین، ۱۹۸۸.
(۲۹۴) د. زاهیر له تیف که ریم، لیکۆلینه وه به کی به راوردکاری شیعری ئازاد له عه ره بهی و کوردی: به ره مه نه ده بیبه کانی سه بیاب و گۆران، تیزی دکتورا، زانکۆی گلاسکو، ۱۹۸۵. (به ئینگلیزی).
(۲۹۵) د. عه بدوللا محمەد نه حمەد، لیکۆلینه وهی میژوهی ئەهه بی کوردی کوردستانی خواروو (۱۸۲۰-۱۹۲۰). تیزی دکتورا، زانکۆی سوویون - پاریس، ۱۹۸۸. (به فەرهنسی).
(۲۹۶) د. عه بدول مه جید ره شید محمەد، سیسته می فۆنیمی کوردی ستانداردی نوێ، تیزی دکتورا، زانکۆی مشیگان، ۱۹۸۶ (به ئینگلیزی)
(۲۹۷) د. که مال مه عرووف، بزوتنه وهی نوێخوازی له شیعری نوێی کوردیدا (۱۹۱۴ - ۱۹۶۵)، تیزی دکتورا، زانکۆی پاریس، ۱۹۹۰ (به فەرهنسی).
(۲۹۸) محمەد به کر محمەد، کیش و پیتی شیعری فۆلکلوری کوردی، نامهی ماجستیز، کۆلیجی ئەهه بیات، زانکۆی سه لاهه دین (۱۹۹۰).
(۲۹۹) محمەد فازیل مسته فا، زیوه ر-ژیان و به ره می-، نامهی ماجستیز، کۆلیجی ئەهه بیات، زانکۆی سه لاهه دین، ۱۹۸۹.

ملخص البحث

يعتبر هذا البحث دراسة تحليلية استنتاجية مقارنة لاوزان الشعر الكلاسيكي الكردي (الوزن العروضي) ومقارنتها بنظيراتها في العربية والفارسية. يقع البحث اصلا في (6) فصول وخاتمة. الفصل الاول مخصص لمراجعة ونقد مصادر البحث من (نوبهار) احمد الخاني وحتى يومنا هذا. حيث تم فيه عرض و تقييم مساهمة كل باحث في ميدان الاوزان العروضية الكردية و تصحيح الاخطاء التي وقعوا فيها ان وجدت.

الفصل الثاني يأتي بمثابة قاعدة نظرية كتمهيد للدخول الى دراسة الاوزان العروضية و يتعرض لمفهومى الوزن والايقاع في اطار عام و علاقة الوزن بالموسيقى والايقاع و موضوع القصيدة والاوزان القومية ثم يدخل في تفسير البنية الاساسية لتبلور الصيغة الوزنية و اختلاف اوزان شعر اللغات المتباعدة باختلاف هذه البنية الصوتية الايقاعية و يميز بين الاتماط الوزنية المختلفة للغات العالمية كالاوزان الكمية والكيفية والطبقية (نسبة الى طبقة الصوت) والمقطعية (التي تعتمد على عدد المقاطع بالدرجة الاساس).

الفصل الثالث عبارة عن تعريف واف بعلم العروض، من واضعه و كيفية الاهتمام اليه وميدان دراسته و تركيبه من الاركان والتفاعيل والبحور والدوائر ثم التعريف بالبيت الشعري واجزائه وانواعه مع ذكر الزحافات والعلل التي تدخل على كل تفعيلة، كل ذلك كتمهيد للدخول الى دراسة اوزان الشعر الكلاسيكي الكردي الذي يعتمد بالاساس و من خلال اوزان الشعر الفارسي على العروض العربي بكل مصطلحاته و جواتبه و تفرعاته.

بينما يركز الفصل الرابع على تحليل الشعر الكلاسيكي الكردي من وجهة نظر الايقاع والوزن وتحديد البحور والقوالب الوزنية المستعملة منذ البداية (بابا ظاهر الهمداني) وحتى الوقت الحاضر و ذلك بتحليل القصائد الكردية العروضية الواردة في الغالبية العظمى من الدواوين والمجموعات الشعرية المطبوعة لحد الان عروضيا و بيان العلل والزحافات التي تدخل على كل بحر في الشعر الكردي.

ويعتبر الفصل الخامس مكملا لسابقه حيث يتناول جوانب عروضية اخرى في الشعر الكلاسيكي الكردي من المستتراد والموشح والرباعي بتحديد الاوزان العروضية المستعملة في كل فن من هذه الفنون و مقارنتها بنظائرها في العربية والفارسية كما ويتناول هذا الفصل موضوعين آخرين هما: المزج بين اكثر من بحر عروضي او بين الوزن العروضي والوزن القومي في القصيدة الواحدة، الظاهرة التي قلما نجد لها مثيلا في العربية أو الفارسية و بذلك تصبح هذه الظاهرة احدى خصوصيات الاستعمال العروضي في الشعر الكردي ومن ثم ينتهي الفصل بمبحث عن الاوزان العروضية في اللهجة الكردية الكورانية و تحديد بحورها و ذلك دحضا للاعتقاد السائد بان العروض العربي لم يؤثر في الشعر الكردي المنظم باللهجة الكورانية ، و تصحيحا للاخطاء الواردة في الدراسات الكردية بهذا الصدد.

اما الفصل السادس والاخير فيركز على مقارنة اوزان الشعر الكلاسيكي الكردي بالعروض العربي والاوزان الفارسية، خاصة البحور المتداولة و المستعملة بكثرة، و اظهرت المقارنة ان هناك بحورا او قوالب مشتركة بين الكردية والعربية فقط، و بحورا او قوالب اخرى مشتركة بين الكردية والفارسية فقط، واخرى مشتركة بين اللغات الثلاث، كما وان هناك قوالب وزنية عروضية خاصة بالشعر الكردي لا وجود لها في العربية و لا في الفارسية وهي تمثل ابداع شعراء الكرد الكلاسيكيين في مجال استعمال الاوزان العروضية وقد وردت هذه القوالب الوزنية الخاصة بالكردية في اكثر من بحر عروضي خاصة البحور التي تستعمل في الكردية بكثرة.

وينتهي البحث بخلاصة وافية من النتائج التي توصلت اليها الدراسة.

ABSTRACT

This is an analytic deductive and comparative study of the versification of Kurdish classical poetry. It falls into six chapters.

The first chapter is a critical review of the sources and references of the subject studied since Ahmadi Khani up to the recent years.

The second Chapter represents a theoretical basis where items such as metre and music, metre and rhythm, national metre and the relationship between versification and the subject have been discussed.

The third Chapter gives a brief and intensive summary of the prosody 'AL -Arudh': definitions and distinctions, where the sixteen metrical patterns 'Bahrs' and the five circles have been presented with the explanation of 'Zihafs' and 'Illas' that different foots undergo.

the fourth Chapter attempts to conduct the scansion of different metrical patterns used in Kurdish classical poetry. Thus sorting out common and non-common metrical patterns in Kurdish poetry with sufficient emphasis on distincting common metrical patterns with the reference to the changes they undergo.

The fifth Chapter which is regarded as complementary to the previous one, deals with mixing different meters in one poem and with the prosody of Gorani dialect. In addition to some more topics such as: Mustazad,, Muwashah and quatrain.

The sixth Chapter concerns with comparing Kurdish classical meters with those used in Arabic and Persian.

چاپکراوه کانی وه زارهت سالی 1996

- ۱- رسته سازي وشيته لکاري زانستی .. د. شيرکو بابان
- ۲- سه عید زه بۆکی لای خۆمان .. رۆمان .. که مال سه عیدی
- ۳- البعد القومي للتغيرات في الحدود الادارية لمحافظة كركوك .. د. خليل اسماعيل محمد

چاپکراوه کانی وه زارهت سالی 1997

- ۱- کاولاش .. رۆمان .. عبدالله سهراج
- ۲- مهم وزین .. علی فتاح نزهی
- ۳- بشکو و خۆله میش .. نازاد عبدالواحد
- ۴- بهره کورد .. محمود زامدار
- ۵- بله بان .. وریا نهحمه د
- ۶- چیرۆکی فۆلکلوری .. محمد رشیدی نزهی
- ۷- کوردستانی خوارووی رۆژه لآت .. د. رهشاد میران
- ۸- ووشه و زاراوه کانی بابا تاهیر .. د. محمد نوری عارف
- ۹- چه مه بۆک .. یه شار که مال
- ۱۰- کورتیه ک ژ دیرۆکا اقیانوسا .. د. بیوار خنسی
- ۱۱- رۆمانی درز .. کاکه مهم بۆتانی
- ۱۲- میکانیزمه بنه رته کانی رسته سازي .. د. شيرکو بابان
- ۱۳- أرض الاجداد .. شيعر .. سريقتي .. کورکيس يوسف
- ۱۴- کورسی کورسی .. نه جات ره فیک حلمی
- ۱۵- نۆل و فلسه فه یا زه ربه شت .. میرال زیلانی
- ۱۶- نه فسانه ی تۆفانی سۆمه ری .. نجم خالد نه لوه نی
- ۱۷- به رویشی عه بدی .. شاکر محمدا مین رۆژه یانی
- ۱۸- مه ولود نامه ی کوردی .. محمد رشاد مفتی
- ۱۹- کورد له ئینسکلۆپیدیای ئیسلام .. حمه که ریم عارف
- ۲۰- تاریکستانی لم .. صلاح عمر
- ۲۱- نازادی یا مه رگ .. که ریم حسامی
- ۲۲- فیریوونا لاتینی .. شه وکه ت سندي
- ۲۳- هه ولیرم وا دیوه و بیستوه .. مه ولود بیخالی
- ۲۴- وته کانی زیان .. محمد عبدالرحمان زه ننگه نه
- ۲۵- بۆینه زه رینه .. هیمه ت کاکه بی
- ۲۶- مه مله که تی ماسی .. محمد فه ریق چه سه ن
- ۲۷- چیرۆکی هونه ری کوردی .. زاهیر رۆژه یانی
- ۲۸- لاوک و سترانی کورده واری .. یاسین حسن گۆران
- ۲۹- لاوک و سترانی نه و دیوی قه فقاس .. یاسمین به رزنجی
- ۳۰- دایکی کوردان .. چه مه که ریم هه ورامی
- ۳۱- هه وکردن به فایرۆسی (HIV) و نه خۆشی نه یبز د. زاهر سۆران

چاپکراوه کانی وه زارهت سالی 1998

- ۲۲- شاکر فه تاحی شه هید .. فه له که دین کاکه بی - محمود زامدار
- ۲۳- پلشکه وتن ... علی ناجی کاکه چه مه نه مین - سیروان به کر سامی
- ۲۴- رۆژنامه ی (کوردستان) ی دایک .. محمود زامدار
- ۲۵- گه شتیگ له نئو جیهانی بزافی رۆژنامه گه ری کوردی .. محمود زامدار
- ۲۶- هه فته نامه ی گۆفار ... تاریق جامباز

- ۳۷- رۆلی گۆقاری هیوا له پینشخستنی هونهری کوردی ... هیمداد حوسین
- ۳۸- چهند بابەتێکی رۆژنامه نووسی حەمە سەلاح فەرهادی
- ۳۹- ئەستێرە ... ئەحمەد سەید عەلی بەرزنجی
- ۴۰- رۆژنامه نووس و بواری رۆژنامهگەری ... رەسول بەختیار
- ۴۱- رۆژناما کوردستان و شوهرەشاڕەوشەنبیری ... شەوکەت تاهەر سندی
- ۴۲- رۆژنامه نووسی کوردی له کوردستانی دواي -راپەرین- .. عبداللّٰه زەنگەنە
- ۴۳- حرب الکلمة نزار جرجیس علی
- ۴۴- سەرکۆتی رۆژنامەي کوردی له سێبەری یاسادا..... غازی حسن
- ۴۵- کاریکاتیر ... گرفتار کاکەیی
- ۴۶- بیبلۆگرافیای ههفته نامه‌ی په‌یمان.....
- ۴۷- بحث متکامل لایجاد طریقە لاخترال باللغه الكردیة لاول مرة وشیار بشیر مصطفی چلی
- ۴۸- رۆژنامه‌گەری له سەرەتای سەرهلدانەوه تا چەرخێ نوێکاری .. برایمی مەلا
- ۴۹- رەنگدانەوه‌ی نۆزی ژن به نۆی ژنەوه له نیورۆژنامه‌گەری کوردیدا د. کوردستان موکریانی
- ۵۰- کامران شاعر من کوردستان کامل حسن البصیر
- ۵۱- پایزی چاوه‌کان نژاد عزیز سورمی
- ۵۲- کوردستان قادر وریا
- ۵۳- الحقیقة -راستی- د. عبدالفتاح علی بۆتانی (تعضید)
- ۵۴- چالاکیه‌کانی وه‌زاره‌تی رۆشنییری ۱۹۹۷ محمد خدر مولود - عزیز هه‌رییری
- ۵۵- بنه‌مالانی به‌ناویانگی رواندز..... مه‌مدوح مزوری
- ۵۶- البدرخاتیون شکور مصطفی
- ۵۷- الكرد و الحق عزیز عبدالاحد نباتی
- ۵۸- زینانه‌ گفر سلام عبداللّٰه
- ۵۹- سراج السالکین ترجمه‌ محمد جمیل رۆژیبه‌یانی
- ۶۰- کۆمه‌لایه‌تی له کوردستاندا ماموستا محەمه‌د مه‌لا قادر
- ۶۱- هونه‌ری دیبلۆماسی و کاری په‌یوه‌ندیه‌کان عه‌بدوللا ئاگرین
- ۶۲- پاشکۆی بیروه‌ریه‌کانم ئەحمەد بلزار
- ۶۳- درافه‌ک ژه‌ریا فلکلوری عبدالعزیز خیاط - عبدالعزیز هاجاتی
- ۶۴- به‌می چوارگۆشه‌ سه‌لمان کوفلی
- ۶۵- یاده‌کانی ئادار محمد خدر مولود
- ۶۶- تابلۆکانی شه‌ره‌فنامه عبدالرقیب یوسف
- ۶۷- چالاکیه‌کانی وه‌زاره‌تی رۆشنییری ۱۹۹۸ محمد خدر مولود
- ۶۸- گولزاری مندالان ... کازم کۆبی
- ۶۹- داستان و گۆرانی له فۆلکلوری کوردی عمر شیخه‌للا به‌شته‌کی
- ۷۰- راوو شکار له جیهاندا ... عبدالغفور مه‌لا علی
- ۷۱- راوه‌ گزنگ محمد حەمه‌ باقی
- ۷۲- العمادیة فی مختلف العصور عباس عزوای
- ۷۳- فۆتۆگراف ... فارس سعیدی
- ۷۴- ره‌زه‌کانی موسیقا جان تۆماس
- ۷۵- له کوی یاری بکه‌ین چیمه‌ن کاوئس
- ۷۶- په‌روه‌ره‌کردنی ئەکته‌ر نیاز له‌تیف

چاپکراوه‌کانی وه‌زاره‌ت سالی ۱۹۹۹

- ۷۷- ئاگری بن کا سه‌عید ئاکام
- ۷۸- هه‌زانی به‌رد نه‌وزاد رفعت
- ۷۹- هه‌ناسه‌ی ئۆخه‌ی شه‌ونم به‌رزنجی
- ۸۰- کیشی شیعری کوردی د. عزیز گه‌ردی

KURDISH CLASSICAL METRES

COMPARED WITH ARABIC PROSODY AND PERSIAN METRES

(An Analytic Comparative Study)

By:
AZIZ GARDI

1999

أوزان الشعر الكلاسيكي الكردي
ومقارنتها بالعروض العربي وأوزان الشعر الفارسي

(دراسة تحليلية مقارنة)

عزيز گهردی

۱۹۹۹

نرخ (۲۰) دیناره